

FABÓ EDIT

A hazáért és egymásért

Nemzeti ünnepeink az 1870-es évek végén

MAGYARSÁGKUTATÓ
INTÉZET

FABÓ EDIT

A hazáért és egymásért

A Magyarságkutató Intézet Kiadványai 42.

FABÓ EDIT

A HAZÁÉRT ÉS EGYMÁSÉRT

Nemzeti ünnepeink az 1870-es évek végén

Magyarságkutató Intézet

Budapest, 2022

Szakmai lektor: Ligeti Dávid

Nyelvi lektor: Bacher-Tuli Andrea, Ferenczi Gábor

A „Dualizmus kori emlékeztörténet” tématerületi kutatás, a TKP2020-NKA-23 sorszámú, TKP-37-3/PALY-2020 iktatószámú pályázat keretében, az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 (2020-4.1.1-TKP2020) pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Az MKI szerkesztőbizottsága: Vizi László Tamás (elnök), Fehér Bence, Katona József Álmos, Kovács Attila, Mati Márton, Pomozi Péter

A kötet megjelenését támogatta a

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

ISBN 978-615-6117-52-6

ISSN 2677-0261

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
A MAGYAR TÖRTÉNETI EMLÉKEZET HATÁRKÖVEI A 19. SZÁZADBAN ..	9
Bevezetés	9
A kultusz kialakulása, elterjedése	11
A kultusz mint vigasz és remény.	16
A modern kor bővülő ünnepkultúrája	20
Az ünnepek és a kiegyezés éve	24
Az emlékezetőrzés kulturális meghatározottsága	26
Összegzés	35
MÁRCIUS 15-E 1877-BEN	41
Kormánypárti sajtótudósítások	42
Ellenzéki sajtótudósítások	48
A kulturális sajtó közleményei	54
Összegzés	61
AUGUSZTUS 20-A 1877-BEN	63
Kormánypárti sajtótudósítások	63
Ellenzéki sajtótudósítások	70
A kulturális sajtó közleményei	74
Összegzés	77
MÁRCIUS 15-E 1878-BAN	79
Kormánypárti sajtótudósítások	79
Ellenzéki sajtótudósítások	87
A kulturális sajtó közleményei	93
Összegzés	98

AUGUSZTUS 20-A 1878-BAN	101
Mérsékeltlen kormánypárti sajtótudósítások.....	102
Kormánypárti sajtótudósítások.....	108
Ellenzéki sajtótudósítások.....	111
A kulturális sajtó közleményei.....	112
Összegzés.....	120
MÁRCIUS 15-E 1879-BEN	123
Kormánypárti sajtótudósítások.....	124
Ellenzéki sajtótudósítások.....	128
A kulturális sajtó közleményei.....	135
Összegzés.....	139
AUGUSZTUS 20-A 1879-BEN	141
Mérsékeltlen kormánypárti sajtótudósítások.....	142
Kormánypárti sajtótudósítások.....	147
Ellenzéki sajtótudósítások.....	158
A kulturális sajtó közleményei.....	167
Összegzés.....	177
ZÁRSZÓ	181
MELLÉKLET	185

ELŐSZÓ

A március 15-i és az augusztus 20-i nemzeti ünnepeknek dualizmus kori sajtóbeli emlékezettörténetét feltáró kutatás a következő, 1877 és 1879 közötti esztendőök évfordulós megemlékezéseit tekinti át. Az ezt megelőző, 1876-ig terjedő feltárás kimutatta, hogy közvetlenül az 1867. évi kiegyezés után, a szabadságát részben visszanyerő magyar államban a függetlenséget hordozó nemzeti ünneplések körüli visszafogottság csak fokozatosan oldódott, s ennek mértékét a modern államszervezet kiépülése és megerősödése szabta meg.

Az 1870-es évek közepétől, végétől rajzolódott ki az a liberális szemléletű vezetői réteg, amely hatalomra kerülve képes volt megszilárdítani az új államrendet s a társadalmi és gazdasági viszonyokat. A monarchikus keretek közé kerülő kormányerők törekvései részben tartalmazták a függetlenséget jelentő elképzeléseket, amely egyúttal elfogadhatóvá tette a kormányzást az általában függetlenségpárti társadalom választópolgárai, a közvélemény számára, s egyre nyíltabbá váltak a nemzeti megemlékezések. Az eddigi kutatási eredmények azonban lehetővé tették a két történeti évforduló kultusza alakulásának felvázolását, valamint a hasonló elemek kimutatását. A kötet bevezető tanulmánya a Szent István emléknapiját és az 1848-as forradalom évfordulóját történeti fejlődésében és összefüggéseiben mutatja be 1876-ig. Ezt az 1877–1879-es évek ünneptörténeti elemzései követik.

A forrásokot a korabeli sajtótudósítások jelentették. A vizsgálatba vont politikai sajtót a *Pesti Napló*, a *Hon* és az *Egyetértés* képezték, illetve a kultúra területéről a *Fővárosi Lapok* és a *Vasárnapi Ujság* közművelődési lapok szemlézése is megtörtént. A keresett közlemények jobbára a két nevezetes történelmi eseményhez tartozó hónapban, márciusban és augusztusban jelentek meg.

Az összegyűjtött sajtóforrásokból megelevenednek a dualizmus kori események izgalmas és háttérben megbúvó részletei az érdeklődők számára.

2021. szeptember havában

A szerző

A MAGYAR TÖRTÉNETI EMLÉKEZET HATÁRKÖVEI A 19. SZÁZADBAN¹

Bevezetés

A magyar állami lét története a köztudatban egyértelműen a Kárpát-medencében hömpölygő Duna vízgyűjtő területéhez kötődik, amelynek határait Szent István jelölte ki. Az emlékezetörzést évezredekig meghatározta a szakralitás, amely a modernitás korára a jelentősen vesztett erejéből. A magyar állam története évszázadokig egybefonódott a kereszténység történetével, mert az alapító I. István király mindkettőben olyan jelentőset alkotott, amellyel napjainkig kivívta az utókor tiszteletét. A 19. század jelentős társadalmi, gazdasági változásai útjára indították a modern Magyarországot, s a beállt fordulat sarokkövének az 1848. március 15-ei forradalmat tekintették. A két történelmi esemény emlékezete, szertartásrendje, eszmeisége párhuzamosan élt a társadalmi nyilvánosságban. Az emlékezetörzés módjában a régebbi évforduló forгатókönyve, eszközrendszere, ha közvetve is, de mintául szolgálhatott az újabb keletű korszakos lépés magasztossá válásában.

A megemlékezésekben megjelenő példa- és normakövetések elfogadását, megerősítését, közösségivé tevő cselekvéssor, rítus általános mintái abba a messzi múltba vezetnek vissza, amelyet a kultúrantropológusok az archai-

1 Előadásként elhangzott a Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület „Határ – Határhelyzet – Határátlépés” című pécsi konferenciáján 2020. augusztus 28-án. Az írás a Magyarországi Kutató Intézet Történeti Kutatóközpontjában a Tématerületi Kiválósági Program (2020–4.1.1–TKP2020) keretében a „Dualizmus kori emlékeztörténet” (TKP–NKA–23) címmel folyó kutatás részeként készült.

kus ember koraként neveznek meg, amikor az ősz- vagy eredetmítoszok szerint még a teremtésbeli egység békéje uralkodott. Az ideális állapottól való eltávolodás hívta életre az emberiséggel egyidős kultuszokat, a hozzájuk tartozó rítusokkal, amelyeknek feladata a távolság áthidalása, a múltó és a jövő időt egybeolvasztó jelenlét megteremtése, a visszatérés elősegítése.² A rítus ismételteti azt a követendővé váló tevékenységet, történést, tulajdonságot, amely a vágyott eszményt leginkább megközelítette. Az egység élményének: az együvé tartozás, a közös térbe vonódás és feloldódás megélésére a tudománynak nincs pontos kifejezése, csak körülírni tudja, illetve a „mitikus”, a „misztikus”, a „transzcendens” kategóriákkal jelöli a jelenség tényét. A vallások látványos eseményeinek, megemlékezéseinek (ünnepeinek, szertartásainak) lényege a hajdani, a mitikus vagy a legendás idő megidézése, amely az újrarájátszással állandósított rítusban válik szent idővé, illetve amelyben a bemutatott tettekben, történetben, jellemekben megnyilvánuló értékek átélhetők, sajátta tehetők. A Jan Assmann által ajánlott felosztás, amely leírja az emlékezés technikáját, magába foglalja a cselekmény valamennyi indítékát, azaz 1., a tudatosítást, a megszívlelést, a szívbe vésést; 2., a nevelést, a továbbadást; 3., a látható megjelenítést; 4., a limitatívitást, (a határkijelölő szimbolikát); 5., a tárolást, a közzétételt; 6., a kollektív emlékezés ünnepeit; 7., a szóbeli továbbörökítést; 8., a szerződés szövegének kanonizációját.³

A 19. századot megérő és a változás folyamatában lévő, magyar társadalmat összetartó és mozgató értékrendet képviselő két ünnepnek (március 15-nek és augusztus 20-nak) mindenki számára meg kellett jelenítenie, hogy mi az az abszolút érték, amelyért érdemes megküzdeni és áldozatot hozni. Az alábbiakban az évfordulók történetét és jellegzetességét mutatom be a fenti emlékezetőrzési szempontok szerint.

2 Eliade 1993.

3 Kapitány–Kapitány 2012, 95–118.; Assmann 2018, 220–224.

A kultusz kialakulása, elterjedése

Az emlékezet megtartásának rendje, azaz annak ismétlődő jellege illeszkedik a természet körforgásának a pusztulást követő megújulás ritmikusságához, s amelynek egyetemes érvényűsége alól az ember sem vonhatja ki magát. A megújulás a megerősödésben, a megerősítésben és a folytonosság fenntartásában teljesíti be feladatát.

Az élők körében az elhunytak emléke, a különböző tárgyak, a testmaradványok tisztelete a kezdetektől jelen van az emberiség életében. A kultusz természetfelettségét az az általános szemlélet jellemzi, amely úgy tartja, hogy az eltávozott alakja, szelleme, az általa képviselt tulajdonságok megidézhetők, a szükségben segítségül hívhatók, vagy legalábbis a hasonló irányú törekvések felerősíthetők rajtuk keresztül. Az egyetemességgel harmóniát vállaló hajdani világkép egészen más gondolkodásmódot jelentett, s ez nehezen vethető össze a későbbiekkel. A hozzá képest egyszerűsítő, szervezett világmagyarázó nézetrendszerekben, vagyis a vallásokban kitüntetett szerepe volt az elveket, a létmódot kijelölő személyiségek hátrahagyott kegytárgyainak. A kereszténység történetében a 4. századtól vált elterjedtté az a felfogás, amely szerint a vértanúk és a szentek közbenjárása kérhető Istennél a nehéz helyzetekben. A magyar kereszténység életében a nagy király állam- és egyházszervező tevékenységével vívta ki az utódok tiszteletét, s ebben megnyilvánult kitartása és embersége is.

Az átörökítés tekintetében István király fundamentumalkotó tevékenységének tudatában nagyon is átgondoltan járt el, meghozta az állami és az egyházi életet működtető törvényeket. Rendelkezéseivel teljesen átszervezte az állam addigi életét a hatalom csúcától egészen a legutolsó kis faluig, hiszen – többek között – bevezette a pénzverést, az adófizetést, rendezte az örökösödést, vagy előírta, hogy minden tíz falu építsen egy templomot. Fia, Imre herceg – illetve az utódok – számára lefektette az államvezetés alapelveit, az *Intelmeket*. A hitében elkötelezett, erős kezű király tíz rövid fejezetben foglalta össze cselekedeteinek mozzasztórugóit. Az első három tételben a vallásosság elsődlegessége fogalmazódott meg, amely az apostoli hit példamutató megőrzésében, az egyházszervezet gyámolító megbecsülésében, a főpapokat övező tiszteletben nyilvánult meg. A

negyedik passzus a főemberek és vitézek megbecsülését emelte ki. Az ötödik megállapítás az ítélkezés igazságosságáról és méltányosságáról szólt. A hatodik meglátás a vendégek befogadását és megsegítését ajánlotta. A hetedik tétel a bölcs és tekintélyes tagokból álló tanács szerepét méltatta. A nyolcadik bekezdés az elődök példájának követését és szokásainak következetes megtartását elengedhetetlen feltételnek szabta. A kilencedik tanács a rendszeres imádságot ajánlotta annak megtisztító és felszabadító ereje miatt. Az utolsó, tizedik tétel a kegyességre, az irgalmasságra és más erények gyakorlására hívta fel a figyelmet. Az eltelt idők során a felsoroltakból talán a hatodikat és a nyolcadikat idézték a legtöbbször. Az előbbit – soknemzetiségű ország lévén – azért, mert a király rávilágított arra is, hogy mások nyelvének, kultúrájának ismerete erős támaszt jelent a hatalom, illetve az állam számára. Az utóbbira pedig azért hivatkoztak, mert az elődök követésében látták a folytonosság, a megmaradás zálogát. Ha a fentieket nem is közvetlenül ő foglalta írásba, de halála után rövid időn belül lejegyezték. A hagyomány számontartja azt is, hogy a király fia nevelésében személyesen is részt vett, és amelyet alátámaszt a neki tulajdonított idézet: „én sem restellem, szerelmetes fiam, hogy neked még életemben tanulságokat, parancsokat, tanácsokat, javaslatokat adjak, hogy velük mind a magad, mind alattvalóid életmódját ékesítsed, ha majd a legfőbb hatalom engedélyével utánnam uralkodni fogsz. Illik pedig, hogy odaadó figyelemmel hallgatván eszedbe vésd apád parancsait, az isteni bölcsesség intelme szerint.”⁴

A királynak még 1000 előtt sikerült megerősítenie a hatalmát egy pápai áldással és koronaküldéssel. Az utódnak szánt fiát, Imre herceget idejekorán utolérte a végzet: vadászbaleset áldozata lett. Az államalapító nagy királynak élete legnagyobb csapásaként el kellett temetnie saját gyermekét, emiatt nem tudta folytatni azt az elsőszülöttségi utódlást, amellyel – a korábbi szokással szakítva – István is trónra került. A Magyar Királyságot is bizonytalansággal fenyegető családi tragédiába belebetegedett, (s a legenda szerint) ekkor döntött úgy, hogy az országot Szűz Mária oltalmába helyezi. Az elhatározás még adott neki annyi erőt, hogy betegágyából megtegye felajánlását a Szűzanyá-

4 Szent István 1992 (1010 k.).

nak. Miután utolsó, nagy szándékát véghez vitte, Nagyboldogasszony napján, 1038. augusztus 15-én elhunyt. Az államalapító király kétségbeesett lépésével kitüntetett helyre emelte a teremtés női minőségét a magyarországi keresztény szakralitásban. István királyt már a születése előtt, majd életében és később a halálában is csodás események övezték.

A kultusz kialakításának első jelentős lépéseit, a megélt tapasztalatra építkező és elfogadó érzelmi felhanggal telített tudatosítást és nevelést maga a király tette meg, amelynek látványos megjelenítéséről már a következő nemzedékek gondoskodtak. Az uralkodói és hitbéli nagyságának a közösség számára látható megjelenítéséhez I. (Szent) László király folyamodott a leghathatósabban, amikor elindította a szentté avatást, mert ezzel meg tudta szilárdítani hatalmát és a trónutódlási belviszályokkal sújtott ország rendjét. Az ünnepélyes ceremónia egyúttal kijelölte a felmutatott példa elsődleges hatókörét: a magyar állam határait, amelyben a kívánt eszmeiség eredményesen betöltötte szerepét. 1083-ban pápai jóváhagyással a székesfehérvári bazilikában I. István király földi maradványait oltárra emelték, és az így felavatott, felszentelt testet ismét kőszarkofágba fektették. Az eljárást Róma is megpecsételte: VII. Gergely pápa szentté avatta, fiatalabb fiával, Imre herceggel és Gellért püspökkel együtt. Az alapító nagy király egyúttal Magyarország fővédőszentje lett. Majd Könyves Kálmán megbízta Hartvik püspököt, hogy írja meg Szent István életét, amelyet később III. Ince pápa is kisebb változtatással jóváhagyott. S ezzel a törvényekkel és az *Intelmekkel* együtt létrejött a kultusz írott kánonjának központi magva.

A fennmaradt Hartvik-legenda szerint Szent István király atyai gondoskodásának még életében rendkívüli hatása volt, hiszen „ahányszor fülébe jutott, hogy beteg valaki, egy darab kenyeret, egy kis gyümölcsöt vagy fűszeres füvet küldött neki orvosságul, azt, ami épp a keze ügyében volt, meghagyván, hogy egészségesen talpra álljon, és mivel szavait Isten kegyelme kísérte, épségét a beteg nyomban visszanyerte”.⁵ Fia, Imre herceg halála után teljes jövedelmét a zarándokokra, az özvegyekre, az árvákra, külföldi monostorokra áldozta. Az utókor emlékezetében a következetesen szigorú erkölcsű uralkodó a bűnbánó

5 Hartvik 1992 (1112–1116).

vétkessel szemben megbocsátást gyakorolt, mint ahogy azt tette a reá törő bér-gyilkossal, de a felbujtóknak nem kegyelmezett. Az uralkodó halálhíre nyomán az egész országból sereglettek az alattvalók Fehérvárra, hogy leróják a végtisz-tességet. A temetés után a bazilikabéli sírhely még „több éven át sok kórságban senyvedőnek, lázbetegnek, sanyargatását s nyomorúságát kiáltozóknak, törvény alatt görnyedőnek számtalan jótéteményét tanúsította. Sűrűn hallották az an-gyalok énekének dallamát éjjelente, még sűrűbben szállongott a templom ha-jóiban a legkellemesebb illat édessége.”⁶

A történeti irodalom alapján Szent István még életében különös gondot fordított a koronára, hiszen az *Intelmek*ben visszatérően figyelmeztetett annak becsületének, méltóságának megőrzésére, azonban a legendabéli nevezetes, ha-lálos ágyán tett országfelajánlásával önálló, jogörző útjára indította a legfőbb felségjelvényt. A Szent Korona elvált az uralkodó személyétől, az általa képviselt jogelveket később fejtették ki a joggyakorlat, az oklevelek és más források alap-ján.⁷ Az uralkodói koronához fűzött hatalomszervező alapvetéseket a környező országokban is alkalmazták, de a magyar volt az, amely ezt végig egyetlen fizi-kai tárgyhoz kötötte. Ugyanis I. István hagyott maga után egy olyan ereklyét, amely a személyéhez, illetve kultuszának szentségéhez kötődött.

6 Uo.

7 IV. Béla 1256-ban kelt oklevelében maradt fenn a koronának mint Szent Koronának legko-rábbi megjelölése, amely onnantól kezdve bizonyíthatóan az uralkodói hatalom és ország-vagy államegység személytől független megjelenítését képviselte, azaz a földi és az emberi érdekek feletti örök és önálló jogforrás szerepét is betöltötte. Tért hódított kialakuló a Szent Korona eszméje, amely szerint a törvénykezés és kormányzás a korona nevében történik, magába foglalja a felségjogok összességét, övé a főkegyúri jog, rajta keresztül megy végbe a hatalom átruházása, egyesíti a hatalom gyakorlóit, hozzátartozik az ország területe, saját vagyonnal rendelkezik, minden birtokjog tőle származik, összekapcsolja az eget és a földet. Az eszmét kiegészítik az ország szabadságáról, az egységes és ugyanazon szabadságról, a szabadon választott királyról, a törvénysértés jogvesztéséről, illetve az ellenállás jogáról és kötelességéről szóló tantételek. Nemzetközi szerződések tértek ki az egyes földrajzi terüle-tekre, melyek a koronáé, vagy a visszatértek a korona kötelékébe, de a hűtlen alattvalók és a kihalt családok birtoka is visszaszállt a koronára. A csatlakozó (balkáni) területek, illetve képviselőik a koronára tettek hűségesküt, s ezt többször is megerősítették, amikor véde-lemre szorultak az egyre terjeszkedő Oszmán Birodalommal szemben. Werbőczy Hármaskönyve már írásban rögzítette az addigi szent koronához fűződő joggyakorlatot és annak indoklását, amelyben a jogérvényesítés a királyra és a nemesekre terjedt ki. Eckhart 1941; Klima 2021.

II. András idején a német befolyást erősítő birtokadományozások ellen a magyar nagyurak fellázadtak, az elégedetlenséget az 1222-ben kiadott Aranybulla tudta csillapítani. A törvény első paragrafusa legitimációs alapként megidézte I. (Szent) István király emlékét, valamint elrendelte a jogorvosló meghallgatás melletti megünneplését. A jogforrás elsőrangúsága érzékelteti, hogy az igazságos törvényesség eszméje az államalapító király személyéhez fűződött. Az írásban rögzített rendelkezés közzétételével mindenki számára újbóli megerősítést nyert a Szent István-i fundamentum, amely megadhatta a végső lökést ahhoz, hogy ismerete beépüljön a néprétegek köztudatába, azaz a kollektív emlékezet biztos részévé váljon. Az alapítói életmű, illetve a kultusz legközkeletűbb jelképe a fellelt ereklyék közül a Szent Jobb, melynek kultikus tartalmát és jogi vetületét története világítja meg leginkább.

Az ereklye a szentté avatás leírásakor bukkan fel a forrásokban. A kútfők beszámolói szerint a jobb kéz már korábban kimenekítésre került, egy Bihar megyei monostorban helyezték el, és az őrzőhelyet I. László király megtartotta, illetve a szent kéz megtalálásának napját, május 30-át egyházi ünnepek közé, a menedéket, a Szent Jobb apátságát pedig a kegyhelyek sorába iktatta. A kezdetben virágzásnak induló zarándokhely hiteleshelyként is működött: idejártak a környékbeliek elintézni szerződésüköket, peres ügyeiket, esküvel megerősített tanúságtevéseiket. A kitüntetett őrzőhelyet, a berettyói vagy berek-jói monostort csak később, a 13. századtól kezdték „Zenth-Jogh” – máshol „S(Z)ENT JOG” – azaz Szentjobb apátságaként emlegetni.⁸ Györffy György külön felhívta a figyelmet arra, hogy ekkor még a „jobb” és a „jog” szavak jelentése megegyezett.⁹ A „jobb” és a „jog” 14. században is adatolt jelentőségének megállapításakor – szem előtt tartva azt a tudományosan elfogadott általános tételt, miszerint az emberi gondolkodás módját a nyelvek logikája is befolyásolja,¹⁰ akkor ezzel – azt az erősen valószínűsíthető feltételezést lehet megfogalmazni, hogy valaha a magyar régiség közfelfogásában az erkölcs mértéke a „jó” volt, s ha „jó” volt, akkor jogos, vagyis igazságos volt. A következtetés nemcsak azt jelenti,

8 Magyar 2000, 49.; Ipolyi 1863, 113.

9 Györffy 2000, 390; Czuczor–Fogarasi 2003 (1862–1874).

10 Lásd Neumer 1999; Csépe–Győri–Ragó 2008; Atkinson–Hildegard 2005.

hogy az erkölcs és a jog egységének emlékét is képviseli a Szent Jobb, hanem azt is, hogy milyen közgondolkodásbeli morális értékszemplélet támogathatta a Szent István-i művet, illetve a szokásjog intézményét.¹¹

A Szent Jobbot Nagy Lajos hozta el a Berettyó mellől, aki az ún. ereklye-kihelyezésekkel támasztotta meg a különböző politikai szövetségeit, s ez jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy Szent István kultusza nemcsak Magyarországon, hanem („határátlépéssel”) Európa-szerte felvirágozzon.¹² Az augusztus 20-i ünnepeket pedig inkább az egyházi feladatkörbe utalta. A kézereklye az 1420-as évektől viszont a Székesfehérváron az augusztus 20-i törvénylátó napoknak adott nyomatékosító hangsúlyt, s ahol a kultusza kiteljesedett a 15. században. A meginduló oszmán hadak miatt II. Lajos elrendelte az ereklye Budára vitelét. S innentől homályos a Szent Jobb története, amely végül a dalmáciai Raguzában működő domonkos szerzetesekhez került. Maguk a Szent István-ünnepek többnaposra is elnyúltak, s rendkívül népszerűek voltak. A szent király kultuszát az itt élő más népek is átvették – „nemzetek felettivé vált”, beitatódott a különböző néphagyományokba.¹³

A kultusz mint vigasz és remény

Az Újvilág felfedezése jelentősen meggyengítette Magyarország európai gazdasági erejét, amelyet súlyosbítottak a belső viszályok és a dél felől támadó oszmánok. A török uralom idején, a 16–17. században az ország három részre szakadt: Nyugaton a Magyar Királyság Habsburg fennhatóság alá került, Keleten meg-

11 A magyar nyelv története, eredete még mindig kiújuló viták tárgya, azonban az nem kérdés, hogy ha változásokon is esett át, viszonylagos állandóságról tesz tanúbizonyságot, ugyanis a többszáz vagy több ezer évvel ezelőtti szövegek megértéséhez egy hétköznapi embernek sincs szüksége különösebb előtanulmányokra, mert értelmük ma is világos.

12 A relikvia nélkül sokat veszített a szentjobbi apátság a tekintélyéből, és az idők során felőrldött a hiányosan képzett személyzet mellett a szomszédos birtokosokkal való vitákban, de a végső csapást a török dúlás és a szatmári béke mérte a helyre. Mégis mivel ebben a térségben számottevő római katolikus közösség maradt meg, a szentjobbi búcsújárásokat a 20. században is megtartották.

13 Magyar 2000, 8–14.

maradt az Erdélyi Fejedelemség, a középső terület az Oszmán Birodalom része lett. A feldaraboltság állapotára rátelepedett a vallási megosztottság is: a nyugati országrészben a katolikus egyházé volt vezető szerep, Erdélyben a református szemlélet vált elterjedtté, a hódoltsági övezetben a muszlimnak volt elsőbbsége. Az ország okiratainak jelentős része vagy megsemmisült, vagy szétszóródott.

Úgy tűnhet, hogy az oszmán hódoltság, s az ország megosztottságának idején a Szent Jobb hagyománya a vallásos költészetből kikopni látszott, mivel csak a 17. század legvégéről kelt vers sorai emlékeztek meg róla.¹⁴ Azonban a Szent István-i életutatót a közvetett források, illetve az ezerarcú írott történeti és szóbeli népi hagyományok megőrizték. Különösen a kilátástalan helyzetekben éppen a nagy király alakja és az önálló államiséget jelentő országfelajánlás kitüntetettsége képezte volna az egységesítő erőt. A török hódoltságig a Szent István-hagyomány fennmaradt írott emlékei főként a jogforrásokra és a legendákra korlátozódnak. A protestantizmus teljesen elhomályosította a szentek kultuszát, amely még – a középkorban a Szent Istvánnál is népszerűbb – Szent László emlékét is képes volt megfakítani. A korabeli (keresztény felekezeti) hitviták az ellenfélben látták a bajok okozóját, mégis érveléseik végső alátámasztásában – igaz eltérő megvilágításban, de – eljutottak a Szent István-i gyökerekig.

A vitairódalom legnagyobb hatású művelője Pázmány Péter esztergomi érsek volt, akit a protestáns prédikátorok készíttettek írásra. A felekezeti nézetkülönbségek irodalma protestáns hatásra és annak ellensúlyozására nemzeti nyelven jelent meg, ezért megeremtette a nemzeti nyelv és kultúra művelésének széles körű igényét. A kortársakban közös volt a törökellenesség, illetve a függetlenségi törekvéseket is támogatták. Pázmánynak sikerült elérnie, hogy a magyar szent király ünnepnapja kiterjedjen az egész világ római katolikus egyházára, de azt már csak az érsek halála után, Buda 1686-os visszafoglalása után léptették életbe. A késedelmes vatikáni – és részben bécsi udvari – ügymenet előmozdításához felemlegette a magyar korona és a magyar király Rómától független (apostol) jogállását, amelyeket azonban már ő is csak közvetett úton tudott igazolni. Az esztergomi

14 „Szegényekhez könyörülő szívit voltaképpen megmutatá, / Kiknek éjjel is templomok körül bőven a pínzt osztogatá, / Kiért, holtá után, irgalmas kezének a rothadás nem árthata.” Szentmártoni Szabó 2006, 286.

érseknek azonban nagy befolyása volt a Szent Istvánt körüllegő kultusz megerősítésében, illetve ekkortól vált hangsúlyossá a magyar nemzet – a bibliai Ószövetségi zsidósággal rokonított – keresztény világbeli, újszövetségi kiválasztottsága, azaz hitvédelmező áldozatvállalása és küldetéstudata. A szent király alakja egybefonódott az önálló magyar államiség eszméjével és vágyával.

Mindez a katolikus megújulás végére esett, amikor a Habsburgok vezetésével az utolsó oszmán erők a 18. század elején távoztak a Kárpát-medencéből, amelyek elnéptelenedett, megműveletlen területet hagytak maguk után. Férfi utód híján, egy nő – Mária Terézia – került a Habsburgok trónjára, azonban a nőági örökösödést nem minden európai állam fogadta el. A királynő az örökösödési háborúk befejeztével láthatott neki az ország és hatalma megszilárdításához, amelyben fontos szerepe volt a szent királytól eredeztetett főkegyúri jogoknak. A különleges jogi státusz azt jelentette, hogy a megkoronázott magyar király saját hatáskörében főpapokat nevezhetett ki, címeket adományozhatott, valamint beleszólhatott az egyház ügyeibe. A jogelv okirat hiányában a legendák és a szokásjog alapján érvényesült. Az ismét felmerült kiváltságot XIV. Benedek pápa elismerte, illetve XIII. Kelemen pápa újfent „apostoli” címmel látta el a magyar királynőt. Mária Terézia mindent elkövetett, hogy a nagypolitikai szerepet is biztosító jogforrás minél szélesebb alapokra kerüljön: újra rangosá tette a Szent István-i hagyományokat. A királynő tudatosan emelte ki ez irányú lépéseinek magyar jellegét, s ha kellett ezt ruházatában is tükrözte. 1764-ben megalapította a birodalom legjelentősebb kitüntetését, a Magyar Királyi Szent István-rendet, amelyet a közért végzett legmagasabb szintű szolgálatért adtak. A rend tagjai pedig a bécsi kapucinusok templomában minden évben megünnepelték a névadójuk napját, augusztus 20-át. 1768-tól kitartó tárgyalásokba fogott a raguzai domonkosokkal Szent István ereklyéinek, többek közt a Szent Jobb, visszaszerzéséért, amelynek eredményeként 1771 májusában a kegytárgy megérkezett Bécsbe.¹⁵ 1771. július 21-én az ünnepi menetet harangozás, trom-

15 A császárvárosból 1771. július 15-én fényes ünnepséggel bocsátották hatnapos útjára a nevezetes ereklyét. A Szent Jobbot a szállítás során először Győrben, majd Pannonhalmán mutatták meg a tömegesre duzzadó nagyközönségnek. „Budához közeledve az ereklye fogadtatása minden képzeletet felülmúlt. Az országutakat előzönlötte a jámbor és kíváncsi nép, a közbeeső falvakban megállt a munka, zúgtak a harangok, több helyen üdvözléskép-

bitálás és dobpergés kísérte a reggeli mise és magyar nyelvű prédikáció után a Nagyboldogasszony-templomból (ismertebb nevén: Mátyás-templomból) a várbeli Zsigmond-kápolnába, amely az ereklye lakhelye lett egészen a második világháborúig. A következő évben Mária Terézia a Szent Jobb nyilvános megünneplését évente hat időpontban jelölte meg, valamint az ereklye kultuszának ápolására alapítványt létesített.

A 18. század végére a kultuszt jellemző identitásjelölő fogalmak Szent István, a kereszténység, az államiság, a törvények, az ünnep és a magyarság köre csoportosultak. A barokk pompában még látványosabbá vált a szertartás, amelyben felmutatták a szent király példáját, következetességét, megpróbáltatásait, kegyességét; az ország, a nép egybetartásáért és megmaradásáért tett intézkedéseit, a vezetéshez ajánlott morális szempontjait, vallásos elkötelezettségét, azt a dicsőséges életművet, amellyel kiérdemelte egy abszolút transzcendens, (ember- és) természetfeletti erő – Isten – elismerését és a földi halandók tiszteletét. Szellemének, ható erejének megidézésének, „jelenidejűsítésének”, „jelenvalósításának” legfontosabb eszköze a Szent Jobb volt. A hétköznapioktól elkülönülő ünnepnapon a megemlékezések szakrális része az egyházi liturgia szerint templomi térben zajlott. A rendezvények világi, profán részében a szentségessé emelt cselekedetek, tulajdonságok, feladatok közös megélése, azonosulása, vállalása után levezetésként alkalom nyílt a felszabadultságra, a szórakozásra a búcsúk, a vásárok forgatagában.

A magyar keresztény államiság eddigiekben sűrített ünneptörténete felvázolta azokat a korabeli köztörténeti és hatalompolitikai fordulatokat, amelyek miatt az emlékezetörzés, vagyis a kultusz egyes tartalmi elemei felértékelődtek, áthangolódtak, nagyobb hangsúlyt kaptak. Az adott helyzetek szükségszerűségeihez igazított átértelmezések megtartották a kultusz magvát: a történeti eseményt, az írott emlékeket, a hozzáfűződő mítoszt, a szóbeli hagyományt, sőt a rítus klasszikus jellegzetességeit tovább gazdagították a megélt válságok, amelyek igazolták a kultusz Kárpát-medencei erejét és működőképességét.

pen mozsárágyúkat sütöttek el. Az ünnepi menet július 20-án éjjel érkezett Budára, ahol fáklyavilág mellett virrasztva várta az egész város.” Magyar 2000, 220.

A modern kor bővülő ünnepkultúrája

A modern kori társadalmi, gazdasági változásokat elősegítő „szabadság, egyenlőség, testvériség” eszmei áramlata, forradalmi gondolkodása áterjedt Közép-Kelet-Európára – Magyarországra. Az egyes jogelvek elsőbbségének hirdetése hatásosan kérdőjelezte meg az államrendek jogrendjét, berendezkedését, és lehetővé tette a társadalmi, gazdasági élet átalakulását. Az addigi megpróbáltatások azonban hátráltatták az ország társadalmi, gazdasági fejlődését. A mintának tekintett nyugat-európai államok fejlődését követő modernizációs szándékok meghirdetése volt a reformkor. A modern társadalmakat alkotó nemzetállamok önmeghatározó reprezentációiban hitelesen kell megjelenie a közösség történelmi múltjának, eredetének, hagyományainak, kultúrájának, amelyben érvényesülnek a megkülönböztető jegyek, a közös örökség, a folyamatosság és a megvalósítható jövő.¹⁶ Az ennek megfelelő Kárpát-medencei politikai kultúra a kívánt fejlődés eléréséhez megtartotta a Szent István-i alapokat, az azóta megtett történelmi utat, a benne foglalt (célképző) feladat- vagy – tágabb értelemben – identitásjelölő értékekkel.

A Szent István-nap ünneprendje a reformkorban, 1810 után a Budai Várban megtartott Szent Jobb-körmenettel bővült, amelyben 1819-től József nádor rendeletére – felekezeti megkülönböztetés nélkül – a főváros vezetésének, az országgyűlési képviselőknek, a katonaságnak, a céheknek és a diákságnak meghatározott rendben részt kellett venniük.¹⁷ Az 1848–1849-es szabadságharc leverése után, a Habsburg-önkényuralom idején betiltották az ünnepet, mert a függetlenség gondolatát hordozta.

Magyarország az 1848. március 15-i forradalmat és az utána kibontakozó szabadságharcot megelőzően már évszázadok óta nem élvezhette a teljes önállóságot, ezért a küzdelem egyaránt folyt a függetlenségért és a nemzetlétért. A másik évforduló a 19. századnak az 1848-as európai forradalmi hullámába tartozott, amely a vallást háttérbe szorító, ideológiavezérelt modern államok

16 Zentai 1997, 26.

17 Gábor 1928, 33.

kiépüléséhez vezetett. Az ideológia olyan szekularizált vallásnak is tétélezhető, amely az igazságos társadalom működését vetíti előre egy belátható jövőképpel, és amelynek meghirdetői és irányítói szerepében az értelmiség lép fel.¹⁸

Az Ellenzéki Kör fiatalága, a „márciusi ifjak” 15-én reggel a Pilvax Kávéházban gyülekeztek, ahol felolvasták a 12 pontba szedett követeléseket, amelyek kiterjedtek a sajtószabadságra, a nemzeti kormányra, az éves országgyűlésekre, a törvény előtti egyenlőségre, a magyar hadseregre, a közteherviselésre, az úrbériség eltörlésére, a képviselőintézményre, a nemzeti bankra, a magyarországi katonák hazahívására, a politikai foglyok elengedésére, az Erdéllyel való egységre. A fiatalok felkeresték az egyetemet, a Nemzeti Múzeum előtt népgyűlést tartottak, ahol felolvasták a „nemzet kívánalmait”, és elszavalták Petőfi Sándor *Nemzeti dal* című költeményét, amelyeket a közeli nyomdában kinyomattak. Majd elérték, hogy az akkor egyetlen politikai foglyként bebörtönzött Táncsics Mihályt szabadon engedjék. Este a sikernek örvendező tömeg a Nemzeti Színház Katona József „Bánk bán” című drámájának előadásán ünnepelt. Az elért eredményeket azonban korántsem ilyen békésen, hanem később már fegyveres úton is meg kellett védeni.

A „szabadság, egyenlőség, testvériség” szabadságjogának eszményítésével és követelésével erőteljesebbé vált az európai államok társadalmi, gazdasági berendezkedését átalakító folyamat, amely további konfliktusok kiindulópontjává vált. A nemzetekre szabott jogérvényesítés jelentős akadályokba ütközött, hiszen az országok nem nyelvi vagy etnikai alapon szerveződtek. A magyarság több évszázada az államalkotó nemzetek közé tartozott, az ekkor öntudatra ébredő nemzetiségekkel szemben előnyben volt, s „csak” a történelemben is igazolt függetlenségét kellett volna visszanyernie az újszerű államrendhez. Megnehezítették a küzdelmet a vele élő más nemzetek önállósodási törekvései, amelyeket a Habsburg és a francia titkosszolgálatok messzemenően támogattak. A magyar szabadságharcot Ausztria nem tudta leverni, Oroszország segítségét kellett kérnie. Az Osztrák Császárság a háborús helyzethez vezető függetlenségi mozgalmat kegyetlenül megtorolta: kivégzéseket, börtönbüntetéseket alkalmazott, gyülekezési tilalmat vezetett be.

18 Zentai 1997, 28.

Az elrettentő Habsburg-önkénturalmi rendszer alig engedett. A vérbe fojtott forradalom és szabadságharc áldozatai hőssé váltak a kortársak és a közvetlen utókor szemében. Az eszme és a cél melletti kitartásuk, elkötelezettségük követendő példává nemesedett, s ennek következtében megindultak a kultuszképződést megalapozó rítusalkotási folyamatok. A családi körben, magánháznaknál és temetői sírhantok mellett tartott (az országban számtalan azonos gyökérrel bíró s emiatt közössé váló) gyász serkentette a titkos, privát szférába rejtett megemlékezéseket az üldözöttekről, a fogságba vetettekről, az elesettekről. Felemlgették a hozzájuk fűződő történeteket, a megmutatkozó jellegzetes tulajdonságokat, amelyek még inkább érzékeltették az áldozat nagyságát, az eltávozott hiányával keletkezett betöltendő értéket.

Az 1860-as év szomorú adalékkal szolgált a forradalmi örökség őrzőinek, hiszen különösen a fiatalok, főként az egyetemisták körében a hősies kiállás emléke élénken élt. A hatalom értesült az általuk szerveződő fővárosi március 15-i megemlékezésről, ezért fegyveres erővel vonult ki az oszlatásra. A tüntetőknek tekintett sokaságban hatan sebesültek meg. Közülük Forinyák Géza olyan súlyosan megsérült a térdét eltaláló lövés miatt, hogy tizenkilenc nap múlva elhunyt. A joghallgatót a szabadság ünnepére emlékezők a kegyelettel tisztelt hősök sorába emelték. A kiegyezés után tartott fővárosi március 15-i temetői kivonulások alkalmával az ő sírjához is elzarándokoltak, beszédekkel mondtak, és koszorúkat helyeztek el.

A Szent István-ünnep kapcsán is a hatalom félelmei beigazolódtak, ugyanis a hosszú idő után engedélyezett 1860. évi ünnepség egyértelműen nemzeti megmozdulássá szélesedett. A fennmaradt, korabeli rendezvényfüzet bevezetője szenvedélyes magasztossággal emlékeztetett Szent Istvánra.¹⁹ A továbbiakban,

19 „Az egész magyar nemzet szent áhítattal ül meg, sok tekintetben legnagyobb királyának emlékét, minden év auguszt. 20-dik napján; s most is a legnemesebb hálával eltelve, óriás áldozatként hozza leghőbb imáját istenének, hogy oly embert teremtett, ki az egész nemzetet bevezeté a kereszténység boldogító paradicsomába, hogy így a hit, szeretet, remény és egyetértés törhetlen láncszemeivel hazájához kötvén, erőssé, műveltté és megtörhetlenné tegye. [...] A mi nagy, nemes és üdvös, az nem egyeseké, hanem az egész országnak. Minden vallású, minden ajkú egyaránt kell, hogy ismerje el az érdemet; és azért Szt. István királyt is egyenlően tisztelje a haza minden lakója; s leborulva adjon hálát az égnek mindenki, mert ő nem csupán szent király, hanem Magyarország királya volt, – s áldott intézkedései által

az 1860-as év során lazítani kívántak az addigi szigoron, ezért engedélyezték az augusztus 20-i Szent István-napot. A rendezvényt központilag szervezték: kedvezményes menetdíjú vonatokat indítottak, az ünnepet ismertető programfüzetet adtak ki. Az ünnepség azonban egyértelműen nemzeti megmozdulássá szélesedett, s emiatt ismét betiltották.

Mindkét történeti esemény mint mitikussá váló ún. „Nagy Idő”²⁰ egy országot alkotó közösség meghatározó kultusza lett. A keresztény államalapítás óta a kultuszképzés vagy emlékezetörzés archetípusának tekinthető a Szent István- nap és -hagyomány, amelyet az országot megtartó és egybe kovácsoló erőként évről évre, azonos erkölcsi töltetű szertartáselemekkel, nagyjából hasonló módon ünnepeltek meg. Az akkor mintegy ezeréves közösségképző erőben az a feladat- és morális rend tükröződik,²¹ amely azért célra vezető, mert illeszkedik egy természetfeletti világ – Isten – törvényeihez. A transzcendens egységhez vezető életútbeli erkölcsiséget jelentő világgép a mitikus ősidőktől létezett, de elismertsége a közvetlen megnyilvánulás bizonytalansága miatt fokozatosan gyengült. A kereszténység is már egy átértelmezést képvisel. A világ-, az ön- és a társadalommegértésben alapvető szerepe van a morális szempontoknak: „A reformációtól a felvilágosodás koráig ugyanolyan típusú erkölcsi források lelkesítették a fontos mozgalmakat, hogy – nagyrészt keresztény indítékok alapján – újragondolják a szubjektivitás természetét és jelentőségét.”²² A katolikus fellendülés idején váltak egyre erősebbé a felvilágosodásnak az irracionálist kritizáló, az emberi értelem elsőbbiségét hirdető tanai is, amelynek következtében később az állam és az egyház végképp rátért a különválás útjára Európában, illetve elterjedt a megismerés igazságát az objektív igazolhatósággal mérő fel fogás. Azaz a transzcendencia nélkül az emberi logikával is megérthető a világ. A modern kor embere tehát tovább bontotta a morális rendet és rendszert, mert kiemelt jogelvek mentén gondolta újra az őt körülvevő társadalmi rendet,

vált hazánk a középkor első országainak egyikévé, s neki köszönjük Isten után hitünket és – nevünket!” – *Szent István király ünnepe az ünnepélyes bucsú menetrenddel. A nagy király életrajzával, és ereklyéinek, s a szt. korona történetével.* Werfer Ny., Pest, 1860. 3–4.

20 Eliade 1993, 5.

21 Elméleti szempontokhoz lásd még Calhoun 1997, 109.

22 Calhoun 1997, 100.

mellőzve a szakralitásban őrzött isteni kötöttséget, így a hatalom teljesen emberi felügyelet alá került. Azonban a mítoszszózató szándék csak törekvés maradt, mert a cselekvő közösség megteremtéséhez a mitologizálás, a kultusz eszköze elengedhetetlen.²³ Ennek megfelelően a modern állam eszmeiségét magába sűrítő 1848-as forradalom emlékezetrendjének kialakulásában jelentős szerepe volt a közösségben addig is gyakorolt (keresztény) értékátörökítési metódusoknak, amelyek közül is kiemelkedett a Szent István-i példa.

Az ünnepek és a kiegyezés éve

A 19. század „haza és haladás” programját hirdető reformtörekvései az 1848-as forradalomban teljesedtek ki, amelyet az Osztrák Császárság kíméletlenül megtorolt. A passzív ellenállásba szoruló magyarság és az osztrák kormányzat merevsége miatt kialakult patthelyzetet az Európán belüli hatalmi konfliktus kimenetele oldotta fel. Az 1866. évi porosz-olasz-osztrák háborút Ausztria elvesztette, ezért a császár rákényszerült a magyarokkal való kiegyezési tárgyalásokra (1866-1867). A tárgyalási alapot az 1848-as áprilisi törvények képezték, azonban a megállapodás eredményeként közös irányítás alá kerültek a pénzügyek, a hadügyek és a külügyek, amely azt jelentette, hogy Ausztria és Magyarország e kérdésekben egymástól függetlenül, önállóan döntöttek – a közös irányításnak inkább adminisztratív, koordinációs szerepe volt. A Magyar Királyi Honvédség létrehozása a magyar kormány hatáskörében maradt, és pénzügyi téren pedig csak a közös hadügyet és külügyet kellett finanszírozni. Az együttműködés és a hozzájárulás az önrendelkezés körébe tartozott. Külföldön a két államot, azaz a Monarchiát a közös külügyminisztérium képviselte, illetve a hadseregek Ferenc József főparancsnoksága alá tartoztak.

1867 elejétől felgyorsultak az ország alkotmányos rendjének helyreállítására tett intézkedések. Az első magyar kormány miniszterelnökét, az emigrációt is megjárt gróf Andrássy Gyulát 1867. február 17-én nevezte ki az uralkodó, s

23 Zentai 1997, 22.

ezzel véget ért a közéletet erősen korlátozó tilalmak korszaka. Közel egy hónap múlva Ferenc József személyesen is ellátogatott Pestre és Budára, hogy részt vegyen a törvények előkészítésében. Március 12-i megérkezését káprázatos ünneppsorozat kísérte, amely teljesen áthangolta március 15. emlékét, de két-ségtelenül az 1849 utáni évek lefojtottságának feloldását jelentette.

Március elején az 1848-as törvények közül a cenzúra eltörléséről szólót újra foganatosították. A *Hon* függetlenségpárti és liberális főszerkesztője, Jókai Mór március 15-e reggelén címoldalon üdvözölte a szabad sajtót, mert – bár szerinte „a haza iránti szeretet, a magyar trón iránti hűség, a magánybecsület-érzés, s a kölcsönös lovagiasság” vezérli az újságírói hivatást, mégis – szükség van a rendelkezésekre. A sajtótudósítások az egykori forradalmi nap gyümölcseként láttatták a politikai élet fejleményeit.²⁴ A nevezetes évforduló estéjén a királyi vár-hoz, Budáról Pestre tartó fáklyásmenetet rendeztek, ahol éltették az uralkodót és elénekelték a *Himnuszt* és a *Szózatot*.²⁵ A fővárosi újságírók a visszaszerzett sajtószabadság alkalmából nagy ünnepi vacsorát szerveztek.²⁶ A szerkesztőségek a '48-as honvédek nyugellátásának és a Petőfi-szobor felállításának ügye mellé álltak.²⁷ A dualizmus idején az 1848-as évfordulói megemlékezéseket általában a különböző, alulról szerveződő polgári körök, ifjúsági körök, asztaltársaságok rendezték. A korabeli lapokban a márciusi események felidézése együtt járt a sajtószabadság éltetésével, Petőfi emlékével és a valamikori szabadságharcos honvédek megsegítésének kérdésével. A '48-as mozgásteret visszanyerő szerkesztőségek mértéktartással tudósítottak az addig tiltott megmozdulásokról. A korábbi tiltás a megtűrtség állapotává enyhült.

A kiegyezés évének nyarán, június 8-án a lassan ezeréves hagyományoknak megfelelően lezajlott Habsburg I. Ferenc József magyar királlyá koronázása, amely az államvezetés jogszerű folytonosságát garantálta. A dualizmus kori államiság augusztus 20-i ünnepségnél figyelemre méltó körülmény, hogy

24 Martius tizenötödike! *A Hon*, Reggeli kiadás. 1867. március 16. 1.

25 A tegnap esti fáklyásmenet... *Pesti Napló*, 1867. március 16. 2., A fáklyásmenet... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1867. március 16. 3.

26 A sajtószabadságnak... *Fővárosi Lapok*, 1867. március 13. 239.

27 A volt honvédek... *Fővárosi Lapok*, 1867. március 9. 228., A Petőfi-szobor... *Fővárosi Lapok*, 1867. március 10. 231.

a király születésnapja is e hónap 18-ára esett, amelyről a Monarchiában, azon belül Magyarországon is megemlékeztek, de a két ünnep nem mosódott össze. Külön rendje volt mindkét napnak, a közbeeső egyetlen nap hétköznapisága, „semlegessége” – a sajtóközlemények alapján – ünnepeket elválasztó szerepet töltött be.

A nevezetes nap reggel a Szent Jobb-körmenettel kezdődött, amely a Budai Vár területén zajlott: a Zsigmond-kápolnától indult a Nagyboldogasszony-templomig,²⁸ és onnan tért vissza. A körmenetben meghatározott rendben vonultak az egyházfik, az előkelőségek, a városvezetők, a hivatalnokok, és az egyéb előjárók felekezeti hovatartozás nélkül. A szertartás végén a Szent Jobbot felemelték, és visszavitték a vártemplomba, s a rendezvény a Te Deummal ért véget. Az ünnepi búcsú résztvevői a szertartás végeztével szétszéledtek a számos látványosságot, mulatságot, kikapcsolódást nyújtó szórakozó- és kirándulóhelyekre. Ezek már felkészülten várták a vendégeket Budán és Pesten, ahol közkedvelt célpont volt a Margitsziget és a Városliget. Bár az ünnep sajtóbeli elfogadottsága fokozatosan alakult ki, de az általános érdeklődés tömegek részvételét jelentette.

Az emlékezetörzés kulturális meghatározottsága

Magyarországon az 1867. évi kiegyezés után több olyan folyamat kezdődött, amely egyre inkább egymástól elkülönülő társadalmi rétegeket, csoportokat hozott létre. Erőteljesebben megindult a városiasodás, amelynek következtében a 20. század elejére kezdett élesen elválni a (nagy)városi és a vidéki életmód és értékrend. Az ünnepi istentiszteletet vidéken is megtartották, ahol a mélyebben beágyazódott vallá-

28 A templom újjáépítése 1874-ben megkezdődött. Az 1875-ös Szent István-napon még odavitték a Szent Jobbot, és ott mondták el az ünnepi beszédet. Azonban 1876-ban a templomot már lezárták az építkezés miatt, s a kiszemelt Helyőrségi templom még nem volt erre alkalmas, amelyet 1877-től már megfelelően készítettek fel az ünnepség befogadására.

sosság és a (kereszténység előtti időkben gyökerező) néphagyomány szorosabban összefonódott. Az ott élők mindennapi kapcsolata sokkal természetközelibb volt a városiakénál. Ezért a szent király jeles napján adott áldást a pap a termésre, az esztendőben elvetett (a magyarul életnek is nevezett) búzából készült kenyérré, az új házra, az állatokra, s a többire, azaz mindenre, amire a hívők számára fontos volt. A népszokások a városi környezetben csak foszlányokban éltek tovább, viszont vidéken még sokáig meghatározók voltak. A nemzetiségek önállóságra törekvése is ekkor kezdett felszínre törni. Ez abban is megnyilvánult, hogy ők már nem osztottak egyértelműen a magyar államiság ünneplésében, illetve a magyartól eltérő történelemértelmezést és jogforrást kerestek. A mai tudományosság is ekkor vetette meg a lábát az egyre jobban specializálódó szakágaival. Így a múltat feltáró történelemtudomány, amely a minden kétséget kizáró igazság és objektivitás érdekében az írott forrásokra támaszkodik, s a keresett dokumentumok többségében városi környezetben található, amelyek a különböző szempontok látószögét vagy megközelítési módját is befolyásolja. Az ily módon megfogalmazott kérdésekre pedig érzékenyen reagál a vidéki létet elhagyó, szélesebb közvélemény. Az ugyancsak a régi idők örökségét vizsgáló néprajztudomány eredményei azonban érdekességként szorulnak háttérbe a köztudatban. A történetrekonstrukció(ka)t áthatják a hatalom megalapozottságának és jogszerűségének kérdései, mindamellett elindul a távolodás a néphagyományban tárgyalt vidéki örökségkép és a történelemtudományban a városi – azaz a modern – társadalom számára megjelenített múltmagyarázat között. Ekként a történelem folytonosságának érzékelése sérül, s ma már a történelemtudomány szerint a modern nemzeti emlékezet „törékeny alapokon nyugszik”.²⁹ A városiasodott kultúra hivatásos történészeire hárul annak felelőssége, „hogyan a múltat tudatosan beemelje a jelenbe (ahelyett, hogy a jelent öntudatlan módon beemelje a múltba)»”.³⁰

Azonban a 19. századi nyugat-európai, köztük a modern társadalmi irányzatok egyik forrásának számító franciaországi gondolkodók – többségében történészek – a múlt és a jelen közti folyamatosság tükrözésében látták a legfőbb küldetésüket, azaz, hogy megértsék és megmagyarázzák „az ország» valameny-

29 Gyáni 2002, 569.

30 Hartog 2006, 124.

nyi fejlődési szakaszát összekötő logikai kapcsolatot», tegnaptól máig. Ebből következik, hogy a történetírás »nemzeti jelentőségű«, a tekintetben, hogy biztosítja az országnak »a szükséges egységet és erkölcsi erőt«.³¹ Hasonlóként volt ez Magyarországon is. A kor nagyra becsült püspöke, Ipolyi Arnold még a néphagyományban őrzött emlékezettel és a történeti források nyújtotta múltképpel egyaránt foglalkozott. A Magyar Történelmi Társulat 1876. évi találkozóján ismertetett történészi állásfoglalását a kormánypárti és az ellenzéki sajtó egyöntetű helyeslő lelkesedéssel fogadta.³² Megállapításait az egységes politikai államnemzet elve és az etnikailag tiszta nemzet eszméjének kettőssége köré csoportosította. Beszédében az egységes politikai nemzet eszméje mellett érvelt, s ennek szolgálatába állította a történettudományt is. Véleménye szerint a történetírás sodorvonalának a nemzetpolitikai egység és a nemzeti összetartozás gondolata mentén kell húzódnia, mert ez biztosítja a történetírás pártatlanságát és elfogulatlanságát, illetve azt, hogy nem süllyed le napi politikai érdekek vagy elméletek kiszolgálójává. A nemzet történelmére visszatekintve Ipolyi Arnold megállapította, hogy annak legdicsebb korszakai nem ismerik a nemzetiségi vagy vallási meghasonulás jelenségét, vagy akár a nemzetellenességet. A magyarság nagysága abban áll, hogy már a kezdetektől fogva, tehát Szent István államalapítása óta fennáll az ország területén élő népek szabadsága. A politikai összetartozás és államkormányzás követelménye veti fel a nyelv kérdését, vagyis az egységes államnyelv szükségességét.³³ Az államnyelvvé válás ugyanis

31 Hartog 2006, 135.

32 A történelmi társulat vidéki gyűlése. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1876. augusztus 23. 1–2., Ipolyi Arnold beszéde. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1876. augusztus 24. 2., Ipolyi Arnold beszéde. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1876. augusztus 24. 1–2. – A történelmi társulat kirándulása. *A Hon*, Esti kiadás. 1876. augusztus 23. 1–2., A magyar történelmi társulat ünnepélyes közgyűlése. *A Hon*, Esti kiadás. 1876. augusztus 24. 1–2. – A történelmi társulat gyűlése. *Egyetértés*, 1876. augusztus 24. 2., Ipolyi Arnold beszéde. *Egyetértés*, 1876. augusztus 25. 2., augusztus 26. 2., augusztus 27. 2., augusztus 29. 2., augusztus 30. 2. – Lásd még Ipolyi Arnold: A magyar nemzetegység és államnyelv történeti alakulása. *Századok* 10. (1876) 7. sz. Melléklet. 3–26. – Bacher-Tuli Andrea összefoglalója alapján.

33 Nem véletlen – s ez mutatja nemcsak Ipolyi álláspontját, hanem az általános közakaratot is –, hogy éppen az 1870-es évek végén, az 1879. évi 18. törvénycikk az, ami pótolni akarta a kiegyezés után született népiskolai törvény „hiányosságát”, s rendelte el a magyar nyelv mint államnyelv oktatását a nemzetiségi iskolákban is. Kőő Artúr 2020, 459.

egy természetes, a közszükségben eredeztethető folyamat, azaz szerves fejlődés eredménye, s ehhez minden nemzetnek természetes joga van. A törvényhozás, a magyar mint államnyelv rögzítésével, csupán szentesíti az ekként kialakult állapotot. Az egységes nemzetállam elképzelésével szembe helyezkedve a Szent István-i gondolatot – amely szerint az egynyelvű nemzet gyenge és törékeny – alapul véve Ipolyi amellettt érvelt, hogy a többnyelvű népességből álló egységes nemzet is lehet erős. A nemzeti egység nem a faj, az eredet, a nyelv vagy a vér tisztaságában nyilvánul meg. S hogy mely nemzetiség lesz végül a mérvadó a nemzetet alkotó közösségek közül, azt a történelmi nagyság, a kulturális és morális fölény határozza meg. „Sem szám, sem ősi származás, de még gazdagság sem [...] teszi képessé a népeket a nemzetlét [megalkotására] [...] Csak a magasb életképességgel összekötött erkölcsi kiváló erő és műveltségi tulsuly alkalmas a nemzeteket úgy valamint az egyéneket mások között fenntartani” – fogalmazta meg összefoglalóan. A felszólalást valamennyi jelentősebb politikai lap üdvözölte és teljes terjedelmében megjelentette.

A fentiek mellett a 19. század Magyarországnak történelemszemléletét meghatározta a honfoglalás 1000 éves évfordulója, ezért az akkor kiépülő modern társadalom vezetőinek rendkívül fontos a jogfolytonosság bizonyítása, reprezentálása. A historizáló képi ábrázolások egyértelműsítik többek között, hogy Ferenc József egyenrangú utóda a honalapító Árpád fejedelemnek, a legendás Attila hun király leszármazottjának.³⁴ Az idealizáló művészi historizálással szemben az elsősorban írott dokumentumokra támaszkodó történettudomány művelői egyre több forrást vettek kritikai vizsgálat alá megerősítve vagy megkérdőjelezve a hitelességet, illetve az események háttérét, egyéni motívációit a természettudományok egzaktóságára törekedve adtak újszerű értékelést, igazolást vagy cáfolatot. A modern liberális államfejlődés eredményeképp 1895-re a katolikus egyház részlegesen levált a magyar közigazgatásról; a klérus tekintélye, a vallásos szemlélet egyre vesztett súlyából, teret engedve a materialista szellemnek. A csak részben önálló magyar állam polgárainak közgondolkodásában azonban elevenen éltek a hazafias, a nemzetlétet alátámasztó, a

34 Sinkó 2002, 179.

távoli múltban gyökerező, (akár írásban, akár szóban) áthagyományozott történetek, mítoszok, kultuszok, hősi eszmék és példák. Bár a Maurice Halbwachs által bevezetett „kollektív emlékezetet” a történészek helyesbítik, kiegészítik, de ha mégis előfordult, hogy a kialakult képet túlzottan rombolta történelmi ítélet, akkor az általános felháborodást és elutasítást váltott ki.³⁵

A modern kor szellemében a korábbi letisztult „rendszer kérdőjeleződött meg, amely nemcsak a kulturális és ideológiai konszenzusban, hanem a társadalmi kapcsolatok szisztematikusan szervezett hálójában is gyökerezett”.³⁶ Az újszerű, gazdaságorientált társadalomban való eligazodáshoz szükséges ismereteket és eszmei áramlatokat a tömegsajtó terjesztette, amely az eredeti szándékok szerint a „magánybecsületen” alapult, de a 19. század végére, 20. század elejére a rövid távú gyakorlati célok, érdekek ezt az erkölcsi tételt is hatályon kívüli átmenetei függőségbe helyezték: újságírónak, politikusnak a hazugság hazafiúi kötelesség.³⁷ Azaz a tágabb igazságot és értéket magába foglaló, közmegegyezéses, kulturális és társadalmi keretek megtartása és jövőbeli érvényesülése szentesítheti a „kis” hazugságokat. Ezért a morális paradoxonban még mindig ott volt az az erkölcsi minimum, a hazafiasság, amellyel a cselekedetek kitűnnek a köznapiságból, rendkívülivé, követendővé, ünneplendővé válnak, vagyis az identitást adó közösségért végrehajtott tettek, melyek a kivitelező számára kockázatosak, mert egyaránt esélyes a személyes győzelem, illetve a fizikai megsemmisülés. A közösség elismerése a hőssé nyilvánításban fejeződik ki, a magaslatos lépés évfordulója (az esetleges veszteség, gyász után) ünnepléssé lesz.

Az egykori erkölcsi „egész”-séget még teljesebben hordozó hitérettel összefüggő magyar kifejezések sajátok, és nem átvettek, ezért az elfogadott álláspont szerint a kereszténység előtti vallás sok eleme élt tovább a keresztény tanok, szertartások gyakorlásában.³⁸ Erőteljesebb lehetett a női istenség vagy anyais-

35 Lásd Szekfű Gyula 1913-ban kiadott *A száműzött Rákóczi* című művének fogadtatását. Bővebben Glatz 1980, 207.

36 Calhoun 1997, 100.

37 „Az újságírónak, ha hazafias és becsületos újságíró, éppúgy, mint a politikusnak, sokszor hazafiságába és becsületébe vágó kötelessége, hogy hazudjon, amennyit s amekkorát csak tud [...]” Ignó 1910.

38 Pócs 2008, 453–456.

tenő kultusza, amely Szűz Máriának, a Nagyboldogasszonynak tiszteletében élt tovább, illetve ezt a folytonosságot támasztotta alá I. István király országfelajánlása, illetve ennek legendája.³⁹ A keresztény vallás elterjedését, fennmaradását elősegítette az, hogy a többitől megkülönböztető, központi hittétele a szeretet, a szeretetközösség, azaz a megértő és segítő empátia gyakorlása, amelyen keresztül lehet eleget tenni a morális kitételeknek. (A vallások, hitek feladata többek közt az, hogy megtartsák az embert morális lénynek, de a moralitás iránya, célja, talaja vallásonként eltérő.) A szent király a korábitól eltérő államvezetői gyakorlata és az ahhoz szükséges szellemi, erkölcsi útmutatása egy olyan kánont hozott létre, amely csaknem csorbítatlanul fennmaradt, és ma is érvényes. A kánon általában a hagyományok megtörésekor keletkezik, „amelynek hatására mindenki igazságosságra, méltányosságra, szépségre, nyíltságra, közösségbe és szeretetre törekszik... kánonfogalomhoz olyan értékperspektíva tartozik, amely felülemelkedik [... a különböző] preferenciarendszereken is. A hovatarozás identitásteremtő kategóriája itt is fontos szerepet játszik. A szent szöveg-, szabály- és értékkészlet (kollektív) identitást alapít meg és formál. [...] Ilymódon a kánon semleges orientációs eszközből a kulturális identitás túlélési stratégiájává válik.”⁴⁰ A kánon a kollektív identitás alapja és állandósításának legfőbb biztosítója. A Kárpát-medencei közösség a kereszténység mellett tette le a voksát, amely mellett végig kitartott, illetve védelmezte azt. A török időkben nemcsak a megmaradáshoz, hanem az önvédő hadállásokban is segítséget, lelki erőt jelentett. A katolikus egyház újbóli megerősödésében pedig ismét vezető szerep jutott Szent István örökségének.

Míg az augusztus 20-i Szent István-nap központilag bonyolódott egyházi-szagrális szertartás szerint, évszázados hagyományok alapján, addig a március 15-i megemlékezések alulról szerveződtek kisebb polgári és egyetemi ifjúsági körökben, asztaltársaságokban, és csupán másfél évtizedes (illegális, tiltott) múlttal rendelkezett. Mindkét megemlékezésben a formálódó modern Magyarország számára fontos, a hallgatolagos közmegegyezést tükröző társadalomkép és értékrend fogalmazódott meg: az egyik, a régebbi a több évszáza-

39 Klima 2021.

40 Assmann 2018, 128–129.

dos kereteket őrizte; a másik, az új a módot jelenítette meg. Az előbbi kulturális emlékezetbeli, vagyis a társadalmi beágyazottságát épp a történetisége biztosította és a hatalom pártfogását is élvezte, az utóbbi népszerűségét a függetlenség régóta óhajtott vágya inspirálta és a kiegyezés (az azzal való megbékélés vagy ellenkezés) ténye, illetve a személyes beszámolókon alapuló kommunikatív emlékezet támogatta.

Március 15-ét a nemzeti lét, a sajtószabadság és az ifjúság ünnepeként tartották számon. Bármilyen megtorló is volt a Habsburg-abszolutizmus, mégsem tudta elvenni a forradalmi tett nagyságát, illetve az emlékezés és a hősök méltóságát. A forradalom napjának kultusszá válásában fontos szerepe volt a városi létnek, valamint a sajtónak mint az emlékezetet őrző, terelő és továbbadó tömegtermékeknek. Az esemény a fővároshoz kötődött, de az újságok tudósítóműködésük hírt adott a vidéki helyi ünnepekről. A „Nagy Időben” született 12 pontos politikai program és Petőfi Sándor *Nemzeti dal* című verse a megmozdulás legfontosabb írott „szerződésévé” – kánonjává vált, kiemelt jelképe a nemzeti színű kokárda lett, a különböző helyszínek szimbolikus emlékhelyekké alakultak. Elindult a legváltozatosabb ereklyék gyűjtése, megélnéült a Petőfi-kultusz emlékhelyéről (szülőházáról), a költő szobráról való nyilvános párbeszéd. Az évforduló napját a sajtó politikai elköteleződéstől függetlenül nemzeti ünnepként tartotta számon, miként azt a korabeli közbeszédben emlegethették. A kiegyezés után fokozatosan egyre nyíltabb formát ölthettek az alulról szerveződő rendezvények forgatókönyvei, amelyekben közös volt a honvédsírok (vagy más egykori vagy utólag létesített emlékhelyek) felkeresése, megkoszorúzása, a beszédek meghallgatása, a *Nemzeti dal* elszavalása, a *Szózat* és a *Himnusz* elénekélése, az egymást és az eszmét éltető társas összejövetelek, ahonnan Kossuthnak üdvözlő táviratokat küldtek Turinba.

Az emlékezéseket az ismétlődések, a rítus, a „Nagy Idő”, „Nagy Alakjainak”, hőseinek megidézése, „jelenidejűsítése” emelte mitikus, kultikus térbe, amelyben a résztvevők azonosulhattak a megtörténnel, a hősökkel, átélhették az eszme érzelmi indíttatásait, nemes szándékait.⁴¹ Az ünneplések utáni

41 Elméleti szempontokhoz lásd még Connerton 1997, 64–82.

együttlétekkel a gyász átfordult örvendezésbe. Megidéztek az elmúltakat, de az élethez szóltak. Mindezt azzal a felszabadító elégtétellel, sőt reménnyel tették, hogy – bár a „márciusi ifjakat” letörték – az eszme tüze, lelkesedése bennük, az emlékezőkben él tovább. S ezzel az élménnyel megnemesedve folytathatják a mindennapokat, amelyekben ezután talán könnyebb lesz megtalálni az eszményi világhoz vezető utat. A világi szerveződésű rendezvények fizikailag nem a keresztény szakrális térben és egyházi liturgia szerint zajlottak, azonban a *Himnusz* felhangzásával behívták a transzcendens hatalmat, mert a közös, ezeréves múlt és szenvedéstörténet nyomán a természetfeletti erő – Isten – támogatását kérték. A *Szózat* megrendítő sorai arról a szabadságért küzdő, önfeláldozó hazaszeretetről szólnak, amelyről utalásszerűen mindenki számára nyilvánvaló, hogy a Kárpát-medence területét jelenti.

Jellemzők	Kommunikatív emlékezet	Kulturális emlékezet
	Március 15-e	Augusztus 20-a
<i>Részese</i>	<i>Mindenki egyforma eséllyel emlékezik.</i>	<i>Sajátos hordozói vannak (sámán, bárd, pap, tudós stb.).</i>
	Kortársi nemzedék rokonsága, ismerősei, fiatalsága.	Nemzedékek több évszázados sorának tagjai követik világi és egyházi előjáróikat.
<i>Mechanizmus</i>	<i>Magától gerjed.</i>	<i>Irányításra szorul.</i>
	A lakosság köréből, alulról szerveződő rendezvények.	Államhatalmi támogatottsággal központi egyházi szervezés.
<i>Tartalom</i>	<i>Történelmi tapasztalatok az egyéni életút keretei között.</i>	<i>Mitikus őstörténet, abszolút múlt.</i>
	Személyes beszámolók tanulságai, kortársi értékelések.	Adatolt dátum, amely mögött húzódo régebbi múlt megjelenése járulékos, vagy mellékes.
<i>Forma</i>	<i>Informális, formátlan, természet adta, hétköznapi, személyközi.</i>	<i>Rögzített, tárgyiasult, megformált (ritus, ünnep).</i>
	Családi, baráti körök, asztaltársaságok kötetlen, önkéntes szervezése, amelyben az ünneplés részben kötött, általános szokásai szerint a magánjellegű emlékező méltatásokat vidám összejövetelek követnek.	Egyházi liturgia szerint az ünneprendhez igazodva, az ünnepet követő mulatsággal.
<i>Időszerkezet</i>	<i>80–100 év, 3–4 nemzedék, mozog a jelennel.</i>	<i>Abszolút múlt.</i>
	19–50 év, 1–2 nemzedék, részese a jelennek.	900–1000 év.
<i>Hordozói</i>	<i>Aspecifikus, kortársi emlékezőközösség</i>	<i>A hagyomány szakosodott hordozói</i>
	Kortársi emlékezőközösségek a társadalom különböző rétegeiből, sajtóban („közösségi médiában”) visszakereshető eseményekkel.	Több évszázados jogi, az egyházi forrásokban és a néphagyományban őrzött tudás.

1. táblázat. Kovács Éva táblázata alapján⁴²

42 Kovács 2015, 212.

Összegzés

Az ünneptörténeti elemzés azt támasztja alá, hogy – a megjelölt földrajzi határokat megtartva, azt át nem lépve – az itt élőkben folyamatosan élt a múlt öröksége, kitartottak amellet az identitásjelölő érték- és feladatrend mellett, amelynek magvát Szent István életműve vetette el. A Szent István-ünnepségekre tömegek zarándokoltak a fővárosba, a sokadalom lehetőséget biztosított arra, hogy 1881-től külön lóversenyeket rendezzenek. A példaadás, a tanítás az idősebb nemzedék(ek) és a történelem feladata, amelynek legismertebb alakja Magyarországon Szent István volt. Az 1848-as márciusi forradalom hősei – kimondatlanul a szent király alapította, de meghirdetve a Kárpát-medencei – ország és lakóinak újbóli függetlenségéért, egységéért, s azon belül a szabadságáért és egyenlőségéért álltak ki. A nemzeti ünnepek rendje az emlékezések általános mintáját követte, azaz az eszményített értékekkel, az értük hozott magasztos áldozattal való azonosulás szertartását egy sokkal oldottabb, vidámabb társasági eseménysor zárta le.

A költői tömörségű „minden egész eltörött”⁴³ fordulattal kifejezhető folyamatot a modernitás felgyorsította: a korábbi morális és érzelmi határok között értelmezett közösségi – az egyénit is meghatározó – identitások jobb esetben megkérdőjeleződtek, rosszabb esetben megszűnőben vannak. Az ember egyre eltávolodott kultúráteremtő, természetes önmagától, és közelebb került a kultúra- és biológiafüggetlen, önkényesen önazonosságnak vélt fogyasztói ösztönlény állapotához. Holott az ember közösségi lény, s vissza kell találnia „egész”-séges önmagához. Az egész megérthető a rész nélkül, de az egész nélkül értelmezhetetlen a rész. A mai, racionalításra épülő tudomány már felfedezte, hogy a világot csak részlegesen képes érzékelni, s talán remélhetően majd megtalálja az aranymetszés, a fraktálrendszerek nyomán azokat a törvényszerűségeket, amelyek elvezetnek az egyetemesség morális rendjének okához, a madáchi életcélú⁴⁴ emberi lét transzcendens világbeli meghatározottságának magyará-

43 Ady 1909.

44 „ÉVA [...] Ha meghallgatsz, még könnyebb lesz talán, / Mert ami eddig kétséges vala, /

zatához. Közösségi szinten meg kell erősíteni azt a (transzcendens) lelkerőt, meggyőződést, hogy az emberi élet és történelem nemcsak elszenvedett traumák sorozata, hanem abban része van az örömnök, a felemelőnek, az ünnepnök. Erre emlékeztetnek a Kárpát-medence nemzeti ünneptörténetének példái.

Most biztosítva áll már: a jövő. – [...] Anyának érzem, óh, Ádám, magam. [...] ÁDÁM (*térdre esve*) Uram, legyőztél. Ím, porban vagyok / Nélküled, ellened hiába vívok: / Emelj vagy sújts, kitérom keblemet. [...] LUCIFER S te, dőre asszony, mondd, mit kérkedel? [...] AZ ÚR [Ádámhoz...] Ha percnyi léted súlyától legörnyedsz, / Emel majd a végetlen érzete. / S ha ennek elragadna büszkesége, / Fog korlátozni az arasznyi lét. / És biztosítva áll nagyság, erény.” Madách 1862.

FORRÁSOK

Pesti Napló, A Hon, Egyetértés, Fővárosi Lapok, Vasárnapi Ujság

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Ady 1910.** Ady Endre: Kocsi-út az éjszakában. In: Ady Endre: *Szeretném, ha szeretnének: Versek*. Nyugat, Budapest, 1910, (<http://mek.oszk.hu/00500/00588/html/vers0403.htm#101>; a letöltés időpontja: 2020. augusztus 19.).
- Assmann 2018.** Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és a politikai identitás a korai magaskultúrákban*. (Ford.: Hidas Zoltán.) Atlantisz Kiadó, Budapest, C. H. Beck, München, 2018.
- Atkinson–Hildegard 2005.** Atkinson, Rita L. – Hildegard, Ernest Ropiequet (szerk.): *Pszichológia*. (Ford.: Boross Ottilia, Gábris Krisztián, Nagy Rozália Eszter, Nábrády Mária.) (3. átdolgozott kiadás.) Osiris Kiadó, Budapest, 2005. (Osiris tankönyvek.)
- Calhoun 1997.** Calhoun, Craig: Társadalomelmélet és identitáspolitikák. (Ford.: Nagy László.) In: Zentai Violetta (szerk.): *Politikai antropológia*. Osiris Kiadó, Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1997. (Szemeszter.) 99–113.
- Connerton 1997.** Connerton, Paul: Megemlékezési szertartások. (Ford.: Nagy László.) In: Zentai Violetta (szerk.): *Politikai antropológia*. Osiris Kiadó, Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1997. (Szemeszter.) 64–82.
- Czuczor–Fogarasi 2003 (1862–1874).** Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára*. Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Arcanum, Budapest, 2003 (1862–1874) (<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-szotara-czuczorfogarasi-55BEC/j-61F93/jog-622CE/>; a letöltés időpontja: 2020. július 8.)
- Csépe–Győri–Ragó 2008.** Csépe Valéria – Győri Miklós – Ragó Anett (szerk.): *Általános pszichológia. 3. Nyelv, tudat, gondolkodás*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. (Osiris tankönyvek.)
- Eckhart 1941.** Eckhart Ferenc: *A szentkorona-eszme története*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1941.

- Eliade 1993.** Eliade, Mircea: *Az örök visszatérés mítosza avagy A mindenség és a történelem.* (Ford.: Pásztor Péter.) Európa Kiadó, Budapest, 1993.
- Gábor 1928.** Gábor Gyula: *Szent István-nap ünnep története.* Franklin Kiadó, Budapest, 1928.
- Glatz 1980.** Glatz Ferenc: *Történetíró és politika: Szekfű, Steier, Thim és Miskolczi nemzetről és államról.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980.
- Gyáni 2002.** Gyáni Gábor: *Kommemoratív emlékezet és történelmi igazolás.* In: Veszprémy László (szerk.): *Szent István és az államalapítás.* Osiris Kiadó, Budapest, 2002. (Nemzet és emlékezet.) 569–581.
- Győrffy 2000.** Győrffy György: *István király és műve.* (3. bővített, javított kiadás.) Balassi Kiadó, Budapest, 2000.
- Hartog 2006.** Hartog, François: *A történetiség rendjei. Prezentizmus és időtápasztalat.* (Ford.: Lakatos Ágnes.) L'Harmattan Kiadó, Atelier Kiadó, Budapest, 2006. (Atelier füzetek 9.)
- Hartvik 1992 (1112–1116).** Hartvik püspök: *Szent István király legendája.* In: Tarnai Andor (szerk.): *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor, 1000–1530.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1992 (1112–1116). (http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=042_055_Hartvik; a letöltés időpontja: 2020. július 8.)
- Ignotus 1910.** Ignotus Hugó: *Jegyzetek a politika mögül.* (A dualizmus tragikumája.) *Nyugat*, 3. (1910) 10. sz. (<https://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm>; a letöltés időpontja: 2020. augusztus 18.)
- Ipolyi 1876.** Ipolyi Arnold: *A magyar nemzetegység és államnyelv történeti alakulása.* *Századok*, 10. (1876) 7. sz. Melléklet. 3–26.
- Ipolyi 1863.** Ipolyi Arnold: *Magyar ereklyék.* *Archaeologiai Közlemények*, 3. (1863) 1. sz. 65–126.
- Kapitány–Kapitány 2012.** Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: *Az ünnep mint emlékezés és az emlékezés mint ünnep.* Új Jel-Kép: Kommunikáció, Közvélemény, Média, 1. (2012) 1–4. sz. 95–118. (http://communicatio.hu/jelkep/2012/1_4/kapitany_agnes_kapitany_gabor.htm; a letöltés időpontja: 2020. augusztus 9.)
- Klima 2021.** Klima Gyula (szerk.): *Regnum Marianum.* Magyarságkutató Intézet, Budapest, 2021 [megjelenés alatt]. (<https://mki.gov.hu/hu/regnum-ma>

rianum/regnum-marianum-konferencia; a letöltés időpontja: 2020. augusztus 23.)

Kovács 2015. Kovács Éva: Az emlékezet szociológiai elméletéhez. In: Bodor Péter (szerk.): *Emlékezés, identitás, diszkurzus*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2015. (Pszichológia és társadalom.) 207–230.

Kőő 2020. Kőő Artúr: Magyarosítási szándék a magyar népoktatásban. In: Szondi György – Toót-Holló Tamás (szerk.): *Mi Magunk: Magyar identitás, magyar tradíció*. Cédrus Művészeti Alapítvány, Budapest, 2020. 456–469.

Madách 1862. Madách Imre: Az ember tragédiája. Kisfaludy Társaság, Budapest, 1862. (<https://mek.oszk.hu/00800/00849/html/01.htm#15> a letöltés időpontja: 2020. augusztus 19.)

Magyar 2000. Magyar Zoltán: *Szent István a néphagyományban*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. (Osiris könyvtár. Folklór.)

Neumer 1999. Neumer Katalin (szerk.): *Nyelv, gondolkodás, relativizmus*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. (Osiris könyvtár. Pszichológia.)

Pócs 2008. Pócs Éva: Ősvallás. In: Kőszeghy Péter (szerk.). *Magyar művelődéstörténeti lexikon: középkor és kora újkor. 8. Műhely – paleográfia*. Balassi Kiadó, Budapest, 2008. 453–456.

Sinkó 2002. Sinkó Katalin: A modern nemzetek és képük a múlttól. Az ezredforduló a 19. és 20. század magyarországi művészetében. In: Veszprémy László (szerk.): *Szent István és az államalapítás*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. (Nemzet és emlékezet.) 173–183.

Szent István 1992 (1010 k.). Szent István király: Intelmei Imre herceghez. In: Tarnai Andor (szerk.): *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor, 1000–1530*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1992 (1010 k.). (http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=021_027_kiralytukor; a letöltés időpontja: 2020. július 8.)

Szentmártoni Szabó 2006. Szentmártoni Szabó Géza: „Hol vagy István király?” In: Bene Sándor (szerk.): *Hol vagy, István király? A Szent István-hagyomány évszázadai*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006. 280–291.

Zentai 1997. Zentai Violetta: Politikai antropológia: A politika antropológiája. In: Zentai Violetta (szerk.): *Politikai antropológia*. Osiris Kiadó, Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1997. (Szemeszter.) 9–36.

MÁRCIUS 15-E 1877-BEN

Az 1877-es esztendő kijózanító kompromisszumokat hozott az önállósodási törekvések kiteljesítéséről szőtt elképzelések tekintetében a magyar társadalom, a politikai élet és a kormányzat számára. Tisza Kálmánnal⁴⁵ az élen a Szabadelvű Párt alkotta államvezetés idejekorán, 1875 végén felmondta a tízévente újratárgyalandó gazdasági kiegyezést azért, hogy Magyarország számára kedvezőbb pozíciókat érjen el. Az egyeztetések elhúzódtak, az uralkodó, I. Ferenc József⁴⁶ hajlíthatatlan maradt, s a kiegyezés körüli viták újból megélénkültek. Mindemellett az 1876-os év a közigazgatási reformot jelentő, a korábbi kisebb önkormányzati szinteket is magába foglaló központosítottabb és egységesebb vármegyerendszer kialakításával telt el. Azonban 1877 elejére nyilvánvaló vált, hogy a magyar kormánynak a függetlenebb gazdasági viszonyok megteremtését célzó terve kudarcba fulladt, nemcsak a magyar bank létesítéséhez nem járult hozzá a király, hanem általában hátrányosabbakká váltak a körülmények. Tisza Kálmán februárban benyújtotta a lemondását, amelyet Ferenc József el is fogadott. Viszont mivel változásokat ígértek a leköszönt kormányfőnek az eredetileg osztrák, később, 1878-tól osztrák–magyar bank főtanácsának összetételében, ezért február 25-től újból vállalta a miniszterelnöki tisztséget. A kiábrándító események elsősorban a függetlenséget mindig is erőteljesebben pártoló ellenzék politikai életét mozgatták meg.

A korabeli magyar sajtó márciusi – s azon belül is a március 15-éhez köthető – híryanaga bővült. A korábbi évek hasonló időszakában előforduló ünnepi előké-

45 Tisza Kálmán (1830–1902) arisztokrata, nagybirtokos, politikus, belügyminiszter, pénzügyminiszter, miniszterelnök, a Szabadelvű Párt elnöke, az MTA tagja.

46 I. Ferenc József (1830–1916) osztrák császárként, magyar és cseh királyként 1867-től az Osztrák–Magyar Monarchia uralkodója lett, s tevékenysége az egész dualista korszakot meghatározta.

születekhez, a megemlékezések lefolyásához, a Petőfi-kultuszhoz,⁴⁷ a Petőfi-szoborhoz, az idős honvédek, illetve honvédmenház ügyéhez, valamint a Petőfi Társaság és az újságírók rendezvényeihez társultak az írók és művészek társaságának eseményei, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Petőfi-szobor-pályázata és a vértanúk aradi szobrának elkészíttetésére vonatkozó intézkedések. Az 1848–1849-es szabadságharc emlékeztét (is) őrző körök, a tárgyiasított szimbolikus emlékhelyek bővültek, azaz egyre fontosabb igazodási ponttá vált a forradalomhoz, a függetlenséghez, az érte hozott áldozathoz, a hősiességhez való viszony megjelenítése, a vállalt értékközösség évfordulókhoz kötődő ismételt megerősítése.

Kormánypárti sajtótudósítások

A vezető napisajtók közül a mérsékelt kormánypárti, vagy kevésbé kritikus *Pesti Napló* csak a legszükségesebb mértékben foglalkozott a forradalmi örökségre utaló eseményekkel: egyszer beszámolt a Petőfi Társaság kedélyes üléséről,⁴⁸ másszor tárgyilagosan közölte, hogy a „szabadság születésnapját” sok helyen megünnepezték, és részletesebb leírást adott a fővárosi és az aradi megemlékezésekről.⁴⁹

A *Hon*, az újonnan kormánypárti fórumként működő liberális és függetlenséget részben támogató lap következetesen kiállt az öreg honvédek megsegítése, a forradalom eszmeisége, a hősök emlékének ápolása mellett. A márciusi hónap múltidézését az egykori honvédek és azok özvegyeinek megsegítésére vonatkozó tudósítások nyitották.⁵⁰ Rögtön ezután következtek az erdélyi emlékeztetőrzési kezdeményezésekről szóló híradások, azaz részletesen beszámoltak az Aradon felállítandó vértanúk emlékművének megvalósítási előkészületeiről (a pályázati kiírás szerint tükrözendő eszmeiségről, a térbe helyezési elvárá-

47 Petőfi Sándor (1823–1849/1856) költő, forradalmár, nemzeti hős, a „márciusi ifjak” egyike.

48 A Petőfi-társaság márcz. 11-iki ülése. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1877. március 12. 2.

49 A szabadság születésnapját ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1877. március 16. 2.

50 A honvédtisztek vagyontalan özvegyei ..., Az 1848/9. rokkant honvéd-menház részére ... A *Hon*, Esti kiadás. 1877. március 2. 1–2., A honvédmenedék ... A *Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 8. 2.

sokról, a költségvetésről, az eljárásról, a bíráltatásról, a díjakról),⁵¹ illetve a kolozsvári Erdélyi Múzeum-Egyesület számára vásárolandó Petőfi carrarai márványmellszobrára befolyt adakozásokról.⁵² A tájékoztatás kiterjedt a különböző társasági összejövetelek ismertetésére is, így az is olvasható volt, hogy a Petőfi Társaság lezajlott ülésén a felolvasás után határoztak a következő találkozó programjáról és Petőfi összes műveinek lefordíttatásáról, illetve hogy a Magyar Írók és Művészek Társasága megtartotta éves közgyűlését, ahol egyebek mellett kifejezték örvendezésüket a Petőfi Társaság megalakulásával kapcsolatban.⁵³ A további hírek szerint a főváros pénzügyi és gazdasági bizottsága két évre átadta az egyik városligeti helyiségét a Petőfi-szobor bizottságának, valamint a bizottság tagjai felkértek a Bem-szobrot⁵⁴ felügyelő testület támogatására.⁵⁵ A szerkesztőség részletes beszámolót közölt Petőfi Társaság bejelentett havi üléséről,⁵⁶ ahol nagy érdeklődés közepette elevenítették fel Mikes Kelemen⁵⁷ életét, meghallgattak egy költeményt, kifiguráztak egy szocialisztikus nézeteket valló képzeletbeli újságírót és derültek a bukását ecsetelő korrajzon, vagy az eltűzött divatozás szatírjában, majd zárt ajtók mögött megvitatták a könyvkiadás előfizetési felhívását, amelynek tervét már korábban beharangozták.⁵⁸

A *Hon* a forradalom napjának reggelén vezércikkben⁵⁹ emlékezett meg a 29 évvel azelőtti 12 pontos követelésről, amelynek megvalósulása – a szerkesz-

51 Az aradi vértanúk ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 3. 2., A vértanúk szobra ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 4. 2.

52 Petőfinek az erdélyi muzeum ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 3. 3., Petőfinek ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 6. 3., Petőfinek az erdélyi muzeumnak ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 8. 2., Petőfinek ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 13. 2.

53 A Petőfi-társaság ..., A magyar írók és művészek társasága ... *A Hon*, Esti kiadás. 1877. március 5. 1–2.

54 Bem József, Józef (1794–1850) lengyel származású magyar honvéd altábornagy, a székelyek „Bem apója”. Részt vett a lengyel majd magyar szabadságharcban, amelynek letörése után az Oszmán Birodalomban iszlám hitre térve pasaként talált menedéket.

55 A főv. pénzügyi és gazdasági bizottsága ..., A Bem-szobor. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 6. 3.

56 A Petőfi-társaság havi ülése. *A Hon*, Esti kiadás. 1877. március 11. 2.

57 Mikes Kelemen (1690–1761) író, műfordító, aki II. Rákóczi Ferenc íródeákjaként elkísérte és hűséggel szolgálta a fejedelmet száműzetésében.

58 A Petőfi-társaság ... *A Hon*, Esti kiadás. 1877. március 9. 2.

59 Mártius 15. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 15. 1.

tőrségi álláspont szerint – azért nem lehet teljes, mert az ország gazdasága és állami intézményrendszere nem tudott lépést tartani a politikai fejlődéssel, azaz nagy a különbség az eszmék világa és a valóságos körülmények között. Utalt a Tisza-kormány meghiúsult, nagyobb gazdasági mozgásteret célzó lépésére, amelynek sikertelenségét nem jogfeladásként értelmezte, hanem az újabb lehetőségért erőt kell gyűjteni, de addig türelemre, „politikus” magatartásra intette az ifjúságot:

„Lelkesedve követelni sokat lehet és szabad is; de valósítani azt békés és alkotmányos uton, a dynasztia és minden alkotmányos faktor teljes tekintetbe vételével; valósítani úgy, hogy erőnket az felül ne haladja és erőnk mindig megfeleljen céljainknak: ez a valódi politika és erre a fiatalság a tanulás és szorgalom, a nemzet a munka és takarékoság terén működhetik legbiztosabban közre.

Tanitsson meg erre a mai nap emléke!”

Az idézett lapszám belső oldalán is megemlékezett a hősi időkről egy Guyon tábornok⁶⁰ naplójából vett részlettel, miszerint a hadvezető elrendelte a karikás ostor használatát, mert „e rettenetes fegyver csak a magyarok és dél-amerikaiak kezében válik oly veszedelmessé, hogy előtte minden rangu ellenség megrendül”.⁶¹ A lap esti kiadása röviden közreadta, hogy a hónap végén a losonci győzelmes csata emlékművét fel fogják avatni, előzetesen ismertette a fővárosi egyetemisták ünnepi programját, illetve a budai Zeneakadémia előző napi műsorát, ahol többek között előadták Mosonyi Mihály⁶² *Dalra magyar!* című művét.⁶³ A *Hon* másnap már be tudott számolni a fiatalság lezajlott megemlékezéséről, amelyhez a zord időjárás dacára mintegy ötszázan csatlakoztak, a Kerepesi úton vonultak ki a temetőbe, ahol felkeresték Forinyák Géza,

60 Gróf Guyon-Debaufre Richárd (1813–1856) az 1848–1849-es szabadságharc idején tábornok, rövid ideig vezérkari főnök és főparancsnok, majd török emigrációba kényszerült.

61 Guyon tábornok ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 15. 2.

62 Mosonyi Mihály (1815–1870) zeneszerző, zenetanár, zenei szakíró.

63 Csata-emlék leleplezése..., Március 15-ét ..., Hangverseny. A budai ének- és zeneakadémia ... *A Hon*, Esti kiadás. 1877. március 15. 1–2.

Batthyány Lajos⁶⁴ és kilenc vértanú sírját, s az ifjú lelkesültséggel elmondott beszédek után az egyetem énekara elénekelte a *Himnusz*t és a *Szózatot*. Érdekeséggé vált megosztotta az egyik Petőfi-szoborra való adományozás történetét: az orosz hadsereg Gödöllőn átvonulva helyben szerezte be a szükséges dolgokat, így történt, hogy ezüst rubellel fizettek egy helybelinek, aki emlékként megtartotta a „muszkapénzt”, ám értesülvén, hogy a segesvári csatában eltűnt költő szobrára gyűjtenek, felajánlotta féltve őrzött rubeljét.⁶⁵

A *Hon* még 1875 nyarán bemutatta Szinnyei József⁶⁶ egyetemi kormányőr munkásságát, akit a kor egyik hangyaszorgalmú tudós ideáltípusának tartottak. A pályakép kapcsán felhívást intézett olvasóihoz, hogy ki-ki lehetősége szerint járuljon hozzá, hogy a tudós férfiú szabadságharcot dokumentáló közérdekű gyűjteménye minél gazdagabb legyen.⁶⁷ A kezdeményezés illeszkedett ahhoz a történetírói irányzathoz, amely a teljesebb történelem megalkotásáért a köznép, a nemzet történetét is fel kívánta tárni, s ennek érdekében mindent gyűjtöttek, ami valahogyan megjelenítette a múltat. Ettől kezdve az adományozások függvényében a *Hon* hasábjain megjelent a gyarapodási jegyzék a tételek rövid leírásával, amelyben legelőször az adakozó neve szerepelt. Így 1877 márciusának közepén, az évforduló után már a huszonnegyedik ilyen közleményt hozták napvilágra.⁶⁸ (S többek közt ennek köszönhetően oszthatták meg a nagyközöniséggel az előbb említett Guyon tábornoktól származó rendeletet.)

Az ünnep elteltével 1848–1849 emléke az addig figyelemmel kísért eseményekben volt felfedezhető: a honvédtisztek túlélő családtagjai és a honvédmén-

64 Gróf Batthyány Lajos (1807–1849) Magyarország első miniszterelnöke, az 1848–1849-es szabadságharc vértanúja.

65 Március 15-ke., A rubel. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 16. 2.

66 Id. Szinnyei József (1830–1913) bibliográfus, könyvtáros, irodalomtörténész, lexikográfus, a Magyar Történelmi Társulat alapító tagja, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a Petőfi Társaság tiszteletbeli tagja.

67 György A[ladár]: Szinnyei József kincsei. *A Hon*, Reggeli kiadás, 1875. június 8. 1. – György Aladár (1844–1906) író, újságíró, kultúrpolitikus, művelődéstörténész, a Petőfi Társaság tagja.

68 Szabadságharcunk emlékei. (XXIV. közlemény.) *A Hon*, Esti kiadás. 1877. március 16. 2.

háza való felajánlásokban,⁶⁹ a Petőfi mellszobrára való gyűjtésben,⁷⁰ a Petőfi Társaság működésével kapcsolatos hírekben, hiszen az irodalmi egyesület saját lapot indított,⁷¹ könyvkiadóként előfizetési felhívást ígértek;⁷² Budapest közzétett közgyűlési jegyzőkönyve is tartalmazta a Petőfi-szobor művészenek ingyen átengedett helyiség használatáról szóló döntést.⁷³ Az Athenaeum Kiadó az újság hirdetési oldalain népszerűsítette Petőfi összes művének különböző kivitelű díszkiadását.⁷⁴

Azonban az ünneplés eseménye a hó vége felé két szálon is visszatért. Ugyanis először a vajdasági Bácskából, Palánkáról érkezett egy tudósítás,⁷⁵ amely szerint a helyi szerb többség emlékezett meg a saját hazafiasságukat is jelképező templomuk védőszentjéről, s az ünnepélyes szónoklatok végén éltették a magyar királyt, a magyar kormány tagjait, a megyei főispánt és a helyi országgyűlési képviselőt is, azonban a szerbek vezéralakját, Mileticset⁷⁶ meg sem említették. A magyarok iránt megnyilvánuló rokonszenvhez nemcsak a farsang ideje alatt, két hónapig a környéken fellépő magyar színtársulat járulhatott hozzá, hanem főként a helyi közlekedési fejlesztések gazdaságserkentő hatása befolyásolta a lakosság elfogadó magatartását. Majd a korábban beígért, losonci győzelem emlékművének felavatásáról szóló részletes beszámoló felelevenítette a dicsőséges csatát, és közel hozta az olvasókhöz a díszvendéget, Damjanich

69 Pest megye ... *A Hon*, Esti kiadás. 1877. március 16. 2., A honvédegyesületek központi választmánya... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 27. 3., Több rendbeli adományokat ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 28. 3., A honvédtisztek özvegyei s árvái... *A Hon*, Esti kiadás. 1877. március 28. 2., A rokkant honvédek menedék háza... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 29. 3.

70 A Petőfi-mellszobor ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 17. 2., Petőfinek ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 25. 2., Petőfinek ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 30. 2.

71 »A Petőfi-társaság lapja«-nak ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 22. 3.

72 A Petőfi-társaság könyvkiadó vállalatára... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 24. 2.

73 Budapest fővárosi rendes közgyűlése. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 23. 2.

74 *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 24. 3. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 27. 4.

75 Harlikovics Károly: Palánka, márt. 18. (Nemzeti ünnepély, Színtársulat, Anyagi reformok.) *A Hon*, Esti kiadás. 1877. március 24. 1. – Harlikovics Károly (1830–1914) palánkai gyógyszerész, az 1848–1849-es szabadságharc honvédhadnagya.

76 Miletic, Svetozar (1826–1901) újságíró, politikus, ügyvéd, a magyarországi szerbek vezetője.

János⁷⁷ özvegyét (Csernovics Emíliát⁷⁸), a vendéglátást, a városi notabilitások beszédeit, a polgárok részvételét, s nem utolsósorban közölte a szobor aranyozott feliratának az önfeláldozó hazaszeretetről üzenő sorait.⁷⁹

A hónap végén *A Hon* még egy különlegességet tartogatott a közvélemény számára, amelyből kiderült, miként gondolkodik Kossuth Lajos⁸⁰ az arcfényképről.⁸¹ A március 15-i összejövetelek fénypontja volt a szabadság és a függetlenség emigrációban élő letéteményesének, Kossuth Lajosnak küldött üdvözlő távirat. A politikus fizikai távolléte ellenére is meghatározó alakja volt a közéletnek. Ezt igazolja, hogy miután Madarász Viktor,⁸² a történeti festményeiről közismert művész megfestette Petőfi halála című művét, a kép olajszínnyomatát eljuttatta Kossuthnak, akitől viszonzásul egy megfelelő méretű portréfelvételt kért. A „turini remete” csak hosszas vívódás után válaszolt, levelében azonban aprólékosan levezette tétovázásának okát: a hiúság gyarlóságát megvallva beismerte, hogy eddig nem volt fényképe, ugyanis nem szeret fényképezkedni, mert az a „romlandóság” látható jegyeivel, az öregedéssel szembeesíti. Azonban az őt meglátogató ceglédiek ottlétének alkalmával mégis csináltatott magáról egy felvételt, amelyet vendégei útján ugyan „reszketve”, de továbbított a festőművésznek, hogy ő is elgondolkozhasson az „arcok múlandóságán”, illetve esetlegesen megfesse vonásait. Egyébiránt megköszönve az ajándékot, nagyrabecsülését legszívesebben személyes kézfogással is kifejezte volna. A címzett a levelet megmutatta az *Ellenőr* politikai napilapnak, amely leköszölte azt, illetve mások is átvették onnan.

Madarász hivatkozott Petőfi-festménye jelzi a legjobban, hogy a költő tisztázatlan halála, vagyis a lezáratlanság az egyik legerősebb tényezője az

77 Damjanich János (1804–1849) honvéd vezérőrnagy és az aradi vértanúk egyike.

78 Csernovics Emília (1819–1909) Damjanich János honvéd vezérőrnagy és aradi vértanú özvegye.

79 A losonczi ünnepélyről ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. március 25. 2., – ch: Losoncz, márcz. 35[!25]. (A honvédszobor leleplezése.) *A Hon*, Esti kiadás. 1877. március 25. 2.

80 Kossuth Lajos (1802–1894) államférfi, országgyűlési képviselő, igazságügyi miniszter, kormányfő, politikus, publicista.

81 Kossuth az arcképekről. *A Hon*, Esti kiadás. 15. 1877. március 29. 2.

82 Madarász Viktor (1830–1917) festőművész, a romantikára jellemző akadémista realista stílusban alkotott, témáit főként a magyar történelemből merítette.

emlékezetben maradásnak. A sajtóban időről időre felröppentek kósza hírek Petőfi elestéről, fogságáról, sírjáról.⁸³ A *Hon* jóval március után, nyár közepén is (merthogy ekkor volt a segesvári csata évfordulója) közreadott a költőnek, illetve a forradalmi időnek emléket állító költeményt.⁸⁴

Ellenzéki sajtótudósítások

Március 15-e hagyományozódó emlékét illetően az 1870-es évek második felére általános közmegegyezés alakult ki. A különbség az önállóság megszerzésének mértékében volt. A kormánypártiak meglegedtek egy mérsékeltbb mozgástérrel, míg az ellenzékiek teljesen elvetették az osztrák fennhatóságot. A kormányalkotó Szabadelvű Párt is törekedett a függetlenségre, de ezt főleg gazdasági téren próbálta elérni. A teljes függetlenséget hirdető ellenzéki politikai erők ekkorra nemcsak a parlamentben, hanem a közéletben is háttérbe szorultak. Az utóbbit képviselő kormánykritikus lap, az *Egyetértés* a forradalom napjának emléke kapcsán hasonlóképpen nyilatkozott meg, mint a kormánypárti újság, azonban a tudósítások valamivel részletesebbek voltak, illetve a függetlenségpárti 48-as körök megmozdulásairól szóló hírekkel egészültek ki.

Az *Egyetértés* is teljes mellszélességgel kiállt a felmerülő, 1848–1849 örökségéhez tartozó ügyek mellett: felkarolta a Petőfi-mellszoborra indított gyűjtést,⁸⁵ az aradi vértanúk szobrára történő adakozást,⁸⁶ a Petőfi Társaság induló lapját⁸⁷ és felolvasóülését.⁸⁸ Bár kétségtelen, hogy a szerveződő március 15-i rendezvények

83 Lásd Egy héjasfalvi: A Petőfi-kutatáshoz ... *A Hon*, Esti kiadás. 1877. augusztus 4. 2.

84 Bartók Lajos: Petőfi, Martius. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. július 30. 1. – Bartók Lajos (1851–1902) költő, drámaíró, a *Bolond Istók* élclap szerkesztője. 1877-ben jelent meg *Örtüzek* című verseskötete, s az említett költemények egyben figyelemfelhívó válogatás a kötetből.

85 Petőfinek az erdélyi muzeum ... *Egyetértés*, 1877. március 4. 2.

86 A vértanúk szobra ... *Egyetértés*, 1877. március 4. 3.

87 A „Petőfi-társaság lapjának” ... *Egyetértés*, 1877. március 4. 3.

88 A Petőfi-társaság ... *Egyetértés*, 1877. március 13. 3. – A híradás a társaság elnökét illetően összetévesztett két nevet. Először Keleti Károly (1833–1892) közgazdász, statisztikus, a Központi Statisztikai Hivatal igazgatójának nevét adták meg Éjszaki Károly (1818–1907) íróé, mérnöké helyett. A hibáért tréfás elnézést kértek. Lásd Keleti ugyan nincs ... *Egyetértés*, 1877. március 14. 3.

beharangozásában is élen járt. A hónap első napján tájékoztatta olvasóit, hogy a kaposvári ünnepi bankettre megkezdődtek a feliratkozások,⁸⁹ illetve később készen helyt adott a nagykarolyiak közös (ebéddel egybekötött) hazafias ünnepségére vonatkozó felhívásnak, valamint a karcagi 48-as kör tagságának gyarapodásáról, a tervezett megemlékezésükről, a konstantinápolyi küldöttségnek tett meghívásukról.⁹⁰

A várt díszvendégek azok a budapesti ifjak voltak, akik 1877 januárjában Isztambulban jártak, hogy átadják a tiszteletük jeléül készített díszkardot Abdul Kerim pasának.⁹¹ A török fővezér a bécsi katonai akadémián tökéletesített tudással korszerűsítette a török hadsereget, amely hozzájárulhatott a magyar ifjúság megbecsülését kiérdemlő szerb–török háborúban elért sikerekhez. (A harcok befejeztével a török birodalom alkotmányos monarchia államformát vett fel, s alkotmányában a területén élő népeknek jogegyenlőséget biztosított.) Viszonzásként májusban a török delegáció hozta Magyarországra azt a 35 kódexet, amelyből 12 corvina volt. A megnyilvánuló törökbarátság alapja egyrészt az, hogy az 1848–1849-es szabadságharc katonatisztjeinek az Oszmán Birodalom menedéket nyújtott, másrészt pedig megélenkült a Rákóczi-szabadságharc története, illetve a fejedelem török emigrációja iránti érdeklődés. A kiemelt figyelmet egyértelműen az Ausztriától való függetlenedés motiválta, amely egyben a fennálló renddel való szembenállást jelentette. Különösen igaz volt ez az ellenzéki *Egyetértés*re, amely felháborodva tett közzé egy fiumei levelet, miszerint a két újonnan kapott hivatalos pecsét nem tükrözi a kiegyezéssel megállapodást: az egyikről lemaradt az „ung.” rövidítés, a másikkól pedig a magyar címer.⁹²

Az újság március 15-én megjelenő számának címlapján Verhovay Gyula⁹³ tollából jelent meg egy írás, amely az egykor volt dicsőséges nap visszahozhatat-

89 Március 15-ének ... *Egyetértés*, 1877. március 1. 3.

90 A következő felhívást vettük ..., Karcagról ... *Egyetértés*, 1877. március 11. 3. – A felhívás beküldője Vay Miklós (1802–1894) államférfi, főispán, országgyűlési képviselő, főrendiházi elnök, koronaőr, református főgondnok, a Magyar Tudományos Akadémia igazgató tagja.

91 Abdul Kerim pasa (1872–1923) az Oszmán Birodalomban a török hadak főparancsnoka. – Lásd Cséby Géza: A magyar egyetemi ifjúság konstantinápolyi küldöttsége. *Honismeret*, 14. (1986) 5. sz. 23–27.

92 Németvilág ... *Egyetértés*, 1877. március 13. 2.

93 Verhovay Gyula (1849–1906) újságíró, politikus, országgyűlési képviselő.

lanságán búsongott, siratta a be nem teljesült művet, nem találta a felelős magyar minisztériumot, a magyar nemzeti bankot, s a drámai hangvételen az eltelt huszonkilenc év felkerekedett harmincra.⁹⁴ A belső oldalon egy rövid közlemény tudatta az olvasókkal a budapesti megemlékezés menetét.⁹⁵ Az *Egyetértés* másnap a lezajlottakról bőszéges tájékoztatást adott. Az első oldalról indulva beszámoltak⁹⁶ egy 48-as eszméket valló baráti kör összejöveteléről, ahol a prominens szónok, Irányi Dániel⁹⁷ hálátelt kegyeletre és kitartó bölcsességre szólította hallgatóit, Jézus példáját idézve emlékeztetett a célra, azaz Magyarország államiségének viszszerzésére, zárásként az ország függetlenségére, a szabadságra, az egyenlőségre és a testvériségre, valamint az elkötelezettségre és áldozatkésziségre emelte poharát. A jelenlévők éljeneztek, ők is tósztot mondtak Kossuthra és egymásra, s késő délutánig maradtak. Ezalatt az egyetemisták a műegyetemen gyülekeztek, ahonnan három óra körül a Kerepesi úti temetőbe indultak. A nemzeti színű csokrot viselő diákokhoz csatlakoztak a központi és az orvosi egyetem hallgatói is. A fiatalok megmozdulását a hatóságok is figyelemmel kísérték, a diákok útközben ugyanis rendőri megfigyelőket vettek észre. A temetői szónoklatok a vértanúk sírjánál kezdődtek, majd Batthyány Lajos és Forinyák Géza hantjainál folytatódtak. Az elhangzottak központi gondolata a vértanúk emléke iránti hűség és szeretet volt, amely a hősökéhez hasonló áldozatra készítette az utódokat:

„És ti hős árnyak, ha kell, szellemeitekkel ott lesztek majd mellettünk a szent küzdelemben, mint egykor a Hunnok harczában, Átilla apánk föltámadt hősei. Fogjunk kezet tehát a nagy találkozásra!”

A beszédet a *Szózat* nyitotta és a *Himnusz* zárta, a másik szónoklatnál a *Szózatot* biztosan elénekelték a híradás szerint, illetve koszorúkat helyeztek még el. Az Aradi Család nevű ifjúsági kör már az ünnep előestéjén megtartotta a hazafias szónoklattal és versszavalással fűszerezett ünnepélyét az Arany Sas

94 Verhovay Gyula: Márczius tizenötödike. *Egyetértés*, 1877. március 15. 1.

95 Márczius 15-én ... *Egyetértés*, 1877. március 15. 2.

96 Márczius tizenötödike. *Egyetértés*, 1877. március 16. 1–2.

97 Irányi Dániel (1822–1892) ügyvéd, politikus, publicista.

Szállodában, ahol a vendégek között aradi illetékességűek is voltak. A fiatalság ünnepi összejöveteleinek törzshelye a belvárosi Komlókert Vendéglő volt. Az itt egybegyűltek éltették Kossuth Lajost, Táncsics Mihályt,⁹⁸ az ifjúságot, végül elküldték az elmaradhatatlan táviratot Kossuthnak, s ezúttal Táncsicsnak is elsürgönyözték köszöntő szavaikat. Az Újdonságok rovat felhívta a figyelmet a losonci csata emlékének szentelt szobor későbbre tervezett leleplezésére,⁹⁹ illetve a Tárca rovatban jelent meg Ábrányi Emil¹⁰⁰ *Honvédek sírja fölött* című verse,¹⁰¹ amelyet az aradi honvédegylet március 15-i ülésén szavaltak el, valamint a Színház és művészet rovatból az is tudható volt, hogy az Ung megyei 48-as honvédegylet az ünnepnapon jótékony célú műsoros estet rendezett.¹⁰²

S innentől kezdve a hónap végéig szállingóztak az *Egyetértés* szerkesztőségébe a híradások az ország különböző pontjainak március 15-i ünnepségéről. Ezek rendre közlésre is kerültek. Beregszászon szokás szerint a polgári olvasóegylet gondoskodott a megemlékezésről.¹⁰³ Mezőtúron, Nagyváradon, Aradon, Szegeden és Debrecenben a helyi olvasó-, társalgó-, dalkörök, függetlenségi körök bonyolították az ünnepségeket.¹⁰⁴ Orosházán a függetlenségi kör táncestélyt szervezett, Karcagon az összes létező „kör” megmozdult, a konstantinápolyi küldöttség tagjaival együtt más vidéki köröket is vendégül láttak, Késmárkot kivilágították, Kaposváron bankettet rendeztek.¹⁰⁵ Közhírré tették az orosházi jótékonyági estély bevételét, melyet az egyleti könyvtárnak és két épülő iskolának szántak.¹⁰⁶ Tiszaföldváron lakomát ültek, és tanulságos pohárköszöntőket mondtak, Nyíregyházán a korábbi hagyományokhoz híven tartottak megemlékezést: a szónoklatok és a vers elhangzása után a közönség bankettre volt hivatalos, illetve emelkedett hangvétellű üzenetet intéztek Kossuthoz, Kiskunhalason a terebélyesedő függetlenségi kör patronálásával

98 Táncsics Mihály (1799–1888) író, publicista, politikus.

99 A losonci emlékszobor leleplezése ... *Egyetértés*, 1877. március 16. 2.

100 Ábrányi Emil (1850–1920) költő, műfordító, újságíró.

101 Ábrányi Emil: *Honvédek sírja fölött*. *Egyetértés*, 1877. március 16. 2.

102 Márczius 15-én ... *Egyetértés*, 1877. március 16. 3.

103 Beregszászból [...] Márczius 15-nek évfordulóját ... *Egyetértés*, 1877. március 17. 2.

104 Márczius 15-ikét ... *Egyetértés*, 1877. március 18. 2.

105 Márczius 15-ét ... *Egyetértés*, 1877. március 20. 2.

106 Az orosházi függetlenségi kör ... *Egyetértés*, 1877. március 22. 2.

zajlott le a 1848–1849-es honvédek ünnepélyes március 15-je, ahol az egykori katonák kivont karddal léptek a helyiségbe, beszédeket mondtak, szavaltak, s végül elénekelték a *Himnuszt* és a *Szózatot*.¹⁰⁷ Érmihályfalván szintén adóztak a forradalom napjának, a kapcsolódó táncmulatságból származó összeget a török sebesülteknek ajánlották fel.¹⁰⁸ Ungváron a városháza tanácstermében volt a 1848–1849-es honvédek ünnepi gyűlése, este pedig táncestély következett.¹⁰⁹ Kolozsvár a Vigadóban rendezett műsoros estet, amelynek bevételét az „eloláhosodott” Hunyad megyei magyaroknak és a Petőfi-mellszobor bizottságának ajándékozták.¹¹⁰ A szegvári függetlenségi népkörnek sikerült hajnalig tartó ünnepélyes vacsorát adnia.¹¹¹ Külföldön, a Konstantinápolyban élő, 1849-ben kimenekült magyarok március 15-e alkalmából kilátogattak II. Rákóczi Ferenc¹¹² sírjához, és azért imádkoztak, hogy a fejedelem szabadságszeretete és önzetlensége töltse el a jelenük nemzedékét.¹¹³

Az *Egyetértés* természetesen az évforduló után is követte a honvédek körül folyó gyűjtéseket,¹¹⁴ a Petőfi Társaság működésével kapcsolatos ügyeket,¹¹⁵ és az aradi vértanúk szobrára történő adakozást.¹¹⁶ Egy korábbi sikeres gyűjtés eredménye volt az 1849. március 24-i losonci rajtaütést megörökítő emlékmű felállítása, amelyről először egy táviratilag leadott beszámoló tudósított,¹¹⁷ az *Egyetértés* másnapi számában azonban már részletes beszámoló jelent meg az eseményről.¹¹⁸ A leírás ugyanattól a szerzőtől származik, akitől *A Hon* is leköszölte értesülését, ám az ellenzéki lapban jóval körültekintőbb és aprólékosabb

107 Március 15-ét ... *Egyetértés*, 1877. március 23. 2.

108 Érmihályfalváról ... *Egyetértés*, 1877. március 24. 2.

109 Ungvárról írják ... *Egyetértés*, 1877. március 25. 2.

110 Kolozsvárról írják ... *Egyetértés*, 1877. március 27. 2.

111 A szegvári függetlenségi népkörnek ... *Egyetértés*, 1877. március 28. 2.

112 II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) főnemes, a Rákóczi-szabadságharc vezetője, erdélyi fejedelem.

113 Konstantinápoly március 15. (Eredeti tudósítás.) *Egyetértés*, 1877. március 27. 1.

114 A honvédtisztek ... *Egyetértés*, 1877. március 18. 2., A honvédegyletek központi választmánya ... *Egyetértés*, 1877. március 27. 3.

115 A „Petőfi-társaság” ... *Egyetértés*, 1877. március 28. 2.

116 A Székely vértanúk ... *Egyetértés*, 1877. március 29. 2., Petőfinek ... *Egyetértés*, 1877. március 30. 2.

117 A losonci ünnepély. *Egyetértés*, 1877. március 25. 3.

118 – ch: A losonci ünnepély. *Losoncz*, március 25. *Egyetértés*, 1877. március 27. 1–2.

volt a híradás, amely többek közt kitért a történeti előzményekre, illetve a város gazdasági adottságaira is.

Az *Egyetértés* oldalai tükrözik, hogy március 15-e nemzeti ünnepét áthattották a külpolitikai fejlemények. A lap helyt adott Sembery István¹¹⁹ kétrészes helyzetelemzésének.¹²⁰ A politikus korholta az önzést; óvott a pánszláv előretöréstől, amelynek gátja lehetne a semleges Románia; a keleti kérdésben kedvezően értékelte a török kormányzat haladó alkotmányát, mert ennek talaján előnyös szövetségest látott Törökországban azért, hogy Lengyelországot helyre lehessen állítani, amely egyúttal megoldást is jelent a térségben, valamint az államszövetséget alkotó országok egyenrangúsága, önállósága mellett érvelt, amely a hazai gazdasági fejlődés szempontjából sem elhanyagolható körülmény. A korabeli törökök iránti jelentős rokonszenv nemcsak abban nyilvánult meg, hogy a konstantinápolyi küldöttséget díszvendégként fogadták, hanem a török katonáknak, illetve sebesülteknek szervezett segélyakciókban is.¹²¹ A küldeményeket a konstantinápolyi hadvezetés is nagyra becsülte.¹²² Az újság egyik akkori munkatársa, Lukáts Gyula¹²³ volt a vezetője annak a küldöttségnek, amely átadta Abdul Kerim pasának a díszkardot. A szerkesztőség vélhetően közönségigényt elégített ki, amikor az egyébként is kalandos életű, nyughatatlan fiatalember írásának közreadásával megjelenítette a romantikus távolságba vesző török fővárost, Konstantinápolyt.¹²⁴

Március vége felé az *Egyetértés* is felfigyelt Kossuth Lajos Madarász Viktorhoz írt levelére, és megosztotta olvasóival, miként vélekedik a száműzetésben élő politikus az arcképekről.¹²⁵ Emellett azt a közvéleményt nyugtalanító tény

119 Sembery István (1841–?) publicista, országgyűlési képviselő.

120 Sembery István: Szétteljesítés I–II. *Egyetértés*, 1877. március 18. 1–2., *Egyetértés*, 1877. március 30. 1–2.

121 A török sebesültek javára ... *Egyetértés*, 1877. július 20. 2.

122 Konstantinápolyból írják ... *Egyetértés*, 1877. március 27. 1.

123 Lukáts Gyula (1851–1906) újságíró, politikus, szerkesztő, országgyűlési képviselő. Az ajándékozás menetét *A török nemzet vendégei: A magyarországi török rokonszenv s a konstantinápolyi út története* című könyvben adta ki 1877-ben.

124 Lukáts Gyula: Egy éj lakás nélkül. (A konstantinápolyi utból.) *Egyetértés*, 1877. március 25. 5.

125 Kossuth Lajos ... *Egyetértés*, 1877. március 29. 2., Kossuth Lajos ..., Kossuth az arcképekről. *Egyetértés*, 1877. március 30. 2.

is érzékelt, hogy Petőfi Sándor halálának kérdését nem sikerült megnyugtatóan tisztázni, s a rejtéllyel összefüggő híradások bűvópatakként előkerültek. A nyár közepén a költő szibériai fogságáról kelt értesülések borzolták a kedélyeket, ezért a szerkesztőség egy másik lap levelezőjére hivatkozva a mendemondát próbálta tárgyilagosan megcáfolni: az uráli szénbányákba többségében bűnözőket vittek, s csak elenyésző számban kerültek oda politikai foglyok, továbbá Oroszországban éltek ugyan magyar illetékességűek, de ők is jobbára szláv nemzetiségűek voltak, akik kedvelték Petőfi műveit, sőt le is fordították.¹²⁶

A kulturális sajtó közleményei

A kulturális élet meghatározó fóruma volt a *Fővárosi Lapok*. Az irodalmi napilap ugyancsak tájékoztatta közönségét a közélet fontosabb eseményeiről, az általa közölt tudósítások lényegre törők voltak, és inkább a hozzájuk fűződő érzelmi motívumok megjelenítésére törekedett. Bár ábrázolta az ellenzékiiségre is jellemző megfontolások mögött meghúzódó szempontokat, mégis kerülte a politikai állásfoglalást, kiélezett helyzetekben igyekezett tompítani az ellentéteket. Az újság az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc örökségének ápolásában korábban is tevékeny részt vállalt, illetve továbbra is támogatta a hagyományozás módját. Az ünnepek beszámolóit mellett figyelemmel kísérte az idős honvédek és az elhunyt katonák hozzátartozóinak megsegítését; a Petőfi-szoborra és az aradi emlékműre történő adakozást, valamint a Petőfi Társaság kezdeményezéseit.

A *Fővárosi Lapok* március elején az *Egyetértés*hez hasonlóan idejekorán értesítette az érdeklődőket a március 15-i kaposvári és kolozsvári közlakomákról,¹²⁷ utóbbi városról később tudatta, hogy az ünnepekből származó jövedelem a Petőfi-szoborra fordíttatik,¹²⁸ amelynek adományösszegéről rendre tudósított.¹²⁹

126 Szibéria és Petőfi. *Egyetértés*, 1877. július 19. 2.

127 Március 15-dikén ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 2. 246.

128 Kolozsvártt[!] ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 7. 264.

129 Petőfinek ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 9. 274., Petőfi ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 13. 292.

Az állandó híryanagy része volt a honvédözvegyek és a honvédmenház javára begyűlt felajánlások egyenlege,¹³⁰ illetve februárról átcászott a kápolnai csata évfordulóján tartott helyi megemlékezésről szóló jelentés.¹³¹ A lap beharangozta a Petőfi Társaság következő ülését,¹³² könyvkiadói vállalkozását,¹³³ a közgyűlési események között adta le az írók és művészek egyletének elszámoló összejelentelének tájékoztatóját, amely kitért arra, (amire *A Hon* nem), hogy azért örülnek a Petőfi Társaságnak, mert az belőlük jöhetett létre, és akkor hasonlóként alakulóban volt egy új, az írókat segélyező szervezet,¹³⁴ sőt annak tőkéje is egyre növekedett.¹³⁵ Azonban a Petőfi Társaságnak arról a nagyon vidám felolvasóüléséről, amelyről a *Pesti Napló*, *A Hon* és az *Egyetértés* is részletesen beszámolt, a *Fővárosi Lapok* csak néhány mondatos hírral szolgált.¹³⁶ Szintén szűkszavú tárgyilagossággal ismertette a soproni irodalmi és művészi kör műsoros, táncos rendezvényét is,¹³⁷ amelynek hangulatáról az a „hévteljes” költemény árulkodott, amelyet egy pár nappal előbb már megjelentetett a lap.¹³⁸ A vers Erődi Dánielnek¹³⁹ *A nemzeti szellemhez* című ódája volt, melyben a megszólított eszme hatja át és élteni az anyanyelvet, a művészetet és a tudományt.

Az irodalmi újság a forradalmi nap évfordulóján is hasonlóként járt el, azaz röviden hírül adta, hogy a hideg télies idő ellenére a budapesti egyetemisták megemlékezésre készülnek,¹⁴⁰ illetve utólagos közlésekkel egészítette ki a megmozdulásról szóló értesüléseit.¹⁴¹ A tudatos szerkesztői alapállást egyértelművé is tette: „A »Főv. Lapok« minden évben egy pár alkalmi közléssel kívánja megünnepelni

130 A honvédtisztai ..., A honvéd-menház ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 3. 250.

131 Kápolnán ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 4. 256.

132 A Petőfi-Társaságnak ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 4. 255., A »Petőfi társaság« ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 8. 268.

133 A Petőfi-Társaság ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 10. 278.

134 Az írók és művészek társasága ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 6. 260.

135 Az írói segélyegylet pénztárába ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 9. 274.

136 A Petőfi-Társaságnak ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 13. 287.

137 Sopronban ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 13. 292.

138 Erődi Dániel: A nemzeti szellemhez. *Fővárosi Lapok*, 1877. március 11. 279.

139 Erődi Dániel József (1844–1893) gimnáziumi tanár, lapszerkesztő.

140 Március 15-dikét ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 15. 295.

141 Március 15-dikét ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 16. 302., Március 15-dikén ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 17. 305.

e napot, melyen valaha először nyomtattak pesti sajtón cenzúra nélkül.¹⁴² Tehát a történelmi esemény megidézéséhez a kortársak visszaemlékezéseinek élményszerűségére támaszkodott. A tanúságtevők egyike, Bulyovszky Gyula volt,¹⁴³ aki a hajdani pesti események forгатagában a központi magnak számító „márciusi ifjak” tagjaként a szereplők személyes megnyilvánulásainak okáról, külsőségeiről, hátteréről, valamint az akarategységbe tömörülő fővárosi lakosságról rajzolt érzékletes képet, mindezt lendületes, olvasmányos stílusban.¹⁴⁴

„Mindenki megfelejtkezett magáról és csak a közlekedésnek élt: holott világos cél nem is lebegett előtte. Ily idylli forradalmi kedélyeket a történet még nem látott. Még azok a legrendesebb időben is mindennapos fegyelmi kihágások is megszűntek, melyek nélkül egy nagyobb lakosságú főváros soha sincs. [...] A szomszédok régi civódásaikat szegre akasztották. Panaszolni, pert indítani senkinek sem jutott eszébe. Osztály, nemzetiség egyszerre elvesztette választófalait: két kinyujtott kéz mindenütt baráti kézfogássá olvadt össze. Az emberek keblében mintha a hét főbünt megannyi erény váltotta volna fel: nem találkozott se kapzsi, se irigy, se gögös, se gyűlölködő. E cimen: »polgártárs« mindenki igaz testvérévé lett felebarátjának. A tolvaj elfelejtett lopni, a gyilkos ölni. Még ha lappangott volna is ily sötét szándékkal valaki, hiányzott az ok, a hely és idő. Csak úgy laktunk az utcán, mint a szobában; s úgy látogattunk be az idegenhez, mint legjobb ismerősünkhöz; ha éjjélkor jöttél, még ebben sem látott semmi rendkívülit, hiszen ajtó, ablak tárva-nyitva volt, mintha a mindig meg-megújuló eseményeknek tárná ki a ház belsejét. [...] a mindent megragadó lelkesedés a legkorosabb embereket is gyermekekké, ujjongó, örvendező gyermekekké varázsoltta ... S ez, csakis ez magyarázza meg, hogy ezrek és ezrek tódultak oly forradalmi vezérek után, mint mi voltunk – kik közt a legidősb sem volt több 19 évesnél.”

142 Március 15-dikét ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 15. 295.

143 Bulyovszky Gyula (1826–1883) ügyvéd, újságíró, miniszteri fogalmazó.

144 Bulyovszky Gyula: Márciusi visszaemlékezések. *Fővárosi Lapok*, 1877. március 15. 293–294.

Az előbbinek méltó párja a másik szemtanú, egy német költő, Ludwig August Frankl,¹⁴⁵ aki a bécsi küldöttség tagjaként látogatta meg Pozsonyban a magyar országgyűlési képviselőket. A találkozón elhangzott beszédek, a bennük megjelenő felfokozott érzelmi töltet, az azokat kísérő gesztikulációk leírása rendkívül hatásosan közvetítette a nemes ügyért való közösségvállalást, a kiállást és elszántságot.¹⁴⁶

„Dr. Fischhof Adolf¹⁴⁷ válaszolt következőleg: »Ezer és sok ezer szívet érintett az villanyosan, midőn még a mi világtörténeti márciusi napjaink előtt a ti körötökből ragyogott fel a gondolat: »Alkotmányt az egész Ausztriának!« Ezentúl Ausztria és Magyarország egymással, egymás mellett legyen mindig! Ezentúl egy a szövetség, egy a barátság, egy az ellenség! Adjon isten nekünk diadalt és üdvöt!« [...] Midőn a nemzetőrség sorakozott, az első emelet erkélyére báró Wesselényi Miklós¹⁴⁸ lépett ki s a mély csendben magyarul szólt a nemzetőrökhöz, mondván: »A nemzet, mely fegyvert ad polgárai kezébe, biztos lehet szabadságáról. Mindent, mit emberi gyöngeség és kajánság az emberiség kigondolására tett, csupán zsoldosok által tehette. A népek azonban kezdték belátni, hogy elébb az állam pénzét kell kezükbe venni, aztán a fegyvert. Amazt a felelős kormány, ezt a nemzetőrség által érték el.« [...] Ezalatt dr. Fischhof fölment az erkélyre s erőteljes, messze halatszó hangon viszonzá az üdvözlést: »Mily büszke látvány, – úgy mond, – hogy minket, a névteleneket, kiknek tartalmatlan élete csak az utóbbi napok eseményei által kapott értéket és kenetét, magyar földre lépve az a tisztelet ér, hogy a büszke nemzet nevében annak egyik legelső, legnemesb polgára üdvözl. [...] A véghezvitt tettek tudata után mi sem tehet bennünket boldogabbakká, mint egy olyan férfinak üdvözlése, ki

145 Frankl von Hochwart, Ludwig August (1810–1894) zsidó származású német költő, aki később lovagi címet kapott.

146 Frankl, L. Á.: 1848 márciusáról. *Fővárosi Lapok*, 1877. március 15. 294–295.

147 Dr. Fischhof Adolf (1816–1893) orvos, publicista, politikus.

148 Báró Wesselényi Miklós (1796–1850) politikus, az országgyűlési főrendiház vezére, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági és tiszteletbeli tagja.

életét kockára tette a szabadságért, kinek egész léte szakadatlan nagy harc volt népe el nem ismert jogaiért, legszebb éveit a nagy ügyért való martírság, minden szava a szabadság himnusza s minden beszéde csatakiáltás amaz állás meghódításáért, mely a dicsteljes magyar nemzetet megilleti. [...] Jöttünk, hogy testvéreink kezét megszorítsuk, mivel ők világitó példával szolgáltak nekünk s a döntő órában eljöttek hozzánk, hogy lovagiasan osztozzanak velünk harcban, veszélyben. Kezem e nagy férfiba téve, kezét szorítok az egész magyar nemzettel. Éljen a nádor, az új alkotmányos jog előharcosa, éljen a minisztérium, Kossuth s a követek táblája!«

A világtalan ősz báró arcára könnyek peregtek, midőn szemben a mélyen megindult néppel, mely az erkély alatt betöltte a piacot s tisztelettel nézett föl, a szabadság e régi és ifjú hősei megölelték, megcsókolták egymást.”

A *Fővárosi Lapok* közlése is megerősítette, hogy a budapesti emlékező fiatalok az arany sasbeli, illetve a komlókerti vacsorán vettek részt.¹⁴⁹ Azonban a magasztos emlékű nap estéjén a szórakozni vágyók egyéb mulatságot is találhattak: felkereshették a teátrumokat. A fővárosban, a Nemzeti Színházban Richard Wagner¹⁵⁰ *Tannhäuser* című operáját játszották, a Várszínházban Eugène Labiche¹⁵¹ és Alfred Delacour¹⁵² *Egy millió* című vígjátékát tűzték műsorra.¹⁵³

Az irodalmi újság az ünneputón az aradi ünnepségek megtörténte¹⁵⁴ mellett érdekes adalékot osztott meg a bodajki tisztartó, Bögözy Mihály leveléből, amely szerint 1848. március 15-én Bécsben V. Ferdinánd¹⁵⁵ beszéde után ő kiáltotta először, hogy „Unser constitutioneller Kaiser soll leben! [Éljen alkotmá-

149 Március 15-dikén ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 17. 305.

150 Wagner, Richard (1813–1883) német zeneszerző, karmester, esztéta.

151 Labiche, Eugène Marin (1815–1888) francia drámaíró.

152 Delacour, Alfred (1817–1883) francia színjétszerző és szövegíró.

153 *Fővárosi Lapok*, 1877. március 15. 298.

154 Aradon ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 17. 306.

155 V. Ferdinánd (1793–1875) osztrák császár és magyar király. A magyar követelésekkel szemben is engedékeny uralkodót befolyásolhatósága miatt a bécsi udvar lemondatta 1848. december 2-án.

nyos császárunk!])¹⁵⁶ A továbbiakban a forradalom és szabadságharc témakörében a folyamatban lévő ügyek kerültek terítékre: a Petőfi-mellszoborra való gyűjtés,¹⁵⁷ az adakozás rubeles epizódja,¹⁵⁸ a városligeti ingyenes műterem,¹⁵⁹ a Petőfi Társaság kiadói tevékenysége,¹⁶⁰ az Athenaeum Kiadó Petőfi-köteteinek hirdetése¹⁶¹ és a honvédek körüli fejlemények.¹⁶² A március végén esedékes losonci emlékmű tervezett felavatására felhívta a figyelmet,¹⁶³ majd az eseményről is közölt összefoglalót.¹⁶⁴

A *Fővárosi Lapok* is igazodott a törökök iránt megnyilvánuló érdeklődéshez. Ezért még a későn érkező konstantinápolyi március 15-i megemlékezés hírével sem maradt adós.¹⁶⁵ Másnap az 1877-es konstantinápolyi küldöttség egy tagjának, Tóth Bélának¹⁶⁶ megjelenés alatt álló, a török fővárosban szerzett úti élményeit tartalmazó könyvéből adott közre egy színes részletet.¹⁶⁷ A török kapcsolat egyik vezéralakja Klapka György¹⁶⁸ volt, így a vele kapcsolatos törökországi híradások is bekerültek is a lapba.¹⁶⁹ A magyar kivándorlók keleti kötődése és március 15-nek ünneplése még egyszer visszatért az újság nyári számában, amelynek kairói útleírásából kiderült, hogy az ott élő magyarok minden évben megülték a forradalom évfordulóját, és a megemlékezések a *Himnusz* és a *Szózat* eléneklésével kezdődtek.¹⁷⁰

156 Régi történet. *Fővárosi Lapok*, 1877. március 22. 323.

157 A Petőfi-mellszobor ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 18. 310.

158 Egy rubelt ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 17. 305.

159 A Petőfi-szobor ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 24. 333.

160 A Petőfi-társaság ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 20. 316., A Petőfi-Társaság ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 25. 337.

161 *Fővárosi Lapok*, 1877. március 22. 325.

162 A központi honvéd-bizottság ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 28. 347., A honvédmeházra ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 30. 358.

163 Losoncon ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 17. 306.

164 Losoncon ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 25. 339.

165 A Konstantinápolyban ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 28. 348.

166 Tóth Béla (1857–1907) újságíró, nyelvész, művelődéstörténész, író és műfordító. A hivatkozott könyv „Konstantinápolyi séták” címmel jelent meg az Athenaeum Kiadónál 1877-ben.

167 Tóth Béla: Konstantinápolyi séták. *Fővárosi Lapok*, 1877. március 29. 350–351.

168 Klapka György (1820–1892) honvédtábornok, helyettes hadügyminiszter.

169 Klapka tábornok ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 31. 462[!362].

170 Cziriák Károly: Az egyiptomi magyarokról. *Fővárosi Lapok*, 1877. július 27. 830–831. – Cziriák Károly (?–?) iparos, utazó. Úti beszámolóját a *Fővárosi Lapok*nak küldte el.

A másik jelentős kulturális, az általános műveltséget szélesíteni kívánó lap, a *Vasárnapi Ujság* is csupán a fontos, röviden ismerttetendő közlések erejéig tért ki a március 15-e emlékét hordozó eseményekre, amelynek vezérfonalát a Petőfi Társaságról, a társaságokról, a szoborállítási kezdeményezésekről, illetve nem utolsósorban a forradalom évfordulójának ünnepléséről szóló hírek képezték. Így említésre méltónak tartotta a Petőfi Társaság felolvasóüléseit,¹⁷¹ könyvkiadói tervét,¹⁷² az Írók és Művészek Társaságának közgyűlését,¹⁷³ az írói segélyegylet vagyonosodását,¹⁷⁴ az aradi vértanúk emlékműállítására körüli szervezkedést.¹⁷⁵ Az újság összefoglalta a budapesti március 15-i évfordulós megmozdulás főbb programjait, tájékoztatott a bécsi forradalom áldozatainak lerótt kegyeleti eseményéről, illetve az ennek okán tartott bankettéről,¹⁷⁶ továbbá hírt adott a losonci csata emlékszobrának leleplezéséről.¹⁷⁷ A *Vasárnapi Ujság* helyt adott a szabadságharcra összefüggő különleges relikviák ismertetésének, mint például a Bem-érdemjelről vagy egy orosz emlékéremről („Magyar- és Erdélyország lecsendesítésére; 1849.”), amelyet a magyar szabadságharc letörése alkalmából készítettek,¹⁷⁸ valamint Guyon tábornoknak arról a naplóbejegyzéséről, amely megörökítette a karikásosor kötelező harci fegyverként való használatát.¹⁷⁹

A *Vasárnapi Ujság* (és a *Fővárosi Lapok*) közleményei¹⁸⁰ szerint a keresett kegytárgyak közé tartozott a szabadságharc eleven legendájának, Kossuthnak

171 A Petőfi-társaság ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. február 25.) 8. sz. 124., A Petőfi-társaság ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. március 11.) 10. sz. 156., A Petőfi-társaság ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. március 18.) 11. sz. 172.

172 A Petőfi-társaság könyvkiadóvállalatára ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. április 1.) 13. sz. 203.

173 Az írók és művészek társasága ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. március 11.) 10. sz. 156.

174 Az írói segélyegylet pénztárába ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. március 11.) 10. sz. 156.

175 Az aradi vértanúk emlékszobrára *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. március 11.) 10. sz. 156–157.

176 Március 15-ikét ..., A március 13-án Bécsben ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. március 18.) 11. sz. 172.

177 A losonci csata emlékszobrának ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. március 18.) 11. sz. 172., A losonci honvédek ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. március 25.) 12. sz. 188.

178 Bem érdemjeléről ..., Orosz érem a magyar szabadságharc lenyomása emlékére. *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. február 25.) 8. sz. 124.

179 Guyon naplója. *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. március 18.) 11. sz. 172.

180 A Kossuth-képet ... *Fővárosi Lapok*, 1877. március 8. 268.

az arcképe, amelynek megszerzése kisebb viharokat keltett. Az emigrációban élő politikust népszerűsége kis híján anyagi romlásba döntötte. 1877-ben ugyanis a ceglédiek szerették volna hazahívni a politikust, hogy megnyerjék országgyűlési képviselőjüknek, ezért százan felkeresték a „turini remetét”, aki kitért az ajánlat elől, viszont a küldöttség tagjainak ígért egy-egy fotót, amelynek nyomán fényképkérések özöne lepte el, s a kívánságok teljesítése súlyos kiadásokkal járt volna. A lapban közzétették az olasz fényképész nevét, címét, ahonnan meg lehetett rendelni az arcképet. Később (*A Honhoz, az Egyetértéshez* hasonlóan) a *Vasárnapi Ujság* leköszölte Kossuth Lajos Madarász Viktorhoz intézett levelét az arcképek tárgyában.¹⁸¹

Összegzés

Március 15-e évfordulóját nemzeti ünnepként tartották számon, a sajtóban így emlegették. Az alulról szerveződő, nem hivatalos megemlékezések a fiatalság soraiból és a függetlenségpárti (vagy 48-as) körökből indultak ki. Az ifjúság demonstratívabb, nyílt színi megmozdulásaihoz (felvonulások, temetői beszédek, koszorúzások) nézőként, hallgatóként bárki csatlakozhatott.

1877-re, az 1870-es évek közepétől kezdődően, miután a függetlenséget részben támogató politikai erők a Szabadelvű Pártba tömörülve hatalomra kerültek, illetve kormánytényezőként erőteljes kísérletet tettek a lazább gazdasági kötelék megvalósítására, a kormánypárti és az ellenzéki sajtóban is érzékelhető volt a március 15-ét övező események, vélemények megjelenítésének egyfajta közelítő kiegyenlítődése; amely arra utal, hogy a közvélemény általában az 1848–1849-ben megfogalmazott szabadság és önállóság programjával azonosult. A hatalmat támogató és az azzal szemben kritikus újságok közötti különbség az óhajtott függetlenség mértéke volt, az előbbi beérte (volna) egy gyakorlatibb, az ország gazdasági önállóságával, azonban az utóbbi a szélesebb állami szuverenitást tartotta elfogadhatónak.

181 Kossuth az arcképeiről. *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. április 1.) 13. sz. 202–203.

Ennek megfelelően *A Hon* kormánypártisága mellett is egyértelmű megbecsüléssel tudósított az ünnepegekről, a rendezvényekről, a hősiesség megörökítéséről, a 48-as hagyományokat az irodalomban és a művészetben kifejező szervezetekről (Petőfi Társaság, Magyar Írók és Művészek Társasága). Az ellenzéki *Egyetértés*ben ugyanezek hasonlóan megjelentek, de sokkal körültekintőbben, illetve lehetőséget is nyújtottak arra, hogy a beszámolókat a különböző – főleg függetlenségi – körök tevékenységét bemutató hírekkel egészítse ki, illetve teret adott a törökbarátságot kifejező „ellenálló közhangulatnak”, amely a Monarchiával és a szabadságharc leverésében segédkező Oroszországgal való szembenállást jelentette. A fentiek mellett szembetűnő a *Pesti Napló* mérsékelt-sége, amelyet tényszerű közléseivel képviselt. A március 15-e kapcsán tanúsított szigorúan következetes tárgyilagos magatartás azt jelentette, hogy az adott eseményről egyszer mindenképpen tudósított, s másodszor csak akkor, ha azt az utóesemények erőssége, fontossága ezt indokolta.

A kulturális életet meghatározó újságok (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*) a forradalmi emlékezet érzelmi, hangulati töltetének megjelenítésére törekedtek azért, hogy ily módon támassák meg a jelenükben tovább élő egykori eszmék létjogosultságát. A törökök iránti érdeklődést elégítették ki a lapokban megjelenő konstantinápolyi beszámolók, s emiatt ellenzéki álláspontúnak tűntek ezek a fórumok, holott valójában a korabeli közvélemény általános függetlenségpártisága tükröződhetett bennük.

AUGUSZTUS 20-A 1877-BEN

Az 1877. esztendő elején történetek egyértelművé tették, hogy a tíz évvel korábbi egyezséghez képest is erősebbé vált a király hatalmi pozíciója. Magyarország függő helyzetének gazdasági kötelekei egyáltalán nem lazulhattak, az önálló nemzeti bank reménye jelentősen meghalványult. A magyar kormányzat felől induló gazdaságstratégiai lépés viszont arra is rávilágított, hogy nemcsak a politikai vezetésben, hanem az ország közvéleményében is erősebb volt a függetlenség melletti kiállás, olyannyira, hogy a hatalomban maradásnak alapvető feltétele volt a legalább részbeni önállósodási törekvések képviselése. Bár kudarccal és hátrányosan végződött a Tisza-kormány kezdeményezése, de a tárgyaló felek számára is kétségtelen lett, azaz az uralkodónak is szembesülnie kellett azzal, milyen eleven a Kárpát-medencei lakosságban az általánosnak mondható nemzeti vagy közösségi szabadságigény.

A külpolitikai események, a háborús balkáni fordulatok ugyancsak rányomták bélyegüket az időszerű kérdések megítélésére, illetve a Kárpát-medencében élő nemzetiségekkel való párbeszédre. Bosznia-Hercegovina és Bulgária Oszmán Birodalom uralma ellen kirobbant lázadásaiba 1877 áprilisában – a pánszláv mozgalom eszméjétől szentesítve – belefolyt az Orosz Birodalom is, hogy megsegítse az ott élő szláv nemzetiségeket. Megkezdődött az orosz–török háború. Előtte a Monarchia megígérte az orosz cárnak, hogy nem lép közbe, ha cserébe visszakapja Bosznia-Hercegovinát.

Kormánypárti sajtótudósítások

Az elköteleződések látszatát kerülő *Pesti Napló* a Szent István-nap előtt tájékoztatta olvasóit a tervezett ünnepség menetéről: az előző napi Zsigmond-kápolnában tartandó vecsernyéről, az ünnep napjának reggeli csendes és szentmiséjé-

ról, a Szent Jobb-körmenetről, a beszédet tartókról, a nagymiséről, a délelőttöt záró csendes miséről, a délutáni vecsernyéről, a még nyolc napon át ismétlődő szertartásról, illetve a bécsi ünnepélyességről.¹⁷⁸ Az ünnepi beharangozó után más egyházi étellel összefüggő híradások alatt szerepelt a hír a munkácsi görögkatolikus egyház újraszervezésének százéves évfordulójáról,¹⁷⁹ amely azért is különleges volt, mert az egyházmegye ügyét az a Mária Terézia rendezte, akinek a Szent Jobb hazahozatala is köszönhető. Másnap az esti kiadás számolt be arról, hogy rengetegen jöttek fel a fővárosba, ahol a borult időjárás ellenére zavartalanul ment végbe a szertartás, a körmenet, a primási díszebéd, és még a részt vevő előkelőségeket is felsorolta.¹⁸⁰ A néhány nappal későbbi tátrafüredi értesülést az ünnepi mise lezajlásáról szóló közlés zárta.¹⁸¹ Ugyancsak a fürdői hírekhez tartozott egy Radegundból feladott tudósítás, amelyet a király születésnapja alkalmából és a Szent István-napon megrendezett ünnepélyesség színesített, az előbbit bállal, az utóbbit lakomával fejezték be.¹⁸²

A Magyar Történelmi Társulat rendszerint augusztus 20-a körül bonyolította le az éves gyűlést, ezért Ipolyi Arnold¹⁸³ nyitógondolatai a Szent István-napi ünnepségek lezajlása után – a megemlékezések eszmeiségének időszerű, gyakorlati értelmezéseként – nyomatékosabb iránymutatást jelentettek a közvélemény számára. A tudós püspök az általa választott tárgyat a lehető legárnyaltabban mutatta be, így alkalom nyílt arra, hogy a tágabb összefüggések nyomán teljes kultúr- és társadalompolitikai programot fogalmazzon meg. A társulat tanácskozása országos eseménynek számított, s a megnyitóbeszédet a napilapok szinte teljes egészében közreadták. Így tett a *Pesti Napló* is, amikor

178 A Szent-Istvánnapi egyházi ünnepek sorrendje. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 18. 2.

179 A munkácsi görög-kath. egyházmegye ... uo.

180 Szent-István ünnepére ... *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1877. augusztus 21. 2.

181 Tátrafüreden ... *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1877. augusztus 24. 2.

182 Radegundból ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 25. 2. Sankt Radegund bei Graz községről van szó.

183 Ipolyi Arnold (1823–1886) besztercebányai, majd nagyváradi püspök, valóságos belső titkos tanácsos, az Magyar Tudományos Akadémia igazgató tagja, a Magyar Történelmi Társulat elnöke, a Kisfaludy Társaság tagja.

több részletben megjelentette a beszédet.¹⁸⁴ 1877-ben Pozsonyban tartották a közgyűlést. A rendezvényt megnyitó Ipolyi tisztelgett a vendéglátó város történelmi nagysága és hűsége előtt, felemlgette kultúrkinccseit. Elmondta, hogy a társulat a hadi cselekmények és az uralkodói tettek elemzése után a kort felemelő, a polgárosodás magvát jelentő ipar vizsgálatát határozta el, ezért előadását az ipartörténetnek szenteli. A történelemtudományt azért érdekelte az ipartársulatok és testületek eredete és keletkezése, azok szabadságai és joggyakorlata, mert az emberi társadalmak életében új korszakot nyitott. A királyi udvarokban, egyházi intézményekben egyaránt megtalálhatók voltak a kézművesek, akik a városban már céhtestületekbe tömörülő iparosok voltak. A kulturális előrehaladással nőtt a hatalomra gyakorolt befolyásuk, de megnyilvánult szociális érzékenységük is, hiszen szegényházakról, kórházakról gondoskodtak. A céhszabályzatok általában a szellemi és az erkölcsi nemesedést hirdették meg az emberiség, Isten és a haza szolgálatában. A püspök bizonyítottan tekintette a hazai ipar történelmi létét, hiszen a magyar királyság a kereszténység felvételével képes volt Európa fejlettebb államaiban tapasztalható eredményeket felmutatni, utalva a különböző kézműves iparnek okleveles forrásaira. Ipolyi kiemelte a városi rendeletek, szabályozások tanulmányozását, mert azok példát jelentettek az önkormányzatiságra, az önrendelkezés gyakorlására, valamint rámutatott arra, hogy Magyarországon nem volt jellemző a város és a nemesek közötti viszálykodás, hanem inkább a társadalmi emelkedésben játszottak fontos szerepet a két társadalmi csoport közötti átfedések. Megállapította azt is, hogy a vészterhes időkben a városba menekülő, letelepedő nemesek nem tudtak teljesen beilleszkedni – többnyire saját ingóságaiak megléte érdekelte őket. A püspök a továbbiakban rátért a hazai és nemzeti iparra, beszélt a házi ipar mívésségéről, a majolikákon lévő motívumokról, a szűrökön látható hímzésről és szövésmintákról, s rávilágított arra, hogy a házi és szakipar kiegészítették egymást, példának hozta az ötvösséget és a zománcművészetet, amelyek külföldön is keresettek voltak.

184 Ipolyi Arnold: A magyar iparélet történeti fejlődése. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 24. 2., *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1877. augusztus 24. 2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 25. 2.

Ipolyi hangsúlyozta, hogy korukban az iparügy kiemelt kérdéssé vált, hiszen társulatok létesülnek, kiállításokat szerveznek, mégis az iparosság lenézett kenyérkereseti forma volt, hiszen iskolaválasztáskor a szülők előnyben részesítették a hivatalnoki álláshoz vezető gimnáziumot, sőt, gyermeküknek még az iparosok is már a magasabb iskolázottságot biztosító hivatalnoki létet szánták. A tudós az iparosképzés javítása mellett érvelt, de kitért az inaslét kiszolgáltatottságára, az ipariskolák felállítására, az alaposabb képzés és a több anyagi támogatás szükségességére. Azt is javasolta, hogy meg kell teremteni az ipar rangját, úgy ahogyan erre a szobrászok és az építészek szolgáltattak példát „műiskoláikkal”, ahol sokoldalú oktatásban részesülnek a diákok. Vidéken a műveltebb iparosok ily módon akár hivatalt is tudnának vállalni, mert ott viszont nehezen marad meg a tanultabb ember. A püspök elvetette a népbolodogító, szocialisztikus-kommunisztikus eszméket, mert szerinte nincs más út, mint a szorgalom és az erény vezérfonala:

„Az egyetlen universalis gyógy- és módszer ebben, mint az élet minden viszontagságaiban az erős és mély valláserkölcsei érzetre fektetett munka és szorgalom. [...] Itt van tere a hazafiasságnak és liberalitásnak, a keresztény szeretetnek és jótékonyágnak, humanizmusnak és filantropiának; sőt a méltó ambícióknak és dicsőségnek. Ki e téren ma versenyez, az ipart segíve, iparos nevelésről és szakiskolákról, tanműhelyek állításáról gondoskodik, az emberiségnek s nemzetének a legjobb szolgálatot teszi.”

Ipolyi nemzeti és történelmi feladatként összegezte az ipar megbecsültségének és méltóságának helyreállítását.

A *Hon* kormánypárti fórumként részletezőbb tudósításokban osztotta meg a csaknem ezeréves államiság ünnepének előkészületeit. Budapest augusztus eleji közgyűlésének tájékoztatójában már megjelent, a hogy közelebb „nagy nemzeti ünnep” alkalmából a főpolgármester külön megbízást kapott a fővárosi

törvényhatóságot képviselő küldöttség megszervezésére.¹⁸⁵ A kiválasztás gyorsan megtörtént, tizenkét fiatal tisztviselőt jelöltek ki arra, hogy díszmagyarban menjenek el az ünnepségre, s ott álljanak őrséget a Szent Jobb körül.¹⁸⁶ Az újság a hirdetésoldalra betett mérsékelt díjszabású vasúti menetrenddel hívta fel a figyelmet a kedvezményes Szent István-napi utazási lehetőségre,¹⁸⁷ később ismertette az ünnepség várható menetét, a fővárosi tanács tagjainak gyülekező helyét, illetve érdekes álhírnek minősítette a *Times* római tudósítását, miszerint a Vatikán csökkenteni szeretné a magyar papság addigi függetlenségét,¹⁸⁸ s végül nem felejtette el ajánlani az állatkert újonnan szerzett gepárdjait a vidékről érkező látogatóknak.¹⁸⁹

A nyár végére a Balkánon egyre komolyabbá váló háború belpolitikai vetületei folytonos állásfoglalásra, „magyarázkodásra” késztették a kormányoldal képviselőit, miszerint a magyar politika egyik fő külpolitikai célja az orosz terjeszkedés megakadályozása és a Monarchia államfenntartó szerepének megtartása.¹⁹⁰ A balkáni kérdés hazai vonzatainak tárgyalása azonban már teljesen beépült a Szathmáry György¹⁹¹ tollából származó *István király napjára* címmel közreadott vezércikkbe.¹⁹² A szerkesztő az írás bevezetőjében felsorolta az István király alapította történelmi magyar állam területeit, majd idézte az 1867. évi II. törvényt, amelynek értelmében ezen országrészek visszaszerzését királyi eskü is megerősítette. Kiemelte, hogy Magyarország védelmének külső „bástyái” Oláhország, Szerbia, Bulgária, Bosznia, azaz a magyar külpolitikai lépéseknek – mai szóhasználatnál élve – elsődlegesen biztonságpolitikai szempontjai voltak, ez azonban

185 Budapest főváros rendes közgyűlése. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 9. 2.

186 Nagy nemzeti ünnepünk ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 12. 2.

187 Kéjvonatok Budapestre Szent István-nap alkalmából. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 15. 4.

188 Az Istvánnapi egyházi ünnepélyek sorrendje., A pápa és a magyar clérus., A főváros tanácsa ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 17. 2.

189 Az ünnep alkalmából a fővárosba ránduló vidékiek ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 17. 3.

190 Visi Imre: Egy kis polémia. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 15. 1–2. – Visi Imre (1852–1889) író, újságíró, szerkesztő, országgyűlési képviselő.

191 Szathmáry György (1845–1898) újságíró, országgyűlési képviselő, miniszteri tanácsos, művelődéspolitikus, író, műfordító, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

192 Szathmáry György: István király napjára. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 19. 1.

kétségtelenül kiterjedt a történelmi állam határáig, de az is elvitathatatlan, hogy ez a felállás bizonyult az ország megmaradásának legfőbb védvonalának.

„Ha azt akarjuk, hogy szt. István sok vésszel daczolt birodalma, melyet, ha nem volna e helyen, alkotni kellene, továbbra is fenmaradjon; ha akarjuk, hogy szt. István koronája fényével továbbra is beragyogja s fölvilágosítsa népeit és teljesíthesse kulturális nagy hivatását e helyen és kelet felé: nem szabad megengednünk, hogy ama »külső bástyák«-ban ellenséges hatalom fészkelje meg magát, vagy oly átalakításokat vigyen végbe, melyek folytán lehetetlenné tétetnék reánk nézve a jövőben megvédeni érdekeinket ama pontokról. Megmérhetlen felelősség terheli azokat, kik e nehéz időkbén szt. István birodalmának s a monarchiának sorsát intézik. Cselekedjenek e felelősség érzetében.”

Szathmáry György úgy látta, hogy a „Kelettel” (az oroszokkal) való összeütkezés csak idő kérdése, de addig is értékelni kell azt a Törökországot, melynek uralkodója népei számára a zsarnokságot alkotmányos berendezkedéssel váltotta fel, ahogyan Szent István tette azt a keresztény állam megteremtésével, s idézte a szent király híres intéseinek egyikét: „Egy nyelvű nemzet nem mindig erős magában, hanem sokszor gyenge és törékeny lehet.” A tétel érvényesülését egy évvel korábban Ipoly Arnold (a Magyar Történelmi Társulat 1876. évi nagygyűlésén) már történetiségében is igazolta.

„»Alig volt nemzet – mondja Ipolyi Arnold épen most egy éve Rimaszombaton tartott kitűnő értekezésében, – mely az idegen fajú és nemzetiségű elemeket annyi liberalitással és vendégszeretettel látta volna el, mint a magyar A magyarok meghódítván az országot, nem állítottak fel, mint más nemzetek, különbséget a hódító és hódított nép között. Nem emeltek válaszfalakat nemzetiségek közt. [...]«”

A szerkesztő további érvelésében felhozta Franciaország példáját, amely magába olvasztotta a keltákat, a bretonokat, és amelyhez hasonlóként járt el

Anglia, Spanyolország, Németország, Oroszország, és azonban ennek az ellentétét tapasztalta Magyarországon, amiért együttműködésre szólította fel a nemzetiségeket:

„Nálunk megtartotta a tót, szász, szerb, horvát, oláh a maga nyelvét a mai napig s hozzá még a magyar koronához legrégebb idő óta tartozó Horvátország, melyre tehát legtöbb és legtartósabb befolyásunk volt, valamennyi délszláv közt a legműveltebb; szászaink cultura tekintetében kiállják a versenyt Németország legműveltebb vidékeivel; s románaink közt aránylag nagyobb az intelligencia contingense, mint Romániában, a külön államban. Im szt. István birodalmának eddigi hatása és teljesített culturföladata. Az itt talált, vagy később bejött fajok nemcsak nem vesztek el, de a cultura terén is jelentékeny haladást tettek. – Mutassanak a nemzetiségek ehhez hasonló példát más állam életében is – ezredéves fennállás után. Nem tudnak. Illó tehát, hogy István király napján eszökbe juttassuk némelyeknek, hogy hálával s hűséggel tartoznak e birodalomnak. Működjenek közre velünk a közös haza felvirágoztatására, hogy ezután még több jót tehessen nekik.”

A *Hon* a későbbiekben beszámolt arról, hogy az ünnepély tömeges érdeklődéstől kísérvé, a meghirdetett módon ment végbe, a siklót ezen a napon 13 000 ember vette igénybe.¹⁹³ Az augusztus végi híryananyagokban rendre felbukkantak – így 1877-ben is – az ország különböző pontjain megrendezett lóversenyek.¹⁹⁴ A lap hasábjain az ünnep lecsengésébe vitt színt a Nemzeti Színház fennállásának 40. évfordulója, amelynek kapcsán az első előadásnak emléket állító írás jelent meg,¹⁹⁵ majd (a *Vasárnapi Ujság* nyomán) Déryné Széppataki Róza¹⁹⁶ naplójából közölték a vonatkozó részletet.¹⁹⁷ Az újság a *Pesti Napló*hoz hasonlóan számon tartotta a Magyar Történelmi Társulat éves ülésének nyitó-

193 Az Istvánnapi körmenetre ... *A Hon*, Esti kiadás. 1877. augusztus 20. 1.

194 Lóversenyt ... *A Hon*, Esti kiadás. 1877. augusztus 20. 2.

195 A nemzeti színház fennállásának negyvenedik évfordulója. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 22. 1.

196 Déryné Széppataki Róza (1793–1872) opera-énekesnő, színésznő, drámafordító.

197 Adalék a nemzeti színház megnyitásához. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 25. 1–2.

beszédét Ipolyi Arnoldtól, amelyet teljes egészében, több részletben leközölt.¹⁹⁸ Az iparélet történetét tárgyaló előadás megállapításainak, javaslatainak a lap szerkesztősége nagyobb hangsúlyt kívánt adni azzal, hogy az elhangzottakról közreadta saját összefoglalását és kiemeléseit az ipar fejlesztéséről kiegészítve a gyáripar vívmányaival.¹⁹⁹ A lap a püspök hathatós tevékenységének és példájának erejéről is tájékoztatta olvasóit, ugyanis egy tót származású pap meglelt férfikorában Felvidékről Szegedre költözött, hogy tökéletesen elsajátítsa a magyar nyelvet, amely olyan jól sikerült neki, hogy magyarul tudott misézni.²⁰⁰ A Szent István-napi tudósításokhoz tartozott az egy héttel később, vasárnap Bécsben, a kapucinusok templomában bemutatott szertartás, amelyen megjelent a 12. magyar huszárezred a magyar előkelőségekkel együtt, a nagymise után Rónay István²⁰¹ mondott szentbeszédet, s végezetül elénekelték a *Szózatot*.²⁰² Az ünnepi beszéd önálló kiadása is bekerült a lap hírei közé.²⁰³ Az újság ünnepi hírfolyamának zárásaként beszámoltak arról, hogy a budai vár termeit összesen 14 500 látogató kereste fel.²⁰⁴

Ellenzéki sajtótudósítások

Az ellenzéki *Egyetértés* szintén naprakész hírekkel látta el a nagyközönséget az augusztus 20-ával kapcsolatosan. Csaknem egy héttel korábban már beharangozta az ünnepet Hornig Károly²⁰⁵ hitszónoklatával,²⁰⁶ illetve a hirdetési felüle-

198 Ipolyi Arnold: A magyar iparélet történeti fejlődése. *A Hon*, Esti kiadás. 1877. augusztus 23. 2., *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 24. 1–2., *A Hon*, Esti kiadás. 1877. augusztus 24. 1–2., *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 25. 1–2., *A Hon*, Esti kiadás. 1877. augusztus 25. 1–2.

199 Viszhang Ipolyi beszédére. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 26. 1.

200 Egy tót katolikus származású lelkész ... *A Hon*, Esti kiadás. 1877. augusztus 30. 2.

201 Rónay István (1840–1893) római katolikus plébános, kanonok, országgyűlési képviselő.

202 István napját ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. augusztus 28. 2.

203 Ünnepi beszéd. *A Hon*, Esti kiadás. 1877. augusztus 29. 2.

204 István ünnepén ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. szeptember 1. 2.

205 Hornig Károly (1840–1917) veszprémi püspök, bíboros, a budapesti egyetem hittudományi karának dékánja.

206 A Szent-István-ünnep ... *Egyetértés*, 1877. augusztus 14. 2.

tén szerepeltette az ez alkalomból kedvezményes menetdíjú vonatok közlekedési rendjét.²⁰⁷ Az ünnep előtt ez a lap is ismertette a szertartás tervezett lezajlását, valamint megosztotta azt a részletet, miszerint a fővárosi tanács az eseményre kijelölt 12 tisztviselőjének díszmagyar öltözetétől eltekintett, mert vélhetően nem rendelkezett minden hivatalnok ilyen ruházattal, és a Nemzeti Színház sem tudott az alkalomhoz méltó, megfelelő minőségű viseletet kölcsön adni.²⁰⁸ Az ünnep napján megjelent vezércikk azonban már kritikáját is megfogalmazta a fennálló hatalom működésével szemben. Szent István napján a cikk írója, Verhovay Gyula (a teljes) függetlenségért kiálló szerkesztőségi újságíró ezúttal a székelység mostoha helyzetére irányította a figyelmet.²⁰⁹ A kérdés súlyosságának érzékeltetésére az érzelmeket is megmozgató, költői ihletettséggű hasonlatörvénybe szőtt kérdéssel indított: „Az ázsiai óriás hangyabolyban, a népfajok, vallások, kormányformák, nyelvek és szokások vásári tarkaságának sokadalmában, hány-szor kerestük a vért, mely a vezérek ereiből csurogva megalapítja az összerződést, az alkotmányt és hazát?” A történelem bizonytalan homályába vesző történésekhez fűződő hangulattal telt képekkel nyalábolt fel történelmi korszakokat, amelyek végén rendre summázta a „fogyást és pusztulást”, és mégis az életben maradási Isten csodájának vélte, amelyben nagy része volt a székelység honvédő szerepének. S innentől kezdve ostorozta a hálátlan országvezetést, amely hagyja a székelyek kivándorlását, nem nyújt segítséget, és amelynek következtében az itt élő más nemzetiségek propagandája csak megerősödött. Majd végül indulatosan nekirontott a kárhoztatott politikusoknak:

„Hitvány képmutatók! »Azok a nemzetiségek« kellene nektek lélekvásári tárgyul, ijesztőül és országvesztő politikátok mentségéül.

Keserű szavak. Régóta háborgatják becsületes hazafiak álmát. A székely közmívelődési és gazdasági egylet által Erdélyben mai nap megnyitott gyűlés legalább alkalmul szolgál, hogy e tárgyra vonjuk az ország figyel-

207 Kéjvonatok Budapesten a Szent István-napi ünnepély alkalmából. *Egyetértés*, 1877. augusztus 15. 4.

208 A szent-István ünnep., A nemzeti színház és az István-napi körmenet. *Egyetértés*, 1877. augusztus 19. 2.

209 Verhovay Gyula: A székelyek. *Egyetértés*, 1877. augusztus 20. 1.

mét. Méltó, hogy gondolkozzék rajta Szent-István ünnepe alkalmából azon nemzet, a mely »nagy és bölcs« politikát üz, a mikor a közelgő ezredéves ünnepre világgá engedi menni [...]»

Tehát az írás végéből kiderült, hogy az 1875-ös alapítású Székely Közművelődési és Közgazdasági Egyesület akkoriban tartott ülése²¹⁰ adta meg az utolsó lökést az elmarasztaló soroknak.

Az *Egyetértés* aznapi számának belső oldalán az ünnepre érkező nézelődők figyelmébe ajánlotta a fővárost és felsorolt nevezetességeit (a Nemzeti Múzeumot, az Országos Tanszermúzeumot, a Magyar Tudományos Akadémiát, a Budai Várat, a Császárfürdőt, a Margitszigetet, a Nemzeti Színházat, a Nép-színházat, a Hajógyárat stb.), valamint az állatkerti látványosságoknak külön leírást szentelt.²¹¹ A Nemzeti Színház a *Budapesten* című vígjátékkal, a Nép-színház a *Koziki* című operával várta a közönséget.²¹² Az ünnep utáni lapszám vezércikkében nyoma sincs a Szent István-napnak, a szerkesztőségi írás a balkáni fejleményeket taglalta, emlékeztette az olvasókat, hogy az ottani népek jogos szabadságukért és a haladásért küzdenek, és aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a török birodalom által biztosított részleges szabadságot a törökök ellen orosz segedelemmel folytatott harc eredményeképp válthatja fel.²¹³ A vizsgált politikai napilapok közül ez az újság tudósított a legrészletesebben a Szent István-napi ünnepélyről.²¹⁴ A beszámoló alapján abban az évben is – főként vidékről – ezrével jöttek az emberek Budapestre. A permetező eső nem akadályozta a szertartást, reggel hétre a hercegprímás és a tisztségviselők bevonultak a Zsigmond-kápolnába, ahonnan egy rövid ének és imádság után elindult a Szent Jobb-körmenet, amelyet egy katonai század és zenekara nyitott. A körmenetben előbb a különböző egyletek, a plébánia papsága, a vár esperese ment, utánuk a papok a Szent Jobb ereklyéjét vitték, majd a hercegprímás, a kanonokok, a mi-

210 Az ülésről egy későbbi távirat is hírt adott. – Lásd Sz.-Udvarhely ... *Egyetértés*, 1877. augusztus 22. 3.

211 Vidéki vendégeink figyelmébe., A fővárosba rándult ... *Egyetértés*, 1877. augusztus 20. 2.

212 Budapesti szinlapok. uo.

213 Az „iga” és a „fölszabadulás”. *Egyetértés*, 1877. augusztus 22. 1.

214 A Szent-István ünnep. *Egyetértés*, 1877. augusztus 22. 2.

niszterek, a legmagasabb tisztségű bíró, a miniszteri tanácsosok, az egyetemi rektorok és dékánok, a fővárosi rendőrfőkapitány, illetve egyéb egyházi és világi méltóságok következtek. A menet végét ugyancsak egy honvédségi század és zenekara zárta. Az ereklyét a helyőrségi templomba vitték be, ahol az ünnepi beszédet követte a hercegprímás által vezetett szertartás. Ezalatt a kíséretet adó két század tisztelgéseket tett, amelyekre hat-hat ágyúlövés válaszolt a Gellérthegyről. Azonban eleredt az eső, ezért a visszavonulás elmaradt, a Szent Jobbot a prímás kocsiján vitték vissza várpalota kápolnájába. Végezetül délután három órakor a hercegprímás díszében látta vendégül az egyházi, világi és a katonai főméltóságokat. (Az ünnepség leírása körül az *Egyetértés*ben is előkerült a szervezés alatt lévő lóverseny híre.)²¹⁵ Az ország más helyein is megtartották a Szent István-napot, így Bajáról érkezett az a hír, miszerint a város lövöldéjében táncos mulatsággal egybekötött „díszlövészetet”, azaz versenylövészetet rendeztek.²¹⁶

Az ünnep másnapján az újság számára a Magyar Történelmi Társulat pozsonyi nagygyűlése kínált arra lehetőséget, hogy az emlékezetes szent királytól számított ezeréves múltból levezetett iránymutatást is nyújtson. A lapban megjelentetett társasági értesülés szerint a társulat tagjait a közös megegyezés alapján a szokásosnál szerényebb külsőségek között fogadta a vármegye és Pozsony város előljárósága a pályaudvaron, ahol a készülődésre néhány kitűzött zászlóból, egy kisebb (50 tagú!) fogadóbizottságból és a felpezsdült forgalomból lehetett következtetni.²¹⁷ A főispán köszöntötte a vendégeket, akik Ipolyi Arnold lakására érkezvén megalakították a különböző bizottságokat, majd este nyolckor ellátogattak az ez alkalomra kivilágított székesegyházhoz, hogy az egész város jelenlétében szemügyre vehessék a belső restaurációt. Végezetül kilenc órakor egy 200 fős ismerkedési estély vette kezdetét, ahol figyelemre méltó tisztelet hangzottak el, s ennek kapcsán közölte a szerkesztőség, hogy Ipolyi Arnold megnyitóbeszédét a tárcarovatban közreadják. Így is történt, s a soron következő napokban az *Egyetértés* olvasóihoz is eljutottak a püspök megállapításai és

215 Lóverseny. uo.

216 Bajáról ... *Egyetértés*, 1877. augusztus 23. 2.

217 A történelmi társulat ... *Egyetértés*, 1877. augusztus 24. 3.

tettekre buzdító szavai.²¹⁸ A lap arról is beszámolt, hogy az egyhetes tanácskozás záróülésén meghallgatták az egyes bizottságok jelentését.²¹⁹ Az augusztus 20-i rendezvényekről szóló hírek utolsó közleménye a budai várpalotában megfordult személyek 14 500-as számáról szólt, hozzátéve, hogy a nagy tolongásban néhány zsebórának is lába kelt.²²⁰

A kulturális sajtó közleményei

A kulturális életet meghatározó *Fővárosi Lapok*ban is nyomon követhetők az augusztus 20-át övező események. Az irodalmi újság politikai lapoknál nagyvonalúbban foglalkozott a Szent István-nappal, megmaradt a felületes társasági értesültség csevegő stílusa mellett. Sőt, némileg eltért az előző évek gyakorlatától, ugyanis 1877-ben nem adott közre tájékoztatót a kedvezményes menetdíjú vonatokról, azaz a „kéjvonatokról”, illetve a beharangozó is csak mint az ilyenkor megszokott országos vasúti rendre tért ki, majd hozzáfűzte, hogy ki fogja tartani a szertartást és a szónoklatot.²²¹ A lap a vidéki rendezvények között megosztotta azt, hogy a veszprémi Szent István-napot egy püspöki beiktatás fogja emlékeztetné tenni.²²² A szerkesztőség bennfentes tájékozottságáról tanúskodott az az ünnep előtti értesülés, hogy Rónay István már útnak is indult Bécsbe, hogy ott egy hét múlva elmondhassa a magyar nyelvű egyházi beszédet, amely azért érdekes, mert a fiatal pap irodalmi, egyházi és országgyűlési beszédeivel, kellemes egyéniségével kivívta az egyházvezetők figyelmét és elismerését.²²³

218 Ipolyi Arnold: A magyar iparélet történeti fejlődése. *Egyetértés*, 1877. augusztus 24. 2., *Egyetértés*, 1877. augusztus 25. 1., *Egyetértés*, 1877. augusztus 26. 1., *Egyetértés*, 1877. augusztus 27. 1–2., *Egyetértés*, 1877. augusztus 28. 1., *Egyetértés*, 1877. augusztus 29. 1–2., *Egyetértés*, 1877. augusztus 31. 1.

219 A m. történelmi-társulat ... *Egyetértés*, 1877. szeptember 1. 2.

220 Szent István ünnepén ... uo.

221 Szent István ... *Fővárosi Lapok*, 1877. augusztus 15. 898.

222 Veszprémben ... *Fővárosi Lapok*, 1877. augusztus 15. 899.

223 Rónay István ... *Fővárosi Lapok*, 1877. augusztus 19. 911. – A szónoklat kiadását lásd Rónay István: *A nemzetek nagy egysége Krisztusban: Egyházi beszéd, melyet 1877-ik évi augusztus hó 26-kán, Szent István király ünnepén Bécsben, a t. Kapucinus templomban mondott*. Malatin és Holmeyer Nyomda, Bécs, Kalocsa, 1877.

A cikk a fővárosi ünnepségről utólag adott egy általánosabb, főként a hangulatot idéző összefoglalót, miszerint az esős idő megkurtította a szertartást, a permetező esőt a nézők is hangosan kárhoztatták, a hercegprímás elvégezte a szertartást, a szónok megtartotta a beszédét, az előkelőségek képviseltették magukat, azonban délután már a derült ég szabad utat engedett a mulatságnak, s a „tömerdek nép” eloszlott a Városligetben, a Margitszigeten és az Állatkertben, majd az este a színházakban is jól telt: „A nemzeti színházban a »Budapesten«-t nagy közönség nézte s a túlnyomó számban jelen volt »jó falusiak« nevető izmait folytonos tevékenységre kényszerítette [...]. A népszínházban »Koziki« került színre, tömött nézőtér előtt.”²²⁴

Az irodalmi napilap a Monarchia más részeiről is közölt ünnepi beszámolókat. A szombathelyiek Szent István-napján az irodalmi művei miatt is népszerű ottani püspöknél számosan tették tiszteletüket, s akinek a hatvan fős díszbédjén „katholikusok, protestánsok, zsidók, a legjobb egyetértésben” egyaránt részt vettek, majd a vendéglátó egyházfő „a felebaráti szeretet felől tartott fölvilágosult főrről, nemeskedélyű szivről tanuskodó szép beszédet.”²²⁵ Székesfehérváron ezen a napon egy helybeli megbecsült hazafinak állítottak emléket műsorral egybekötve.²²⁶ A Bad Ischlben pihenő fürdővendégek számára a templomi oltárt nemzeti színű szalaggal díszítették fel az ünnepi misére, és a fényes lakomán az arisztokrácia tagjai is megjelentek.²²⁷ A radegundi fürdőből rendszeresen küldött híradás közismert tényként közölte, hogy azon fürdőhelyeken, ahol magyarok tartózkodnak, megünneplik Szent István napját, s ezt követték a radegundiak is, amikor a templomi szertartáson „nemcsak a magyarság jelent meg teljes számmal, hanem látni lehetett ott igen sok németet is, kiket részint a magyarok iránti rokonszenv, részint a kíváncsiság vonzott oda”, illetve a tudósítás kiemelte, hogy az orgonakísérettel felhangzó *Himnusz*t kivétel nélkül mindenki elénekelte, s ez igencsak megerősítette a nemzeti érzést a jelenlévőkben, majd az esti vacsora pohárköszöntőiben él-

224 Szent István napja ... *Fővárosi Lapok*, 1877. augusztus 22. 917.

225 Szombathelyen ... *Fővárosi Lapok*, 1877. augusztus 24. 928.

226 Szent-István uo.

227 Ischlben ... uo.

tették a szervezőket és a németek magyarok iránti rokonszenvét.²²⁸ A *Fővárosi Lapok* kitért a bécsi Szent István-ünnepségre, ahol meghallgatták – a korábbi híradásban is szereplő – ígéretes magyar szónokot, Rónay Istvánt, és felhívta a figyelmet, hogy a beszéd nyomtatott változata is elérhető *A nemzetek nagy egysége Krisztusban* címen.²²⁹ A lap az augusztus 20-a után beérkező ünnepélyességekről szóló értesülések mellett nyomon követte a Magyar Történelmi Társulat pozsonyi találkozóját is,²³⁰ amelynél közvetítette, hogy a helyiek „előkelőbb lakosai s derék magyar értelmisége örömmel üdvözlék a vándorgyűlést, de biz a polgárság nagyobb része ezuttal is kimutatá, hogy »preszburger hazafiak«-ból áll”.²³¹ Összefoglalta továbbá a díszlakoma tószjtait, melyekben felemlgették a királyi párt, a társulat tagjait, a város szép hölgyeit, valamint tájékoztatott a bizottságoknak a városi és a környékbeli levéltárakban szándékolt munkálatairól, és amelyek eredményeiről az utolsó nap értekezletén számoltak be, továbbá döntöttek a tagfelvételekről.²³²

A hetente megjelenő *Vasárnapi Ujság* érthető módon a *Fővárosi Lapok*nál is általánosabb közlemény(ek)ben foglalkozott Szent István napjával. Tulajdonképpen egy átfogó beszámolóba sűrítette a fővárosi ünnepséget, „az ország minden részén” megtartott nemzeti ünnepeket, amelyek közül a halli, a karlsbadi, a Bad Aussee-i fürdőhelyek megemlékezéseit emelte ki, illetve előre jelezte a bécsi szertartást.²³³ Az osztrák fővárosban elhangzott Rónay István-féle ünnepi beszédre még egyszer visszatért, amikor annak nyomtatott kiadásának tényét megosztotta.²³⁴

Közművelődési hetilapként azonban annál nagyobb figyelmet szentelt a Magyar Történelmi Társulat éves tanácskozásának. A tudósításból kiderült, hogy a Társulat az elindulás előtti nap még megbeszélést tartott az Akadémi-

228 A „radegundi magyarok”-ról. *Fővárosi Lapok*, 1877. augusztus 27. 937.

229 Szent István-napját ... *Fővárosi Lapok*, 1877. augusztus 28. 942.

230 A történelmi társulat ... *Fővárosi Lapok*, 1877. augusztus 23. 921., A történelmi társulat nagygyűlése ... *Fővárosi Lapok*, 1877. augusztus 24. 927.

231 A történelmi társulat ... *Fővárosi Lapok*, 1877. augusztus 25. 932.

232 A történelmi társulat ... *Fővárosi Lapok*, 1877. augusztus 31. 956.

233 Szent István ünnepére ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. augusztus 26.) 34. sz. 540.

234 Az ünnepi beszéd ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. szeptember 2.) 35. sz. 555.

án,²³⁵ majd részletes leírást közölt a pozsonyi megérkezésről, a fogadtatásról, a nagygyűlés megkezdéséről, a megnyitóbeszédéről, az azt követő másik előadásról, a bizottságok felállításáról, a múzeumi (?) látogatásról és a tekintélyes létszámú lakomáról.²³⁶ S végül beszámolt a Társulat zárüléséről, a bizottsági jelentések tárgyáról és a különböző levéltárakban tett „kirándulások”, kutatások fontosabb dokumentumairól.²³⁷

Összegzés

Az 1877. esztendő augusztus 20-i nemzeti ünnepére egy az 1867. évi kiegyezés-nél jóval magabiztosabb királyi hatalom alatt a magyar kormány mozgásteret beszűkült, főként az önállósodás részleges módozatait illetően. Mégis azzal, hogy a Tisza-kormányzat eredeti, a függetlenség felé mutató törekvései mindenki számára nyilvánvaló váltak, megerősítette elfogadottságát a közvéleményben, de minden erejét a már elért eredményekre, illetve a megindított folyamatokra kellett összpontosítania.

A Balkánon kiújuló harcok, az elszakadási küzdelmek egy új hatalmi átrendeződést vetítettek előre, amelyet az osztrák–magyar diplomácia megpróbált mederben tartani az Orosz Birodalommal folytatott tárgyalásokkal és egyezséggel. A fejlemények tápot adtak a Kárpát-medence területén élő nemzetiségek és a magyar királyság közti ellentétnek, amely megterhelte a belpolitikát. S ezen túlmenően a közvélemény külpolitikai téren az Oszmán Birodalommal rokonszenvezett, kifejezve azt, hogy nehezményezték az orosz segítséget a szabadságharc leverésében. Mindez magában hordozta az Ausztriától való függetlenség igényét is, de azt már elfelejtették számba venni, hogy a balkáni népek is szabadságharcukat vívták, illetve hogy a török hódoltság alatt az emberek mindennapi léte volt állandó veszélyben.

235 A történelmi társulat ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. augusztus 19.) 33. sz. 424.

236 A történelmi társulat pozsonyi nagygyűlése. *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. augusztus 26.) 34. sz. 539. – Az itt közölt forgatókönyv nem teljesen egyezett a napilapokban megjelent eseménysorral.

237 A történelmi társulat ... *Vasárnapi Ujság*, 24. (1877. szeptember 2.) 35. sz. 556.

Az augusztus 20-i Szent István-ünnepség régóta gyakorolt forgatókönyv szerint, központilag szervezeten bonyolódott. A politikai újságok figyelembe vették a rendezvény iránti tömeges érdeklődést, hiszen előre közzétették a kedvezményes menetdíjú vonatok menetrendjét. A kormánypárti (*A Hon*) és a mérsékelt kritikusan (*Pesti Napló*) napilapok a kialakult erőegyensúly fenntartásának szolgálatában voltak érdekeltek, azaz Szent István napjának alkalmából a hatalom történelmi jogfolytonosságát tükrözték. *A Hon* szerkesztősége a nagypolitika keltette belpolitikai különbségek elsimítására és a konszenzus megteremtésére alkalmas érveket is népszerűsített. Az ellenzéki térfélen mozgó *Egyetértés* ugyancsak alátámasztotta az állam történelmi jogszerűségét, s inkább a fennálló politikai erőkkel szemben a nemzet lelkiismereteként hiányolta a székelység gazdasági védelmezését. Az akár a teljes, akár a részleges függetlenedés ügye pedig a jövő meghatározhatatlan messzeségébe került. S közvetlenül a nemzeti ünnep után – vélhetően – éppen ezért volt fontos politikai sajtó számára a Magyar Történelmi Társulat egyik alapító tagjának, Ipolyi Arnold megnyitóbeszédének teljes közzélése, amely egyúttal a szent király ezeréves életművének a 19. században való értelmezését, folytatását is tartalmazta. A püspök az iparélet történeti tárgyalásában olyan programadó szempontokat fogalmazott meg, amelyeket a jövőbe nyúló folyamattá vetítve már belátható közelségbe hozták a polgárosodásnak azt a gazdasági fejlettségét, amely biztos alapját képezi az ország önállóságának.

A kultúrát megjelenítő újságok (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*) az előző évektől eltérően 1877-ben már nem álltak be a Szent István-napján közlekedtetett „kéjvonatok” hírverésébe, illetve a Szent István-ünnepségről is inkább csak összefoglalás szintjén tudósítottak, valamint a szokásos, emelkedettebb, felekezetiességtől mentes, társasági szórakozás alkalmaként írtak róla. S ehhez képest, azonban az általános közismeret szélesítése érdekében jóval részletesebben követték a Magyar Történelmi Társulat Pozsonyban tartott tanácskozásának eseményeit, bemutatták az előadásokat, a bizottsági munkákat és az eredményeket.

MÁRCIUS 15-E 1878-BAN

Az 1878. esztendőben már kezdett egyre kézzel foghatóbbá válni a Tisza-kormány sikertelen, önállóbb gazdasági mozgásteret célzó lépésének következménye, amellyel a kijelölt tízéves határidő előtt felmondta az 1867. évi megállapodást, hogy új keretek között kedvezőbb feltételekhez jusson Magyarország. A „szerződészegés” nyomán a megújított gazdasági kiegyezés korlátozottabb feltételeket eredményezett. Azt már az előző választások is igazolták, hogy a lakosság túlnyomó többsége inkább függetlenségpárti nézeteket vallott. S 1878 tavaszára az első Tisza-kormány fiaskója arra készítette a vezető Szabadelvű Pártnak a függetlenség mellett kiálló politikusait, hogy eltávolodjanak a párttól, és egy új politikai szervezetbe, az Egyesült Ellenzékbe tömörüljenek. Csak nyáron, augusztusban került sor az országgyűlési választásokra, amelyet a kormánykritikus oldal egyre türelmetlenebbül várhatott.

Mindemellett fordulóponthoz ért a balkáni háború is, az 1878. januári fegyverszünetet egy olyan márciusi (San Stefanó-i) békeszerződés követett, amelyben figyelmen kívül hagyták a környező országok – köztük Magyarország – igényeit, s amely miatt június–júliusban megtartották a határokat újratárgyaló berlini kongresszust. A kormánnyal elégedetlen, illetve Ausztria és Oroszország hatalmi befolyását jobbra elutasító közvélemény álláspontja a törökök iránti baráti érdeklődésben fejeződött ki. A fejlemények azonban további hazai belpolitikai feszültségeket hoztak, amelyeket egyre tápláltak az erőre kapó nemzetiségiek.

Kormánypárti sajtótudósítások

1878-ban március 15-e harmincadik évfordulójához ért, s ezért a szélsőséges megnyilvánulásokat kerülő, a józan megfontoltságot tükrözni igyekvő *Pes-*

ti Napló az esztendő tavaszán – az előző évekhez viszonyítva – közlékenyebb volt a nemzeti ünnephez köthető eseményekről. Sőt, kihasználva a Kelet, azon belül a törökök felé irányuló figyelmet, a tárcarovatban folytatásos részleteket közölt *A magyar emigratio a Keleten címmel* egy „X. Y.” monogramú szerzőtől.²³⁹ A névtelen író nem más volt, mint az a Veress Sándor,²⁴⁰ aki annak idején ismerte Petőfi Sándort, a szabadságharc résztvevőjeként török száműzetésbe került. Kossuth követője volt, eljutott Párizsba, Londonba, ez utóbbi állomásán mérnöki végzettséget szerzett, s az addigi küzdelmes és kalandos életének tapasztalatait egy kétkötetes műben tette közzé. A *Pesti Napló*ban a könyvből közreadott leírások, élménybeszámolók hitelesen jelenítették meg az idegenbe szakadt hazánkfiaiak kiszolgáltatott helyzetét, gyötrelmes sorsát, az új életük nehézségeit, a méltatlanságokban megtört vagy megőrzött emberi jellemeiket, illetve bepillantást engedtek a korabeli titkosszolgálatok mesterkedéseibe. A megszólaltatott szereplőkből időnként felszakadt „az érdemes volt-e” keserűsége, mások a kényszerűség elviselésében tanúsítottak kitartást. Az összetartozást jelentő szokások kialakítása támogatást és némi könnyebbséget jelentett a kint élők számára. Mindemellett bemutatásra kerültek a helybeliek életvitele, egzotikusnak ható szokásaik, nevezetességeik.

Március elején a *Pesti Napló* helyet adott Petőfi Sándor összes művét tartalmazó kötetek különböző kivitelű Athenaeum-kiadásainak,²⁴¹ tájékoztatót a rokkant honvédek számára történő gyűjtés állásáról.²⁴² S mivel március 15-e a sajtószabadság napja is, az ünnephez közeledvén a lap ismertette Fraknoi

239 A teljesség igénye nélkül: [Veress Sándor] X. Y.: *A magyar emigratio a keleten. Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. február 27. 1., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. február 28. 1–2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 1. 1–2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 2. 1., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 5. 1., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 7. 1., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 8. 1–2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 14. 1–2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 15. 1–2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 22. 1–2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 23. 1–2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 29. 1–2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 31. 1–2.

240 Veress Sándor (1828–1884) mérnök, utazó, író. A romániai vasútvonal kiépítésében úttörő szerepe volt.

241 *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 3. 4.

242 Az 1848/9-ki rokkant honvédmeház ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 7. 2–3.

Vilmos²⁴³ tanulmányát, amely az 1792–1794-es sajtóviszonyokat tárta fel.²⁴⁴ Ugyanaz a lapszám egyúttal közzétette a Petőfi Társaság havi ülésének tervezett programját, illetve a március 15-ére készülõ egyetemisták rendezõbizottsági tagjainak névsorát és találkozóját.²⁴⁵ Másnap az újság már nyilvánosságra hozta a fiatalok által elfogadott ünneplési rendet,²⁴⁶ s késõbb hozzájárult a mozgalmasnak ígérkező kolozsvári megemlékezés eseményeinek hírveréséhez.²⁴⁷ Az évforduló reggelén megerősítette a közvéleményben, hogy március 15-ét az országnak szinte minden városában megünneplik, a fővárosban a temetői koszorúzás után este lakoma lesz, s bécsiek is megemlékeznek a 13-i halottaikról.²⁴⁸ E hír közelében feltűnt Garibaldi²⁴⁹ neve is, aki a világdemokrácia harcosaként üdvözölt egy induló párizsi kommunista lapot.²⁵⁰ A nevezetes nap után a szerkesztőség tudósított²⁵¹ a budapesti ünneplésről, miszerint délután kettőkor gyülekeztek az egyetemisták, majd elindultak a temetőbe, a menethez útközben sokan csatlakoztak, három órára megérkeztek a Kerepesi úti sírkertbe, először Forinyák Géza, majd Sárosi Gyula²⁵² és Batthyány Lajos sírját keresték fel, ahol elhangzottak szónoklatok, megtörtént a koszorúzás, elénekelték a *Szózatot*. A híradás idézte a beszédek főbb gondolatait:

„[a szónokok egyike] tartott megható beszédet. »Nem a pusztaság szokás [...], hanem szívünk sugallata, a lelkesedés tüze, a honszeretet édes érzete kalauzolt hozzátok.« Hoszas és általános éljenzés közt így zárta be

243 Fraknoi Vilmos (1843–1924) történetiró, kanonok, címzetes püspök, a Magyar Tudományos Akadémia titkára.

244 Fraknoi Vilmos: Sajtószabadságunk 1792-ben. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 9. 1–2.

245 Petőfi-társaság ..., A mártius 15-kének megünneplését ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 9. 2.

246 Martius 15-kének ünneplése ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 10. 2.

247 Martius 15-ikét ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 14. 2.

248 Martius 15-dikének ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 15. 2.

249 Garibaldi, Giuseppe (1807–1882) olasz szabadsághős, tábornok.

250 Garibaldi egy levele ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 15. 2.

251 Martius 15-én. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 16. 2.

252 Sárosi Gyula (1816–1861) aljegyző, bíró, 1849-ben kormánybiztos, költő, a Kisfaludy Társaság tagja.

beszédét: »Legyetek nyugodtan, hű, lovagias erős még a magyar nemzet s nem késik soká vágyainak teljesülése sem – hisz harczi kürt hangjára már-már villogtatja vasát, hogy megküzdjön rab ölő haraggal az ádáz ellennel a testvér nemzet gyilkosaival. Irgalmas a végzet! – Tusánk már előre győzelemmel biztat, igaz ügyért szállva sikra, megnyerjük a honfíbert – leigázzuk a szabadságot nem ismerő gyülevész hadat, esküszünk, tetemetek fölött: Isten minket úgy segéljen.« (Éljen.) [...] Eljöttünk megmondani neked, hogy küzdésed nem volt sikertelen; nemzeted szabaddá lett a ti küzdelmeitek által, már most ne háborítsa semmi örök álmodat; álmodjál szépeket a szabadságról, a miért annyit küzdöttél, de mit megérni nem engedett végzeted; nemzeted, mely annyi viharban edződött, nem veszhet el; nem veszhet el, mert mi sirodnál fogadjuk, hogy tőletek tanuljuk szeretni hazánkat!»

A beszámoló közelében szerepelt a debreceniek törökök iránti szimpátiáját illusztráló értesülés, miszerint egy (rokonszenkveltően, együttérzően lefestett) török kereskedőt és feleségét befogadták, és gyűjtést szerveztek számukra.²⁵³ Az újság néhány nap múltán hírül adta, hogy a szélaknai 1849-es csata emlékére állított piramisnál kegyeletteljes ünnepély zajlott le, amelyen a „bányatisztviselők és az értelmiség kellő ünnepélyes fogadtatásban részesíték a szép eszméért lelkesülni tudó vendégeket, kik is nagy néptömeg kíséretében vonultak ki az emlék színhelyére”, itt is beszédet mondtak, szavaltak, elénekelték a *Szózatot* és a *Himnusz*t, majd estélyt rendeztek, amelynek szervezésében élen járt a selmecbányai akadémiai ifjúság.²⁵⁴

A *Hon* kormánypárti fórumként március 15. harminc éves évfordulóján kiemelte a sorsdöntő nap történelmi és eszmei nagyszerűségét. Már március első napjaiban közhírré tette, hogy a kerek évforduló megünneplésére az ország több városában készülnek, Kolozsváron emiatt tartottak „nagy polgári értekezletet”, Debrecenben a régi honvédek bált rendeznek.²⁵⁵ A lap hamarosan továb-

253 Török menekültek Debreczenben. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 16. 2.

254 Selmezcrről ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 21. 2.

255 Márczius 15-ének ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. március 5. 2.

bi részleteket adott közre a kolozsvári megmozdulásról, mert ekkor kívánták átadni az Aradi Zsigmond-féle²⁵⁶ Petőfi-szobrot, s ez alkalomból Petőfiről és a forradalmi időről hangzik el egy felolvasás, folytatódik a Petőfi-szobor hiányzó költségeire való gyűjtés, illetve a budapesti egyetemisták is elkezdtek szervezkedni az ünnepre.²⁵⁷ A fővárosi fiatalok a nagy esemény rendben való lebonyolítására külön bizottságokat létesítettek, amelyhez alakuló ülést hívtak össze.²⁵⁸ A *Pesti Napló*hoz hasonlóan a *Hon* is publikálta a bizottsági tagok névsorát.²⁵⁹ A lap szerkesztősége beszámolt a Petőfi Társaság rendes havi felolvasóülésének műsoráról, a bemutatott művek tartalmáról, fogadtatásáról.²⁶⁰

Az ünnepre hangoló híradások közt felbukkant egy rövid közlemény a szabadkőművesekről, s ennek közreadásában szerepet játszhatott, hogy a kormánypárti lap csökkenteni kívánhatta a függetlenségpárti hangadók erejét, illetve tartalma az azóta történetek fényében különösen érdekes. Az újság egy bonni katolikus egyházpárti lapra hivatkozva osztotta meg azt az értesülést, miszerint a magyarországi János-rendi szabadkőművesek szándékosan szítják a törökszimpatiát azért, hogy a széthúzással, belső feszültséggel gyengítsék a Monarchiát, majd forradalmat idézzenek elő, s végül az országot a szomszédoknak szolgáltsák ki. A német forrás tudni vélte, hogy a magyar forradalom száműzötteinek többsége ennek a páholynak tagja. A szerkesztőség is koholmánynak tekintette a hírt, de azért mégis helyet adott ennek, mert egyre több, hasonló tartalmú írás jelent meg a külföldi sajtóban, s úgy vélte, hogy ideje lenne, ha mindezeket maguk az érintettek cáfolnák meg.²⁶¹

A *Hon* ünnepnapi szerkesztőségi vezércikke történelmi távlatból értékelte a forradalmi napot és az azóta megtett utat.²⁶² A többes szám első személyben fogalmazó cikkíró indításként visszaemlékezett önmagukra, akiknek sejtelmük

256 Aradi Zsigmond (1839–1899) szobrász.

257 A márczius 15-ki ... *A Hon*, Esti kiadás. 1878. március 6. 2.

258 Márczius 15-ikének ... *A Hon*, Esti kiadás. 1878. március 8. 2.

259 A márczius 15-kének megünneplését ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. március 9. 2.

260 A »Petőfi-társaság« ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. március 9. 2., A Petőfi-társaság ... *A Hon*, Esti kiadás. 1878. március 11. 2.

261 Mit akarnak a magyar szabadkőművesek. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. március 12. 2.

262 Márczius tizenötödikén. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. március 15. 1.

sem volt, hogy lelkesedésük lendületének milyen hatása lesz, mert a régiről az újra, a modern államra váltás szándéka megvalósult, de azzal nem számoltak, hogy milyen ellentéteket hoz felszínre, illetve a következő nemzedékeknek mennyi nehézséget és küzdelmet okoznak majd. Az azonban vitathatatlan – folytatódott az írás –, hogy az egykori elvek és követelések megelőlegezték azt az újkori államot, amelynek egyre inkább megfelel az ország az elmúlt időszak kényszerű veszteglései ellenére is, de mégis csak elérték azt a fejlettséget, amelyet a nyugatabbra fekvő nemzetek már ötven vagy száz esztendővel korábban megcéloztak. Az érvelés kiterjedt a gazdasági, a társadalmi és a kulturális élet olyan gazdagságára, amely azelőtt sohasem volt; továbbá hivatkozott Európára, amely egykor kifejezte ugyan csodálatát a nemzet hősiességéért, de a teljes figyelmét csak korokra sikerült kivívni; és bár az utolsó tíz esztendő hozott felesleges tévutakat, azonban kemény iskolát és megerősödést jelentett minden téren. Az írás felidézte, hogy senki sem feltételezte volna annak idején, hogy a szabadságharcunkat letörő orosz hatalommal pont egy olyan valaki (Andrássy Gyula²⁶³) fog tárgyalni, akit korábban halálra ítélték; majd a gondolatmenetet továbbfűzve megállapította, hogy háború és béke kérdésében van döntő szava az országnak. Végül a kiállt küzdelmekből vonta le a létet igazoló és a jövőre bátorító tanúságot:

„A mult jogosultan cselekedett, megóvta becsületünket, fentartá jogainkat; a jelen terhes munkája azonban ne felejtse el, hogy több biztositéka van most nemzeti létünknek, mint eddig, és áldozzon a multnak az emlékezet oltárán, de bizzék erejében és jövőjében a nemzet; mert eddig nem vesztett, csak nyert igényt, eszközt az életre!”

A *Hon* évfordulós lapszámának tárcarovata a meseszerűség könnyedségével idézte fel a harminc évvel azelőtti események nevezetes fordulatait, mintha azok teljesen maguktól értetődők lettek volna.²⁶⁴ A „Hogy is volt csak?” kérdés után

263 Gróf Andrássy Gyula (1823–1890) politikus, katonatiszt, miniszter, miniszterelnök.

264 Pestváros küldöttsége a nemzet színe előtt: Emlékezés a márcziusi napokra. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. március 15. 1–2.

a történetmesélés Kossuth Lajosnak a polgári átalakulásról és az önkormányzatiságról szóló március 4[13]-i beszédével kezdődött, majd felvillant a pozsonyi országgyűlés, ahová Széchenyi István gróf²⁶⁵ Petőfi egyik híres versével (Dicsőséges uraim, hát hogy vagytok? / Viszket úgy-e egy kicsit a nyakatok?) érkezett. A döbbenetből felocsúdott képviselők hajlottak a kor szavára, és elkészítették a javaslatokat. Eközben Pesten azon a bizonyos hűvös, esős márciusi napon a nemzeti kokárdás ifjúság összegyűlt, a különböző fórumokon közzé tették 12 pontos programjukat, a „néptömegek” követték őket, a megmozdulás az esti színházi előadáson tetőződött, másnap megalakult a felelős minisztérium. A múltidézés az egykorú *Budapesti Híradó* beszámolójával folytatódott, amely rögzítette, hogy a képviselők elfogadták a 12 pontot, felszólalásaikban elköteleződtek mellette, az új törvényeket meghozó áprilisi országgyűlést a király, V. Ferdinánd a következő szavakkal zárta:

„»Hü magyar nemzetemnek szivemből óhajtom boldogságát, mert abban találok fel a magamét is. A mit tehát ennek elérésére tőlem kívánt, nem csak teljesítem, hanem királyi szavammal erősítve, ezennel át is adom neked, kedves öcsém s általad az egész nemzetnek, úgy mint ki nek hűségében leli szivem legfőbb vigasztalását és gazdagságát.«”

Az újság aznap reggel a továbbiakban értesítette olvasóit, hogy a pesti egyetemisták a csatlakozó polgársággal két óra után zászlók alatt fognak elindulni a szokásos sírokhöz, a rendről a bizottságok fognak gondoskodni, ismertette a koszorúzások sorrendjét s az esti díszes vacsorát.²⁶⁶ Az ünnep másnap reggelén közölt tudósítás²⁶⁷ a fővárosi fiatalok rendezvényéről szóról szóra megegyezett a *Pesti Napló*ban is megjelent beszámolóval: ugyanúgy írta le a megemlékezést, ugyanazokat a mondatokat idézte a szónokoktól. A *Hon* esti lapszámában megjelentette Kossuth Lajosnak azt, a szabadságharc letörése után elhangzott vidini

265 Gróf Széchenyi István (1791–1860) politikus, valóságos belső titkos tanácsos, császári és királyi kamarás, író, polihisztor, közgazdász, a Batthyány-kormányban közlekedési miniszter, a magyar történelem „a legnagyobb magyarként” tartja számon.

266 Márczius 15-kének ünneplése ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. március 15. 2.

267 Márczius 15-két az egyetemi ifjúság ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. március 16. 2.

beszédét, amelyben elmondta, hogy bírják a török szultán védelmét, illetve az angol, a francia és a svájci politikusok támogatását, a száműzetésbe vonulók pedig a katonai megerősödést helyezik előtérbe.²⁶⁸ Az újbóli közlés tartalmában hangsúlyos török segítség illeszkedett az 1870-es évek végi, a törököket pártoló közhangulatba. Néhány nappal később az újság közzé tette a honvédtisztek hátramaradt családtagjainak számára történő adakozás egyenlegét, valamint felsorolta az országszerte megtartott ünnepek jelesebb vidéki színhelyeit: Aradot, Selmecet, Debrecent, Karcagot, az utóbbi városban országgyűlési képviselőt is jelöltek, s végül részletezte a kolozsvári ünnepélyt, ahol egy Petőfi-szobrot lepleztek le, és az emlékező közönség hazafias és '48-as szellemű beszédeket, verseket, előadásokat és zeneműveket hallgatott meg.²⁶⁹ Az értesülések szerint a szabadkai színház külön előadást adott az évfordulós nap tiszteletére: a műsor az egyik helyi vezető tisztviselő alkalmi költeményével indult, utána hazafias színdarabrészeteket játszottak el, majd élőkészszerűen megjelenítették a Budai Vár bevett bástyáit, Kossuthot, Petőfit, Batthyányt és a honvédeket, s zárásként felcsendült a *Rákóczi-induló* és a *Himnusz*.²⁷⁰

Március vége felé az Athenaeum Kiadó (a *Pesti Napló* után) a *Hon* hirdetési felületét is kihasználta a Petőfi-díszkiadások népszerűsítésére.²⁷¹ A március 15 emlékéhez köthető híradások az idő múlásával egyre áttételesebbé váltak, így például többek között az újság megosztotta a *Pester Lloyd* értesülését, miszerint az egyik fővárosi képviselő Kossuth Lajos hozzájárulását kérte, hogy az új budai keserűvíz forrását róla nevezhessék el; a megkeresésen a „turini remete” elérékenyült, s természetesen megadta beleegyezését,²⁷² vagy hangot adott a magyarosítás ügyének, amikor beszámolt egy Pest megyei képviselő folyamatban lévő kezdeményezéséről, miszerint minden tanítónak tudnia kell magyarul és minden iskolában tanítsák a magyar nyelvet, amely Nyitra megyében már kötelező tantárgy lett.²⁷³

268 Kossuth Lajosnak ... *A Hon*, Esti kiadás. 1878. március 16. 1–2.

269 A honvéd tiszttek ..., Március tizenötödikét ... *A Hon*, Esti kiadás. 1878. március 18. 2.

270 Szabadka ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. március 19. 2.

271 *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. március 21. 4.

272 Kossuth Lajost ... *A Hon*, Esti kiadás. 1878. március 21. 2.

273 Pestmegye és a magyarosítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. március 27. 2.

A hónap végén az országgyűlésben egy olyan rendelet került terítékre, amelyről többen úgy vélték, hogy sérti az alkotmányos gyülekezési jogot. A rendelkezés előzménye, hogy 1877 decemberében az orosz csapatok fontos győzelmet arattak Plevnánál, s ez arra indította az oroszellenes, illetve a pánszláv előretörést megakadályozni kívánó függetlenségpárti politikusokat, hogy Budapesten december 16-án nagygyűlést hívjanak össze, s követeljék a magyar kormány beavatkozását Oroszországgal szemben. A népgyűléshez később csatlakozott egy félezres hangoskodó csoport is, közöttük olyanok, akik törtek, zúztak, hangoskodtak, füttyögtek.²⁷⁴ Az eset nyomán a belügyminiszteri tisztséget is betöltő Tisza Kálmán 1878 januárjában a rend megtartása érdekében a népgyűléseket törvényes korlátok közé akarta szorítani, illetve felröppentek olyan hírek is március 15-e kapcsán, hogy a népgyűléseket betiltják.²⁷⁵ A kormányfő elmondta, hogy a félelmek alaptalanok voltak, hiszen a március 15-i népgyűléseket mindenhol megtarthatták, de a gyűléseket és a szónokokat előre be kell jelenteni, amely azonban nem tiltja, hogy mások is beszélhessenek, egyébként is a rendeletet ideiglenesnek szánta, s indoklását az országgyűlés elfogadta.²⁷⁶

Ellenzéki sajtótudósítások

A továbbra is függetlenségpártibb, azaz ellenzéki *Egyetértés* a március 15-i ünnepeknek és a hozzáköthető eseményeknek tág teret biztosított. Továbbá mivel az 1878-as országgyűlési választásokat augusztusban tartották, így a nemzeti ünnep kiváló lehetőséget kínált arra, hogy a függetlenségpártiak rendezzék soraikat, azaz már tavasszal erőt gyűjtsenek a megmérettetésre, és múltidéző szövegeket áthathatták a jelennek szóló üzenetek.

274 A budapesti népgyűlés. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1877. december 17. 1.

275 A főváros és a népgyűlések. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. március 21. 2.

276 Legujabb. *A Hon*, Esti kiadás 1878. március 29. 2. Országgyűlési tudósítás. A képviselőház ülése március 29. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. március 30. 2.

Az *Egyetértés* március legelején a kolozsvári Petőfi-szoborra való adakozásra buzdította olvasóit,²⁷⁷ s a három évtizedes évfordulóra hangoló híreket közölt az előkészületekről: a városokban, de különösen a fővárosban és Kolozsváron várható szép megemlékezés, a Batthyány-mauzóleumra felkerül a hős nevének, születési és halálozási évének, valamint az őt méltató négysoros versnek a felirata.²⁷⁸ A szerkesztőség (a *Pesti Napló*hoz és *A Honhoz*) tudósított a szabadságharcos rokkant honvédek menházának javára befolyt összegekről,²⁷⁹ a budapesti egyetemisták rendezői bizottságának megalakulásáról, amelyet még egy 100–200 tagú nagybizottság is ki fog egészíteni a rendfenntartás érdekében,²⁸⁰ az ötvenfős, szűkebb bizottság névsoráról,²⁸¹ az előzetes programról.²⁸² A lap az olyan járulékos eseményeket is számba vette, mint azt, hogy Szolnokon az 1849. március 5-én aratott győzelem tiszteletére állított szobornál tartottak emlékünnepeket, s amely alkalomból a város nagy részét kivilágították,²⁸³ vagy hogy Kossuthot meglátogatta egy magyar utazó, aki hírül hozta, hogy a politikus jó egészségnek örvend, szerény körülmények között él, sokat ül íróasztalánál, Magyarország jövőjét borúsán ítéli meg,²⁸⁴ egyébiránt nemrég egy rangos olasz kitüntetésben is részesítették; valamint a bécsiek is látványos keretek között adóztak hősi halottaik emlékének.²⁸⁵

Az *Egyetértés* március 15-ei vezércikkét ugyanaz a Verhovay Gyula jegyezte, aki már az előző évben tollat ragadott ez alkalomból, s már akkor harminc év távlatából értékelte az elmúltakat.²⁸⁶ Az emelkedett hangvételű írásban a

277 Petőfi ... *Egyetértés*, 1878. március 2. 2.

278 Az örök emlékü ... *Egyetértés*, 1878. március 5. 2., Március 15-ikét ..., Batthyány Lajos mauzóleumát ... *Egyetértés*, 1878. március 6. 2.

279 Az 1848/9-ki rokkant honvédmenház ... *Egyetértés*, 1878. március 7. 2.

280 Március 15-ikének ... *Egyetértés*, 1878. március 8. 2.

281 A március 15-ikének megünneplését ... *Egyetértés*, 1878. március 9. 2.

282 A március 15-ének ... *Egyetértés*, 1878. március 10. 2., Március 15-ének ... *Egyetértés*, 1878. március 13. 2.

283 Hazafias ünnepély ... *Egyetértés*, 1878. március 8. 2.

284 Minderre lásd Ligeti Dávid: Kossuth Lajos és a Balkán (1876–1879). In: Kocsis Annamária (szerk.): ... a magyar nemzet élő eszményesülése. Kossuth Lajos 1867 utáni tevékenysége. Magyar Napló-VERITAS, Budapest, 2021. 42–55.

285 Kossuthnál ..., Március 13. *Egyetértés*, 1878. március 14. 2.

286 Verhovay Gyula: Március 15. *Egyetértés*, 1878. március 15. 1.

sorsfordító nap esős időjárása az új elindítójának jelképe lett, s e nézőpontból sorolta fel „a szabadságszeretettől duzzadó szív férfias izmainak” tizenkét pontos kívánságát, s a letéretés utalásszerű érzékeltetése után az egykori hősök szellemét hívta segítségül a jelen helyzetének nagy bajában:

„Elhamvadt szív, kiveszett akaraterő miért nem támadtok fel a kikelet napsugarával, miért nem keltek föl a tavaszi szellővel, hogy a törpe korgyáva nemzedéke helyett izmos kezetekbe vegyétek a gazdasági Scyllák és a külügyi Charybdisek szírtjei között porrázuzásnak kitett hajóját Magyarország anyagi és nemzeti létének?

Oh! támadjatok fel csataterék vértanui, keljetek föl nagy szellemek, mutassatok még egyszer, csak még most egyszer, példát nekünk, a kik roskatag lélekkel meredezünk a hullámtorlásokon hányt-vetett csoloknak pehely vánkosai közül! [...]

Oh! támadjatok fel ősök, s tanítsatok meg átérezni e szót: szabadság.
Oh! keljetek föl félistenek, s tanítsatok meg átérezni e szót: haza.”

A vezércikk alatt egy másik eszmefuttatás vont párhuzamot 1848 és 1878 között, s idézte Kossuth Lajos 1848. március 2-i, az ország pénzügyi helyzetéről adott elemzését és az önálló pénzügyminisztériumról szóló állásfoglalását, és tanulságként vonta le, miszerint Tisza Kálmánnak is be kellett látnia, hogy a függetlenedés csak „álom”, s ezért a politikát is egyre több gyanú övezi, különös tekintettel az egykor a magyarok ellen törő oroszokkal szembeni megengedő viszonyt.²⁸⁷ A lap belső oldalán a tudósítások között az egész országot lefedő összefoglalásban több volt az ünneplés nagyszerűségét méltató, értékelő elem, mint a tényközlő tájékoztatás, amely alatt szerepelt a bécsi tanulóifjúság fekete-vörös-arany szalagos emlékművi babérkoszorúzása.²⁸⁸ Az évforduló másnapján az *Egyetértés* szinte jegyzőkönyvi részletességű beszámolót tett közzé március 15-e ünneplésének lefolyásáról.²⁸⁹ A Függetlenségi Párt bankettjében

287 – R –: A márcziusi napok elseje: Emléklap 1848-ból. uo.

288 Márczius tizenötödikének ..., A márczius 13-án ... *Egyetértés*, 1878. március 15. 2.

289 Márczius 15. ünneplés. *Egyetértés*, 1878. március 16. 2.

az összegyűltekek körében a hazafiság, a megvesztegethetetlenség, Kossuth Lajos, a valamikori honvédek, a részükre való adakozás magasztos szelleme uralkodott. A temetői menet 1000–1500 fős egyetemi ifjúsága sokakat vonzott a kegyelet kifejezésére, a szónoklatokat lángoló fohász hatotta át:

„Magyarok istene! Világosítsd meg e nemzet haladásának utját, keskeny ösvény az, két oldalról tátongnak az enyészet mélységei. Nyisd fel szemeit ügyeink intézőinek, nehogy elmondhassa a világ rólunk: e nemzetet saját fiai tették semmivé. Oltalmazd hazánkat a véstől, az ellenség dühétől, »megbűnhődte már e nép a multat s jövőndőt.«”

Az ifjúság Hungária szállóbeli estjének szószólója Kossuth Lajos és a szabadság eszméjének egybeforrásáról beszélt:

„»Ennek a köteléknek első sorban gazdasági, aztán politikai irányban szétszakítása, magyar életkérdés, nemzeti feladat, mely 1848. márczius 15-kének, a magyar szabadság felvirradásának nagy napja évfordulóján, Kossuth emlékéhez s e haza jövőjével összeforrvva, egész kérelhetlenségében áll elő.«”

A megjelentek éltették a magyar ifjúságot, az 1848–1849-es honvédeket, a török nemzet feleledését, az egyetem rektorát, a '48-as eszméket, és természetesen egymást, majd elküldték Kossuth Lajosnak az elmaradhatatlan táviratot, a vacsorán a hazafias nótákról és indulókról cigányzenekar gondoskodott. S végül táviratban közöltek leírást a ceglédi, a dunaföldvári, az egri, a nagykőrösi és a szatmári rendezvényekről.

A lapban a lecsengő ünnep utóhangjai még bőségesen tartogattak adalékokat a nevezetes nap harmincadik évfordulójáról, amelyet a szerkesztőség értékelése szerint a kiegyezés óta először ünnepelt az egész ország egy szívvel és lélekkel, s pótlólag közzétették a Kossuth Lajosnak küldött távirat szövegét:

„»Kossuth Lajos, Baraccone di Collegno, Turin. Az 1848. márczius 15-ének 30-dik évfordulóját ünneplő egyetemi ifjúság forró üdvözetét küldi

neked, s kéri a mindenhatót, hogy téged a magyar nemzet legnagyobb élő fiát sokáig éltesse. Neved, emléked, eszméid és működésed betöltik egész valónkat, s nincs nagyobb óhajunk, mint hogy ezeknek továbbfejlesztése s megvalósítása által közös hazánk boldogságához járuljunk.«²⁹⁰

Az újság bátran szemlélhetett a vidéki megmozdulásokról érkezett gazdag híradásokból, így az olvasók értesülhettek a Hatvan városának feldíszítettségéről, fáklásmenetéről, az indulókat játszó zenekaráról, a *Himnusz* és a *Szózat* „elzengéséről”, a székesfehérvári hazafias polgárokról, vagy Kossuth Lajos nevére egyszerre éljeneztek Gyöngyösön.²⁹¹ Ezek mellett tudható volt, hogy Pécsen is lelkesen adóztak a dicső nap emlékének, s táviratilag is üdvözölték függetlenségpárti képviselőiket.²⁹² A forradalom nemzeti emléknapjának ünneplése napok múltán is címlapra került, hiszen a szerkesztőség képviseltette magát a karcagi megemlékezésen, ahol egyúttal készültek már a következő, nyári országgyűlési választásokra.²⁹³ Az említett lapszám belső oldalán pedig már végre szerepelt a hónap elején beharangozott, így nagy érdeklődéssel várt kolozsvári ünnepség, amikor leleplezték az Erdélyi Múzeum-Egyesület Petőfi-sobrát, amelyre országszerte adakoztak.²⁹⁴ A műsort beszéd nyitotta meg, amelyet szavalat, a helyi dalkör éneklése, majd egy ’48 márciusáról szóló emlékezés, illetve a francia forradalmat tárgyaló előadás felolvasása követett, s ezek után a zsúfolásig telt teremben mindenki kíváncsian nézte amint felvonták a leplet a szoborról. A beszámoló folytatódott Selmecbányával, ahol az akadémia ifjúsági társaságának elnöke felidézte a harminc évvel azelőtti hősi, történelmi tetteket, azután vers és – főleg Kossuthra mondott – pohárköszöntők hangzottak el, majd mindenki nagy figyelemmel hallgatta ez egykori honvédeket; a magyaróvári akadémia növendékei által szervezett ünnepség forгатókönyve illeszkedett a szokásos temetői (fáklás) kivonuláshoz, a magasztos szónoklathoz, *Szózat* elénekléséhez és Kossuth felemlegetéséhez, azonban a menetükben voltak len-

290 Márczius 15-ének emléknapját ... *Egyetértés*, 1878. március 17. 2.

291 Uo.

292 Pécs, márcz. 16. *Egyetértés*, 1878. március 17. 3.

293 Márczius 15-ét ... *Egyetértés*, 1878. március 18. 1.

294 Márczius 15. Kolozsvárott. *Egyetértés*, 1878. március 18. 2.

gyel hallgatók is; a mezőtúriak mintegy százan gyűltek össze társaik költeményeit meghallgatni; a debreceni polgárok tömegesen keresték fel a „névtelen félistenek sírját”, a tűzoltóság díszgyenruhás zenekara szólaltatta meg a „szívet indító dallamokat”, a *Szózat* után beszédek, szavalatok, kórusművek következtek éljenzések közepette, s végül elénekelték a *Himnusz*t, s mindezek után még visszatértek a főiskolához, ahol az ottani emlékműnél ismét egy kórusművet hallhatott a közönség, a hangulatot a *Nemzeti dal* tetőzte be: „Ismét és ismét felhangzott az »éljen«, s ismét utána mondták: »a magyarok istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.«”²⁹⁵

A honfiúi hevületet az *Egyetértés* szerkesztősége továbbra is képes volt táplálni, hiszen rendre érkeztek más helyszínekről az újabb beszámolók, mint ahogy Ceglédről is, ahol a nemzeti ünnep reggelén mozsárlövésekkel ébresztették a lakókat, az épületeken nemzeti színű zászló lobogott, a templomokban a dicső múltért hálaímeit, a szebb jövőért pedig könyörgéseket mondtak. Az ünnepség a város Kossuth-terén zajlott, és az elsőnek szónokló református lelkész rámutatott arra, hogy a szabadság szelleme az ókor óta március idusán tört a felszínre. A hasonlatokkal telt szózat után fellépő függetlenségpárti képviselő választási programjába csomagolta a kormány elvétett politikáját, amelyből a szabadulást a forradalmi örökség, a függetlenség megvalósítása jelenti, s végül a jeles nap a népkör százötven fős vacsorájával végződött, a tósztokban egyaránt köszöntötték Kossuthot, a hazafiakat, a honleányokat és egymást, a felfokozott hangulatot a „dalárda gyűjtő énekei” és a cigányzenekar játéka biztosította.²⁹⁶ Egy másik tudósítói levelet Veszprémből adtak fel, ahol a jeles nap alkalmával a helyi vendéglőben száz fölötti létszámú polgárság gyűlt össze, s egy élesebb szóváltással fűszerezett összefüggésben a pohárköszöntők kerültek a figyelem középpontjába, zárásként üdvözlő sürgönyt küldtek Kossuthnak, de hasonló híradás jött Csongrádról, ahol a '48-as népkör társas estélyt szervezett, amelyen az egybegyűltek meghallgatták országgyűlési képviselőjük lelkesítő sorait és kifejezték '48-as elvhűségüket.²⁹⁷

295 Márczius 15-ik ..., Debreczen ... uo.

296 Márczius 15-ike Czepléden. *Egyetértés*, 1878. március 19. 5–6.

297 Márczius 15. uo.

A levelek közt akadtak lényegre törőbbek, mint amely a szarvasi rendezvényt foglalta össze, s amelyből tudható volt, hogy a 30 éves évfordulón a városi kaszinó tagjaihoz még három helybeli népkör is csatlakozott, s az ünneplés fénypontján a „szabad szellemű közönség” táviratban köszöntötte a „szabadság megteremtőjét”, de a nádudvari értesítés is szűkszavú volt: a résztvevők Kossuthra emelték poharukat, illetve üdvözetüket küldték neki, ittak az egyetértésre és a képviselőjükre.²⁹⁸ Az ünnepi tudósítások sorát a mátészalkaiak és a környékeliek rendezvénye zárta: az emlékezők társasvacsorán ülték meg a nevezetes napot, s gyűjtést kezdeményeztek Kossuth Lajos arcképének beszerzésére, majd országgyűlési képviselőjük vezényletével sürgöny küldetett a „turini remetének”.²⁹⁹

„Kossuth Lajos urnak Magyarország volt kormányzójának Turin Collegno Baraccone. Szathmármegyébe kebeleztet M.-Szalka [Mátészalka] város és vidékének polgársága mai napot, mint hazánk kimenetelében bár gyászos, de dicső emlék – szabadságharczának 30-ik év fordulati napjai megünnepevén, ez alkalomból önnek, hazánk Nagy Fiának hosszú boldog életéért, s az ön által képviselt s lelkéből fogamzott szabadság eszméjének mielőbbi megtestesüléséért imát rebegett a »Magyarok Istenéhez«, s azt hódoló tisztelete s üdvözetének kifejezése mellett önnek megsürgönyözni határozta. M.-Szalka 1878. márcz. 15. [...]”

A kulturális sajtó közleményei

A magyar kulturális élet egyik meghatározó fóruma a *Fővárosi Lapok*. Az újság alcíme szerint irodalmi és politikai napilap volt, azonban tartózkodott a közvetlen politikai véleménynyilvánítástól, vagy pártelköteleződésektől, viszont élesebb helyzetben a társadalmi békesség fenntartása érdekében általában az ellentéteket tompító álláspontot jelenített meg. Az 1878-as év politikai közhan-

298 Márczius 15. *Egyetértés*, 1878. március 20. 2.

299 Márczius 15-ik napját ... *Egyetértés*, 1878. március 21. 2.

gulatára rányomták bélyegüket az ország önállósodásáért tett hiábavaló lépések, az emiatti csalódottság, elégedetlenség, s amelyeket csak felhangolt a nyár végén esedékes országgyűlési választás. Ezért bár a lap addig is sokat tett '48 örökségének ápolásáért, és 1878-ban a szabadságharcos időkhöz kapcsolódóan továbbra is figyelemmel kísérte az egykori honvédek ügyét, a Petőfi-szobor sorát, a Petőfi Társaság eseményeit, a nemzeti ünnep harmincadik évfordulóján mégis kissé szokatlan nézőpontból láttatta az egykori dicső napot.

A *Fővárosi Lapok* március legelején a politikai napilapokkal (*Pesti Napló*, *A Hon*, *Egyetértés*) egy időben szintén beharangozta a jelentőségteljesebbnek várt kolozsvári március 15-i harmincadik évfordulós ünnepséget,³⁰⁰ a különös gonddal szerveződő fővárosi megemlékezést,³⁰¹ közreadta a honvédmenházi adakozás összegét.³⁰² Az újság beszámolt a szolnoki honvédemlékműnél tartott rendezvényről és az esti kivilágításról,³⁰³ valamint a politikai fórumokkal ellentétben hírt adott a Petőfi Társaság felolvasóüléséről.³⁰⁴

A nemzeti ünnep előtt az irodalmi lap tárcarovatában emlékeztetett egy másik, a forradalomnál tíz évvel korábbi, márciusi 13-i, 14-i és 15-i évfordulóra, az 1838-as pesti árvízre,³⁰⁵ továbbá megosztotta a budapesti ifjúság ünnepségének tervezett menetrendjét.³⁰⁶ Az ünnepnapon a márciusra emlékező cikk második része már az 1848-asról szólt, de nem a 15-i napról, hanem a 18-áról.³⁰⁷ Az író, Hőke Lajos³⁰⁸ azzal magyarázta ezt a szokatlan választást, hogy a történelemben mindig korszakos jelentőségű volt a szolgaságból való szabadulás, s az országgyűlés pedig épp e

300 Kolozsvártt ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 5. 261., Kolozsvártt ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 7. 271., Március 15-dike ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 10. 284., A márc. 15-diki ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 12. 291.

301 Március 15-dikének ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 7. 269.

302 A honvédmenházra ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 7. 270.

303 Szolnokon ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 9. 280.

304 A Petőfi-Társaság ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 10. 284., A Petőfi-Társaság ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 12. 290.

305 H[őke] L[ajos]: Márciusi emlékek. I. (Negyven év előtt. 1838. márc. 13–15-én.) *Fővárosi Lapok*, 1878. március 14. 298–299.

306 Március 15-dike ... uo.

307 H[őke] L[ajos]: Márciusi emlékek. II. (Harminc év előtt. 1848. március 18-án.) *Fővárosi Lapok*, 1878. március 15. 304–305.

308 Hőke Lajos (1813–1891) ügyvéd, vármegyei aljegyző.

későbbi nap éjjelen fogadta el a közteherviselést, az úrbér és a papi tized eltörlését. A publicista vázolta a jobbagyságot sújtó adónem sok évszázados történetét, amelynek 1848. március 18-án véget vetettek, s amelyhez képest az 1848. március 15-én történtek csak epizódjelleggel bírnak, majd újból a múltból vett példákkal érzékelte az elviselt teher tarthatatlanságát, végül megállapította, hogy a feloldás történelmi érdeme, mint ahogy arra Kossuth Lajos is rámutatott, a magyar nemességé. Az újság a következő oldalon az országos esemény vidéki helyszíneiről, Nagyváradról, Szegedről és Kolozsvárról jelentetett meg híradást, röviden tájékoztatott a bécsi megemlékezésről is, s az ott közzétett színházi műsorból tudható, hogy a fővárosi nagyközönséget a Nemzeti Színházban William Shakespeare *Hamlet, a dán királyfi* című darabja, a Népszínházban Charles Varin³⁰⁹ és Alfred Delacour *Keserű mézesetek* bohózata, valamint egy *Farsangi kaland* című jelenet várta.³¹⁰

A *Fővárosi Lapok* közvetlenül az ünnep utáni lapszámának a fővárosi fiatalok megemlékezéséről szóló tudósításában csak a „harmincadik évforduló”, illetve a következő költői kép jelezte az alkalom rendkívüliségét:

„Majd fölzengett ezer ajkról a »Szózat« s a fővegek pillanat alatt mind a kézben voltak. A könnyű hópelyheket szítáló kóbor felhők közüi kisütött a koratavaszi verőfény s behinté aranyával az ünneplő sokaságot.”³¹¹

A hírtől kicsit odébb szerepelt a honvédtisztek özvegyeinek és árváinak gyűjtött adakozás egyenlege.³¹² A szerkesztőség az ünnep múltán kisebb közleményben felemlgetett egy elfeledett áldozatot, akiért már csak édesanyja ejt könnyet az izraelita temetőben, illetve sommásan szemlézett a szegedi, a szatmári, a nagykőrösi, az egri, a dunaföldvári és a ceglédi megmozdulásokról,³¹³ ahogy később a hatvani³¹⁴ vagy a selmeci³¹⁵ rendezvényeknél. A vidéki évfordulós eseményekre ké-

309 Varin, Charles (1798–1869) francia színműíró.

310 Március 15-dike ..., A bécsi népkörök ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 15. 306.

311 Március tizenötödikének ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 16. 309.

312 A honvédtiszti ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 16. 310.

313 Egy márciusi halottról ..., Március tizenötödikét ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 17. 314.

314 Hatvan városában ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 19. 320.

315 A selmeci lyceum ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 21. 328.

sőbb azért még visszatért bővebb leírásokkal a Kolozsváron,³¹⁶ a Sárospatakon, a Körmöcbányán³¹⁷ és a Szabadkán³¹⁸ rendezett ünnepélyekre. Az ünnepi híradások különlegessége a müncheni értesülés, miszerint az ott élő magyarok is megadták a módját a jeles napnak:

„Volt ének, zene- és szavalati estély, utána pedig társas vacsora, természetesen sok köszöntővel. Vacsora után olyan kedve kere[ke]dett a társaságnak, hogy táncra pördült, rakva a csárdást annak rendje és módja szerint, persze hölgyek nélkül. De ezen is segítettek; egy pár jókedvű fiú bekötötte a fejét fehér kendővel s még egy négyest is »megeresztettek«, mint levelezőnk írja. Részt vett a vigasságban egy lengyel meg egy muszka festő is. A muszka addig aprózta a csárdást, míg végkép kidőlt, pedig különben nagy pánszláv, a mi még sem akadályozza őt abban, hogy mindig magyar társaságba járjon s – magyarul tanuljon. A lengyel sirva vigadott a magyar testvérekkel. Kossuth Lajosnak üdvözlő táviratot küldtek Collegnoba.”³¹⁹

Az újság hasábjain is feltűnt a budai keserűvízforrásnak névadási históriája Kossuth Lajos beleegyező soraival.³²⁰ Az adomák sorát gyarapította az a történet, amelyik a vadászaton jól célzó postamesterről (egyben honvédrol) szólt, aki miután teljesítményének a háborús hasznosságát méltatták, megjegyezte, hogyha lenne rá alkalom, akkor az ellenséggel szemben hatékonyabb lenne.³²¹ S a haza védelmének tárgykörében az újságban a hó végén ismét olvashattak a honvédtisztek elárveltjai számára beérkezett summáról.³²² 1878-ban úgy tűnt, mintha Petőfi Sándor alakja háttérbe szorult volna az előző évekhez képest, s bár igaz ugyan, hogy az ő szobrát avatták fel Kolozsváron, de a személyéről vagy kul-

316 Kolozsvár ünnepe ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 19. 319.

317 Sárospatakon ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 19. 320.

318 Szabadkán ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 21. 328.

319 Münchenben *Fővárosi Lapok*, 1878. március 19. 320.

320 Kossuth-forrás. *Fővárosi Lapok*, 1878. március 22. 333.

321 Adoma a honvéd-főparancsnokról. *Fővárosi Lapok*, 1878. március 19. 319.

322 A honvédtisztek ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 30. 361.

tuzáról szóló írások megritkultak. A *Fővárosi Lapok*ban is márciusban először egy akkor népszerű költő munkásságának értékelésében bukkant fel Petőfi mint irodalmi mérce,³²³ másodszor pedig akkor került elő, amikor a róla elkészült fővárosi szobor elhelyezésének kérdése merült fel.³²⁴

A heti rendszerességgel napvilágot látó *Vasárnapi Ujság*ban még visszafogottabban fordult elő március 15 emléke, bár a tíz évvel azelőtti, huszadik évfordulón majdnem egy egész lapszámot szenteltek a történelmi napnak. Az ünnep előtt három nevezetesebb eseményről tájékoztatta olvasóit: a fővárosiról, amely bizottsági szervezéssel a szokásos módon zajlik, majd a megemlékezés temetői látogatással, lakomával, Kossuth-távirat-írással folytatódik; a kolozsváriról, amelyen a Petőfi-szobrot leplezik le műsoros ünnep keretében; s a párizsiról, amelyen felolvasást és vacsorát szándékoznak rendezni, valamint megosztotta a Batthyány-mauzóleum felújításán végrehajtott változtatásokat.³²⁵ A szerkesztőség röviden beszámolt a Petőfi Társaság üléséről, az elhangzott felolvasásokról.³²⁶

A nemzeti ünnep harmincadik évfordulója alkalmából a megemlékezésről szóló tudósítás általánosságban, költői emelkedettségű hasonlattal foglalta össze a „nagy nap, mely az ország szívének oly hatalmas földobbanása volt” öröksége ápolásának jelentőségét és értelmét, azaz, hogy az ifjúság a „szabadság bajnokainak, mártirjainak és saját halottjainak sirjait s azok hamvainál merítsen lelkesedést megindulni s rendületlenül megállani ama nehéz pályán, melyen e nagy halottak képezik a soha le nem dönthető mérföldmutatókat”.³²⁷ Az irodalmi és közművelődési hetilap szintén átvette a budai keserűvízforrás Kossuth-féle névadás történetét, illetve híradásából kiderült, hogy a víg kedélyű párizsi megemlékezés megidézett központi alakja Petőfi volt.³²⁸ A korábbi években a tavaszi egyleti hírek között jelent meg az Írók és Művészek Társaságának közgyűlésének

323 Egy fiatal költő kötete. (Pósa Lajos költeményei. Budapest. 1878. A szerző tulajdona.) *Fővárosi Lapok*, 1878. március 19. 318. – Pósa Lajos (1850–1914) költő, meseíró, dalszerző.

324 A „Petőfi-szobor” ... *Fővárosi Lapok*, 1878. március 27. 347.

325 Márczius 15-ikét ..., Batthyány Lajos ... *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. március 10.) 10. sz. 160.

326 A Petőfi-társaság ... *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. március 17.) 11. sz. 175.

327 Márczius 15-ike ... *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. március 17.) 11. sz. 176.

328 Kossuth-forrás., A Párisban lakó magyarok ... *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. március 24.) 12. sz. 192.

lezajlása, mivel azonban akkor ez az összejövétel a hónap végére esett, így a *Vasárnapi Ujság* már csak az áprilisi lapszámában tudott ennek helyet adni.³²⁹ S ugyanitt látott napvilágot az a hír, miszerint az egykori párizsi kommünlázadásnak még él egy magyar hőse Svájcban, aki arról nevezetes, hogy „a commune dulásai alatt ő mentette meg a francia bankot a csőcselék elől”.³³⁰

Összegzés

Az 1878-as év elejének magyar politikai életét az átrendeződés erőteljesebb megindulása jellemezte. A magyar gazdaság nagyobb önállóságáért tett erőfeszítés kudarcáért egyértelműen a függetlenségpárti erők malmára hajtotta a vizet. A Balkánon lecsengő orosz–török háború kapcsán – a sajtóban és ezen keresztül a közvéleményben – megnyilvánuló oroszellenesség, illetve törökszimpatia ugyancsak a kormánykritikus oldalt erősítették, s emiatt körvonalazódott az Egyesült Ellenzék pártjának megalakulása.

A Monarchia kiegyezései rendszerének alapját az 1848-as törvények képezték, ezért a forradalom napjának harmincadik évfordulóját mindenki általában kitüntetett jelentőségű nemzeti ünnepnek tekintette. A kerek évfordulón a középutas *Pesti Napló* a korábbi években tanúsított mérsékelt lelkesedéséhez képest bővebben foglalkozott a március 15-i ünnepséggel és a hozzáfűzhető eseményekkel, valamint fenntartotta a Kelet iránti érdeklődést a szabadságharc miatt oda menekülők életéről szóló leírásokkal. A *Hon* kormánypárti fórumként az emlékezetet megszépítő történet szemlélettel idézte fel a sorsfordító időt, s lelkiismeretesen tudósított a budapesti és a vidéki megemlékezésekről, illetve a járulékos megmozdulásokról. Az ellenzéki *Egyetértés* múltidézésében jellemzőbb volt a nemzet lelkiismeretére hatni kívánó érzelmi töltet, szokatlanul részletes beszámolót közölt a fővárosi ünnepségről, a vidéki megemlékezésekről szóló értesülések is aprólékosabbak, a híradásokba belevegült a vá-

329 Az írók és művészek társasága ..., Az írói segélyegyletnél ... *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. április 7.) 14. sz. 224.

330 A párizsi commune-lázadásban ... uo.

lasztásokra való készülődés. A pártpolitikai ellentétek nyomán az esetlegesen éleződő közhangulatot tompították az irodalmi (*Fővárosi Lapok*) és a közművelődési (*Vasárnapi Ujság*) lapok azzal, hogy a március 15-nél kialakult történetisméltetés helyett a törvényhozás szempontjából értékelték a három évtizeddel korábbi eseményeket, illetve általánosító hasonlatokba csomagolta a nagyszerű cselekedetnek és eszmének a későbbi nemzedékekben érvényesülő kötelezettséget és példakövetést.

A korábbi években sokszor előkerülő Petőfi-kultusz körül mintha lecsillapodtak volna a kedélyek, elkészültek a tervezett szobrok, kiadták az „összes műveket”, a róla elnevezett társaság működése a kulturális élet megszokott része lett. Azonban a másik, kultuszt teremtő márciusi hős, Kossuth Lajos alakját egyre többször emlegették fel – főleg az ellenzéki hangú megnyilvánulásokban. Az emigrációban is tevékeny politikus életműve még lezáratlan volt, s ezért az általa (is) kezdeményezett, majd vezetett függetlenséget (is) jelentő változás a befejezetlenség illúzióját keltette, amely miatt egyúttal annak beteljesítését (vagy legalábbis megsegítését) is várták tőle. A függetlenségi többségű közhangulatban a remény életben tartója volt.

AUGUSZTUS 20-A 1878-BAN

1878 nyarán lezajlott a berlini kongresszus, amely igyekezett korlátozni az orosz befolyás előretörését, s a Monarchia elkezdte megszállni Bosznia-Hercegovinát. A magyarországi mozgósítások növelték a kormányzattal szembeni elégedetlenséget, s ez éreztette hatását az augusztus eleji választáson. Újból a Szabadelvű Párt alakíthatott kormányt, de Tisza Kálmán saját választókerületében vesztett, ezért beadta lemondását, azonban októberben mégis ő kapott megbízást a kormányfői tisztségre. A Szabadelvű Párt előző választáson elért támogatottsága jelentősen csökkent, a győzelem elég volt ugyan a kormányalakításhoz, de a soraikból szép számmal kiváló politikusok az ellenzék táborát gyarapították az újonnan létrejött Egyesült Ellenzék nevet viselő pártban. A háborúellenesség, a törökszimpatia a függetlenségpártiság erősödésének kedvezett, illetve a nemzetiségekkel való viszony sem volt konfliktusmentes.

Az augusztus 20-hoz köthető tárgykörök (csökkentett menetdíjú vonatok, fővárosi látványosságok, Magyar Történelmi Társulat) is bővültek 1878-ban. Ez idő tájt volt a párizsi világkiállítás, ahonnan szállingóztak a magyarok teljesítményének külföldi elismeréséről szóló hírek, s amelyek egyúttal áttételesen igazolták az elmúlt évszázadokban megőrzött kultúra értékességét. Éppen a nevezetes nap előtt hunyt el a közmegebecsülésnek örvendő történész, a Történelmi Társulat akkori elnöke, Horváth Mihály.³³⁰ Az eltávozott tudós életművének ismertetésében, méltatásában felidéződtek az egész nemzetet érintő – akkor közelmúltbéli – megpróbáltatások, a magyar történelem dicsőséges és szomorú fejezetei. A közös osztrák–magyar hadsereg lovassága miatt a lótenyésztés központi kérdéssé vált 1868-tól, s a híres versenyló, Kincsem sikerei kiváló alkalmat nyújtottak arra, hogy az ügy lendületet kapjon. Ezért felbukkant egy új

330 Horváth Mihály (1809–1878) történész, katolikus címzetes püspök, a Magyar Történelmi Társulat elnöke.

téma: a lóversenyzés – illetve Kincsem³³¹ teljesítménye –, s ez azért is érdekes, mert 1881-től a Szent István-napi programok állandó eleme lett.

Mérsékeltlen kormánypárti sajtótudósítások

A *Pesti Napló* örvendezve osztotta meg a nemzetközi hírnévre szert tevő versenyló, Kincsem angliai győzelmének részleteit 1878 augusztusának elején,³³² amely ekkor még egyelőre a nyár színes hírei közé tartozott, de az eseményt követő sajtófigyelem a két évvel későbbi Szent István-napi lóversenyek előhírnökének is tekinthető. Szent István napja felé közeledve a középutasságra törekvő napilap nyáron sem tért vissza a korábbi években rá jellemző mérsékletességre, amely nemcsak abban merült ki, hogy – a Kelet iránt mutatkozó általános érdeklődés fenntartásáért – nyáron is folytatta a magyar száműzöttek életét és az idegenben lévő körülményeket bemutató tárcasorozatát,³³³ hanem a nevezetes napon megjelenő vezércikke „nemzeti gyásznap” megérlelődését láttatta a háborús fejleményekben.³³⁴

„Nemzeti gyász ünnepre megy a nép fel ős Budavárba. Vezekelve jár processióban templomból-templomba, vagy hogy buját, baját leimádkozza, vagy hogy kormányzóinak büneiért bocsánatot, szerencsétlenségében segítséget kérjen az ur istentől. A dicsőséges szent jobb kéz, mely egykor hatalmasan uralkodott a keletkező magyar királyság felett, nem

331 Kincsem (1874–1887) versenyló. Magyarországon „a legyőzhetetlen csodakanca”-ként, külföldön „a magyar csoda”-ként emlegették.

332 A Kincsem angol győzelméről ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 9. 2.

333 A teljesség igénye nélkül: [Veress Sándor] X. Y.: A magyar emigratio a keleten. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 9. 1–2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 14. 1., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás, 1878. augusztus 27. 1–2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás, 1878. augusztus 28. 1–2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás, 1878. augusztus 29. 1–2., *Pesti Napló*, Reggeli kiadás, 1878. augusztus 31. 1–2.

334 Budapest, aug. 21. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 20. 1.

árasztott áldást a hanyatló országra s elfeledte megverni a nemzet hivatlan és rosz kormányzóit, kik a magyar népet sanyargatják s az ország vesztére dolgoznak. Lehet-e a nemzetnek ünnepelni, midőn szívében bubánat és boszu ölelkeznek.

Magyarország messze földén mindenütt szól a harczi riadó; viszik csatákba a legénységet küzdeni, meghalni – nem a hazáért.

Parancsolják, hogy induljunk háboruba s engedelmeskedünk néma haragban.”

Az írás ostorozta a kormányt – Tisza Kálmánt – azért, mert Magyarország háborút visel ott, ahol addig tétlenül nézte az orosz–török csatározást, sőt, mindenkit nyugalomra intett, a pánszlávizmust nem a boszniai bevonulással kelle-ne megakadályozni, hanem Szerbia és Montenegró megrendszabályozásával, azonban Oroszország ezt sem hagyná büntetlenül. A cikk további szempontokkal érvelt amellet, hogy ez a háború semmiképpen sem szolgálja az ország érdekeit, vagyis a kormányzat tetemes költséget kockáztatva beáldozza a népet más hatalomnak.

A szerkesztőségi vezércikk mellett szerepelt Horváth Mihály fekete keretes neve, alatta a tudós életének ismertetésével, a neveltetésével, a papi és történelmi pályakezdésével, a szabadságharc alatti kultuszminiszterségével, a száműzetés nehézségeivel, kitartó és eredményes munkásságával, hiszen „Neki jutott a feladat, hogy forradalmunk történetét megírja és ő e feladatnak megfelelt.”³³⁵ A nekrológ arra is kitért, hogy Horváth Mihály elismertségének köszönhetően milyen nevezetes és előkelő emberek támogatására számíthatott élete fordulópontjain. A Történelmi Társulat a *Pesti Napló* útján közleményben emlékeztette tagjait az elkövetkező kirándulás előtti megbeszélés idejére és helyszínére.³³⁶

A lap a nemzeti ünnepet követően érdekes módon csupán érintőlegesen számolt be a Szent István-napi szertartásról, azaz csak arról tudósított, miszerint az ünnepség utáni díszlakomán, a házigazda hercegprímás, Simor János³³⁷

335 Horváth Mihály +. uo.

336 A Magyar Történelmi Társulat. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 20. 2.

337 Simor János (1813–1891) esztergomi érsek 1867. január 20-tól.

poharát elsősorban Szent István király koronájának alkotmányos örökösére, I. Ferenc Józsefre emelte, s a vendégek a köszöntést megéljenzték.³³⁸ Viszont az újság ismertette az elhangzott szentbeszéd főbb gondolatait:³³⁹

„Szónok párhuzamot von Attila és István király között. Az hódító volt, ez alkotó. Azután fölemlíti, hogy a magyar nemzetet a keresztény civilizatio társadalom képző és állam alkotó ereje tartotta fenn ezer évig. Korunknak más törekvései és ideáljai vannak, melyek ellentétben állanak a kereszténységgel. Ezen eszméket a sivatag homok felhőihez hasonlítja, melyek jóllét helyett csalódást hoznak az emberiségre. Három hamis törekvést említ föl. Az első: Az emberi gondolkodás tulbecsülését az erkölcsi fogalmak világában az isteni tekintély rovására. A második: az élvezet általános jogával akarja boldogítani a társadalmat. E tannak látható következményei a minden áron való meggazdagodási vágy s az érzékiségnek tultengése a művészetben és irodalomban. E tannak teremtményei az élő hullák s a meghalt lelkek.”

A szentbeszédet az a Rónay István mondta, aki az előző évben a bécsi ünnepségen megtartott szónoklatával vonta magára a figyelmet, s amelyet akkor is és ez alkalommal is már a jeles napra nyomtatásban kiadatott.³⁴⁰ A szerkesztőség említésre méltónak találta azt, hogy a király a francia diplomáciát és katonai vezetést részesítette a Szent István-rend nagykeresztjében és egyéb uralkodói kitüntetésekben.³⁴¹ A lap hírt adott a Monarchia más pontjain megrendezett ünnepségről is: a teplicei és a gleichenbergi fürdőhelyen időző magyarok is megtartották a Szent István-napi istentiszteletet, s az utóbbi város szertartásán valláskülönbőség nélkül jelentek meg a vendégek.³⁴²

338 Simor bibornok-primás toasztja. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 22. 2.

339 »Hamis Ideálok« ... uo.

340 Rónay István: *Hamis ideálok: Egyházi beszéd, melyet 1878. augusztus hó 20-án, Szent István király nemzeti ünnepén, Budán, a helyőrségi templomban*. Grill Károly, Budapest, 1878.

341 Rendjel-özön. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 22. 2.

342 Szt-István napját ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 23. 3.

Az ünnepi hírcsokrot színesítette az újság egy francia *Revue des deux Mondes* című irodalmi és kulturális havilapból átvett tudósítása, amely a párizsi világiállítás osztrák és magyar pavilonjait dicsérte, azzal a megjegyzéssel, hogy a látogatókat igazából a födeles kunyhóként megépített magyar csárda vonzotta, ahonnan kihallatszott a cigányzene, a Strauss-keringő és a *Rákóczi-induló*.³⁴³ A különös helyszínen ugyancsak megülték a nemzeti ünnepet: az ott tartózkodó magyarok bankettet szerveztek a csárdában, a vendéglős kedvezményes áron adta az ételt, a cigányzenészek elhúzták a *Szózatot* és a *Rákóczi-indulót*, s az öszszeseregletteknek játszották a vendégcsalogató zeneszámokat, majd a multság végén egy fellelkesült francia a székre állva köszönte meg „a társaság megemlékezését a francia nemzetről s viszont éltette a magyar nemzetet, kiemelve a francziák rokonszenvét a magyarok iránt.”³⁴⁴ Mindezek mellett azonban keserűségre adhatott okot az a hír, miszerint a zágrábiak a Szent István napján megérkező hadifoglyok közül a törököket ütlegelték ugyan, de legalább enni adtak neki, míg a magyar katonákról, néhány szánakozó gyorssegélyezőt leszámítva, senki sem gondoskodott.³⁴⁵

Az újsághoz megérkezett az értesítés a szokás szerint az augusztus 20-át követő vasárnap Bécsben bemutatott fényes istentiszteletről is: az éppen ott lévő magyar ezredből egy száztagú díszőrség sorakozott fel, a magyar testőrsereg vezetője és húsz tagja, más főurakkal és magas rangú tisztviselőkkel egyetemben meghallgatták a magyar nyelvű hitszónoklatot, amelyet aztán kinyomtatva is kézhez kaptak, s az ünnepség a *Szózattal* ért véget.³⁴⁶ A tudósítást kiegészítette egy másik évforduló híre, ugyanis I. (Habsburg) Rudolf³⁴⁷ éppen 600 évvel azelőtt, 1278. augusztus 26-án nyerte meg a morvamezei csatát, amely megalapozta a Habsburg-ház uralmát, azonban a *Wiener Zeitung* arról is megemlékezett, hogy a győzelem az akkori magyar uralkodó, IV. (Kun) László³⁴⁸ segítségével

343 A »Revue des deux Mondes« a magyar kiállításról. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 22. 2.

344 István napja a párizsi csárdában. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 25. 2.

345 A zágrábi közönség ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 24. 3.

346 Szent István ünnepe Bécsben. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 27. 2.

347 I. Rudolf (1218–1291) német király, Habsburg-ház első fontosabb uralkodója.

348 IV. László (1262–1290) Árpád-házi magyar király.

vel volt lehetséges, de erről sokan hajlamosak megfeledkezni.³⁴⁹ A szerkesztőség továbbá azt is közzétette, hogy a hercegprímás melyik iskolának mekkora összeget adományozott.³⁵⁰

A *Pesti Napló* követte Horváth Mihály halálához, illetve a Magyar Történelmi Társulathoz fűzhető eseményeket. A történész temetése miatt a Társulat úgy határozott, hogy valamennyien elmennek a búcsúztatásra, s emiatt két nappal elhalasztják a tervezett nagygyűlést.³⁵¹ A Magyar Tudományos Akadémia hivatalos gyászjelentést adott ki, amelyben értesítette tagjait, hogy számít megjelenésükre a temetésen. A szerkesztőség tájékoztatta olvasóit az elhunyt családi gyászjelentéséről, búcsúztatásának várható menetéről.³⁵² A lap összefoglalást adott a Magyar Történelmi Társulat kassai találkozásáról, a tudósokat a város és a megye előjárósága, az iskolák vezetősége és a nagyközönség fogadta, illetve hallgatta végig tanácskozásukat a megyeháza nagytermében.³⁵³ A legnagyobb tetszést természetesen Ipolyi Arnold megnyitóbeszéde aratta, amelyet a hazai „műtörténetről” tartott. S tekintettel az előadás terjedelmes voltára, a tudósítás csak kivonatossan tudta ismertetni a püspök főbb gondolatait. Ipolyi először is megköszönte Kassa városának a vendéglátást, annak a városnak, amely a műemlékvédelem terén – különösen a dómban tett helyreállítással – példamutató lépéseket tett. Majd rátért előadása tárgyára, a műtörténetre és jelentőségére, s eszmefuttatását a kiegyezés előtti önkényuralom alatti kilátástalanság idejével kezdte, amelyből való feléledéshez, a nemzet önmagára találásához éppen a múlt jelentette a legnagyobb támaszt.

„[...] mi sem rázta fel erősebben a nemzetet a rémület e hallgatásából, mint multja nagy emlékeinek feltámasztása. — Elkezdők neki ekkor ismét beszélni őshitünket és történetünket, keresni újra nyelvünk és irodalmunk elásott kincseit, kiásni és felfedezni műemlékeinket és őseink sirjait, regélni ős-mondáinkat és meséinket. — Ezekkel keltettünk akkor első éberebb figyelmet s felébresztettük az újabb nemzeti

349 Egy emléknep. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 27. 2.

350 Simor János hercegprímás ... uo.

351 Horváth Mihály ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 23. 3.

352 Horváth Mihály ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 24. 3.

353 A történelmi társulat nagygyűlése. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 28. 1–2.

tudományos mozgalmat. Velök élesztünk hitet és kezdők előkészíteni nemzetünk szellemi ujjászületését.”

A történész utalt a korukat elszomorító „aggasztó felhőkre”, de éppen az ilyen helyzetben nyújthat reménysugarat a „nemesebb jövő feltételeire”, aztán megálapította, hogy a történelemtudomány, illetve az örökség kutatása a kezdeti nehézségeket követően számottevő eredményeket tud felmutatni. Ipolyi Arnold a megtett út érzékeltetéséért beszéde végén ismét visszatért az induláshoz:

„Ime már is, hogy műemlékeinkről megfeledkeztünk, hogy műtörténetünkről mit sem tudtunk, mindjárt bejöttek örökségünkbe idegenek, kik azokat az ötvenes években felfedezni vélték, s azután mindjárt eltulajdonítani is akarták, valamint akkor meghódíthatni vélték nemzetünket, elvehetni szabadságunkat, elnyomni alkotmányunkat és nyelvünket, történetünket s életünket. Azt mondák: hisz ime, ezek mind a mieink. Alkotmányotok, municipiumotok, mondá egy történetíró, egészen hasonló a középkori némethez. Városaitok s iparotok elemei, ezek már éppen németek, mondá a civilisator. Nyelvetek, szólott a philologus, csupa szláv és német szó, vagy ha nem, legalább is minden cultur eleme idegen. Jöttek végre a műtudósok is, és elbámulva a talált műemlékeken, miután úgy sem tudtunk rólok, hogy csak léteznek is vagy érnek-e valamit; a mint ők azokat mindjárt leirták és kiadták, azonnal elmondották egyig, hogy ez meg az közülök német, s az meg az francia eredetű. Csak nekünk nem hagytak az egészből semmit, vagy alig egy eredeti nyelvformát és műalakot.”

A tudós rámutatott arra, hogy azóta nemzedéke elsajátította a módszert, megtudja védeni azokat az értékeket (a keresztény polgárosodást, a vallást, a műveltséget, az állami intézményeket, a tudományt, a művészetet, a szakkifejezéseket), amelyeket a nemzet önmaga számára „szerzett”, azaz alakította szükségleteinek megfelelően, s amelyek kialakulása ugyanolyan természetes folyamat volt, mint ahogy például ez a franciáknál végbement. A püspök kérdések özönével sarkalta tettekre hallgatóit:

„Most tehát csak arról van szó, hogy a mit szereztünk, hogy a mit nemzetünk, őseink alkottak: megvédjük-e és megtartsuk-e? Vagy veszni hagyjuk és odaadjuk talán jószerivel mindenkinek azt, a mire éppen jogot vél formálni s igényt hisz tarthatni; mind ezt nem egy mai felvilágosodott derék philantropunk meg is kísérlené már. Vagy ha mégis megtartjuk és megóvjuk, mint minket illető ránk maradt örökséget, megelégszünk-e parlag birtokával? És nem mivelnők-e tovább? Nem érvényesítenők e még többi visszaszerzendő és visszaszerezhető igényeinket, tudományban és műveltségben éppen úgy, mint politikában és hatalmi állásban?”

A történész kijelölte a feladatot: ápolni és megtartani kell a múltat, az örökséget, mert – ahogy francia kortársa, Charles de Montalembert³⁵⁴ is hirdette – a nagy emlékek és hagyományok követése tesznek naggyá egy nemzetet. Ipolyi Arnold végkövetkeztetésként levezette, hogy mindezt őrizni kell, mert nélkülük kiüresedik a múlt, sivárabb a jelen és kétségesebb a jövő.

Kormánypárti sajtótudósítások

A *Hon* a *Pesti Naplónál* is gyorsabban figyelt fel a Kincsem angliai sikeréről érkező értesülésre, sőt nem tudni, véletlenül-e vagy szándékosan, de kétszer is leköszölte ugyanazt a hírt.³⁵⁵ S mivel augusztus 20-a központilag bonyolított állami ünnep volt, kormánypárti lapként idejében figyelmeztette olvasóit a Szent István-napi kedvezményes díjzabású vasúti menetrendre – közleményben³⁵⁶ és hirdetésben³⁵⁷ egyaránt. Ám volt egy másik állami ünnep is két nappal korábban, ugyanis augusztus 18-án, I. Ferenc József születésnapján az egész ország

354 Montalembert, Charles de (1810–1870) publicista, politikus, a Magyar Tudományos Akadémia kültagja.

355 »Kincsem«-nek ... *A Hon*, Esti kiadás. 1878. augusztus 4. 2., »Kincsem«-nek ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 6. 2.

356 István-napi vonatok. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 13. 2–3.

357 *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 13. 4., *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 14. 4.

köszöntötte a királyt, de az ünneplési rendben soha, a sajtóban pedig elvéve fordult elő, hogy a két megemlékezést együtt emlegessék, s ha igen, akkor annak is csak gyakorlati oka volt. Így történhetett, hogy *A Hon* a kiemelten fontos tudni valók közé tette be a születésnapit, illetve a Szent István-napi ünnepség kezdetét, lefolyását, s a hivatalos vendégek kötelező ruházatának megjelölését.³⁵⁸ Az újság hamarosan közzétette az augusztus 20-i egyházi szertartás várható menetét.³⁵⁹

A Hon ünnepnapit vezércikkében végig a kormány külpolitikájával szembeni ellenérzésekre kíván hatni.³⁶⁰ Tekintettel az aggodalmas helyzetre az írás a Szent István-i *Intelmek* sokat idézett egynyelvű és egyszokású ország gyengeségéről szóló mondatára hivatkozva állapította meg, hogy annak jelentőségét csak ez alkalommal tapasztalják meg igazán, mert a kulturáltabb és műveltebb „nagy államok és nagy fajok küzdelme közepette” nehéz megmaradni, bár a magyaroknak is volt „egy-két fényes napja”. A cikk érvelése a kedvezőtlen földrajzi elhelyezkedéssel és a fenyegetettségekkel folytatódott: a germanizálódást elhárítja az alkotmány, de a szláv megmozdulásokat is ellenőrzés alatt kell tartani, majd felhozta a külföld helyeslését, s azt, hogy háromszáz év óta először volt lehetősége a nemzet választott vezetésének külpolitikai tényezőként megmutatkozni, végezetül – az aggodalmas hangok dacára – a kormányban látott minden bizalmat.

„De ha mind ebben nem talál is a nemzet teljes megnyugvást, ha habozó lelkiösmerete háborog az események vészterhes rohamai, erejének nagymérvű igénybevétele, érzületének, hajlamainak nagymérvű feláldozása miatt: kormányunkon függ, hogy az eredmény által, állásunknak a szláv elemek közt való erősítése és nagyobb mérvű biztosítékokkal ellátása által meggyőze a nemzetet, hogy a fenntartás műve megfelel a nagy alapító intencióinak, mert a nemzet ezt oly bizalommal várja tőle, a milyent csak egy szabad választással kifejezhetett.”

358 Királyunk ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 15. 2.

359 Az Istva[!á]n-napi egyházi szertartások sorrendje. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 17. 2.

360 Az Államalkotó ünnepén. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 20. 1.

Az ünnepnap lapszám címdalának tárcarovatát Horváth Mihály nekrológjának szentelte.³⁶¹

A *Hon* a fővárosi Szent István-ünnepségről élményszerű beszámolót adott,³⁶² amelyből kiderült, hogy rengetegen mentek a várba, az oda vezető utcákat ellepték a vendégek, a szállítást alig győzték a hajósok, a csavargözösök, a sikló is csak nyögte a terhet, s a Lánchíd forgalma is rendkívülinek számított. A hercegprímás reggel 7-re érkezett a Szent György térre a Zsigmond-kápolnához, az imák után elindult a Szent Jobb-körmenet, amelyet szigorú rendben követtek a különböző egyházi, katonai és világi szervezetek képviselői, a Gellérthegyről eldördültek az ágyúlövések, nyolc óra körül érkeztek a helyőrségi templomba, ahol Rónay István mondott szónoklatot, a szertartás alatt a díszszázad sortüze és a Gellérthegy ágyúi feleltek egymásnak, a mise végeztével a bíbornok megáldotta a népet, majd a Szent Jobb viszatért a Zsigmond-kápolnába, ahol a közönség megnézhetette az ereklyét, illetve bemehettek a palota királyi termeibe, s délben pedig a hercegprímásnál kezdetét vette a díszvendégek lakomája.

Néhány nappal később *A Honban* is megjelent – a *Pesti Naplóban* is olvasható nagyon hasonló szövegezésű – párizsi hír, miszerint a világhiállítás magyar csárdájában hangulatos Szent István-napi összejövetelt rendeztek.³⁶³ A szerkesztőség közzétette a hercegprímás különböző templomi adományait.³⁶⁴ Az előkelő bécsi Szent István-ünnepi istentiszteletről ugyancsak a *Pesti Napló*-éra emlékeztető tudósítás jelent meg az újságban.³⁶⁵ A lap szintén foglalkozott a Magyar Történelmi Társulat kassai nagygyűlésével és az ott elhangzott Ipolyi-féle nyitóbeszéddel, amelyből összefoglalásként ugyanolyan tartalmi részeket emelt ki.³⁶⁶

361 Horváth Mihály. 1809. okt. – 1878. aug. 19. uo.

362 Az első magyar királynak ... *A Hon*, Esti kiadás. 1878. augusztus 20. 1–2.

363 X: Istvánnapja a párisi csárdában. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 24. 3.

364 Simor hercegprímás ... *A Hon*, Esti kiadás. 1878. augusztus 26. 2.

365 István napját ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 27. 2.

366 A történelmi társulat nagygyűlése. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1878. augusztus 28. 1.

Ellenzéki sajtótudósítások

Az *Egyetértés* bár ellenzéki újság volt, mégis támogatta az állami nemzeti ünnepet, így is kifejezve azt, hogy kritikai nézőpontja megmarad az alkotmányos kereteken belül. A lap a Szent István-napi mérsékelt díjszabású vonatjáratok beharangozó közleményét szomorú képpel vezette fel, hiszen ilyenkor az ország minden tájáról elindulnak a hagyományos ünnepre, azonban sokaknak ez az alkalom lesz az, amikor először látogathatják meg a hadra kötelezett megsebesült szeretteiket, majd ismertette a főbb vasúti vonalakat, de a részletesebb tájékozódáshoz a jegypénztárakat ajánlotta.³⁶⁷ Az újságot továbblapozva, a király születésnapját és a Szent István-napot együtt tárgyaló hírből derült ki, hogy az ünnepen a hivatalok testületileg történő képviselőjét belügyminiszter rendelte el,³⁶⁸ illetve hogy miként tervezik a rendezvényeket,³⁶⁹ valamint várható a hercegprímás megérkezése, de erről még nem tudni bizonyosat.³⁷⁰ Később a lap értesítette olvasóit az egyházi szertartás rendjéről, s arról, hogy ennek végén a szent kezet – mint mindig – meg lehetett csókolni.³⁷¹ A Nagyboldogaszszony-templom, a körmenet korábbi állomása, már évek óta felújítás alatt állt, ezért a szerkesztőség némi adalékkal szolgált a munkálatok előrehaladásáról.³⁷² A hírlap a Szent István-napi ünnepélyről – *A Honban* is megjelent tudósításra nagyon emlékeztető – leírást adott közre.³⁷³

A Kincsem versenylőről érkező értesülések közül egy augusztus 18-i távirat ütötte át a szerkesztőség hírértéki küszöbét.³⁷⁴ Ám annál is érdekesebb, hogy a nagyra értékelt történész, Horváth Mihály elhunytáig³⁷⁵ alig, s a – korábban érdeklődéssel kísért – Magyar Történelmi Társulat éves ülése pedig egyáltalán

367 Szent István-napjára. *Egyetértés*, 1878. augusztus 13. 2.

368 A király születésnapja. *Egyetértés*, 1878. augusztus 14. 2.

369 A király születésnapja ... *Egyetértés*, 1878. augusztus 15. 2.

370 A bibrnok-prímás ... uo.

371 A szt.-István napi egyházi szertartások sorrendje. *Egyetértés*, 1878. augusztus 17. 2.

372 A budavári ... uo.

373 A szent István-ünnepély. *Egyetértés*, 1878. augusztus 21. 2.

374 „Kincsem” új győzelme. *Egyetértés*, 1878. augusztus 20. 2.

375 Horváth Mihály ... *Egyetértés*, 1878. augusztus 21. 2.

nem szerepelt az *Egyetértés* híryanagában. Azonban a lap annál több figyelmet szentelt a III. Egyetemes Tanítógyűlésnek. A szerkesztőség tevékeny részt vállalt a 2–300-ra becsült tanító elszállásolásának megoldásában: felhívást intézett a budapestiekhez, hogy aki teheti, lássa vendégül, mint ahogy ez már kétszer is megtörtént.³⁷⁶ A szervezők a segédkező fővárosi polgárokkal a régi városházán egyeztettek a teendőkről.³⁷⁷ A lap tájékoztatott az eseményhez tervezett programokról és szórakozási lehetőségekről, hogy még vonzóbbá tegyék a találkozókat,³⁷⁸ majd a vendégek könnyebb eligazodását segítve hírt adott a végleges programról és egyéb kiegészítő információkról is.³⁷⁹ Az augusztus 20-i lapszámot ugyancsak a tanítók rendezvénye uralta, akik az országházban tartották háromnapos tanácskozásukat, amelynek fő gondolata szerint a népnevelésnek a magyar nemzetet kell szolgálnia,³⁸⁰ s amelynek érdekében számos javaslat hangzott el.³⁸¹ A gyűlésen többek közt tárgyalták a népoktatási törvény revízióját, a vallásoktatást, megválasztották az új tisztségviselőket, illetve a régészet eredményeivel is megismerkedhettek.³⁸²

A kulturális sajtó közleményei

Az események kulturális környezetének hangolásában a *Fővárosi Lapok* az élenjárók közt volt. Az irodalmi napilap az 1878-as választások utáni Szent István-napi ünnepekről szóló tudósításokban inkább a *Pesti Napló* és *A Hon* híryanagához alkalmazkodott, s amelyekből természetesen hiányoztak a közvetlen politikai utalások. Az újság – ahogy addig is, kimondatlanul – a közhangulat nyugalmanak megőrzésére törekedett.

376 A főváros polgárait ... *Egyetértés*, 1878. augusztus 12. 2.

377 A főváros polgárai ... uo.

378 Az egyetemes tanítógyűlés ... *Egyetértés*, 1878. augusztus 14. 2.

379 Az egyetemes tanítógyűlés ..., *Az egyetemes tanítógyűlés ... Egyetértés*, 1878. augusztus 19. 2.

380 Az egyetemes tanítógyűlés. *Egyetértés*, 1878. augusztus 20. 1.

381 Az egyetemes tanító-gyűlés ... *Egyetértés*, 1878. augusztus 20. 2.

382 Az egyetemes tanító-gyűlés ... *Egyetértés*, 1878. augusztus 21. 2.

A nyári uborkaszazon vége felé, a *Fővárosi Lapok* a politikai sajtóhoz hasonlóan felkapta a Kincsem angliai győztes futamáról érkező híradásokat.³⁸³ S arról az anyagi nyereségről szóló közlemény, amelyet a csodaló szerzett a gazdájának és a rá fogadottaknak, már bőven a Szent István-nap előkészületeinek idejére esett.³⁸⁴ A lap emlékeztette az ünnepen a fővárosba utazni kívánó olvasóit, hogy az augusztus 18–19-én váltott kedvezményes vonatjegyek öt napig érvényesek,³⁸⁵ majd közzétette a budavári helyőrségi templombeli Nagyboldogasszony napjának ünnepi egyházzenei műsorát,³⁸⁶ illetve az augusztus 20-ra tervezett ünnepi liturgiát.³⁸⁷ Egy jászberényi leánynevelő intézet a szerkesztőség útján értesítette az érdeklődőket, hogy a következő jótékony célú műsoros rendezvényüket, amelyet a nemrég elhunyt zeneszerző, Palotási János³⁸⁸ emlékművének felállítására szánnak, Kisújszálláson adják elő Szent István napján.³⁸⁹ A lap még a nemzeti ünnep előtt ismételten tájékoztatást adott a szertartás rendjéről, amely már az azt megelőző nap elkezdődik,³⁹⁰ továbbá felhívta a látogatók figyelmét az Állatkert új látványosságaira³⁹¹ és a budavári Nagyboldogasszony templomának felújítási munkálataira,³⁹² illetve ajánlotta a budai Várszínház műkedvelőinek Szent István-napi előadását két vígjátékkal és hangversennyel, amelynek bevételét Szigligeti Ede³⁹³ emlékművére szánták, és amelyre jegyek még válthatók voltak.³⁹⁴ A szerkesztőség ugyancsak megjelentette a Magyar Történelmi Társulatnak a tagokhoz intézett felhívását, miszerint a Kassára indulók jelenjenek meg a Magyar

383 A „Kincsem”-ről ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 7. 877., A „Kincsem” ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 10. 891.

384 „Kincsem” ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 17. 916.

385 A Szent-István-napra ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 11. 896., A tiszai, erdélyi ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 14. 906.

386 Nagy Boldogasszony napján ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 13. 901.

387 A Szent István-ünnepi ájtata ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 15. 909.

388 Palotási János (1821–1878) zeneszerző, levéltáros.

389 Kisújszálláson ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 13. 902.

390 A Szent István-ünnep ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 18. 920.

391 Az állatkert ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 18. 920., Az állatkert madárházát ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 20. 925–926.

392 A budavári Mátyás-templom ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 18. 920.

393 Szigligeti Ede (1814–1878) drámaíró, rendező, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

394 A budai várszínházban ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 20. 926.

Tudományos Akadémia megjelölt termében és a megadott időpontban.³⁹⁵ S az ünnepnapon kiadott lapszám tartalmazta a külföldi hírei között Kincsem újabb diadalát,³⁹⁶ valamint az aznapi színházi műsort.³⁹⁷ A *Fővárosi Lapok* a nemzeti ünnep után beszámolt a szertartás és kapcsolódó események lezajlásáról, a leírásból tudható, hogy „a tömeg, melyet hatvanezer főnél többre tesznek [...] [a]z 1860-diki ünnep, e nagy nemzeti tüntetés óta aligha volt ennyi nép Budavárában együtt. Harminc-negyvenezerre teszik a vidéki vendégek számát, kik ez ünnepnapra jöttek a fővárosba.”³⁹⁸ Az összefoglalás kitért a ceremóniára, a körmenetre, az ágyúlövésekre a Rónay-féle szónoklatra, a primási díszebédre, és a ragyogó napsütésre, amely kedvezett az időtöltésnek.

„A lóvonatú vasutak, gőzösök, társaskocsik alig győzték szállítani az ünneplő tömegeket. Margitsziget, császárfürdő, városliget, svábhegy el voltak árasztva vendégekkel s mindenütt szólt a zene, zajlott a vidámság. Este a színházakban sok vidéki vendég gyönyörködött, a népszínházban Soldosné asszony (»A vöröshajú«) népdalait, a »nemzeti«-ben Maleckyné asszony és Odry (»Pál és Virginia«) szép dallamait zajosan tapsolva. A várszínház műkedvelő előadásának, melyet a Szigligeti-emlék javára rendeztek, szintén volt közönsége s a műkedvelők ügyesen játszották a »Tűz a zárdában« és »Nevelő kerestetik« vigjátékokat, Szigligetiné asszony kedvesen énekelt s a »nemzeti dalkör«, Huber Károly vezetése alatt hévvel és teljes öszhangzással adott elő egy pár szép kardalt.”³⁹⁹

A *Fővárosi Lapok* napok múltán pontos statisztikát is közölt a vendégek forgalmáról: a siklóra 7735 jegyet adtak el, s ez azt jelentette, hogy felfelé és lefelé meghaladta a 15 000 utast.⁴⁰⁰ Az újságnak a Bécsből érkező ünnepi híradása

395 A történelmi társulat ... uo.

396 A „Kincsem” ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 20. 927.

397 *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 20. 928.

398 A Szent István ünnepe ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 22. 931.

399 Ua.

400 Szent István napján ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 23. 938.

csupán a Szent István-rend kitüntetettjére terjedt ki,⁴⁰¹ de értesített a teplicei,⁴⁰² a rohicsi⁴⁰³ fürdőhelyeken, illetve a párizsi csárdában⁴⁰⁴ tartott Szent István-ünnepségről. Utóbbinál – a következő alkalmakra vendégcsalogatónak is szánva – olvasható volt, hogy:

„A pohárköszöntést királyunkra és családjára [...] fővárosi ügyvéd [...] mondta. A zenekar mind magyar dallamokat játszott. Este vig bált rögtönöztek a legjobb sikerrel. A csárdást is három ízben mutatták be a fürdő-közönségnek. [...] Az idegenek, főleg a sok olasz vendég, igen dicsérték a magyar táncot és az egész fesztelen mulatságot.”

A *Fővárosi Lapok* vidéki levelező tudósítói augusztus vége felé juttatták el a balatonfüredi Szent István-napi vígasságról szóló beszámolót,⁴⁰⁵ s ekkorra a bécsi kapucinus templombeli tekintélyes szertartásról is megérkezett a híradás.⁴⁰⁶ Az ünnepi hírcsokorba bekerült az a Kincsemnek tulajdonított váratlan fordulat, miszerint egy angol úr tizenöt hintós lovat vásárolt meg nagy értékben egy budapesti lókereskedőtől.⁴⁰⁷

Az irodalmi napilap nyárbúcsúztató számait azonban belengte a szomorúság is, hiszen többször foglalkozott a nagyra becsült történész, Horváth Mihály halálával, a tudós életútjával és munkásságával, valamint a temetésével.⁴⁰⁸ A haláleset miatt kisebb teret kaptak a Magyar Történelmi Társulat tevékenységével kapcsolatos híradások. A Társulat kassai találkozójáról is csupán egy sommás

401 Királyunk ... uo.

402 Teplicben ... uo.

403 A rohicsi Szent-István-ünnep. *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 24. 942.

404 A párizsi ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 22. 934.

405 Balaton-Füredről ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 28. 956.

406 Szent István napját ... uo.

407 A „Kincsem” ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 23. 938.

408 Horváth Mihály. Született 1809 okt. 20. + 1878. aug. 19. *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 22. 930–931., Horváth Mihály ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 22. 931., Horváth Mihály ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 23. 938., Horváth Mihályt ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 24. 941., Horváth Mihályt ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 25. 945., Horváth Mihályt ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 27. 951., Szegeden ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 29. 960.

összefoglaló jelent meg a lap augusztusi lapszámában.⁴⁰⁹ Továbbá a *Fővárosi Lapok* sem kerülte meg a kedélyeket általánosan borzoló háború kérdését, de ezt úgy tette, hogy abban közvetve a szerkesztőség szerinti helyes, a megoldás felé mutató nézőpont is tükröződött. A lapban ezért visszatérő téma lett, hogy Szegeden Szent István-nap délutánján az előkelő hölgyek elhatározták, hogy segélyt gyűjtenek a katonai szolgálatra kötelezettek családjainak, illetve a sebesülteknek készítenek szükséges csomagot, kötszert.⁴¹⁰ A kezdeményezéshez egyre többen csatlakoztak.⁴¹¹ Kolozsváron is hasonló céllal indítottak gyűjtést egy műsoros esttel.⁴¹² Az adományozás témakörében Simor János hercegprímás iskolákat és egyházi intézményeket támogató pénzüsszegeiről szóló tudósítás már az őszi tanévkezdést idézte.⁴¹³

A vizsgálatba vont kiegészítés utáni sajtóban ekkor jelent meg először olyan hirdetés, amely közvetlenül a Szent István-napra látogatókat szólította meg. A *Fővárosi Lapok*ban található felhívás a fővárosban tett Szent István-napi kirándulást kívánta emlékeztetéssé tenni szolgáltatásával, egy fényképfelvétel készítésével.⁴¹⁴ A *Vasárnapi Ujság*ba is bekerült egy ugyanilyen indíttatású felszólítás, amely tájékoztatta az ünnepély közönségét, hogy „saját érdekekben” keressék fel az adott üzletet, mert az ünnep alkalmából leszállított áron juthatnak készruhához, ruhaanyaghoz és egyéb szövethez.⁴¹⁵

Az általános közismeretek szélesítésére törekvő lap, a *Vasárnapi Ujság* heti rendszerességű megjelenése miatt nehezebben tartott lépést a napilapok által részletesebben követett eseményekkel. Azonban az 1878-as évben úgy tűnt, hogy inkább a látványosságok vonzóvá tételével igyekszik megtámogatni a fővárosi idegenforgalmat. Az újság a Szent István-nap felé közeledve, az érdeklődőket az ünnepre hangolva, az államisághoz fűződő régmúlt időket hozta közelebb az kor olvasóihoz: címdoldalon elevenítette fel a korona viszonságos

409 A történelmi társulat ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 29. 960.

410 Szegeden ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 22. 933.

411 Szegeden ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 25. 946.

412 Kolozsvártt ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 28. 956.

413 A bibornok-prímás ... *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 28. 955.

414 *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 20. 928., *Fővárosi Lapok*, 1878. augusztus 22. 934.

415 *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. augusztus 18.) 33. sz. 530.

történetének azt a fejezetét „menekítés” cím alatt, amikor Habsburg Albert⁴¹⁶ magyar király özvegye Luxemburgi Erzsébet,⁴¹⁷ Zsigmond király⁴¹⁸ lánya udvarhölgyével, Kottanner Jánosnéval⁴¹⁹ a koronát elvitette Visegrádról, hogy így biztosítsa csecsemő fia számára a trónt.⁴²⁰ A történet drámaiságát a Ferdinand Pilotytól⁴²¹ közölt kép még inkább érzékeltette. Viszont a nemzeti ünnep előtti lapszám többek között kimerítően tárgyalta és rajzoltatta a – más lapokban is egyre gyakrabban teret kapó – versenylovat, Kincsemet mint a sok dicsőséget szerző „földinket”;⁴²² illetve a hírek rovatban szerepelt a csodáló legújabb győzelmének nyeresége,⁴²³ bemutatta és illusztrálta az Állatkert új madárházát,⁴²⁴ leírta, miről ismerhetők fel az angol turisták,⁴²⁵ s végül a hirdetéses oldalak egyikén volt a már említett kereskedői felhívás a kihagyhatatlan, az ünnepre érvényes, olcsó vásárlásról.

A hetilap a Szent István-ünnepet követően a címlapon emlékezett meg a tudományos élet halottjáról, Horváth Mihályról,⁴²⁶ illetve jelezte a Magyar Történelmi Társulat kassai ülését,⁴²⁷ valamint az előző évek sommázó gyakorlatától eltérően, tartalmas, élményszerű leírást adott a mozgalmas fővárosi megemlékezésről.⁴²⁸

416 I. (Habsburg) Albert (1397–1439) magyar király.

417 Luxemburgi Erzsébet (1409–1442) magyar királyné.

418 (Luxemburgi) Zsigmond (1368–1437) magyar király.

419 Kottanner Jánosné (1400 k.–1470 k.) Luxemburgi Erzsébet udvarhölgye, az ő emlékiratában maradt fenn a korona elvitele Visegrádról Komáromba.

420 –á–r–: A korona-mentők. *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. augusztus 11.) 32. sz. 501–502.

421 Piloty, Ferdinand (1828–1895) német festő, az akadémikus stílusú történeti festészet művelőinek egyike.

422 S–s: Kincsem. *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. augusztus 18.) 33. sz. 525–526.

423 „Kincsem” győzelme ... uo. 528.

424 –y: Az új madárház a budapesti állatkertben. uo.

425 Angol turisták. uo. 526–527.

426 Szász Domokos: Horváth Mihály (1809–1878). *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. augusztus 25.) 34. sz. 533–534. – Szász Domokos (1838–1899) lelkész, az Erdélyrészi református kerület püspöke.

427 A magyar történelmi társulat ... *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. augusztus 25.) 34. sz. 543.

428 Szent István ünnepére ... *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. augusztus 25.) 34. sz. 544.

„Szent-István ünnepére az ország minden részéről özönlött a vidékiek tömege a fővárosba. Megtetszett, hogy elég jó aratás volt; ily sokan már évek óta nem vették igénybe az olcsó vasutakat. De egyéb tömegvonzó körülmények is összetalálkoztak most; ilyen a tanítók egyetemes gyűlése, a nemzetközi gabnavásár[!], mely e hó 19-én nyílt meg; a könyvkereskedők kongresszusa és a nagy vásár kezdete. A szállodák meg is teltek hamar, s a kéjvonatok utasai egy részének fogadóról fogadóra kellett járni, míg végre egy madráczot kapott valahol a folyosó végén. A nyilvános helyeken, utczákon mindenütt idegen arcokat lehetett látni, jó egészséges arcokat, s megszaporodott a magyar szó, s előtűnt az aszfaltos utcák ritka jelensége, a magyar viselet is. Természetes, hogy a fővárosiak és a vidéki invázió legnagyobb találkozása most is az ünnepi körmenetkor történt, Budavár bástyái közt. A kissé borult idő megtörte a nap hevét, s kívánni sem lehetett volna kellemesb időt. Roppant tömeg özönlött a várba, s megtöltötte azt a szorongásig, várva a menet elhaladását. A körmenetet maga a bibornok-primás vezette, s részt vettek abban a politikai, polgári és katonai hatóságok. A miniszterek közül Pauler⁴²⁹ és b. Bedekovics⁴³⁰ jelentek meg. A »dicsőséges szent jobb« körül az alabárdos és sisakos koronaőrök haladtak. A nagy misét és egyházi beszédet a helyőrségi templomban tartották. Rónay István szoborszentiványi lelkész és országgyűlési képviselő mondta a hitszónoklatot, Máté evangélista ez igéjét választván alapul: »Óvjátok magatokat a hamis prófétáktól.« Korunk hamis prófétáinak azokat tüntette föl, kik tulbecsülve az emberi észet, gúnyos hitetlenségbe merülnek. A helyőrségi templom szertartásai után a menet visszaindult a várkapolnába, s ez képezi az ünnepély fő részét, mert a templomba csak parányi és kiválasztott rész juthat be az óriási tömegeből. Körülbelül 10 órakor indult meg a processzió, melynek festőisége, lengő zászlói, váltakozó szakaszai (az egyletek, testületek) oly

429 Pauler Tivadar (1816–1886) jogász, egyetemi tanár, miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a Magyar Jogász Egylet elnöke.

430 Bedekovich Kálmán (1818–1889) jogász, politikus, Horvát–Szlavón–Dalmátország bánja, valóságos belső titkos tanácsos, nagybirtokos.

impozáns látványt nyújt, s annyi kíváncsi szem kutatja közte az országos nevezetességeket. A templomi szertartás és a menet egyes részei közben a Gellérthegy ágyui dörögtek, s honvédség és rendes katonaság adott sortűzetet. A menet elvonulása után lassan gomolygott le a vár meredek utjain és lépcsőzetein a tömeg, s az alagút előtti tér és lánczhid csakhamar el volt lepve. Teljes egy órán át tartott, míg a sötét tömeg ritkulni kezdett, s a lánczhidon a kocsik is közlekedhettek. Délben nagy ebéd volt a primásnál, ki áldomásában az uralkodót köszöntötte fel, mint szent István koronájának alkotmányos örökösét. A tömeg pedig szétoszlott mindenfelé, s a gőzhajók, omnibuszok, lóvonatu vaspályák és bérkocsik alig győzték szerte szállítani: ki a hegyek közé, a Margitszigetre, az állatkertbe, s mindenhová, a hová csak menni lehet. A gyűjtemények, a múzeum, az országos képtár a délutáni órákban is nyitva voltak.”

A *Vasárnapi Ujság* röviden itt még hírt adott a párizsi és a teplicei Szent István-ünnepségekről,⁴³¹ de visszatért a történész temetésére hasonló részletességgel,⁴³² illetve kitért a budavári Mátyás- vagy Nagyboldogasszony-templom helyreállítására,⁴³³ valamint tudósított Kincsem legújabb sikeréről.⁴³⁴

Az újság szeptemberi első száma pedig arról tanúskodott, hogy a szerkesztőség meg tudta tartani az egyensúlyt a Horváth Mihály halála körüli hírek és a Magyar Történelmi Társulatról szóló beszámolók között. A szerkesztőség az előző évinél bővebben tájékoztatott a Társaság felvidéki találkozásjáról, amelyből megtudható, hogy a tudósok augusztus 26-án reggel indultak Budapestről és este hat órára értek Kassára, ahol a város már feldíszítve várta őket, az előkelőségek estélyt adtak tiszteletükre.⁴³⁵ Másnap kezdődött a közgyűlés, a karzaton a hölgyvendégek figyelték a fejleményeket, megalakultak a bizottságok, majd Ipolyi Arnold megtartotta megnyitóbeszédét, aki „a társulat nagygyűlé-

431 Szent István ünnepe külföldön. uo.

432 Horváth Mihály temetése. uo.

433 A budavári Mátyás-templom építése ... uo.

434 „Kincsem” ismét győzött ... *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. augusztus 25.) 34. sz. 545.

435 A történelmi társulat nagygyűlése Kassán. *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. szeptember 1.) 35. sz. 559.

seinek már évek óta fentartja valamelyik legmagvasabb s a nemzet művelődési történetére vonatkozó tanulmányát. Erősen lüktető nemzeti szellem, a kutató-sok széles köre, a tudományos készültség nagy rendelkezési készlete, és az előadás emelkedettsége jellemzi ezeket”. A *Vasárnapi Ujság* ugyancsak összefoglaló jelleggel ismertette az előadást, illetve kiemelte a fontosabb levezetéseket. A püspök gondolatait „zajos éljenzés” fogadta, majd meghallgatták a hadtörténeti bizottság muhi pusztáról szóló jelentését, a nagygyűlés után megnézték a helyi székesegyházat és domonkos templomot, az ebédet követően a bizottságok alakuló üléseivel folytatódott a nap, a vidékre látogatók elutaztak, a városban maradók további tárgyi emlékeket vettek szemügyre. A lap következő oldalán Horváth Mihály gyászszertartásának rövid ismertetése volt olvasható.⁴³⁶

Összegzés

Az 1878. esztendő augusztusában a vizsgált sajtóban egyértelműen tükröződik, hogy a kormány népszerűsége erősen lecsökkent, s amelyhez hozzájárult a Bosznia-Hercegovinára terjedő hadművelet elutasíthatósága vagy legalábbis megosztó megítélése. A Szent István-ünnep és a hozzá köthető események tárgyalásában és tematikájában ugyancsak változás történt az 1878. esztendőben.

A legszembetűnőbb a *Pesti Napló* véleményformálása és ünnepi hírekbeni közlékenysége. A mérsékelt kritikusan az ország szempontjából veszélyes és felesleges áldozatnak tekintette a háborús lépést. Továbbá a nemzeti ünnep tekintetében a korábbi évekhez képest – amikor a megszokott elenyésző számú közlemény jobbra tényközlésre szorítkozott – kifejezetten sokszor és terjedelmesebben foglalkozott a kapcsolódó eseményekkel. A lap tájékoztatott az egyházi szertartásról, a körmenetről, idézett a szónoklatból. A szerkesztőség bővítette látókörét: a külhoni helyszínek közé bevonta a párizsi világkiállítást, kitért a hazai lótenyésztés büszkeségének, Kincsemnek sikereire. A Magyar Történelmi Társulat éves gyűlése ugyancsak tág teret kapott az újság hasábjain, mert

436 Horváth Mihály temetése. *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. szeptember 1.) 35. sz. 560.

a Szent István-nap eszmeiségéből fakadó időszerű feladatok meghirdetésének tekintették a megnyitóbeszédet, valamint a tudós közösség nagy halottjának, Horváth Mihálynak méltatására többször is sor került. A történész-püspök halála egyúttal alkalmat kínált augusztus 20. és március 15. eszmeiségének összekapcsolására is. A *Hon* kormánypárti fórumként mentegetőzni kényszerült a balkáni fordulat miatt, azonban ugyanazokról az ünnepi programokról és az odatarozó történésekről hasonló módon tudósított, mint a *Pesti Napló*. Az ellenzéki *Egyetértés* határozottan borúlatoan értékelte a háborús helyzetet megérintő nemzeti ünnepet, s a lap ünnepi híryanaga nagyjából megfelelt az előbbi két sajtóban publikáltaknak. Azonban egészen elhagyta a Magyar Történelmi Társulatot, s helyette a III. Egyetemes Tanítógyűlésnek szentelte teljes figyelmét.

A kultúrát képviselő sajtó a politikai lapokéval nagyjából egyező híryanagot közvetített, azonban a kormánypolitika miatti elégedetlenség tompítására, illetve annak levezetésére törekedett. A *Fővárosi Lapok* a háborút kifogásolóknak megoldásként a rászoruló katonacsatládokról és a sebesültekről való gondoskodást ajánlotta. A *Vasárnapi Ujság* pedig a történelmi hangulat megidézése mellett a Szent István-napi idegenforgalmat előnyösen befolyásoló közléseket részesítette előnyben. Sőt, e két újságban először jelentek meg olyan hirdetések, amelyek a fővárosba látogató vendégeknek az ünnepi alkalomra kínálták árujukat, szolgáltatásukat. Egyébiránt írtak a budapesti, vidéki és külföldi Szent István-ünnepségekről, Kincsemről, Horváth Mihályról, a Magyar Történelmi Társulatnak a múlt örökségét megismerő és ápoló programjáról.

MÁRCIUS 15-E 1879-BEN

Magyarország külpolitikájában új fejezet nyílt 1879-ben. Véget ért a balkáni háború, a berlini kongresszus után nyilvánvalóvá vált, hogy mivel Oroszországgal megmaradt az ellenséges viszony, s szorosabb kapcsolatot kell ápolni Németországgal.

A hazai politikai közhangulat az 1878. évi választások után lassan megnyugodni látszott, októberben Tisza Kálmán ismét megkapta a megbízást a kormányalakításra. Az uralkodó szentesítette a Csemegi-kódexként⁴³⁷ is emlegetett első magyar nyelvű teljes büntető törvénykönyvet, amely védte az alkotmányos rendet, a magántulajdont, a személyes szabadságot, illetve a magánosok elleni erőszakos cselekményként értelmezte a bérköveteléseket, a sztrájkot. A büntető jogi rendelkezések korszakosságát érzékelteti, hogy bár az idők során, később módosításokat tartottak szükségesnek, mégis az általános része egészen 1952-ig, a különös része pedig 1962-ig hatályban volt. A következő jelentősebb törvényi változás, amely a népiskolákra vonatkozott, már az 1879-es év tavaszának lett központi kérdése. A szabályozás kötelezővé tette a magyar nyelv oktatását az elemi iskolákban, s amely szándék heves vitákat keltett a nemzetiségek körében.

Március 15-e előző évi kerek évfordulóján az országszerte megtartott ünnepi rendezvények hozzájárultak ahhoz, hogy az 1879-es évforduló előkészületeiről már március legelején felröppentek a hírek. S az egyre inkább polgárosodásnak induló társadalomban a nevezetes napot úgy is várták mint a lecsengő báli időszakot felpezsdítő eseményt. Mindemellett még senki sem számított arra az egész évre kiható pusztításra, melyet a Tisza folyó kiáradása okozott Szegednél március 12-én.

⁴³⁷ Csemegi Károly (1826–1899) jogász, kúriai tanácselnök, a magyar büntetőjog-tudomány meghatározó alakja, az 1878-ban bevezetett büntető törvénykönyv névadója.

Kormánypárti sajtótudósítások

A politikai sajtó pártállását továbbra is elsősorban a függetlenségpártiságának mértéke határozta meg. A kormányzattal mérsékelten kritikus *Pesti Napló* higgadtsága általában a tárgyilagos hangnemében volt tetten érhető, illetve abban, hogy az egyes események fejleményeire, alakulására ritkábban tért vissza. E tekintetben kivételesen közlékeny volt az előző, 1878-as évben, de 1879-ben a korábban megszokott visszafogottságot tükrözte a lap.

Az újság március első napjaiban kelt kolozsvári tudósítása szerint olyan nagyszabású 15-i megemlékezést terveztek, amelyet a honfoglalás millenniumi ünnepségének egyik ottani fénypontjának is szántak.⁴³⁸ A szerkesztőség számolt a szabadságharchoz, illetve a Kossuthhoz fűződő emlékek iránt érdeklődőkkel, hiszen megosztotta olvasóival, hogy előkerült Kossuth Lajos anyjának arcképe,⁴³⁹ vagy hogy Kossuth apjának nyughelyét a megsemmisülés veszélye fenyegette.⁴⁴⁰ Majd a lap beszámolt a Petőfi Társaság felolvasóülséről, amelyre sokan voltak kíváncsiak, bár a tagok közül csak kevesen jelentek meg.⁴⁴¹ S ugyanott kapott helyet az az érdekes társasági hír is arról, hogy a szabadkőművesek is megtartották fényes báljukat az Európa Szállóban, s amelyen a német, a török és a svéd diplomácia is képviseltette magát.⁴⁴²

A *Pesti Napló* nem jelentetett meg vezércikket március 15-e alkalmából, azonban közzétette azt a franciaországi értesülését, miszerint a kint élő magyarok felhívást intéztek a párizsi szerkesztőségekhez, illetve a francia lakossághoz, hogy segítsék a szegedi árvízkárosultak számára kezdeményezendő gyűjtést.⁴⁴³ A tudósításban szerepelt még, hogy a magyar kérést még egy ottani francia notabilitás is megtámogatta nemzetéhez intézett levelével, amelyben arra emlékeztette honfitársait, hogy az 1870–1871-ben német fogságba esett 300 ezer

438 Márczius 15-dikének megünneplése ... *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. március 3. 2.

439 Kossuth anyjának ... *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. március 5. 1.

440 Kossuth atyjának sirja. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. március 26. 2.

441 A Petőfi-Társaság ... *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. március 10. 2.

442 A szabadkőművesek bálja ... uo.

443 Gyűjtések Párisban a szegediek javára. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. március 18. 2.

francia katonából 100 ezer hadifoglyon azért tudtak segíteni, mert a magyar néptől 100 ezer franknyi adományt kaptak.

A *Hon* mint a kormány mellett elkötelezett, azaz mérsékelten függetlenségpárti sajtó március 15-e kapcsán továbbra is figyelemmel kísérte a régebben felkarolt ügyeket, mint az idős honvédek ellátását, a Petőfi Társaság működését, Petőfi Sándor örökségének és műveinek népszerűsítését, a szabadságharc emlékezetét. Tehát a szerkesztőség 1879-ben az előző évek márciusainak tematikájának megfelelően készült a tudósításokra és publicisztikákra. A lap a hónap beköszöntével tudatta olvasóival, hogy megjelent a Petőfi Társaság évkönyve, amely három szépirodalmi művet és egy Petőfi-kultuszt bemutató szemlét tartalmazott, s amelyből azonban hiányoztak a Társaság életéhez tartozó, egyéb adatok.⁴⁴⁴ A szerkesztőség továbbra is beszámolt a Társaság tervezett⁴⁴⁵ és lezajlott felolvasóüléseiről. A március havi rendezvényen többek közt ismertették Petőfi költeményeinek cseh fordításait, majd szerelmes költeményeket, vidám történetet hallgattak meg.⁴⁴⁶ A hónap utolsó, a korábbi években is követett társasági eseménye az Írók és Művészek Társaságának éves közgyűlése volt, ahol kiemelték, hogy 1878-ban megvásárolták a nemzet számára Petőfi szülőházát, megemlékeztek egy nemrég elhunyt színésről, jótékonsági hangversenyt rendeztek Liszt Ferenc közreműködésével, illetve készültek a *Vasárnapi Ujság* huszonöt éves évfordulójára.⁴⁴⁷

A lap hirdetés oldalainak tanúsága alapján a Petőfi-kiadások biztos bevételt jelenthettek a kiadóknak, mert az összes művek díszkiadása után, 1879-ben napvilágot látott a „népies kiadás”, amely azt jelentette, hogy neves grafikusoktól, festőktől származó képek illusztrálták a kiadványt.⁴⁴⁸ Az újság – a belpolitikai életet is feszítő balkáni háborúk – elmúltával felszabadultabban népszerűsítette azt az 1848–1849-es hősi időket is idéző, egykori szabadságharcostól származó könyvet, amely a keleti száműzetésbe szorulókat hol kalandos, hol viszontagságos sorsát, de mindenképpen megpróbáltatásokat jelentő életkörülményeit mutatta

444 »Petőfi-évkönyv« ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. március 1. 2.

445 A Petőfi-társaság ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. március 7. 2.

446 A Petőfi-társaság ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. március 10. 2.

447 Az írók és művészek ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. március 31. 2.

448 *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. március 12. 4., *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. március 19. 4.

be.⁴⁴⁹ Ugyanis a műből az 1878-as évben a *Pesti Napló* közölt részleteket *A magyar emigráció a keleten* címmel, amelynek akkor egyértelműen volt egy kormánykritikus felhangja a balkáni háborús részvételt ellenző törökbarát közhangulat miatt. *A Hon* a *Pesti Naplónál* részletesebben ismertette a kolozsváriak március 15-re vonatkozó elképzeléseit.⁴⁵⁰ A lap hasonlóként tájékoztatást adott a Kossuth Lajos édesanyját ábrázoló kép megtalálásáról.⁴⁵¹ A szerkesztőség örömmel tájékoztatott arról, hogy a két éve szerveződő aradi vértanúk emlékét megörökítő szobor a megvalósulás szakaszába lépett, hiszen sikerült kiválasztani az alkalmasnak bizonyuló művészt Huszár Adolf⁴⁵² személyében.⁴⁵³ A tudósítás tartalmazta a szobrász levelét, amelyben leírta, hogy megszemlélte Arad városában a szobornak szánt helyet, illetve hogyan kívánja megjeleníteni a művet:

„A kor szelleme, a népek gondolkozásának s érzéseinek áramlata 1848-ban: meg van testesítve a bilincseit széttépő szabadság által, mely harcra kél. Őt támogatja a felvilágosodás geniusa fénylő fátylójával kezében, a nemzet áldozatkézsége, melyet az emlék baloldalát elfoglaló csoport fejez ki; – alapja s leghatalmasabb eszköze a harcnak, mit a férfierő, a legyőzhetlen erély, melylyel hőseink küzdöttek, a jobboldalt ülő alakban van megtestesülve. Az emlék hátsó részén levő csoport a harc eredményét mutatja; az elesett harczost, ki a halálban sem hagyja el dicső zászlóját, s őt megsiratja honja, melynek ügyéért küzdött. Az egészet megkoronázza Hungária komoly, bánatos, de méltóságteljes kifejezéssel. – A vértanúk vonásait az utókornak fenntartani egyik fontos feladata az emlékek.”

Az idős honvédek ügye, annak rendezetlensége miatt, a közérdeklődés homlokterében volt. Az egykori honvédek állami nyugellátását először Andrassy Gyula vetette el 1869-ben, majd Tisza Kálmán odázta el a kérdést 1875-ben, holott ko-

449 *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. március 1. 4.

450 A márczius 15-ki nemzeti ünnepély ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. március 3. 2.

451 Kossuth Lajos ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. március 5. 2.

452 Huszár Adolf (1843–1885) szobrász.

453 Az aradi vértanúk szobrának elkészítése ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. március 7. 2.

rábban ellenzéki oldalról kiállt mellette. 1879 tavaszán, Tisza Kálmán vezetésével, az országgyűlés ismét napirendre tűzte a honvédek ellátását, de annak is csak mint honvédmenházi segélyezése került szóba, s amelyet a képviselők megszavaztak.⁴⁵⁴ A segélyről maga a miniszterelnök is megjegyezte, hogy nem sok ugyan, de „több mint a semmi”. A kérdés parlamenti tárgyalása nem nélkülözte a személyeskedő megjegyzéseket, s később még Tisza Kálmán hazafisága is megkérdőjeleződött, hiszen nem volt katona – a vádat a miniszterelnök visszautasította, egyébiránt annak idején hiába jelentkezett szolgálatra, gyengének tartott fizikumja miatt elutasították.⁴⁵⁵ Tehát a helyzet megoldatlan maradt, ezért a részükre adakozók névsorát példamutatás szándékával a sajtó – így *A Hon* is – közzétette.⁴⁵⁶

A lap a nemzeti ünnepen megjelenő vezércikkében osztotta meg, hogy a magasztos emlékezésre szánt gondolatokat megnehezítik a szegedi árvíz okozta veszteségekről szóló hírek, és mindennek ellenére amellet érvelt, hogy a hősies nap előtti idők felidézése erőt ad a küzdelemhez, a folytatáshoz.⁴⁵⁷

„S ha most a kegyelet viszhangja a részvét tényei közt elenyész is [...] Gondoljunk vissza amaz időre, mely amaz évforduló előtt volt. Emelkedjünk azon magaslatra [...] Ez évforduló adhatja meg a választ. Szabadsághoz, alkotmányhoz, nemzetiséghez való ragaszkodásunk, szívós kitartásunk ez uton, a művelődés, előretörekvés, haladás útján: az volt az, mely megteremtette a réginél életrevalóbb, haladottabb, nagyobb jövővel bíró Magyarországot s benne Szegedet, az lesz az, a mely e várost újra megteremtheti.

E ragaszkodás, ez irány közös tulajdona a magyarnak. Nem bitorolhatja azt a maga számára egyik politikai felekezet sem, nem ékitheti jelszavai-val zászlaját egyik párt sem. A nemzet ténye volt márczius tizenötödike; a nemzetéi hagyományai is. O[!Ő]rizzük őket!”

454 Országgyűlési tudósítás. A képviselőház ülése márczius 3. *A Hon*, Esti kiadás. 1879. márczius 4. 2., Országgyűlési tudósítás. A képviselőház ülése márczius 23. *A Hon*, Esti kiadás. 1879. márczius 23. 1.

455 A miniszterelnök mint rekruta. *A Hon*, Esti kiadás. 1879. márczius 31. 2.

456 A honvéd menház ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. márczius 8. 3.

457 Márczius tizenötödikére. Budapest, márczius 14. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. márczius 15. 1.

Az ünnepi lapszám belső oldalának közleménye arra kérte a fővárosi lakosságot, hogy minél többen csatlakozzanak a délután kettőkor az Egyetem térről induló ifjúsághoz.⁴⁵⁸

Ellenzéki sajtótudósítások

Az ellenzéki térfelet megszólaltató *Egyetértés* a teljes függetlenség szükségességét szem előtt tartva (*A Honnál*) terjedelmesebben tárgyalt minden, március 15-ével összefüggő hírt vagy vele kapcsolatos eseményt. A régóta figyelemmel kísért témák közül először a honvédek ügye bukkant fel a lap márciusi számaiban. A híradás bepillantást engedett az idős katonák méltatlan helyzetének részleteibe, azaz hogy a honvédegyletek központi szervezete eltörölte a menházak életét is meghatározó katonai rendszert, s helyette a mindenkit megillető egyenlő bánásmódot javasolta, amely a kasztszellemnél jobban megfelel a nyugalomra vágyó idős bakáknak.⁴⁵⁹ A szerkesztőség – *A Hon* kormánypartilaphoz hasonlóan – beszámolt az aradi vértanúk szoborállításában beállt előrelépést jelentő fordulatról, a művész, Huszár Adolf kiválasztásáról, a levélközlésével együtt.⁴⁶⁰ A Kossuth Lajos édesapjának sírját fenyegető gond háttere is kibontakozott a lap hasábjain.⁴⁶¹ Az apai nyughelyet őrző temető felszámolás elé nézett, illetve a sír megújíthatósági ideje is lejárt, tehát félő volt, hogy a megboldogult földi maradványai elvesznek az utókor számára. Ezért a környékbeli „honleányok” egyike levélben megkereste a „turini remetét”, hozzájárulását kérve a síráthelyezéshez, valamint megírta örvendezését a politikus javuló egészsége felett. Kossuth Lajos válaszában természetesen szabadkozott a felajánlott szívesség miatt, ám végül is beleegyezett a sírmentésbe. S az egészségi állapota és élemedett kora kapcsán kifejtette: igaz, hogy ő már nincs ereje teljében, de a nemzet életében bármikor eljőhet az a pillanat, amikor a nem-

458 Március 15-ét ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. március 15. 3.

459 A honvédegyletek ... *Egyetértés*, 1879. március 7. 3.

460 Az aradi vértanúk emléksobrának ... *Egyetértés*, 1879. március 8. 2.

461 Kossuth Lajos atyjának hamvai. *Egyetértés*, 1879. március 9. 2.

zet magára talál. De a sorok között felszított remény azonnal lehűtötte, mert úgy vélte, hogy addig terelgetik az országot Bécsből és Budáról, hogy az orosz fennhatóság is beköszönhet.

A szerkesztőség a keserű végkicsengésű levél után közvetlenül leköszölte a fővárosi egyetemisták március 15-i ünnepi beharangozóját, amely méltó lesz „Magyarország szabadságának születésnapjához”. A tudósítás megjegyezte, hogy Budapest értelmiségi fiataljai nem fognak letérni arról az útról, amely elvezet „Magyarország függetlenségéhez”, s az előkészületek arra utaltak, hogy legalább olyan formátumú rendezvényre készültek, mint amilyen az előző évi, harmincadik évfordulón volt.⁴⁶² A megemlékezési előkészületekről adtak hírt a fővárosi iparosok köréből és más vidéki helyszínekről,⁴⁶³ mint például Aradról, ahol a helyi honvédegylet úgy látta, hogy a kegyeletes ünnepélyesség évről évre nehézségekbe ütközött, ezért arra kérték a város elöljáróságát, hogy legalább olyan rendezvényről gondoskodjon, mint amelyet Kolozsváron is tartanak.⁴⁶⁴ Az ünnepet megelőző időszak társasági hírei között *A Hon* is beszámolt a Petőfi Társaság havi felolvasóüléséről⁴⁶⁵ vagy a szabadkőművesek báljáról, amelynek titokzatosságát kívánta oldani a kedveskedően fecsegő stílus: „a kőmivesekultus e legfenségesebb mysteriumának megismerésére a »testvéri« felavatást minden borzalmas szertartás és hajmeresztő próbák nélkül számosan nyerték meg olyanok is, a kik máskülönben a kőmives sejtelmeknek legalsóbb fokairól is csak profán rejtelmekkel birnak.”⁴⁶⁶ (A mulatságról szóló tudósítás igencsak eltért a *Pesti Napló*ban is közölt és adatokkal ellátott híradástól.)

Az *Egyetértés* nemzeti ünnepre hangoló hírfolyamát – a szó majdnem legszorosabb értelmében – más mederbe terelte az 1879. március 12-i Szegedet és térségét elsodró tiszai árvíz. A folyó fenti szakaszán a helyi birtokosok érdekei szerint módosított folyószabályozás miatt már voltak vészjósló időszakok. Az ünnepi vezércikk istenítéletnek tüntette fel a felmérhetetlen veszteséggel járó

462 Márczius tizenötödike. uo.

463 Márczius tizenötödikét ... *Egyetértés*, 1879. március 10. 2.

464 Márczius 15-ike és Arad városa. *Egyetértés*, 1879. március 11. 2.

465 A Petőfi-társaság ... *Egyetértés*, 1879. március 10. 2.

466 Szabadkőművesek bálja. *Egyetértés*, 1879. március 11. 2–3.

katasztrófát.⁴⁶⁷ Az írás emlékeztetett arra, hogy néhány napja még az ünnepet várta az egész ország, mégis március 15-e a szomorú politikai viszonyok, „a vét-kes kormányzat és a jogtaposó párturalom” intő figyelmeztetésévé vált. Szeged az iparosodás és a polgárosodás vidéki mintavárosa volt: 1876-ban ott rendezték meg az Országos Ipar-, Termény- és Állatkiállítást, s erre utalt a cikkíró is, majd kérlelhetetlen szigorral kötelezte a kormányzatot a cselekvésre.

„[...] a mi gazdag nagy alföldi városaink, a magyar népnek színe java, ők tartják fen a nemzet jövőjét minden megpróbáltatás között és minden akadály ellenére, melyet éppen az állami hatalmak teremtenek. Ki-mondhatlan veszteségünk volna, ha Szeged megszűnnék létezni. [...] Lehetetlen, hogy a legszigorubb mértékkel ne mérjük a kormány köte-lességét. Nincs oly tekintet, nincs oly akadály, mely a legkisebb hátrálta-tást engedhetné meg Szeged városának tökéletes helyreállításában. Az a kormányzat, mely a milliókat számolatlanul fecsérli el a boszniai ka-landokra, hogy éppen csak a nemzet kárára kamatozzanak, még a lehe-tetlenségben sem találhat mentséget, hogy végletes áldozat árán mentse meg a nemzeti fejlődésnek egyik legdrágább tényezőjét.”

A vezércikk nyomatékossította, hogy a károsultaknak az együttérzésnél több segítségre van szükségük, végül a jeles nap szellemében fogalmazta meg a kilá-tástalanság feloldását:

„És így mégis remélünk! A remény festi nekünk a márcziusi napnak egére a szivárvány ígését, hogy oly szörnyű csapás többé a nemzetet nem fogja érni. Legyen a nap megváltás jele az özönvíz felett!”

A dél-alföldi tragédia átírta és visszafogottabbá tette az ünneplést. Az *Egyet-értés* közleménye alapján a fővárosi egyetemisták ugyanolyan nagy szervező-bizottságot állítottak fel az emlékezés lebonyolítására, mint 1878-ban, illetve

467 Márczius 15-ére. *Egyetértés*, 1879. március 15. 1.

a vidéki nagyvárosok (Debrecen, Nagyvárad, Kolozsvár, Arad, Kaposvár stb.) színházi előadást és egyéb rendezvényt terveztek az évfordulóra.⁴⁶⁸ Budapesten a Nemzeti Színház zenekara a színházi nyugdíjalap javára adott hangversenyének bevételeit átengedte a tiszai szerencsétlenség enyhítésére, a Népszínházban – az eredeti ünnepi programtól eltérve – a szegedi árvízkárosultak számára tartottak jótékony célú műsort, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat viszont megnyitotta tavaszi kiállítását március 15-én.⁴⁶⁹

Az újságban az évforduló másnapjának lapszámát csaknem a szegedi pusztítás és a károsultak megsegítése töltötte ki. A címoldal publicisztikája Szeged özönvizét az ismert világ történelmében szereplő híres városainak végzetéhez mérte, s amelynek vesztesége megérintette a külföldet is, majd ecsetelte az európai nagyvárosok első részvétet kifejező és segítő kezdeményezéseit, valamint az itthoni hírek élén állt, hogy a függetlenségpártiak is összeültek tanácskozni a szegediekéről, a tárcarovat versében visszaköszönt az ünnepnap vezércikk alapállása, azaz bár az emlékezést ezúttal elorozta a vész, visszatér még a dicső nap szentsége.⁴⁷⁰

A további írások, beszámolók ugyancsak a szegediek helyzetét láttatták különböző szemszögből, de az ellenzéki lap figyelme azért kiterjedt a március 15-i ünnepélyességekre is. A közölt tudósítás⁴⁷¹ szerint a „nemzeti újjáébredés” napján az egyetemisták menete fél háromkor indult el az Egyetem térről a Kerepesi úti temetőbe, ahol felkeresték Forinyák Géza, Woronieczki,⁴⁷² Sárosi Gyula, Batthyány Lajos sírját és a vértanúk emlékművét, beszédeket mondtak, koszorúztak, elénekelték a *Szózatot* és a *Himnusz*t, később összegyűltek a szokásos Komlókert vendéglői vacsorájukon, ahol éltették a márciusi ifjakat, és bíztak Szeged megújulásában. A fővárosban máshol is voltak megemlékezések, de

468 Márczius tizenötödikét ... *Egyetértés*, 1879. március 15. 2.

469 A nemzeti színház zenekarának közreműködésével ..., A népszínházban ..., Az orsz. m. képzőművészeti társulat ... uo.

470 Szeged és a külföld., Budapest, március 15. A függetlenségi kör ..., Bartók Lajos: Márczius 15. *Egyetértés*, 1879. március 16. 1. – Bartók Lajos (1851–1902) költő, drámaíró, szerkesztő. Költői stílusa Petőfi Sándor műveire emlékeztetett.

471 Márczius tizenötödikét ... *Egyetértés*, 1879. március 16. 2.

472 Woronieczki, Miaczeszław (1825–1849) katonatiszt, a szabadságharc egyik alezredese.

csak a VI. kerületi polgári körből érkezett híradás, miszerint a szónok Kossuth Lajosról mint a magyarok Mózeséről beszélt, aki kivezette a népet a rabságból, és ugyancsak elesett attól, hogy láthassa a „magyarok Kánaánját”; végül a kör elküldte a „turini remetének” az elmaradhatatlan táviratot.

Az *Egyetértés* nem sokkal később közreadott levelezői tudósításai alapján, az egész országot megrázó szegedi csapás mellett is, vidéken is megadták a tiszteletet március 15-ének.⁴⁷³ Egerben a honvéd-, tűzoltó- és legényegylet kivonult a vértanúk sírjához, a jogakadémián ünnepi megemlékezést szerveztek, azaz a diákság díszes menetben meglátogatta a honvédek sírját, meghallgatták a szónoklatot, elénekelték a *Himnusz*t, a *Szózat*ot egy Kossuth-nótával együtt, este pedig a helyi illusztris vendéglőben, Kossuth babérkoszorúzott arcképe mellett a díszes vacsorán a város előkelőségei méltatták a politikust. Dunaföldváron az Egyenlőségi Kör gondoskodott a megemlékezésről, felidéztek 1848 vívmányait, s megragadták az alkalmat, hogy a szegediek javára adakozzanak, sőt, a Kossuthnak szánt sürgöny díját is felajánlották erre a célra. A gyöngyösi Társadalmi Kör ünneplői megélték a Kossuthot dicsőítő szónokot. A dunapataji 48-as Polgári Olvasó Körben az ünnepi beszéd után megszövegezték a Kossuthnak küldött üdvözlőt, és gyűjtést indítottak az árvízkárosultaknak. A csúzai megemlékezésen szintén Kossuthé volt a főszerep. Sátoraljaújhelyen pedig hangversenyt adtak 1848 tiszteletére, illetve nagy sikert aratott az egykori honvéd és megbecsült helyi vezető tisztviselő, Bajusz József⁴⁷⁴ ünnepi költeménye.

A szerkesztőségbe az elkövetkező napokban is egyre szállingóztak a tudósítások az ország különböző pontjairól.⁴⁷⁵ A kecskeméti Népkörben felköszöntötték Kossuthot, ünnepi beszédek tartottak érintve az ország helyzetét, és adakoztak a szegediek számára. Iglón a főiskolások kivonultak a honvédek sírjához, az elhangzott emlékbeszéd kinyomtatásra került, amelynek bevételét felajánlották az árvízkárosultaknak. Debrecenben tömegesen vettek részt az ünnepségen: a főiskolásokat, a '48-as honvédeket, a függetlenségi párt tagjait,

473 Márczius 15-ét ... *Egyetértés*, 1879. március 18. 2.

474 Bajusz József (1824–1913) jogász, Zemplén megye egyik aljegyzője.

475 A márczius 15-iki ünnepélyekről ... *Egyetértés*, 1879. március 19. 2.

a főiskolai énekkart, a főiskolai tűzoltóegyletet, a tornaegyletet, az egész diákságot az érdeklődők sokasága követte a temetői menetben, majd bevonultak az emlékkertbe miközben szavaltak és énekeltek.

Az ünnepi híradások különlegességeket is tartalmaztak.⁴⁷⁶ Egy kárpátaljai levelező megírta, hogy az ungvári magyar katolikus polgároknak felmerült egy március 15-i ünnepi istentisztelet, melyet a római katolikus plébános elutasított, viszont a görögkatolikus orosz plébános „hazafiúi örömmel” teljesítette a kérést, és a mise végén magyar nyelven emlékezett meg a szabadságharc hőseiről. Az Ung megyei honvédegyelet a városházán gyűlt össze azért, hogy megírják a Kossuthnak küldendő sürgönyt, majd daleylet részvételével ünnepélyes műsoros estet rendeztek a helyi vendéglő nagytermében, amelynek végeztével Kossuth felkoszorúzott arcképe előtt elénekelték a *Kossuth Lajos azt üzente* kezdetű dalt. Eperjesen a jogakadémia hallgatói szerveztek emlékünnepet szavaltokkal, hazafias gondolatokkal. Az aradi ünneplőkhöz csatlakozott a Szegedről visszainduló budapesti és nagyváradi ifjúság, s külön felkeresték az aradi kivégzés helyszínét, a nagykanizsaiak az ünnepi társasvacsora végén adományt gyűjtöttek a szegediek javára. A március 15-e utáni időszak szomorú hírei közé tartozott a két, egykori szabadságharcos múlttal rendelkező, megbecsült férfiúk halálhíre.⁴⁷⁷ Valamint a lap tájékoztatta olvasóit a Petőfi Társaság évkönyvének megjelenéséről.⁴⁷⁸

Az *Egyetértés* párizsi levelezője lejegyezte franciaországi tapasztalatait az ott élő magyarokról.⁴⁷⁹ A levélíró szerint a magyarok alulképviseltek Párizsban, hiszen a magyar előkelőségek szívesebben csoportosulnak Bécsben, mint Párizsban, mert ott rangjuk okán bennfentesekként bánnak velük, míg a franciáknál egyszerűen csak „urak”. Az ott élő, zömmel iparos- és munkásréteget képviselő, csekélyke magyarságot a Magyar Egylet tömöríti, a társaság összetartója és

476 Március 15-diki ünnep egy orosz templomban. *Egyetértés*, 1879. március 21. 2.

477 Elhunyt főúr. Gr. Wass ... *Egyetértés*, 1879. március 22. 2., Egy régi honvédet ... *Egyetértés*, 1879. március 28. 2.

478 Petőfi-évkönyv. *Egyetértés*, 1879. március 27. 2.

479 Varjassy Béla: A magyarok Párizsban. Páris, márcz. 13. *Egyetértés*, 1879. március 21. 2. – Varjassy Béla (1839–1909) katonatiszt, tudósító, tisztviselő.

működtetője, az arisztokrata művész, Zichy Mihály⁴⁸⁰ családias légkört teremtett saját vagyonából és honfíui elköteleződéséből. Azonban az együletet egyelőre jobban foglalkoztatta a királyi pár ezüst lakodalma ahelyett, hogy március 15-ének adnának elsőbbséget, hiszen az alapítók az egykori szabadságharcos menekültek voltak. Egy későbbi franciaországi értesülés már a kinti sajtónak a magyar néppel rokonszenvező, a szegedi szerencsétlenség áldozataival együttérző megnyilvánulásáról számolt be: a francia lap írása különválasztotta a franciákat kedvelő magyar népet a németbarát politikusaitól, hiszen az 1870–1871-ben lezajlott francia–porosz háború során akárhányszor egy-egy francia sikerről szóló hír kapott szárnyra, a magyar nagyvárosok utcáin ujjongtak az emberek, s emellett hivatkozott a Monarchia független sajtójára, amely kárhoytatta – a magyar ellenzék által is kifogásolt – a tiszai folyószabályozás szűkös költségvetését, a boszniai háborúra fordított összegeket.⁴⁸¹ Rögtön ezután a lap franciaországi tudósítója igazolni látta a franciák iránti szimpátiáját, hiszen olyan mértékű segítő szándékot és adakozást tapasztalt – különösen a *Le Figaro* szerkesztőségében – a hétköznapi francia emberektől, hogy abból jelentős adományra következett.⁴⁸²

Időközben folytak a magyar nyelv népiskolai oktatása körüli viták. Ennek kapcsán az *Egyetértés* megosztott egy levelet a román görögkeleti metropolitától, Román Mirontól,⁴⁸³ aki ugyan visszautasította a magyar hazafiságát kétségbevonó vádakot, viszont mégsem támogatta a törvényjavaslatot.⁴⁸⁴ Az ellenzéki lap munkatársai azonban úgy értesültek, hogy a románok között szerettek volna a metropolita kiállításért hálálkodó aláírást gyűjteni, de a helybeliek nem hagyták magukat, mert „[a]z ur sem volna ma ügyvéd, ha nem tudna magyarul”,⁴⁸⁵ illetve, hogy a későbbi boldogulás reményében már régóta számosan előszeretettel tanították gyermekeiket magyarul.⁴⁸⁶ Az ellenzéki lap ismertette

480 Zichy Mihály (1827–1906) festő, grafikus, a romantikus festészet jeles képviselője, az illusztrálás nagymestere.

481 Francia részvéthangok Magyarország iránt. *Egyetértés*, 1879. március 28. 2.

482 Varjassy Béla: Magyarok iránti rokonszenv Franciaországban. Páris, március 24. *Egyetértés*, 1879. március 29. 1–2.

483 Román Miron (1828–1898) román görögkeleti érsek-metropolita, országgyűlési képviselő.

484 Román Miron ... *Egyetértés*, 1879. március 22. 2.

485 A zernesti oláhok és a magyar nyelv. *Egyetértés*, 1879. március 28. 3.

486 A magyar nyelv népiskolai oktatása ... *Egyetértés*, 1879. március 29. 2.

a román egyházi vezető másik levelét is, amelyben a szegedi árvízkárosultakért való gyűjtésre biztatott, s amely tanúsította emberbaráti szemléletét.⁴⁸⁷

„Ime az alkalom megmutatni, mennyire ismerjük és érezzük lelkünkben minden körülmény közt keresztényi és hazafiui kötelességünket, ha mindjárt másrésről küzdenünk kell magunknak is saját legfontosabb létérdekeinkért. A vészeset, habár szomorú, de épen alkalmas arra, hogy emberbaráti érzelmeink által sugallt tettekkel mutassuk meg, hogy büszkeségünknek tartjuk magunkat kitüntetni azok felett, kik néha az övéik iránti kizárólagos előszeretetből, mások fájdalmai elől képesek elzárni sziveiket.”

A kulturális sajtó közleményei

A kulturális élet sajtója, ahogy addig is, lényegre törőbben követte a márciusi nemzeti ünnephez köthető eseményeket. A *Fővárosi Lapok* irodalmi lapként március legelején a Petőfi Társaság kapcsán – a más újságokban is emlegetett évkönyvön kívül – felhívta a figyelmet egyik jeles tagjuknak, Lauka Gusztáv⁴⁸⁸ az 1840–1850-es évek költőinek és íróinak az életéről szóló feljegyzéseit tartalmazó könyvére és a Társaság kiadójának, Abafi Lajosnak⁴⁸⁹ a magyar népköltészet német fordítójának újabb kötetére.⁴⁹⁰ Az újság beszámolt a Társaság havi felolvasóüléséről.⁴⁹¹ Hevesi József⁴⁹² a lap hasábjain emlékeztette előfizető-gyűjtőit a március 15-én megjelentetni kívánt első verseskötetere szóló

487 Román Miron a szegediekről. *Egyetértés*, 1879. március 28. 2.

488 Lauka Gusztáv (1818–1902) író, levéltáros, a Petőfi Társaság tagja.

489 Abafi (Aigner) Lajos (1840–1909) irodalomtörténész, könyvkiadó, lepkész, a Petőfi Társaság tagja, a magyar szabadkőműves mozgalom feltárója.

490 A Petőfi-Társaság ... *Fővárosi Lapok*, 1879. március 2. 244. – Lauka Gusztáv: *A múlttól a jelennek: Emlékjegyzetek*. Aigner Lajos, Petőfi Társaság, Budapest, 1879., Aigner Lajos: *Ungarische Volksdichtungen*. Aigner Lajos, Budapest, 1879.

491 A Petőfi-társaság ... *Fővárosi Lapok*, 1879. március 8. 268., A Petőfi-társaság ... *Fővárosi Lapok*, 1879. március 11. 277.

492 Hevesi József (1857–1929) író, újságíró, szerkesztő.

ívek beküldési határidejére.⁴⁹³ A szerkesztőség értesítette olvasóit arról, hogy a fővárosi egyetemisták már megalakították bizottságukat a március 15-i temetői kivonulásra,⁴⁹⁴ illetve megszította az idős honvédmeházi katonák életét megnehezítő szigorú szabályok eltörlését.⁴⁹⁵ A *Fővárosi Lapok* jó előre közzétette a szabadkőművesek zártkörű báljának beharangozóját,⁴⁹⁶ és amelynek híre visszatért a böjti bálakat felsoroló tudósításban.⁴⁹⁷ A vigasságokról hírt adó sorokat beárnyékolta a Tisza folyó kiömlése miatti előzetes aggodalmak. Azonban akkor még egyelőre mindenki az előző évi várakozással nézett a március 15-i megemlékezés elé, hiszen a lap hasábjain szerepelt a sírkerti látogatás tervezett menetrendje.⁴⁹⁸

Március 15-e napjára a szegedi katasztrófa híre már az egész országot bejárta. Az irodalmi újság, a *Fővárosi Lapok* közvetlenül nem tárgyalta a tragédiát, hanem inkább a részvét hangjait és a jótékonysági adakozásokat közvetítette. A lapból ekkor még nem tükröződött, hogy a budapestieket is nyomasztotta a szerencsétlenség ténye, viszont más sajtóból tudhatták, hogy a Népszínház aznapki bevétele a károsultaknak megy. A közölt műsorrend⁴⁹⁹ szerint a teátrumban ez alkalomból *A szegedi lókupec* című darabot adták Benedek József⁵⁰⁰ tollából és Latabár Endre⁵⁰¹ megzenésítésében. A Nemzeti Színházban Victorien Sardou⁵⁰² és Charles-Louis-Étienne Nutter⁵⁰³, illetve Ernest Guiraud⁵⁰⁴ *Piccolino* zenés vígjátékát, valamint Jules Barbiertől⁵⁰⁵ és Louis-Alexandre Mérante-től⁵⁰⁶

493 Hevesi József ... *Fővárosi Lapok*, 1879. március 6. 259. – Hevesi József: *Ibolyák. Költemények*. Khór Nyomda, Budapest, 1879.

494 Egyetemi polgárokból ... *Fővárosi Lapok*, 1879. március 5. 256.

495 A honvéd központi bizottmány ... *Fővárosi Lapok*, 1879. március 8. 268.

496 A szabadkőművesek ... *Fővárosi Lapok*, 1879. március 2. 244.

497 Böjti bállok ... *Fővárosi Lapok*, 1879. március 11. 277.

498 Március 15-dikén ... *Fővárosi Lapok*, 1879. március 12. 281.

499 *Fővárosi Lapok*, 1879. március 15. 296.

500 Benedek József (1827–1892) színész, rendező.

501 Latabár Endre (1811–1873) színész, rendező, színházigazgató, műfordító. A Latabár-színház megalapítója.

502 Sardou, Victorien (1831–1908) drámaíró.

503 Nutter, Charles-Louis-Étienne (1828–1899) író, szövegíró, műfordító.

504 Guiraud, Ernest (1837–1892) zeneszerző, zenetanár.

505 Barbier, Jules (1825–1901) költő, dramaturg, szövegíró.

506 Mérante, Louis-Alexandre (1828–1887) táncos, balettmester.

a *Szilviát*, *Diána nimfáját* háromfelvonásos balettelőadásban vitték színre Léo Delibes⁵⁰⁷ zenéjével. A budai Várszínház Alexandre Dumas⁵⁰⁸ *A törvénytelen fiú* című színművével várta a közönséget.

A *Fővárosi Lapok* ünnep utáni beszámolója szerint a napsütéses hideg időben a pesti ifjúság nem képviseltette magát olyan számban, mint a harmincadik évfordulón, ám még így is sokan csatlakoztak az emlékezőkhöz. Az ünnepség a temetői beszédek és a nemzeti dallamok éneklése után délután ötkor véget ért.⁵⁰⁹ A leírás utalt arra, hogy számos fiatal elindult Szegedre, s arrébb szerepelt egy rövid üzenet, miszerint a szegedi polgármester nem örült a hivatlan vendégeknek, mert csak kenyérpusztítót látott bennük.⁵¹⁰ Néhány nappal később a lapban megjelent egy közlemény, amely tájékoztatta az olvasókat arról, hogy kilencvenkét fiatalember tizenkilenc csónakkal volt lent Szegeden, ahol a végkiemerülésig mentettek.⁵¹¹ Az újság inntól kezdve sokáig hírcsokorba rendezve adta közre a főváros és a vidék részvétét kifejező egyleti, társasági, kormányzati és magánadományozásokat.⁵¹²

A *Vasárnapi Ujság* az irodalom mellett a közismeretek terjesztésén is fáradozott, mintsem elmerült volna a politikai események értelmezésében, illetve a hetente jelentkező számaival csak felületesen és válogatottan követte a mindennapok történéseit. Az újság 1879. március elején ünnepelte 25 éves fennállását, és ez alkalomból Gyulai Pál⁵¹³ anekdotikus elemekkel átszőtt, személyes hangú, élményekkel és értékítéletekkel telített visszaemlékezésével mutatta be az eltelt negyedszázad szerkesztőségi életét, személyi viszonyait, az emlegetettek jellemvonásait az irodalom- és sajtótörténet összefüggéseibe ágyazva.⁵¹⁴

507 Delibes, Léo (1836–1901) zeneszerző.

508 Dumas, Alexandre, ifj. (1827–1895) író, drámaíró.

509 Az egyetemi ifjúság ... *Fővárosi Lapok*, 1879. március 16. 300.

510 Az egyetemi ifjak ... uo.

511 A Szegeden ... *Fővárosi Lapok*, 1879. március 21. 321.

512 A teljesség igénye nélkül lásd A főváros részvéte. *Fővárosi Lapok*, 1879. március 20. 316., A vidék részvéte. *Fővárosi Lapok*, 1879. március 20. 317., A főváros részvéte. *Fővárosi Lapok*, 1879. március 21. 321., A vidék részvéte. *Fővárosi Lapok*, 1879. március 21. 322.

513 Gyulai Pál (1826–1909) irodalomtörténész, költő, író, műkritikus, egyetemi tanár, a Kisfaludy Társaság elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, a főrendiház tagja.

514 Gyulai Pál: A Vasárnapi Ujság huszontötödik évfordulóján. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. március 16.) 11. sz. 161.

A kerek évforduló viszont elvonta a lap figyelmét a korábban is kísért főbb eseményszálak fejleményeiről úgy, mint a Petőfi Társaságról, Petőfi kultuszáról, a március 15-i nemzeti ünnepről, vagy a szabadságharc emlékezetéről. Az újság a megfelelő rovatában a Petőfi Társaság kapcsán a kiadványokból szemlélte a Társaság irodalmi folyóiratának utolsó füzetét, az évkönyvet ismertetve csípősen megjegyezte, hogy a közölt vers értelme korántsem olyan tiszta, mint a névadóé, Petőfié, hanem inkább az „érthetlenségig homályos”, de Lauka Gusztáv memoárjának bemutatásából sem hiányoztak a szurkálódó megállapítások.⁵¹⁵ A továbbiakban beszámolt a Társaság havi felolvasóüléséről, illetve az egyleti hírek közt megosztotta az Írók és Művészek Társaságáról azt, hogy a hónap folyamán jótékonysági előadást tartanak az árvízkárosultak javára, és meg kívánják szerezni a *Vasárnapi Ujság* egykori szerkesztőjének, Pákh Albertnek⁵¹⁶ mellszobrát.⁵¹⁷

A hetilap a nemzeti ünnep után összefoglalást adott az országszerte lezajlott megemlékezésekről, melyeket a vészterhes időkben is megtartottak – az áttekintés kiemelte a más sajtóban is szereplő, nevezetesebb helyszíneket: Budapestet, Aradot, Debrecent, Kecskemétet, Egert, Dunaföldvárt, Dunapatajt, Sátoraljaújhelyt és Ungvárt,⁵¹⁸ valamint fontosnak vélte tudatni olvasóival, hogy az aradi vértanúk szobrának kivitelezőjéről döntés született.⁵¹⁹ A szerkesztőség már csak a következő hónapban, áprilisban tudta közzétenni az Írók és Művészek Társasága által szervezett jótékonysági est eredményességét és éves közgyűlésének személyi döntéseit, mint ahogy a párizsi Magyar Egylet 1878. évi jelentésének ismertetését a vezetőségről, a taglétszámról, a bevételek és kiadások állásáról.⁵²⁰

515 A Petőfi-társaság kiadásából ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. március 9.) 10. sz. 154–155.

516 Pákh Albert (1823–1867) ügyvéd, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a *Vasárnapi Ujság* alapítója és szerkesztője.

517 Az írók és művészek társasága ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. március 9.) 10. sz. 155.

518 Március 15-ét ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. március 24.) 12. sz. 196.

519 Az aradi emlékszobor bizottsága ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. március 16.) 11. sz. 181.

520 Az írók és művészek társasága ..., A párizsi magyar egylet ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. április 6.) 14. sz. 228.

Összegzés

Március 15-e emlékét, örökségének jelentőségét, az érvényesíteni vagy az elmarasztalni kívánt kérdések hivatkozási alapjának tematizálhatóságát elevenítették fel az 1878. évi megemlékezések az ünnep harmincadik évfordulója alkalmából. Az 1848-as forradalmi nap óta egy olyan új nemzedék nőtt fel, amelynek már nem volt annyi közvetlen élménye, öröme, sérelme, mint az idősebbeknek, ezért tisztábban jeleníthették meg az eszmékkel való azonosulás indokát és mértékét. Az előző évi választások eredményét tudomásul véve, az 1879-es esztendőben a függetlenségpárti, illetve a még függetlenségpártibb szemlélet mellett elkötelezett polgárosodó ország társadalma az évben, a naptár szerint ismétlődő, megszokott, emelkedett eseményeként várta március 15-e nemzeti ünnepét. A magyar nyelv elemi iskolai oktatását kötelezővé tevő törvényjavaslaton kívül más vitás kérdések nem borzolták a kedélyeket.

A közélettel foglalkozó napisajtó a március 15-e szellemiségéhez köthető és korábban is figyelemmel kísért események közzétételével vezette fel a nemzeti ünnepet, amelyet 1879-ben is legalább az 1878. évi megemlékezések szintjén szándékoztak megtartani. Ezt a felfelé szálló ünneptörténeti ívet törte meg a szegedi árvíz-katasztrófa. A kormányoldalt erősítő *Pesti Napló* és *A Hon* az ünnepi rendezvények mellett tájékoztatott a Petőfi Társaságról, a Petőfi kultuszról, a honvédügyről, az emlékműállítás(ok)ról és a tiszai szerencsétlenség károsultjainak megsegítéséről. Mindezekről írt a kormánykritikus *Egyetértés* is, természetesen jóval bővebben és részletesebben, illetve az ellenzéki lap több teret biztosított a külföldi visszhangoknak. A kulturális élet át-nézett fórumai, a *Fővárosi Lapok*, a *Vasárnapi Ujság* rövidebb közleményekkel követték a történéseket.

A sajtó márciusi lapszámait szemlélve megállapítható, hogy a hónap elején általánosságban egy emlékezetes március 15-i ünnepségre készültek, s amelyeket – a szegedi vészre való tekintettel visszafogottabban – országszerte meg is tartottak. A dél-alföldi város pusztulásának hírére nemcsak az ország fogott össze, hanem a külföld is kifejezte részvétét és segítő szándékát, ám közülük is a franciákéról szóló híradások érkeztek meg leghamarabb.

AUGUSZTUS 20-A 1879-BEN

Az 1879-es évben a szegedi árvíz-katasztrófa, a kármentés, a helyreállítás, illetve az újjáépítés kérdése uralta a sajtóéletet. A szerencsétlenség bármilyen végzetes is volt az érintettek számára, Szeged városa, s rajta keresztül Magyarország mégis megtapasztalhatta az összefogás erejét, valamint a világ minden tájáról érkező osztatlan együttérzést, figyelmet és segítséget. Tavasszal a szokásos március 15-i nemzeti ünnepre készülő országban a tiszai áradás bekövetkezése után a tragédia valószínűleg mindenre rányomta a bélyegét. Elhomályosultak az ünneplések, a magasztos emlékezések, a hősök példáját követő szárnyaló gondolatok és fogadkozások, mert az embert próbáló időkben az élet újraindításáért kellett cselekedni, s amelyben a külföld pártfogása további erőt jelenthetett. A kintről érkező támogatások közül kiemelkedett a franciaországi segélyezés, amely ezért keltett nagy visszhangot. Az év nyarának közéletét azonban nemcsak a szegedi katasztrófa és a francia–magyar kapcsolat foglalkoztatta, hanem az 1848–1849-es szabadságharc letörésének harmincadik évfordulója kapcsán Petőfi sorsa, a segesvári csata és a világosi fegyverletétel is. (Az utóbbi témakört csak az említés szintjén tárgyalják.) Az időszerű kérdések között felbukkant még a magyar nyelv kötelező elemi iskolai oktatásának az ügye.

Az 1879-es augusztus 20-i ünnepséget felfokozott érdeklődés övezte, hiszen meg akarták mutatni, hogy a magyarság méltó a francia gesztusra, illetve hogy a rokonszenv és a segítőkész szándék kölcsönös. Tíz nappal a szegedi özönvíz után, március 21-én egy váratlan erejű tengeri viharban elsüllyedt az Arrogante francia hadihajó, bár a mintegy százharminc fős legénységének kétharmada megmenekült, mégis a mentés drámaiságáról tanúskodott az a tény is, hogy a teljes tisztikar odaveszett. A hír hallatán Magyarországon az az általános vélekedés alakult ki, hogy mivel a francia nép a szegedi árvíz-károsultaknak azonnal segítőkezet nyújtott, mindenképp viszonzni kell a szívélyes adományozást. A tiszai áradás okozta megrázkódtatásból nyár végére tért magához annyira az

ország, hogy úgy tekintsen az augusztus 20-ra, amely remek alkalom a francia pártfogás megköszönésére és hasonló adományozás megszervezésére.

Mérsékeltlen kormánypárti sajtótudósítások

Az 1879-es Szent István-napot egészen átszötte a francia küldöttség vendéglátása, megszólalása, az Arrogante-hadihajó áldozatai után maradt családtagok megsegítésére rendezett jótékonysági események, és amelyek mellett a megszkott mérsékelt díjú vonatok, az ünnepi szertartás, Magyar Történelmi Társulat témája kissé háttérbe szorult, illetve a fővárosi nevezetességek a külföldieket is vonzó látványosságok lettek. A polgárosodás élharcosának tartott francia hon képviselőinek be lehetett mutatni azt az őszinte magyar vendégszeretet és nyíltszívűséget, amelyet nemesnek és nagyvonalúnak tekintettek. A francia látogatás megszervezői főként a párizsi Magyar Egylet tagjai voltak, akik a szabadságharc miatt kényszerültek száműzetésbe, vagy később kerültek ki, de általánosságban inkább a teljes függetlenséget pártoló ellenzéki oldalhoz kötődtek. A 19. században a nagy francia forradalom nyomán végbemenő társadalmi változást tekintették az egyik követendő példának a társadalmi fejlődés útján, s ezért a franciákban a haladó gondolkodású, felvilágosult szellemiségű embereket látták.

Még a higgadt véleményre törekvő *Pesti Naplót* is elragadta a hév. A lap előre tájékoztatta olvasóit a szertartás menetéről, a párizsi vendégek⁵²¹ egyik

521 Gouzien, Armand (1839–1892) zenész, újságíró, köztisztviselő; Lafond, J. (18??–?) tudósító, újságíró; Laurençon, Léon (1841–1922) jogász, országgyűlési képviselő; Rops, Félicien (1833–1898) belga festőművész, grafikus, karikaturista.

A küldöttség Munkácsy Mihály, Pázmándy Dénes és Huszár Imre kíséretében érkezett Budapestre 1879. augusztus 19-én este. A társaság kalauzolását főként Pázmándy Dénes látta el. 1879. augusztus 20-án a francia vendégeket külön hajón vitték a margitszigeti Arrogante-ünnepélyre. Augusztus 21-én délelőtt a franciák ellátogattak Nemzeti Színházba, a Képviseletházba, a Városligetbe (Állatkertbe, Korcsolyacsarnokba), a Művészházba [Magyar Képzőművészeti Egyetem elődjébe], délután a csónakegyletbe, tornaegyletbe; este először a Népszínház, majd a Nemzeti Színház előadását nézték meg. Az augusztus 22-i „pihe-

tagjáról, az Andrássy Gyulát bemutató francia sajtóról, az Arrogante-ünnepély margitszigeti előkészületeiről s az új angol követ figyelmességéről, aki az erélyét magyar nemzeti színű zászlóval vonta be.⁵²² Az ünnepnapon megjelenő lapszám lelkes vezércikke⁵²³ Szent Istvánról megírta, hogy az államalapító király harcolt a német hódító császárokkal és a római pápákkal, s végül a szabadságát megtartó, keresztény, polgárosult országot hagyott maga után. Majd rátért arra, hogy egy másik ünnepre is sor kerül, mert a nemzet a hála ünnepét is tartja, hiszen a szegedi pusztulást követően sok nép juttatta el részvétét és adományát, de a franciák voltak azok, akik rokonszenvüket is kifejezték. A szerkesztőségi cikk emlékeztetett arra, hogy annak idején I. István II. Konráddal⁵²⁴ és XIX. János római pápával⁵²⁵ folytatott harca során clunyi Szent Odilóban⁵²⁶ talált támogatóra, mert az apát köre elérte, hogy a német császár és a pápa „tisztelje a magyar nemzetnek szabadságát”.

Az újság a tárcarovatban közölte a margitszigeti Arrogante-ünnepély menetét, műsorát, ismertette a hajó pusztulását, az ez alkalomra írt két verssel együtt.⁵²⁷ Az ünnep másnapján az újság első helyen adott összefoglalót a kiemelt eseményről, s ez elégedetten állapította meg, hogy a megmozdulás „valóságos nemzeti ügygé nőtte ki magát”, hiszen mindenki tőle telhetően igyekezett

nőnapon” a küldöttségnek jelenése volt Albert főhercegnél, az este pedig ismét Nemzeti Színházban és a Népszínházban találta őket. Augusztus 24-én a francia vendégek leutaztak Szegedre, ahol a társaság kettévált, mert így eleget tehettek a város előjáróinak, illetve a polgárság meghívásának. Onnan augusztus 26-án tértek vissza Budapestre (27-ig maradó egyikük kivételével), s augusztus 28-án távoztak Magyarországról. A küldöttség egy képviselője még maradt néhány napot azért, hogy összegyűjtse a róluk megjelent sajtóközleményeket. Lásd még Lelkes István: *A magyar–francia barátság aranykora*. Sárkány Nyomda, Budapest, 1932. (Bibliothèque de l’Institut Française à l’Université de Budapest 23.) – Munkácsy Mihály (1844–1900) Párizsban is alkotó festőművész; Pázmándy Dénes (1848–1936) Párizsban is sokat időző országgyűlési képviselő, publicista; Huszár Imre (1838–1916) író, újságíró, műfordító, országgyűlési képviselő, 1880 és 1886 között Párizsban élt.

522 Simor János., Párisi vendégeink., Andrássy Gyula ..., Az »Arrogante« ünnepélyhez., Az új angol konzul ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 19. 2.

523 Budapest, aug. 19. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 20. 1.

524 II. Konrád (990–1039) német-római császár.

525 XIX. János (?–1032) római pápa.

526 Clunyi Szent Odilo (962–1049) a clunyi apátság apátja.

527 Az Arrogante-ünnepély a Margitszigeten. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 20. 1–2.

adakozni a francia károsultak javára, amely a barátságról és a rokonszenvről árulkodott.⁵²⁸ De a címoldalon ugyancsak olvasható volt a Szent István-napi szertartás lezajlása, amelyre a szép időben a vidékiek tömege érkezett a kéjvontatokkal, szállást is éppenhogy találtak. „[V]alóságos emberár zarándokolt föl Buda várába”, a Szent Jobb-körmenetet a szokásos rendben kísérték a vonulók, a helyőrségi templomban elhangzott a szentbeszéd, eldördültek díszlövészek, azonban és a sokaság ellepte az Arrogante-ünnepély rendezvényeit, és egészen éjfélig élénk volt a főváros.⁵²⁹ Külön beszámoló jelent meg a fővárosi múzeumok ünnepi nyitva tartásának látogatottságáról, amelyből arra következtettek a gyűjtemények, hogy a forgalom másnap emelkedni fog.⁵³⁰ A nevezetes nap számon tartandó eseményei közé tartozott a kor jeles történéseinek, Fraknói Vilmosnak⁵³¹ az új egyházi tisztségre történt kinevezése, valamint hogy egy tisztelője külön köszöntötte ez alkalomból.⁵³² A további, közérdeklődést vonzó tudósítás a francia küldöttség díszlakomájáról szólt, melyet a francia gyökerekkel rendelkező házigazda, Türr István tábornok⁵³³ egy dunai gőzös fedélzetén adott. A beszámoló összefoglalta a pohárköszöntőket, amelyek szerint mind a vendéglátó, mind a megvendégtelt kölcsönösen becsülték egymásban a hősiességet, a szabadság élharcosát és az emberiség példáját.⁵³⁴ Azonban a francia szónok külön hódolatát fejezte ki a magyar uralkodónak, s ez arra utalt, hogy a

528 Budapest, aug. 20. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 21. 1.

529 Szent István napját ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 21. 1.

530 A nemzeti muzeumnak ... uo.

531 Fraknói Vilmos (1843–1924) történétíró, váradi kanonok, arbei címzetes püspök, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárőre, Magyar Tudományos Akadémia titkára.

532 Dr. Fraknói Vilmos ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 21. 1.

533 Türr István (1825–1908) szabadságharcos, olasz királyi altábornagy. A sikeres katonatiszt köztiszteletben állt, az elithez tartozott, jelentős közéleti tevékenységet folytatott, s mindemellett köztudott volt róla magas rangú szabadkőműves tisztsége. A szabadkőművesség korabeli megítélését kedvezően befolyásolta vezetőik szociális érzékenysége, jótékonsági kezdeményezései, mint amilyenről Türr István is tanúságot tett az Arrogante-ünnepség megszervezésekor 1879-ben. A szabadkőművességet körüllengte a titkosság homálya, de alkalmanként a sajtó tudósított a nagyobb társasági eseménynek számító páholyrendezvényekről, és megnevezte a résztvevőket is. A közvélemény, ha felületesen is, de tájékozódhattott róluk az újságok alapján, amelyre példa: H[öke] L[ajos]: A szabadkőművességről. I–II. *Vasárnapi Ujság*, 20. (1873. január 19.) 3. sz. 31., (1873. január 26.) 4. sz. 43.

534 Lakoma a francia vendégek tiszteletére. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 21. 1.

küldöttség magyarországi megérkezését, fogadtatását jelentős háttéregyeztetés előzte meg, s amelyet az udvar, illetve a magyar király is jóváhagyott. Az újságban ugyanitt kapott helyet a szegediek számára befolyt gyűjtések tájékoztatója, amely szerint tetemes összegek érkeztek Franciaországból, de a hongkongiak és a szófiaiak is eljuttatták adományaikat.⁵³⁵

A *Pesti Napló* híradásai szerint az ünnepi nap izgatottsága a Monarchia számos helyére áterjedt, így az osztrák császárvárosra, Bécsre is, ahol a királyi várban az – ott rendes munkanapnak számító – augusztus 20-án átadandó kitüntetések és előléptetések miatt nagy volt a „frakkos” sürgés-forgás, illetve a hivatalos körök megtartották Szent István napját,⁵³⁶ amelyet a rohicsi magyar fürdővendégek is valláskülönbőség nélkül megültek.⁵³⁷ Kolozsváron pedig e napon mutatták be Dobsa Lajos⁵³⁸ *Első István* című színművét: „A darab azon részei, melyek a nemzet fenmaradására és más hazafias akciókra vonatkoznak, perczekig tartó tapsvihart keltettek,⁵³⁹ s később idézték a leghatásosabb mondatokat.⁵⁴⁰

„»A magyar királyról van szó asszonyom«, »A néped magyar, legyen kormányod is magyar.«, »Ha ez a pallérozottság műve, népem maradjon inkább vad, de becsületes.«, »Legyen az hadnagy vagy Isten, de a magyar nemzetnek élni kell!« [...] »A magyar nemzetnek élni kell«”

A lap megosztotta, hogy az Arrogante-ünnepély hajnal 2-ig tartó multságán még a francia újságírók is nagy érdeklődéssel nézték azt a csárdást, amelyre a magyar előkelőségek is tánra perdültek.⁵⁴¹ Azonban másnap a párizsi küldöttség sem pihenhetett sokáig, hiszen a vendéglátóik cigányzenés reggelivel szolgáltak számukra az Európa Szállóban, délután dunai sétahajózással, tornászegyleti bemutatóval, városligeti kirándulással, mintarajztanodai szemlével, este

535 Harmadfél millió. uo.

536 Bécsből ... *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. augusztus 21. 1.

537 A Rohitschban ... uo.

538 Dobsa Lajos (1824–1902) színész, drámaíró, publicista, politikus.

539 Kolozsvárról ... uo.

540 Kolozsvárról ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 22. 2.

541 Az Arrogante-ünnepély ... *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. augusztus 21. 1.

pedig népszínházi látogatással szórakoztatták őket.⁵⁴² A Népszínházban nemcsak a feltűnést keltő párizsi díszvendégek bevonulása aratott sikert, hanem Blaha Lujza⁵⁴³ fellépése is. A színésznő a következő estére is meginvitálta a franciákat, akik azonban még aznap este benéztek a Nemzeti Színházba. A szerkesztőség tudni vélte, hogy egy elmulasztott meghívói gesztus miatt a külföldiek tervezett szegedi útja elmarad, helyette a budai hegyekbe mennek kirándulni, és tudósított a hadihajó-szerencsétlenség hátrahagyottjainak szánt gyűjtés addigi eredményéről.⁵⁴⁴ A lap következő híradása már a francia újságírók hazatéréséről számolt be, azonban közülük egynek még maradnia kellett azért, hogy minél több budapesti sajtómegjelenést begyűjthessen az Arrogante-ünnepélyről, ezért felkérték az olvasókat, hogy küldjék meg a vonatkozó lapszámokat a teljesség érdekében.⁵⁴⁵

A *Pesti Napló* közreadta a hercegprímás Szent István-napi díszebédje meghívottjainak névsorát, az uralkodóra mondott és megéljenzett pohárköszöntőjét.⁵⁴⁶ A lap balatonfüredi levelezője megírta, hogy augusztus 20-án az ottani szeretet-ház javára a helybeliek és vendégeskedők közreműködésével jótékonysági műsoros előadást rendeztek.⁵⁴⁷ Az ország déli részéből, egy lugosi tudósító pedig arról tájékoztatót, hogy mivel az előző században emelt Szent István-kápolnát a megváltozott közlekedési viszonyok miatt elbontották, ezért a helyiek egy új kápolna alapkövének elhelyezésével ünnepelték Szent István napját. Az ünnepség a *Himnusz* eléneklésével zárult, s este pedig mulatságot rendeztek az István-kertben.⁵⁴⁸ A lapban előforduló utolsó Szent István-napi beszámoló a párizsi Magyar Egylet által szervezett megemlékezésről szól, ahol a társaság tagjai a *Rákóczi-induló* taktusaival búcsúztak egymástól, illetve a francia díszvendég e szavakkal fejezte be köszöntőjét:

„»Arra a nemzetre, melynek ily multja van, kulturhivatás vár, annak jövője van. Éljenek a derék, lovagias magyarok! éljen Magyarország!«”

542 A francia vendégek ... *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 22. 2.

543 Blaha Lujza (1850–1926) színésznő, a „nemzet csalóánya”

544 Az Arrogante-ünnepély ... *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. augusztus 22. 2.

545 A francia vendégek ... *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. augusztus 29. 1.

546 Simor János bibornok herceg primás ... *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. augusztus 22. 2.

547 Balaton-Füreden ... uo.

548 A lugosi Szent-István kápolna. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. augusztus 29. 1.

A napilap követte a Magyar Történelmi Társulatnak a nyár végén szokásos táncszokását, melyet Marosvásárhelyen tartottak.⁵⁴⁹ Ipolyi Arnold *A magyar hadtörténelem tanulmánya* címet választotta nyitó előadásának, amelyből a *Pesti Napló* kivonatolva közölte a bevezető részt. A püspök a székelység dicséretével kezdte beszédét, akik a legkülönbözőbb területeken járnak elől mintaszerűségükkel, különösen, ha a vitézségről van szó, de élen járnak a történetírás támogatásában kútfők létesítésével is, nevezetesen a Teleki-könyvtárral.⁵⁵⁰ És mivel a Társulat a hadtörténelem vizsgálata mellett döntött, annak megújításához javasolta a korábbi uralkodói intézkedések és a háborús cselekmények történetét meghaladva „a nemzeteknek állami, társadalmi, műveltségi és ethikai alapkérdését felismerni”. Majd a szerkesztőség az adott részben a Mátyás királyra⁵⁵¹ és korára vonatkozó szakaszt ismertette.

Az újságban a nyár vége felé, a tanévkezdés előtt bukkant fel egy, az akkor időszerű kérdések másik témájához, vagyis a magyar nyelv kötelező oktatásához sorolható, Aradról keltezett híradás, miszerint a magyar nyelv tanfolyam vizsgáján sok idegen ajkú néptanító hölgy és úr jelent meg, akik könnyedén és jó szívvel teljesítették a feladatokat.⁵⁵² Az eredményről azonban *A Hon* már részletesebben és korábban tájékoztatta a korabeli közvéleményt.

Kormánypárti sajtótudósítások

A Hon kormánypárti sajtóként több figyelmet fordított a központilag szervezett Szent István-ünnepségre, de beszámolt a franciáknak szánt, viszonyos jótékonyági eseményekről is. A lapban megjelentek a szokásos augusztus 20-i tájékoztatók a kéjvonatokról, a hercegprímás hollétéről, a szertartásról, a szórakozási lehetősé-

549 A magyar történelmi társulat nagygyűlése. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. augusztus 23. 1–2. – A témaválasztást befolyásolhatta az 1868-as véderőtörvény törvény tízéves hatályának meghosszabbítása, 1878-ban megtoldották még egy évvel 1879 végéig.

550 Teleki Sámuel (1739–1822), a művelt és gazdag erélyi kancellár 1797-ben alapította a válogott műveket tartalmazó értékes könyvtárat.

551 I. Mátyás (1443–1490) Magyarország, Horvátország és Csehország királya, Ausztria uralgó főhercege.

552 Aradról ... *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1879. augusztus 29. 1.

gekről, a Történelmi Társulat üléséről, illetve az előző, 1878-as évben is többször előkerülő lóversenyekről. A csodaló, Kincsem 1879 augusztusában ugyan nem hallatott magáról a lapban, de a nyár végi mezőgazdasági seregszemlén, Mezőtúron lóversenyt rendeztek,⁵⁵³ s amely látványosság 1881-től a fővárosi nemzeti ünnep részévé válik. Az újság közleményei egyértelműen igazolták, hogy a francia küldöttség látogatása, az odaveszett hadihajó áldozatai után maradt hozzátartozók számára történő gyűjtés előmozdítása kormányzati jóváhagyást élvezett, azaz a szerkesztőség is hozzájárult a közérdeklődés és az adakozási kedv felkeltéséhez.

A lap augusztus legelején tudatta olvasóival, hogy a közkedvelt nyári margitszigeti táncvigalmak folytatódnak a 20-ai Arrogante-ünnepélyel,⁵⁵⁴ amelynek műsorelőzetesét⁵⁵⁵ és programját⁵⁵⁶ is közzétette. A részletes program hirdetését a Pest megyei alispán minden városba eljuttatta, a szervezőbizottság pedig 100 példányt elküldött Párizsba.⁵⁵⁷ Azonban addig is a Császárfürdőben⁵⁵⁸ szerveztek zenés táncesttel és más műkedvelői előadásokkal⁵⁵⁹ eredményes gyűjtést a franciák javára.

Az újság idejében felhívta olvasói figyelmét a Szent István-ünnepnap mérsékelt menetdíjszabású vonatokra közleményben⁵⁶⁰ és hirdetésbeli menetrenddel⁵⁶¹ egyaránt. A szabadságharc letörésének és Petőfi eltűnésének harmincadik

553 Lóverseny, termény- és gyümölcs-kiállítás ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 9. 2.; Lóversenyt rendeznek Mezőtúron ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 21. 1.

554 A Margitszigeten ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 1. 2.

555 Az Arrogante-ünnepély ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 2. 2., Az Arrogante-ünnepély ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 7. 2., Az »Arrogante ünnepélyhez[«] ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 10. 2., Az Arrogante-ünnepélyhez. *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 18. 1.

556 Az Arrogante-ünnepély programja. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 12. 2.

557 Az »Arrogante« ünnepély ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 12. 2.

558 A Császárfürdőben ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 5. 3., Az Arrogante javára ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 10. 2.

559 Az »Arrogante« ..., A zenekedvelők nagy termében ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 19. 2.

560 A sz. István ünnepély alkalmából ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 12. 2., A Szent-István ünnep alkalmából ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 16. 2.

561 *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 14. 4., *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 15. 4., *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 17. 4.

évfordulója miatt sűrűbben voltak olvashatók a költővel⁵⁶² és a segesvári csatával⁵⁶³ kapcsolatos írások, sőt a Magyar Történelmi Társulat is ennek jegyében tervezte az éves találkozóját,⁵⁶⁴ amelynek ügyében még előzetesen egyeztettek az indulásról az Akadémián⁵⁶⁵ *A Hon* híradása szerint.

A szerkesztőség Ferenc József születésnapja után, de augusztus 20-a előtt érdekességként osztotta meg azt az értesülést, miszerint a trónörökösnek – megértőnek mutatkozó – királyi atyja megengedte, hogy elolvassa Kossuth trónfosztást követelő beszédét.⁵⁶⁶ A lap további hírei az ünnepre készítették az olvasókat, akik megtudhatták, hogy egész nap elérhetőek lesznek a hajóáratok, a zenekarok próbát tartottak,⁵⁶⁷ valamint azt, hogy várható a hercegprímás érkezése, illetve jó idő esetén a német nyelvű szentbeszéd is el fog hangozni.⁵⁶⁸ *A Hon* ünnepnapjára lapszámának vezércikke Szent István emlékében a nemzet egységének kormányzati programját láttatta, amely a nyugati kultúrára, a nemzeti sajátosságra és az alkotmányos hatalomra támaszkodik.⁵⁶⁹

„Az első magyar király ünnepének monarchikus és nemzeti jellemét és jelentőségét könnyű átérteni; ebből aztán megmagyarázható az is, hogy miért vált az a fővárosra nézve, nagy nemzeti bucsuvá, hová elvándorol a vidéki magyar, egyfelől: vallásos kegyeletből, másfelől: nemzeti érzületből, sőt szükségből; hadd lássa első királya jobbját, kérjen áldást hazájára és azután gyönyörködjek a nemzeti élet gyupontjának, a fővárosnak

562 Jókai Mór: Petőfi-megjelenések rejtélyének megoldása. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 10. 1., Per Petőfi képe miatt. *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 13. 2., A Petőfi arcképére ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 14. 2., Petőfi Sándornak egy pálczáját őrzi ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 19. 2., Jókai Mór: Petőfi arcképének kérdése. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. szeptember 2. 2., Sass István: Petőfi arcképének kérdéséhez. *A Hon*, Esti kiadás. 1879. szeptember 2. 2. – Sass István (1822–1891) orvos, megyei főorvos.

563 A segesvári csata tervrajzáról ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 16. 2.

564 A »történelmi társulat« ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 11. 2., A segesvári sikra ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 12. 2.

565 A magyar történelmi társulat ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 17. 2.

566 A trónörökös és Kossuth. *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 19. 2.

567 A holnapi ünnepélyre ..., Az »Arrogante«-ünnepélyhez. uo.

568 Simor János bibornok primás ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 19. 2.

569 A nemzeti ünnep. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 20. 1.

fejlődésében, emelkedésében; érezze a nemzeti kultúra erejét. [...] Ezt a nemzeti erőt, összetartást fejezi ki a szent István ünnep mindig; az a szükségérzet, melyet [...] magyarja érez akkor, midőn feljő Budapestre szent István király napkor, kifejezi azon hármasság erőt, melyre leginkább szükségünk van [...] Ez a három erő: a nyugoti civilizatio, a magyar nemzeti jelleg és a részeket összetartó, erős, de békitő (és éppen ezért is alkotmányos) kormányzat. [...] Idehaza minden évben annyira fejlődik kulturánk, [...] emelkedik a nemzeti érzet és befolyás, [...] az alkotmányos kormány befolyása [...] a nemzetiségek közt az összetartás szükségése, minden mesterséges izgatás daczára, [...] hogy hazánknak biztos, békés fejlődést biztosítsunk. Ez volt szent István politikája, ez diktálta az Ausztriával való szövetségést, ez tolja elő a kulturális érdekeket, ezek kielégítése követel és szerez tiszteletet a magyar államnak – nemzetiségektől, szövetségesétől és a külföldtől ép úgy, mint saját – pártjaitól.”

A *Hon* a vezércikk alatti tárcarovatban rátért a másik nevezetes megmozdulásra, az Arrogante-ünnepélyre, előbb felelevenítette a hadihajó tragédiáját, majd a műsor kapcsán megjegyezte, hogy ha a budapesti rendezvény nem is vetekedhet a párizsiaknak a Szeged javára tartott jótékonysági esttel sem látványosságban, sem eredményességben, azt mindenképp bizonyítja, hogy a hála-hála és a rokonszenv legalább olyan őszinte, mint amilyen a franciáké volt.⁵⁷⁰ A szerkesztőség az újság belső oldalán adott helyet annak a – kormánypolitikát igazoló – nyilvános köszönetnek, mely a néptanítók számára Aradon lebonyolított, magyar nyelvi póttanfolyam résztvevőinek szólt, mert a vizsgák sikeressége felülmúlta az előzetes várakozásokat, és név szerint felsorolta a román anyanyelvű tanulókat.⁵⁷¹ A magyar nyelvoktatás kötelezővé tételében az eredmény bizakodásra készítette a kormányzatot, amely minden tőle telhető megtett, hogy megnyerje a tanítókat, hiszen a tanfolyam idejére fizette a szálást, illetve napidíjat is biztosított, valamint a legelkötelezettebb, tapasztalt tiszt-

570 Az „Arrogante”-ünnepély. uo.

571 Nyilvános köszönet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 20. 2.

viselőit állította hadrendbe. Az újság értesítette olvasóit,⁵⁷² hogy „Magyarország első apostoli királyának ünnepe alkalmából” a főhadparancsnokság külön még két századot, zenekart, koronaórséget vezényelt az esemény helyszínére, illetve hogy a francia jótékonyági bizottság a Szegedet megsegítő párizsi Opera színházbéli műsoráról 50 darab díszes kiállítású programot ajándékozott a magyar kormánytagoknak és a budapesti rendezőbizottságnak egy szoros egyetértésről szóló üdvözlét kíséretében, valamint a francia küldöttség megérkezéséről, amikor Léon Laurençon így válaszolt a főpolgármester köszöntésére:

„Midőn fogoly voltam Németországban társaimmal együtt élveztem a nagy adományokat, melyeket az önök bizottságai küldtek. Önök a szerencsétlenek barátai voltak; nem feledkeztünk meg róla. És az immár megizmosodott francia köztársaság sem fogja elfeledni. Ujból üdvözlöm önökben a nemes magyar nemzetet.”

A *Honnak* a mozgalmas ünnepnapot értékelő másnapi vezércikkében megszólalt a honfíúi büszkeség, mert az újságíró úgy vélte, hogy az eseménysorozat külföldiek számára is érzékletesen reprezentálta a honi érdemeket.⁵⁷³

„S ha majd az ünnepen jelen volt francziák hazájukba visszatérnek, tanúságot tesznek arról, hogy van itt Európa keletén egy kis nemzet, mely a modern társadalmi eszmékért lelkesedni tud, s melynek ezredéves multja tanúságot tesz arról, hogy »nagy államalkotási erő és képesség« is lakozik benne. [...] meggyőződhetek arról, hogy e nemzet a szt. István korona országai által képviselt állami eszmét is élénken megőrzé még; s hogy a magyar ember első sorban magyar állampolgár s csak azután az osztrákmagyar monarchia lakója. [...] Magyarországnak csak természeti kincsei vannak, Franciaország a tőkepenzesek hazája. Az ünnepnek nem utolsó jelentősége rejlik abban, hogy a francia tőke

572 A szt. Istvánnapi ünnepély emelésére ..., Az »Arrogante«-ünnepélyhez., A francia vendégeket ... uo.

573 Budapest, augusztus 20. A *Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 21. 1.

figyelme föl lesz hiva a mi természeti kincseinkre, melyeknek művelésére, fölszinre hozatalára csak tőkére van szükség; s ezért azt hisszük, hogy az Arrogante-ünnepélynek közgazdasági tekintetben is áldásos utóhatása leend.”

Az esemény részleteit *A Hon* további címlapi beszámolóval hozta közelebb az olvasóhoz, amely szerint Szent István napjának emelkedettsége és látogatottsága előnyére vált a kedvező országképet is felmutatni kívánó „francia napnak”, amelyre még többen érkeztek a fővárosba, hogy részesei lehessenek a viszonyosági jótékonykodásnak.⁵⁷⁴ A margitszigeti hangversenyre már délben minden jegy elkelt. A Margitszigeten diadalkapu fogadta a közönséget, a díszítés tükrözte a francia és a magyar nemzeti színeket. A díszvendégek külön hajón, a Neptun fedélzetén érkeztek meg, ahol fehér asztal mellett „ösi magyar szokás szerint” emelte poharát Türr István az eszmékért küzdő, a szívből cselekvő, és ezért a világ legdicsebb nemzetére, a franciára. Beszéde után Léon Laurençon hasonlóan lelkes válaszában köszöntötte a magyart mint a legvitézesebb nemzetet. A tudósítás utalást tett más, a két nép barátságát méltató tósztokra, majd ismertette Neményi Ambrus⁵⁷⁵ gondolatait, aki az európai közösséget és testvériséget élte, perbe szállt Istennel, amiért katasztrófát idéz elő, hogy ráébressze az embert a „kicsiny igazságokra”. A hajóról a francia vendégek elérékenyülten szembesültek a Duna-parton irántuk érdeklődő, felszaporodó, kíváncsi ember-tömeggel, majd a cigányzene gondoskodott a vidám hangulatról. A gőzös kikötött a Margitszigeten, ahol a díszvendégeket „dörgő éljenriadal” és egy majdnem nyolcszáz tagú cigányzenekar Marseillaise-e fogadta. A főhercegi lak előtt zajló népnépzés ugyancsak a Marseillaise-zel nyílt meg, a közönség nyomására azonnal újrázni kellett a francia himnuszot, amelyet francia zenés darabokból összeállított műsor követett. Az esti zártkörű hangverseny nézőtere is zsúfolásig megtelt, a vendéglők közelében csoportosuló kint rekedteknek pedig a katonai- és cigányzenekarok játszották a talpalávalót. A sűrűn felaggatott lampionok fényével megvilágított szigeten még három szökőkút is hozzájárult az est va-

574 Az „Arrogante”-ünnepély. uo.

575 Neményi Ambrus (1852–1904) politikus, újságíró.

rázlatos légköréhez. A *Hon* névtelen munkatársának csupán egyetlen kifogása volt, rendkívül lassúnak találta az előzetesen beígért hajójáratokat, amelyekkel nagyon nehezen és körülményesen lehetett hazajutni. Becslések szerint a Margitsziget látogatói tizenöt–húszezren lehettek, s a jótékonyság bevételét húsz–huszonötezer forintra tették.

A *Hon* ugyanezen lapszámának belső oldalán szereplő Szent István-napi tudósítás a budai várban hömpölygő tömeget százezresre tartotta.⁵⁷⁶ A borúsnak induló nap verőfényesre fordult. A körmenet negyed nyolckor indult a helyőrségi templomba, minden korábbinál nagyobb katonai díszkísérettel, a notabilitások, tisztviselők, egyesületek szigorú sorrendjében. A szentbeszéd központi gondolatában azt állította, hogy a boldogsághoz szükséges a katolikus hit, illetve ennek hiánya okozza a társadalmi csapásokat és feszültségeket. A szónoklat után a résztvevők visszatértek a vártemplomba. A lapszám esti kiadásában már közreadták Léon Laurençon teljes beszédét,⁵⁷⁷ kiigazítva az első összefoglaló tudósítás vázlatosságát:

„[...] el vagyunk ragadtatva a lelkesedéstől, melyet önök mindenben tanusítanak és a mely a magyar nemzetet a leghősiesebb népek egyikévé tette. [...] Az ünnepély [...] új kapocs a két nép közt, melyek már szertették egymást [...] A megpróbáltatások [...] megszűntek és arra kérem az Istent, hogy azoktól örökre óvja meg a vitéz magyar népet.”

A kormánypárti napilap szerkesztősége az ünnepi hírek közé emelte az aradi magyar nyelvi póttanfolyamról érkezett, székelykeresztúri híradást.⁵⁷⁸ A tanfolyam Szent István napjával zárult, s a levélíró a sikeres képzést nehezítő körülményeket mutatta be.

576 A szt. István ünnepély Budán. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 21. 2.

577 Laurençon ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 21. 1.

578 [Sámi László] Amicus: Magyar nyelvi póttanfolyam. Székely-Keresztúr, aug. 18. *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 21. 1–2. – A levélíró felemlegette, hogy Teutsch György Dániel az erdélyi százados evangélikus püspöke az adott időre szervezett „iskolalátogatás” címén lehetetlenítette el tanítóinak a magyar nyelvi tanfolyamon való részvételt, mert nekik ezért otthon kellett maradniuk. – Sámi László (1817–1881) református főiskolai tanár, publicista; Teutsch György Dániel (1817–1893) teológus, bölcseztanár, jogász, evangélikus püspök, országgyűlési képviselő.

Az ünnepután *A Hon*ban továbbra is az egyik vezető helyet kapták a francia vendégek, akik ellátogattak a tornászegylet bemutatójára és az aznap esti népszínházi előadásra,⁵⁷⁹ a hajós egyesület összejövetelére,⁵⁸⁰ illetve a másnapi nemzeti színházbeli fogadtatásukra és népszínházimegjelenésükre,⁵⁸¹ továbbá előkelő helyen szerepelt az Arrogante-ünnepély bevétele⁵⁸² (amely végül harmincezer frankra rúghatott) és az egyéb jótékonyági estek.⁵⁸³ A lapban tükröződött az is, hogy a vásárok és üzletek forgalmát kedvezően befolyásolta a párizsi küldöttség jelenléte és a Szent István-napra a fővárosba vonat- és hajójegyet váltó huszonöt-harmincezer ember.⁵⁸⁴ A másik központi téma a nemzeti ünnep volt, amelynek kapcsán olyan híradások érkeztek, mint a hercegprímási ebéd vendégeinek névsora vagy a balatonfüredi Szent István-napi jótékony célú műkedvelői műsoros est,⁵⁸⁵ ráadásul a gleichenbergi fürdőhelyen zenés ünnepi nagymisért tartottak, sőt 115 évvel azelőtt Pozsonyban is megemlékeztek Szent Istvánról Mária Terézia kezdeményezésére.⁵⁸⁶

Néhány nappal később, *A Hon* beszámolt arról, hogy a francia küldöttség többsége leutazott Szegedre, az érkezőket a megye és a város vezetése, illetve a helyi sajtó képviselői fogadták.⁵⁸⁷ Léon Laurençon szónoklatában a – Franciaországot és Párizst is nagygyá tevő – kitartó munkára és összetartásra buzdította a szegedieket. A francia vendégek és kísérőik egy része a szegedi újjáépítés királyi biztosánál, Tisza Lajosnál⁵⁸⁸ ebédelt, másik része a szegedi polgárság által szervezett lakomán vett részt, majd délután megmutatták nekik az áradás okozta rombolást. Megrendülésüket a tiszteletükre adott fényes vacsora oldotta, ahol a házigazda, Tisza Lajos köszöntötte a díszvendégeket.

579 Francia vendégeink ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 22. 2.

580 Francia vendégeink ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 23. 2.

581 Nemzeti színház. uo.

582 Az Arrogante-ünnepély tiszta jövedelme ... uo.

583 Az »Arrogante« károsultjai javára ... *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 22. 2.

584 Heti jelentés az ipar állásáról Budapesten. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 23. 2.

585 Simor János primás ..., Balaton-Füreden ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 22. 2.

586 Gleichenbergből ..., Szent István napja Pozsonyban 115 évvel ezelőtt. *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 23. 2.

587 Francia vendégeink Szegeden., Szeged, aug. 24. *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 25. 1–2.

588 Tisza Lajos (1832–1898) politikus, miniszter, kormánybiztos.

„A város kötelességének tartja azért a nagylelkű segélyért, de még inkább a kifejezett rokonszenvéért, melyet a francia nemzet, úgy mint önök tanusítottak.

Ma romjaiban hever a város, de fel fog emelkedni és mint felséges királyunk mondta, szebb lesz, mint volt, fel fog emelkedni; mert egész Európa érdemesnek tartotta arra, hogy érdeklődjék sorsa iránt; fel fog emelkedni, mert polgárai ereiben buzog az életerő [...]

Éljen Frankhon, éljenek a nagy nemzet azon tagjai, kik szivesek voltak minket pusztulásunk közepette felkeresni. Uraim poharamat üritem Laurençon, Gouzien urak és honfitársaik egészségére. Éljenek!”

A küldöttség tudósító tagja, Lafond beszámolóban tájékoztatta a francia olvasókat a látottakról.

„Igen! Szeged fel fog támadni, hiszen egy régi legenda szerint, midőn sok-sok évvel ezelőtt a várost iszonyú tüzvész pusztította el, felmerült a nép ajkán egy régi jóslat, mely azt jövendölte, hogy Szeged még egyszer romba dől, s csak akkor ébred uj fényre, mikor a halottak a temetőből bejönnek a városba. És bejöttek! Az árvíz feldulta a temetőt s néhány koporsó beuszott a városba! A régi legenda beteljesült, uj bizalmat öntött a szegedi népbe ... de előttünk a jóslatnál nagyobb biztosíték a magyar faj s a szegedi nép szívóssága, a külföld meleg részvéte s a királyi szó: hogy Szeged szebb lesz mint valaha! Ugy legyen!”

Az újság a *Le Figarora* hivatkozva megosztotta azt a hírt, miszerint Türr tábornokot megkeresték Franciaországból, hogy a begyűlt adomány felét ajánlja fel egy másik szervezetnek, a tengeri mentőtársaságnak.⁵⁸⁹

Mialatt a párizsiak a Dél-Alföldön jártak, befutott a szerkesztőséghez egy temesvári levél a lezajlott helyi megemlékezésekről: a levelező beszámolt Ferenc József születésnapjának megünnepléséről és a Szent István-napi szertartásról, ez

589 Türr tábornok ... uo.

utóbbinál kiemelte, hogy a szónoklat felelevenítette a vallásosság és a hazafiúság összekapcsolódását István király példáján, akinek küldetése és vallásossága meghatározta az állam életét is.⁵⁹⁰ A lap esti kiadása megszellőztette azt az értesülést, miszerint a pápa öszentségét meg akarják mérgezni, illetve hogy Franciaország a katolikus klérus aranybányája, ugyanis a legfrissebb statisztikai adatok alapján a hívek adományainak köszönhetően a papság és a szerzetesek húszmilliárd frankos vagyona tízszer nagyobb, mint az 1789-es forradalom előtt.⁵⁹¹

Időközben a francia vendégek visszatértek a fővárosba és ellátogattak a Szabadelvű Pártba, ahol megnézték Deák Ferenc⁵⁹² portréját, onnan egy neves fényképészhez vezetett útjuk, majd felkeresték a Deák-kép festőművészenek, Pállik Bélának⁵⁹³ műtermét. Mindkét helyen megajándékozták őket albumokkal és képekkel, hogy így is népszerűsítsék a magyar művészetet és kultúrát a franciák körében.⁵⁹⁴ A hír kitért arra is, hogy a margitszigeti rendezvényről Pállik Béla és Feszty Árpád⁵⁹⁵ készítettek képeket, amelyekkel a francia újságolvasók illusztrációként találkozhatnak majd.

A *Hon* az előző évek gyakorlatát folytatva tudósított a Magyar Történelmi Társulat éves közgyűléséről, Ipolyi Arnold hadtörténeti beszédéről, s a megtárgyalt témákról. A történészeket ünnepélyes keretek közt fogadta Marosvásárhely előkelősége.⁵⁹⁶ A napilap összefoglalta az elnöki előadást, amelynek elejéről kiemelte, hogy a honfoglalás kori magyar hadügyi szervezet tökéletesebb volt a környező népekénél, majd utalásszerűen felsorolta a bemutatott történeti korokat, s végül idézte a beszéd záró részét, mert az a fiatalságnak szánt a múltból merített lelkesítő gondolatokat (is) tartalmazott.⁵⁹⁷

590 Leinich Ch.: Temesvár, aug. 23. Ünnepélyek. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 26. 2.

591 Leo pápát meg akarják mérgezni., A katolikus papság Eldorádója ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 26. 2.

592 Deák Ferenc (1800–1876) politikus, jogász, táblabíró, országgyűlési képviselő, igazságügyi miniszter.

593 Pállik Béla (1845–1908) festőművész, operaénekes, színházigazgató.

594 Francia vendégek ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 26. 2.

595 Feszty Árpád (1856–1914) festőművész.

596 Marosvásárhely, aug. 22. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 23. 3.

597 A magyar ifjuság és a katonaság. Ipolyi Arnold elnöki beszédjéből a történelmi társulat közgyűlésén. *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 23. 1., *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 24. 1–2., *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 25. 1., *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 26. 2.

„[...] vagy mint Szt.-László királyról szól a legenda, hogy felkel sirjából, ha vész éri a nemzetet, nyargalva és lobogtatva a zászlót a hadak előtt, győzelemre segíti népét: úgy van valóban. A nemzetet hadveszélyeiben is megmentheti ő s korszaka hős hadai mestersége s erénye. Ez legyen ma nekünk a nemzeti hagyomány s a szent legenda értelme a nemzetüket megváltó hősokról.”

A Társulat meghallgatta a Teleki-levéltárról készült jelentést.⁵⁹⁸ A tudósok munkáját a kedves és vidám étkezések, táncos alkalmak tették kellemessé.⁵⁹⁹

A *Hon* a *Pesti Naplónál* részletesebben tudósított a párizsi Magyar Egylet Szent István-napi rendezvényéről, amelynek házigazdája, Zichy Mihály elmondta, hogy hazafiúi lelkületét elfedte a rokonszenvért és a figyelemért érzett hála, s köszöntötte a szegediek francia bizottságának elnökét, bár fogadtatásának nagyszerűsége nem vetekedhetett a magyarországiéval, viszont őszinte szívvel éltették Franciaországot, a nemes francia nemzetet és az elnök urat.⁶⁰⁰ A magyar nemzeti színeket is magán viselő díszvendég ezek után válaszolt a *Pesti Naplóban* is idézett mondatokkal, illetve az egylet jegyzője viszont kifejezte lekötelezettségét Zichy Mihálynak, amiért önfeláldozó buzgalommal veszi pártfogásába a kint élő magyarokat. Az estebéd tószjtait csárdásos vigasság követte, melyet a *Rákóczi-indulóval* zártak be. A Magyarországra látogató francia vendégek elutazásuk előtt elköteleződésüket kifejező levelet intéztek a *Hon* szerkesztőségéhez.⁶⁰¹

„»Szerkesztő ur! Mély sajnálattal hagyjuk el Magyarországot, mert távol hazánktól, az önökében éreztük lüktetni a mi Franciaországunk lelkét. Az édes felindulások, melyeket éreztünk, mióta az önök földjére léptünk, egyenesen szivünkbe hatoltak és ide kitörölhetetlenül vannak bevésvé. Visszatérünk és megírjuk, a mit e nemes nép körében, e szép országban láttunk [...]«”

598 A magyar történelmi társulat nagygyűlése. *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 25. 1.

599 A magyar történelmi társulat közgyűlése. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 26. 2.

600 Magyar világ Franciaországban. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1879. augusztus 30. 1.

601 Távozó francia vendégeink Gouzien, Laurençon és Rops ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. szeptember 1. 2.

Az érzelemmel telített búcsúsorok Türr Istvánt mint az Arrogante-ünnepély eszmei atyját, illetve a készséges tisztviselőket is méltatták. Az augusztus 20-i események utolsó híréül a napilap szerepeltette a lugosi Szent István-kápolna alapkövetését.⁶⁰²

Ellenzéki sajtótudósítások

Az ellenzéki *Egyetértés* foglalkozott *A Honban* is tárgyalt augusztusi témakörökkel, azonban ezt bővebben és részletekbe menő aprólékosággal tette. Az újság függetlenségpártibb alapállása miatt a franciák megjelenését a magyar nemzet érdemének láttatta, illetve a Szent István-i örökségből fakadó kötelezettségre és erkölcsiségre fektette a hangsúlyt. *A Honhoz* hasonlóan – olykor terjedelmesebben – közölte az olcsóbb menetdíjű vasúti járatokat, a Szent István-napi szertartást és szórakozási lehetőséget, a Magyar Történelmi Társulat találkozóját, a 1849-hez kötődő évfordulókat.

Az *Egyetértésben* az augusztus 20-i események kapcsán a hó elején főként az Arrogante-ünnepélyének beharangozói kaptak helyet,⁶⁰³ s közékük beékelődött a Petőfi Sándor köré szövődött rejtély tárgyalása.⁶⁰⁴ A margitszigeti műsor programjának megállapítása után az újság ismertette a falragaszos hirdetmény szövegét,⁶⁰⁵ de az előkészületek mindig tartogattak érdekes adalékokat,⁶⁰⁶ illetve tartottak más jótékonyági megmozdulásokat is.⁶⁰⁷ A szerkesztőség ünnepre hangoló közleményei közt megjelent a mérsékelt viteldíjű vonatokról szóló hír-

602 A lugosi Szent-István kápolna ... *A Hon*, Esti kiadás. 1879. augusztus 30. 2.

603 Az Arrogante károsultjai javára ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 3. 2.; Az „Arrogante” ünnepély. *Egyetértés*, 1879. augusztus 10. 2.

604 E[gressy] G[ábor]: A Petőfi-legendához. *Egyetértés*, 1879. augusztus 8. 1–2. – Egressy Gábor (1808–1866) színész, a Kisfaludy Társaság tagja, Petőfi Sándor barátja. – A Petőfi-megjelenések rejtélyének megoldása. *Egyetértés*, 1879. augusztus 11. 1–2. Az írás Jókai Mórnak *A Hon* reggeli kiadásában, 1879. augusztus 10-én, ugyanezen címmel megjelent írásának összefoglalója.

605 Az „Arrogante” ünnepély. *Egyetértés*, 1879. augusztus 12. 2.

606 Az Arrogante ünnep. *Egyetértés*, 1879. augusztus 18. 1.; Az „Arrogante”-ünnep. *Egyetértés*, 1879. augusztus 19. 2.; Az Arrogante károsultjai javára ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 19. 3.

607 Az Arrogante károsultjai javára ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 15. 2.

adás⁶⁰⁸ és hirdetés,⁶⁰⁹ a Magyar Történelmi Társulat az ünnepnapon esedékes indulása a marosvásárhelyi éves gyűlésre,⁶¹⁰ a fontosabb diplomákban tervezett szertartások,⁶¹¹ a budavári ünnepségre elrendelt díszruházat,⁶¹² a hercegprímás érkezése és a német nyelvű szentbeszéd lehetősége.⁶¹³ Egy rákospalotai vendéglős az ünnepnapra közönséget hirdetésben invitálta fogyasztásra,⁶¹⁴ úgy ahogy 1878-ban már a *Fővárosi Lapok*ban egyéb szolgáltatók is felhívták magukra a figyelmet.

Az *Egyetértés* nemzeti ünnepnapra vezércikke – ahogy a *Pesti Napló* és a *Hon* is – ugyancsak megtalálta a Szent István által alapított állam népe és a francia hon lakóinak egymás értékeit erősítő történelmi kapcsolatait, s mindezt a múltat megszépítő emelkedettséggel tárta az olvasó elé.⁶¹⁵

„Nagy ünnep a mai. Az első magyar királynak s a francia nemzet iránti halának ünnepe ez. Az első magyar király kereszténynyé tette a pogányt, szántó vetővé a harczost, országgá a szállást, barátságossá az idegen nemzeteket, európaivá a magyart, állandóvá az alkotmányt. [...] Sokkal többre megy félmilliónál a szeretet adománya, melyet a francia nemzet a szegedi lakosságnak nyújtott. S miként nyújtott! Minő nemzeti ünnepély volt az, melyet Párisban, a világnak városában tartott, hogy a nyomornak kiszajtolta kényét letörölni segítse a szegedi magyarnak arczáról! [...] Szent Istvánnak áldó jobb keze ott nyugszik a selyem párnán, bársony vánkoston. Százan és százezerén zarándokolnak ma oda országunknak minden vidékéből, hogy megtekintsék és megcsókolják azt a szent kezét. De ti [...] gondoljátok meg, hogy a francia nemzet jótékony keze ép oly nemesen nyult ki Szeged után, hogy azt hullámsirjából kiemelje, mint egykor szent

608 Menetdíjmérséklés. *Egyetértés*, 1879. augusztus 15. 2.

609 *Egyetértés*, 1879. augusztus 14. 4.

610 A „Magyar Történelmi Társulat” ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 12. 5., A Magyar Történelmi Társulat ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 17. 3.

611 Templomi ünnepélyek. *Egyetértés*, 1879. augusztus 14. 2.

612 A király születése napján ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 18. 1–2.

613 Az István királynapi ünnepre ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 15. 8.

614 *Egyetértés*, 1879. augusztus 15. 8.

615 Nagy ünnep. *Egyetértés*, 1879. augusztus 20. 1.

Istváné, hogy népét megsegitse. Nemzeti ünnepe lesz ma a fővárosnak ott azon a szigeten, mely Margit király-leány nevééről van elnevezve, kiben egykor szent István vére folyt. Az ünnepélyen ott lesznek néhányan azon francia férfiak közül [...] [és] vigyék hirül dicső honukba, hogy a magyar forró szívének egész melegével köszöni rokonszenvét Franciaországnak!”

Az ünnepi lapszám címlapról induló tárcarovata elevenítette fel a Margitsziget legendákkal és kuriózumokkal teli történetét.⁶¹⁶ A belső oldal ismertette az Arrogante-ünnepély nevezetes látogatóinak megérkezését, üdvözlését, a meghirdetett műsor kedvcsinálóit.⁶¹⁷ A további oldal hívta fel a figyelmet az egyéb szokásos látványosságokra.⁶¹⁸

Az ünnep másnapjának *Egyetértése* szintén a címlapon hozta a rendkívüli nemzeti nap hitelességre törekvően érzékletes leírását, amelyet az alkalom nagyszerűsége hatott át, hiszen előzékeny volt a fogadtatás, a vendégek és vendéglátóik kölcsönösen elragadtatott hangulatba kerültek a másik udvarias és figyelmes gesztusaitól, nemzeti jellemvonásainak kiválóságától, s ezen értékekre utalt minden díszítőelem, amely a romantikus környezetet még varázslatosabbá tette.⁶¹⁹ A terjedelmes tudósítás, bár tartalmilag megegyezett a *Pesti Napló*ban és *A Honban* közöltekkel, mégis más volt a sok részletezéssel, az eltérő kiemelésekkel. Arrébb szerepelt az előző nap névadó eseményének összefoglalója, amely elsősorban a szemlélődő kívülállóságával mutatta be a szertartás külsőségeit, az emberáradat és az utcák színességét, a tömeg hullámzását, a csónakok és a sikló telítettségét, a menet tarkaságát, az elénekelt *Gott erhaltéval*,⁶²⁰ továbbá megjelent a Magyar Történelmi Társulat elindulása és programja.⁶²¹

A különleges nemzeti ünnepnap utóhangjai csak lassan ültek el a napilapban, mert még akadt figyelemre érdemes szempont az izgalmas nap felelevení-

616 Törs Kálmán: Margitsziget előidőkben. [I–II.] *Egyetértés*, 1879. augusztus 20. 1–2., *Egyetértés*, 1879. augusztus 20. 2. – Törs Kálmán (1843–1892) hírlapíró, országgyűlési képviselő.

617 Az Arrogante-ünnepély. *Egyetértés*, 1879. augusztus 20. 1.

618 Az állatkert ..., A nemzeti muzeum ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 20. 3.

619 Az Arrogante-ünnepély. *Egyetértés*, 1879. augusztus 21. 1–2.

620 Szt.-István napját ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 21. 2.

621 A m. történelmi társulat ... uo.

tésére, ahogy az még két nappal később is történt, amikor a tárcarovatbeli írás a margitszigeti csodás rendezvényt az átlagos nézők élményszerű elbeszélésével idézte fel, mely William Shakespeare *Szentivánéji álom* vígjátékába illő fordulatokat tartogatott.⁶²²

„– – A romok⁶²³ közt.

Tizenöt buvókája s kilenczven kanyarulata van a romok közti utnak. Százféle vadfának árnyéka versenyez a lenyugvó nappal: melyik tudna nagyobb homályt terjeszteni. Kezdődik az alkony, ébred a szerelem, csattog a csók.

Maga sétál a pénzügyminiszter⁶²⁴ a romok közt.

Fekete ruhában, ruganyos léptekkel végig járja az alkony homályában a kanyarulatokat. Kit keres? Mit keres? Minden bokorban szerelmes pár, sehol, sehol nem üti fel lángját Dárius⁶²⁵ kincse.

– Jó estét kegyelmes uram!

– Pszt! Pszt!”

Az adomázó írás a következő számban folytatódott Blaháné történetével, aki a margitszigeti fellépése után csak nehezen tudott megvacsorázni, mert elmulasztottak félretenni számára ennivalót, illetve hazamenet a hűvös éjszakában egy gáláns szerkesztő mentette meg a megfázástól, s az író végezetül

622 Carolus: Az Arrogante ünnepély. [I–II.] *Egyetértés*, 1879. augusztus 22. 1., *Egyetértés*, 1879. augusztus 23. 1. – Az írásban megszólított vendéglősök nevében később egy fővárosi pincértől közlemény jelent meg, amelyben bocsánatot kért a művésznőtől, azonban az eset rajtuk kívül álló okokra vezethető vissza. Ugyanis a margitszigeti vendéglős általában német anyanyelvű felszolgálókat alkalmazott, s akik ennél fogva nem is tudhatták, milyen jeles személlyel van dolguk. Lásd A fővárosi pincérek és vendéglősök. *Egyetértés*, 1879. augusztus 26. 3.

623 A margitszigeti Domonkos-rendi apácakolostor romjai. A kolostort IV. Béla (1205–1270) király alapította a 13. században, amely 1540-ig működött. A kolostorban élt Árpád-házi Szent Margit (1242–1270), aki később a sziget névadója is lett.

624 Széll Kálmán (1843–1915) politikus, valóságos belső titkos tanácsos, pénzügyminiszter, később miniszterelnök.

625 I. Dárajavaus (görögösen Dareiosz, magyarosan Dárius) a Kr. e. 6–5. században élt uralkodó a legendás gazdagságú perzsa birodalom királya volt.

megjegyezte, hogy a közkedvelt művésznőt ért méltatlan figyelmetlenségek már nincsenek benne a cifra kiállítású műsorfüzetben. A lap közönsége azt is olvashatta, hogy a francia újságírók újabb meghívásoknak tesznek eleget, hol tart az adományok gyűjtésének ügye,⁶²⁶ vagy azt, hogy még szerveztek jótékony hangversenyt az Arrogante károsultjai javára, illetve hogy a Nemzeti Múzeumban tolongtak a látogatók.⁶²⁷

Az *Egyetértés* figyelme továbbra sem lankadt a párizsi díszvendégek mozgalmas programját illetően, közvetített minden olyan megnyilatkozást és körülményt, amellyel eszmei, erkölcsi, hangulati pártfogásuk révén az események részesévé avathatta az olvasót is. A *Francia vendégeink* címet viselő tudósításban a társas viszonyok jellegét, a fejlemények háttérét érzékeltette egy névtelen újságíró személyes hangú közbevetéseivel, és a vendégek benyomásairól árulkodó – bizalmasnak tűnő – vallomások közreadásával, mint például az ünnepély másnapjáról lejegyzett sorokkal.⁶²⁸

„Először is Laurençon-t kerestem fel. Szinte sajnáltam, hogy nyugalmból felzavartam. Midőn kifejezést adtam annak, hogy belátom fáradsága okát, tekintetbe véve, hogy fővárosunk nevezetességeit ugyyszólván pihenés nélkül látogatták sorba, Laurençon azt válaszolá: »Bevallom, hogy sok helyütt fordultam már meg szép városukban, szinte kiismerem magam benne, azt azonban legnagyobb örömömre mondhatom, mindenütt népüknek jó izlésével, a kezdeten már tul haladó világáros jeleivel találkoztam. Nemzetükben rögtön felismerém szabadság érzetükből folyó azon szivósságot, melylyel érdekeiket megóvták s intézményeik, melyekkel megismerkedtem, világos tanui annak, hogy ez uton haladva, el kell érniük a kitüzött czélt, tökélyesedésüket állami s polgári létükben. [...] már is uj érzelem nyilvánulás ragad bámulatra s heviti keblünket. Hisz az ünnepély, mely a valódi, őszinte rokonszenv, a tiszta szeretet oly feltűnő módon kifejezést nyert nyilvánulása, szinte könnyekre fakaszt.»

626 Az Arrogante ünnepély után. *Egyetértés*, 1879. augusztus 22. 2.

627 A nemzeti muzeum régiségtárát ..., Az „Arrogante” károsultjai javára ... uo.

628 Francia vendégeink. *Egyetértés*, 1879. augusztus 23. 2.

A beszámoló bemutatta a fáradságos, de mindenki számára megtisztelő látogatásokat (Albert főhercegnél,⁶²⁹ a csónakegyletben, a tornaegyletben), és beszámolt a Blaháné franciákat is elbűvölő előadásáról. Azonban a szegedi kirándulás *Egyetértés*beli híradása már csak összefoglaló jellegű volt egészen hó végéig.⁶³⁰ A szerkesztőség lapszemlét közölt a jelentősebb francia újságok magyarországi beszámolóiból.⁶³¹

A nemzeti ünnep lecsengését színesítette a napilapnak az az utólagos értesülése, miszerint az augusztus 20-i hercegprímási díszebéd után Tisza Kálmán bérkocsijának lovai megbokrosodtak, s eltaposták volna a kormányfőt, ha idejében közbe nem lép a főhadparancsnok,⁶³² valamint Gleichenbergben is megülték a Szent István-napot,⁶³³ Bécsben pedig megtartották a magyar nyelvű ünnepélyes misét,⁶³⁴ illetve a Történelmi Társulat tagjai is megérkeztek Erdélybe és megkezdték gyűléseit.⁶³⁵ S mivel Ipolyi Arnold bontotta ki évről évre a lassan ezeréves történelmi évforduló korokra érvényes üzenetét, ezért az *Egyetértés* is idézte a püspök meglátásait az elnöki megnyitó utolsó részéből, úgy ahogy *A Hon* is tette.⁶³⁶

„Nemzetünk jelenleg csak úgy áll a világ idegen nemzetei és versenyző hatalmai közt, mint jelesen és csekély elszakadott ága nemének, valamint állott ezer év előtt, midőn fegyverrel kezében utat tört és lakot foglalt magának; hatalmat és birodalmat alkotott, s a keresztény polgárosodás által képessé lett a világ polgárosodott népcsaládai közé illeszkedni. [...]

629 Habsburg–Tescheni Albert főherceg (1817–1895) a Császári és Királyi hadsereg tábornaga és főhadparancsnoka, nagybirtokos, nagyiparos.

630 A francia vendégek ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 24. 2., Francziák Szegeden., Szeged, aug. 24. *Egyetértés*, 1879. augusztus 24. 3., A francziák Szegeden. *Egyetértés*, 1879. augusztus 25. 1.

631 Francia lapok az Arrogante-ünnepről. *Egyetértés*, 1879. augusztus 24. 2.

632 Tisza Kálmán megmentője. *Egyetértés*, 1879. augusztus 23. 2.

633 Füredi krónika. *Egyetértés*, 1879. augusztus 24. 2.

634 Bécs, aug. 24. *Egyetértés*, 1879. augusztus 25. 1.

635 A történészek Erdélyben. *Egyetértés*, 1879. augusztus 23. 3., A történészek Erdélyben. *Egyetértés*, 1879. augusztus 24. 3.

636 A magyar ifjuság és a katonaság. *Egyetértés*, 1879. augusztus 24. 5–6., *Egyetértés*, 1879. augusztus 25. 1–2.

Pedig valamint országunk a hajdankor óta mindig a hadak országutja volt, ugy érintik és járják át máig a nagy világesemények és küzdelmek áramlatai. [...]

Erre kétségtelenül mai napság a béke utja, a magasb művelődés, az állami szilárdabb fejlődés, rendezett pénzügy, az ügyes diplomatai irány s akció vezethet legbiztosabban, melytől nemzetünk sem volt soha idegen. De ha ez nem képes fentartani, nincs egyéb hátra, mint az ultima ratio, a védelem és a hadak vészes munkája.

Ugy látszik pedig, hogy a végzetes nagy dráma, mely nemzetünk győzelmes fellépésével egy ezred év előtt kezdődött Európa színterén, anynyi véres felvonás és csata episod után most, ezer év multán fog végjeleneiteiben lejátszatni. Ne adja Isten, hogy befejezése végzetes tragoediává legyen. [...]

Mindenki érzi, hogy ma is csak az erős erkölcsi érzet és helyes tapintat, de e mellett elszánt hősie s szellem, ismeret, munka és tudomány egyedüli feltétele a nemzet biztosabb életének. Az egyik kutforrása az emberi magasb erénynek, mely nélkül nincs valódi tudomány és nincs munka és kötelességérzet. A másik védelme a nemzet önérzetnek s önállásnak. E két főirány az, melyért a világ népei jelenleg küzdenek.

Ezzel szemben nálunk egyre halljuk a társadalom és sajtó, államférfiaink és parlamentünk első tekintélyei intőszavát és panaszát [...]

A történelmi múlt tanulságaiból, példáiból merítkező, buzdító mondatok mellett a tudós felemlegette a haderő utánpótlásának nehézségeit, amelyért valójában az ifjúságot, illetve a szülői nemzedéket hibáztatta. A püspök vázolta, hogy a szülők a katonai pálya helyett inkább a hivatali megélhetés felé terelik fiaikat, amely az 1850–1860-as években még érthető vonakodás volt, de az 1870-es évektől a hadászati tisztségek csaknem felét magyarok is betölthetnék, s hiányolta a honvédelem iránti lelkesedést, amelyre a kritikus időkben különösen szükség van.

„[...] veszélyes lehet a jövőben Magyarországra, mint az összes monarchiára, az kétséget nem szenved. A mai hatalmi és nemzeti helyzetben, legyen bárki ellen háboruja a monarchiának, akár az elnyeléssel

fenyegető némettség vagy az elárasztó szlávosság ellen, a magyar nemzet egyedül az, melynek ebben épen úgy létkérdése és fennállása forog fenn, mint az osztrák monarchiának s az uralkodó háznak. [...] Ma az a leghazafiasabb törekvés, hogy mentől több magyar tiszt és törzstiszt szolgáljon a közös hadseregben. Ez az egyetlen módja annak, hogy érvényre juttassuk az intézmény keretén belül a nemzetérdekeit.”

Ipolyi Arnold elismerte a hadkötelezettséggel járó megpróbáltatásokat, amelyekre a hazafias szellemű oktatással és tornagyakorlatokkal jobban fel lehetne készülni, s általában a folyamatos (keresztény) erkölcsi nemesedés szükségessége mellett érvelt, azonban amíg be nem köszönt az általános béke, addig elkerülhetetlen a háború.

„A háboru rendesen a nemzeti függetlenség elvének következménye lévén, a függetlenség joga még akkor is fenáll a nemzetközi társadalomban, ha a népek viszályai kiegyenlítésére a nemzetközi ítélőszék tekintélyét elismerik. Mert lehet, hogy azt még ez ítélet ellen is védeni, vagy az ítélők erőszakától féltetni kell.”

Utólag, a 21. században nehéz pártatlanul olvasni a 19. századi történész sorait, mert lényeglátása vitathatatlan. Ipolyi Arnold levezetése illeszkedett a kormánystratégiához, s az ellenzéki *Egyetértés* szavá tett néhány jogos szempontot. A szerkesztőség méltányolta a nagy tudású történész érveinek igazságát, de vitatta a hadkötelezettség (vagy a honvédelem) iránti lelkesedés feltételeinek maradéktalan meglétét, hiszen a közös hadsereg is inkább osztrák, mint magyar, és magyar intézmény híján a bevonulókat is németté nevelik, mivel a vezénylet nyelve sem magyar.⁶³⁷ A napilap is beszámolt Szabó Károlynak⁶³⁸ Balassi Bálint⁶³⁹ újonnan azonosított verseit tárgyaló előadásáról, a Társulat szíves

637 Ipolyi Arnold püspök és a magyar ifjak katonáskodása. *Egyetértés*, 1879. augusztus 25. 1.

638 Szabó Károly (1824–1890) történész, műfordító, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

639 Balassi Bálint (1554–1594) a törökverő nemes vitézek egyike, költő, a magyar nyelvű költészet első klasszikusának tekintik.

fogadtatásáról, a vendéglátás jelesebb eseményeiről, a Teleki-levéltár főttkári jelentéséről⁶⁴⁰ és az esemény zárónapjáról.⁶⁴¹

Az előző nyáron is felkapott Kincsem, legfrissebb augusztusi sikerének híre az 1879-es *Egyetértés*ben is visszaköszönt.⁶⁴² Az újság hónap végi számaiban az év legnagyobb megrázkódtatását jelentő szegedi árvíz károsultjainak való gyűjtés mérlegén, s annak nyomán a franciák felé gyakorolt gesztus hatásán volt a hangsúly. A lap közzétette a szegediek javára befolyt adományok felhasználását.⁶⁴³

A párizsi vendégek is lassan eleget tettek magyarországi kötelezettségeiknek, és a különböző búcsúzásaikban, jelentéseikben megfogalmazott elismerő mondatok lehetőséget teremtettek arra, hogy a jól sikerült margitszigeti rendezvény és vendéglátás utóhangjait elnyújtva a francia–magyar barátságot, illetve az előnyös nemzeti önképet erősítse a sajtó. A francia küldöttség tagjai visszatértek az őket is megrendítő szegedi útjukról.⁶⁴⁴ Az *Egyetértés* egyik levelezője is beszámolt a szegedi látogatás fordulatairól,⁶⁴⁵ sőt a távozni készülő idegenek búcsúverset is ihlettek.⁶⁴⁶ A szerkesztőség tájékoztatott a szegedi helyreállítás fontosabb fázisairól, Léon Laurençon ottani benyomásáról, miszerint el tudta képzelni a pusztítás borzalmát, ám ő arról is meggyőződött, hogy a szorgos nép hamarosan újjá fogja építeni a várost.⁶⁴⁷ Az újság közzétette még az Arrogante-gyűjtés kiegészítő adalékait,⁶⁴⁸ a küldöttség nagyvonalú segítőkészségét és távozását,⁶⁴⁹ akik – *A Honban* is megjelent búcsúlevélhez hasonló – sorokat írtak.⁶⁵⁰

640 A m. történelmi társulat vidéki gyűlése. *Egyetértés*, 1879. augusztus 26. 2., A történelmi társulat m.-vásárhelyi vándorgyűléséről ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 27. 3.

641 A m. történelmi társulat zárgyűlése. *Egyetértés*, 1879. szeptember 2. 5–6.

642 Kincsem újabb győzelme. *Egyetértés*, 1879. augusztus 27. 2.

643 Emlékirat. Szeged rekonstrukciójának művéről, különösen az árvíz károsultak javára a magyar kir. belügyminisztériumnál befolyt segély pénzek felhasználásáról. *Egyetértés*, 1879. augusztus 26. 1–2.

644 Francia vendégeink ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 26. 2.

645 K. Zs.: A francziák Szegeden. *Egyetértés*, 1879. augusztus 26. 3.

646 Pósa Lajos: Bucus a francziáktól. *Egyetértés*, 1879. augusztus 27.

647 A szegedi körtöltés ... *Egyetértés*, 1879. augusztus 28. 3., Szegedről jelentik ..., A francziák Szegedről. *Egyetértés*, 1879. augusztus 27. 3.

648 Az Arrogante-károsultak javára. *Egyetértés*, 1879. augusztus 28. 2.

649 Francia vendégeink eltávoztak!, Egy arany egy cseréptálért. *Egyetértés*, 1879. augusztus 29. 2.

650 A francziák bucsuszava. *Egyetértés*, 1879. szeptember 2. 2.

A kulturális sajtó közleményei

A közéleti események kulturális beágyazódásának társadalomlélektani kereteit teremtették meg, illetve a ráhangolódást segítették elő az irodalmi és közművelődési vagy ismeretterjesztő újságok.

A naponta megjelenő *Fővárosi Lapok* is követte a közérdeklődés figyelmére érdemes időszerű kérdéseket, amelyekben kiegyenlítette a politikai újságok hangsúlyeltolódásait. Az augusztusi nemzeti ünnephez addig kapcsolódó rendezvények, illetve az 1879-es esztendőben a ráépülő jótékonyági megmozdulások megjelentek a lap hasábjain. Az irodalmi napilap készségesen tette közzé a Margitszigetre tervezett ünnepség vonzó látványosságait, szórakoztató műsorszámait és a tömegközlekedést megkönnyítő szolgáltatásokat,⁶⁵¹ majd a végleges programot,⁶⁵² a közreműködőket,⁶⁵³ valamint az adakozásra ösztökélő híradásokat.⁶⁵⁴

Ám mindemellett az újság még a hónap legelején helyet adott az 1878 óta gyakrabban emlegetett versenyló, Kincsem győzelmével kecsegtető német nagydíjért folyó futamnak⁶⁵⁵ (amelyen később el is indult⁶⁵⁶), illetve annak az értesülésnek, miszerint az elkövetkező évek lóversenyeire már lezajlottak a nevezések,⁶⁵⁷ valamint tudatott a badeni lóverseny magyar nyerteséről.⁶⁵⁸ Az általában megszokott augusztus 20-i témakörbe sorolható a korábbi hercegprímásról, Scitovszky Jánosról⁶⁵⁹ szóló adoma, miszerint az idős főpap római útja után egyik látogatója kérte, hogy őt is részesítse pápai áldásban, de ezt Scitovszky

651 A Margitszigeten ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 1. 851., Az „Arrogante”-ünnepély programját ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 3. 860., Nagy harang a zenekarban. *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 8. 879–880.

652 Az „Arrogante”-ünnepély ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 10. 888.

653 Az „Arrogante”-ünnepély ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 12. 893.

654 Az „Arrogante”-ünnepély iránt ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 6. 870.

655 „Kincsem” ellen ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 2. 855.

656 Sport. *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 17. 912.

657 Sport. *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 10. 888.

658 A badeni lóversenyeken ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 13. 898.

659 Scitovszky János (1785–1866) bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja.

elhárította, hiszen – mondván – az áldást ajándékba kapta, s az ajándékot (az áldást) nem szokás továbbadni.⁶⁶⁰ A lap híryanaga kitért arra is, hogy a Magyar Történelmi Társulat erdélyi vándorgyűlésén mintegy százan kívántak részt venni,⁶⁶¹ tájékoztatott az utazás szervezéséről,⁶⁶² továbbá megosztotta, hogy az ország délkeleti részéből alacsonyabb díjszabású (kék)vonatokat indítanak, Mezőtúron (szeptember elején) vásárt és lóversenyt szerveznek.⁶⁶³ A beszámolókat tudósítottak a fővárosba látogató tömegeket váró állatkerti különlegességekről⁶⁶⁴ és a Szent István-napi templomi zenedarabokról.⁶⁶⁵ De a lapban Szent István-napi eseményként került meghirdetésre az Arrogante-ünnepély is.⁶⁶⁶

A Margitszigetre beharangozott viszonzásági jótékonyági rendezvény szervezői munkáját a *Fővárosi Lapok* is támogatta, tehát a különböző előzetes hírharangok közlése kedvcsinálóként is működött. A nagyközönség az újságon keresztül felvilágosítást kapott a francia vendégek jöveteléről,⁶⁶⁷ a jegyváltóhelyekről,⁶⁶⁸ a megvásárolható programok elérhetőségéről.⁶⁶⁹ Az ünnepnapis lap szám címdalán az Arrogante tragédiájáról és annak budapesti enyhítéséről szóló költemény kapott helyet.⁶⁷⁰ Pár lappal beljebb az újság felkészítésként tájékoztatta az olvasókat az Arrogante-ünnepély ígéretes próbájáról, műsoráról, illetve a hajó történetéről, valamint a Nemzeti Színház zenekara is csatlakozott az eseményhez,⁶⁷¹ továbbá megjelentette a hercegprímási díszebéd tényét és a színházak műsorrendjét.⁶⁷² A Nemzeti Színházban Henri Meilhac⁶⁷³ és Ludovic

660 Adoma Scitovszky primásról. *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 8. 880.

661 A történelmi társulat ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 12. 894.

662 A magyar történelmi társulatnak ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 17. 911.

663 Orsováról ..., Mező-túron ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 12. 894.

664 Szent-István napjára ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 17. 911–912.

665 Egyházi zene. *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 13. 897.

666 A Szent-István-napi ünnepély *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 13. 898.

667 Az „Arrogante”-ünnepélyre ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 14. 901.

668 Az „Arrogante”-ünnepély ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 15. 906.

669 Az „Arrogante”-ünnepély ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 19. 918.

670 [Jámbor Pál] Hiador: Az Arrogante. *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 20. 919. – Jámbor Pál (1821–1897) katolikus pap, költő és író, országgyűlési képviselő.

671 Az „Arrogante”-ünnepélyre ..., Nemzeti színház. *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 20. 921.

672 A bibornok-prímás ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 20. 922.

673 Meilhac, Henri (1830–1897) drámaíró, szövegkönyvíró.

Halévy⁶⁷⁴ *Az eladó ház*, valamint Szigeti József⁶⁷⁵ *A vén bakancsos és a fia, a huszár* című színdarabját adták, a Népszínházban Albert Vanloo⁶⁷⁶ és Eugène Leterrier⁶⁷⁷ *Kamargo* című operettjét mutatták be Charles Lecocq⁶⁷⁸ megzenésítésében.

Tárcarovatában a *Fővárosi Lapok* a margitszigeti rendezvény lezajlásáról másnap közölt beszámolót, amely jelezte a nap kitüntettségét, bemutatta a párizsi küldöttség fogadtatását, ismertette a műsorszámokat, a szerzőket és az előadókat, s végül leírta a rendkívüli látványt.⁶⁷⁹

„Szent-István napja nálunk mindig nagy nemzeti ünnep, midőn az ország minden részéből számosan sereglenek föl, hogy felekezeti különbség nélkül áldják a »dicsőséges szent jobbot«, mely e hont megalkotá. [...]

A hangversenynek még nem volt vége s künn már hatalmasan hangozott a katonai zenekarok összes takarodója. Elöl magas lámpasorokat vittek, utánok a zenészek indulókat harsogtattak, körutat téve s meg-megállva. Gyönyörű látvány volt, midőn a Margit-fürdő előtt elhaladva, a pázsit az épület ormáról sugárzó villanyfénytől ragyogott. Messzire elhatott e sokáig tartó fény, sárga, kék, zöld és vöröses fényt vetve a virágágyakra, a vízvezetékéből rögtönzött szökőkútakra, a gyepposszákra, a fákra, melyek mintha ércből lettek volna, mozdulatlanul álltak s az utakon és fűszőnyegen mozgó csoportokra. Ez a látvány feledhetetlen. A Dunán át is új fény hatolt keresztül: a császárfürdő mellett bengáli tüzet gyújtottak fel.

Még tíz órakor is zajlott a sziget a sok néptől, zenétől, vidámságtól s fénylett a lampionoktól, gázlángoktól s a villámsugaraktól, melyek az

674 Halévy, Ludovic (1831–1908) író, színműíró.

675 Szigeti József (1822–1902) színműíró, színész, a Kisfaludy Társaság tagja, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

676 Vanloo, Albert (1846–1920) színműíró, szövegkönyvíró.

677 Leterrier, Eugène (1843–1884) színműíró.

678 Lecocq, Charles (1832–1918) zeneszerző.

679 Sz.: Az »Arrogante«-ünnep. (Szent István napján). *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 22. 926–927.

alsó vendéglő tornyocskájából is bűvös színbe öltöztették a fák zöld lombjait. A főúton pedig egy helyen e transparent csillogott nemzeti színben: »Vive la France« s »Par Sympathie«.

Az irodalmi lap előbb idézett száma – *A Honban* is alkalmazott módon – a külsőségek alapján összefoglalta a Szent István-napi szertartásra érkező tömeget, annak látványát, a közlekedési eszközök és a szálláshelyek leterheltségét, a körmenet résztvevőit, a szórakozóhelyekre szétszéledő sokaságot,⁶⁸⁰ amely többek között az Állatkertet kereste fel.⁶⁸¹ A személyi hírek között megjelent Fraknoi Vilmos előléptetése, a társasági életnek pedig a Magyar Történelmi Társulat megkezdett ülése adott színt.⁶⁸² A következő lapszám sietve hozta az Arrogante-ünnepély mérlegét, miszerint körülbelül 18 500 darab jegyet váltottak, a költségeket 5–6000 forintra becsülték, a teljes bevételt 13–15 000 forintra (azaz 30 000 frankra) tartották.⁶⁸³ A tudósítás megjegyezte, hogy Margitsziget igénybe vett pázsitja némi öntözés után hamar magához fog térni. A *Fővárosi Lapok* is követte a francia vendégek mozgalmas életét a fővárosi és szegedi kötelezettségeik, a meghívásokra adott megnyilvánulásaik ismertetésével,⁶⁸⁴ valamint további adalékokkal szolgált a legfrissebb fővárosi adományokról⁶⁸⁵ vagy a franciaországi gyűjtésekről a szegediek javára,⁶⁸⁶ ahol a márciusi katasztrófa után már méltóképpen tudtak adózni Szent István emlékének.⁶⁸⁷ Az előző évek törökbarátsága is felbukkant az augusztus 20-i hírek között, hiszen az e célra létesült betegsegélyező egyesület Szent István napján tartotta zászlóavató ünnepségét.⁶⁸⁸

Az ünneputón az irodalmi újság nagyon jelentőségteljesnek tarthatta a Magyar Történelmi Társulat elnökének, Ipolyi Arnoldnak a tematikus megnyitó-

680 Szent István napja. *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 22. 927.

681 Az állatkert ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 23. 932.

682 Dr. Fraknoi ..., A történelmi társulat ... uo.

683 Az „Arrogante”-ünnepély ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 23. 931.

684 Francia vendégeink ... uo., Francia vendégeink ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 24. 936.

685 A „Fővárosi Lapok” ... uo.

686 A francia megyei tanácsok ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 23. 932.

687 Szegeden ... uo.

688 Zászlóavatás. *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 23. 932.

beszédbe csomagolt, Szent István 19. századi örökségére vonatkozó meglátásait, területi okokból azonban csak kivonatosan közölte a püspök gondolatait.⁶⁸⁹ Az összefoglalás közérthetőbben tolmácsolta a történész kissé körülményesnek tűnő mondatait, amely közvetítette az előadás végén elhangzott, a hadtörténelem tanulságaiból levont, illetve az ország helyzetét érintő következtetését és a haderő fejlesztéséhez a köznevelésre vonatkozó javaslatát is.

„De Ipolyi tudja azt, hogy a történelem feladata a múlt megértése a jelennek fölfogására s művéből azonnal levonja a tanulságokat is, hogy azokat jelenünkre alkalmazhassa. E tanulságok ezek. Nemzetünk most is idegenül és elhagyatva áll a világ más népei és versenyző hatalmai között. Hogy országunkat és nemzeti önállóságunkat fentarthassuk, jól szervezett tekintélyes haderővel kell birnunk, s a keresztyén polgárosodás művelődését teljesen kifejleszttenünk. [...] Nagyon fontos dolog, hogy köznevelésünk olyan irányt vegyen, hogy a katonai szolgálatot a haza iránti nagy kötelesség teljesítésének tekintsük. Most, midőn százados harcunk után veszttve és győzve is jogunkat kivívtuk, ismét önállást foglaltunk, azt föntartottuk, nem szabad elhanyagolnunk a legfontosabb tért. Rá kell lépni és döntő állást foglalnunk. Hadtörténelmünk tanulmánya, a nemzeti genius is erre utal, melyen magunkat hadképességünk és harcmódozunk által kitüntettük, melyen nemzetünket vitézsége által századokon át fentartottuk. Ugy látszik, hogy a végzetes nagy drámát, mely nemzetünk fellépésével egy ezredév előtt kezdődött Európa színterén, annyi véres felvonás és csata-epizód után, most ezredév múltán fogják végjeleneteiben lejátszani. Kezünkben van az eszköz, hogy befejezése ránk nézve végzetes tragédiává ne legyen. Ne is adja az isten!

Nemzetünk létét és önállóságát kell megvédenünk. [...]”

689 K. E.: „A magyar hadtörténelem tanulmánya.“ (Ipolyi Arnold, elnöki megnyitó előadása a »magyar történelmi társulat«-nak e hó 23-dikán Maros-Vásárhelyt tartott vidéki nagygyűlésén.) *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 24. 934–935.

A *Fővárosi Lapok* a továbbiakban ugyancsak tájékoztatott a Társulat kirándulásairól, vendégeskedéseiről és értekezleteiről.⁶⁹⁰

A párizsi vendégek körül keletkezett hírverés hullámaiból még jutott az irodalmi lap augusztus végi számaiba, amelyekben beszámoltak a francia újságok magyarországi táviratairól, helyesbítették az Arrogante-ünnepély iránt érdeklődők számát 15 000-re,⁶⁹¹ megosztották azt az értesülést, miszerint a francia küldöttség csak néhány napra tervezte budapesti útját, azonban a különböző találkozókat miatt a tartózkodásuk ideje kitolódott egy hétre.⁶⁹² A Szent István-nap utóhangjaiban előkerült a balatonfüredi augusztus 20-i jótékonysági műsoros rendezvény,⁶⁹³ a nagykanizsaiak megkérdőjelezett Szent István-tisztelete,⁶⁹⁴ a hercegprímás távozása,⁶⁹⁵ a bécsi kapucinus templombéli fényes szertartás,⁶⁹⁶ a híres paripa, Kincsem újabb győzelme,⁶⁹⁷ s a sort zárta a párizsi magyarok Szent István-ünnepségének híre.⁶⁹⁸

Hetente jött ki a nyomdából a *Vasárnapi Ujság*, amely inkább a napi eseményeket körülvevő általános ismeretek terjesztéséről gondoskodott. A katasztrófasújtott 1879-es esztendőben értelemszerűen a szegedi árvízkárosultak megsegítését helyezte előtérbe, de nem hanyagolta el az augusztus 20-hoz fűződő témaköröket sem. A lap már július legvégén tudatta olvasóival a leendő margitszigeti népünnepet, a párizsi szervezőbizottságnak a szegediek számára adakozóknak nyilvánított köszönetét, a szegedi építési munkálatokat, a belgiumi bányaszerencsétlenség nyomán szerveződő brüsszeli jótékonysági estet, illetve

690 A történelmi társulat tagjai ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 24. 936., A történelmi társulat ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 26. 941., A történelmi társulat ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 28. 951., A történelmi társulat ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 29. 955.

691 Az „Arrogante”-ünnepélyről ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 26. 941., Az „Arrogante”-ünnepély ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 28. 950., Az „Arrogante”-ünnep ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 29. 955.

692 Francia vendégeink ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 26. 941., Francia vendégeink ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 29. 955., Francia vendégeink ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 30. 959–960.

693 Balaton-Füreden ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 24. 937.

694 Nagy-Kanizsáról ... uo.

695 Simor János ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 26. 942.

696 Szent István ünnepét ... uo.

697 „Kincsem,” ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 28. 950.

698 Szent-István napja Párisban ... *Fővárosi Lapok*, 1879. augusztus 30. 959.

a Kincsemre váró megmérettetéseket.⁶⁹⁹ Az újság figyelemmel kísérte a Szeged újjáélesztésére tett lépéseket, a Brüsszelben a szegediek javára is meghirdetett hangversenygyűjtés egyhetes halasztását.⁷⁰⁰ Később képes tudósítást közölt a belga rendezvényről, amelyből kiderült, hogy a magyarországi tragédia hírére a hadügyminiszter azonnal kezdeményezte az adakozás megszervezését, s időközben következett be a bányarobbanás.⁷⁰¹ A hetilap közölte a Monarchia nagykövetének hivatalos, Belgiumnak szóló köszönetét, népszerűsítette az Arrogante-ünnepélyt és az azonos céllal meghirdetett császárfürdői rendezvényt.⁷⁰²

A *Vasárnapi Ujság* is kiemelte a magyar segítségnyújtás viszonyosságát, ugyanis a hadihajó elsüllyedésének illusztrált ismertetésekor előrebocsátotta, hogy amikor „Franciaország szívének ajtaja megnyílt a mi szerencsétlenségünk előtt, s Páris testvéri keblére ölelte Szegedet”, az érte adott köszönet – idézett – ígérete szerint „»nem kívánjuk, hogy egyhamar hasonló szomorú alkalom adódjék megmutatnunk, hogy hálások vagyunk irántatok; azonban, ha szerencsétlenség érne, számíthatok reánk«”, de a végzet hamarosan megteremtette a szükségét.⁷⁰³ Az írás befejezőként megjegyezte, hogy ha az esemény nem is lesz olyan pazar, mint a franciaországi, azonban mindenképpen szorosabbá teszi a két nemzet közötti kapcsolatot. A további közönségcsalogató híradás alapján impozáns jótékonyági esttel válaszol Budapest.⁷⁰⁴ A lap arcképeikkel együtt bemutatta a magyarokkal rokonszenvező párizsi megmozdulás főbb alakjait:⁷⁰⁵ Richard de Roys grófot,⁷⁰⁶

699 Népünnep a Margitszigeten., A szegediek segélyezésére ..., Szegeden ..., A szegediek javára ..., A „Kincsem” ellen ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. július 27.) 30. sz. 484.

700 Szeged beültetése ..., A külföldi szakértők ..., A brüsszeli ünnepélyek. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 3.) 31. sz. 500.

701 A brüsszeli jótékonycélú hangverseny programmlapja. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 10.) 32. sz. 505.; A brüsszeli jótékonycélú hangverseny. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 10.) 32. sz. 506.

702 A margitszigeti ünnepély., A brüsszeli jótékony ünnep rendezéseért ..., A császárfürdő igazgatósága ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 10.) 32. sz. 516.

703 Az Arrogante elsüllyedése. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 17.) 33. sz. 521–522.

704 A margitszigeti „Arrogante”-ünnepélyre ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 17.) 33. sz. 532.

705 Francia barátaink. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 24.) 34. sz. 542–543.

706 De Roys de Lédignan Saint Michel, Richard-Joseph-Timoléon (1839–1886) alezredes, országgyűlési képviselő, rokoni szálak fűzték a Nemeskéri Kiss családhoz.

Charles Garnier-t,⁷⁰⁷ François Magnard-ot,⁷⁰⁸ Philippe Gille-t,⁷⁰⁹ Antonin Péri-
vier-t,⁷¹⁰ Arnold Mortier-t,⁷¹¹ Armand Gouzien-t, Jules Massenet-t,⁷¹² Léo
Delibes-t, Camille Saint-Saënst.⁷¹³ A társaság felvonultatott tagjai közül sokak
nevével már találkozott a színházlátogató hazai nagyközönség. A tabló után
következett a margitszigeti ünnepség képes – napilapokéval vetekedő részletes-
ségű – beszámolója, amelynek könnyedebb, gördülékenyebb stílusa élményszer-
űen hozta közelebb az este történéseit az olvasóhoz.⁷¹⁴

„A sziget árnyas utai csakhamar megelevenültek a délutáni órában.
Minden hajóval érkeztek néhány százan. Pillanatról pillanatra szapo-
rodott a népség, gyorsan megtöltötte az utakat, kezdett állást foglalni,
gyülekezni, zsongni és várakozni.

Minden osztály képviselve volt. Eljöttek a környékbeli svábok is, azok
a kék posztós férfiak és asszonyok, kik valóságos egyenruhát viselnek.
A külvárosok majorosai és munkás családjai, a férfiak jól megkefélt
ruhában, az asszonyok gyüretlen téglázásu, gondosan keményített ro-
kolyában, nagy fülbevalókkal. És itt volt a »vidék« is, tiszteletreméltó
magyar viseletben, az apjok, az anyjok, a leányasszony, meg a gyerek.
Alkalmasint a sógor se hiányzott, mert rendesen egész csoportot tettek
ki. [...] Világban jártas ember, a ki a helyzethez méltó dicséretet akart
mondani, azt mondta: »Versaillesre emlékeztet«.

707 Garnier, Charles (1825–1898) építész, a párizsi Opera és monte-carlói kaszinó tervezője.

708 Magnard, François (1837–1898) író, újságíró, a *Le Figaro* főszerkesztője.

709 Gille, Philippe (1831–1901) drámaíró, szövegkönyvíró.

710 Périer, Antonin (1847–1924) író, újságíró, a *Le Figaro* vezető munkatársa.

711 Mortier, Arnold (1843–1885) újságíró, színműíró, szövegkönyvíró.

712 Massenet, Jules (1842–1912) zeneszerző.

713 Saint-Saëns, Camille (1835–1921) zeneszerző, karmester, zongorista, orgonista.

714 Az Arrogante-ünnepély. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 24.) 34. sz. 544–546. – Lel-
kes István „A magyar–francia barátság aranykora” című 1932-es kiadású művének 124–
126. oldalán jelentette meg következtetéseit, miszerint az osztrák lapok támadták a magyar
sajtót a megnyilvánuló magyar–francia rokonszenv miatt, de leginkább azért, mert ennek
mentén az osztrák- és németellenes felhangoknak is helyet adtak. A francia újságok viszont
részletesen beszámoltak a magyarországi ünnepségről, előzményeiről és utóhangjairól, il-
letve a *Monde illustré* által közölt, Pállik Béla- és Félicien Rops-rajzokat a *Magyarország és a
Nagyvilág* is átvette 1879. évi 39. számában.

Azonban a szél egyszerre a »Marseillaise« szilaj hangjait ragadta szét.
[...]

A kürtök mélabus hangja, az est enyhésége, melyet most már a szél sem háborgatott, a gyepen helyet foglaló sokaság: a »dekameron« egy modern és népesebb képe volt.

A vendéglők körül uralkodott a legzajosabb hangulat. A cigányok és pinczerek együtt idézték elő. Volt vidámság, csörömpölés és zsörtölődés. [...]

A lampionok körte, kürtő, gömb és koczka alakjainak halavány fénye megjött apránkint, s láthatókká lettek a rajok festett csodálatos tulipánok, madarak, melyek ezernyi sokasággal gyarapították a sziget flóráját és faunáját. [...]

A hosszú füzérek, egyes tömegek, sajátos diszitést nyújtottak a sötét lombok közt. A katonai hangverseny helyét ezer meg ezer ilyen papírlámpa környékezte, s képzelni is alig lehet valami tarkább világítást, mint az olyan ezernyi ezer világos színű pontot, melynek nincs semmi sugara, hanem olyan, mintha mindmegannyi bele volna lyukgatva a sötétségbe.

Vakító világosság sem hiányzott. Villanyfényt gyújtottak föl a fürdőház és alsó vendéglő ormóin. Amaz végigragyogott a szigeten; ez pedig végigüzüstözte a Dunát, egész a láncz-hidig.”

Ehhez képest a hetilapban a Szent István-napi szertartásról szóló tudósítás hasonlóan lényegre törő volt, mint ahogyan az a korábbi években is megszokott volt az újság hasábjain.⁷¹⁵ Azonban a szerkesztőség továbbra is tág teret biztosított a lelkesedést kiváltó francia küldöttség különböző vendégeskedéseinek,⁷¹⁶ majd közülük kettőről (Léon Laurençonról és Félicien Ropsról) arcképes pályaképet adott, remélve, hogy hírért viszik a magyar kultúrának, hiszen a Nyugat látóköre csupán Bécsig terjed.⁷¹⁷ A lap később beszámolt a franciák udvarias

715 Szent-István ünnepére ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 24.) 34. sz. 546.

716 Párisi vendégeink ... uo.

717 Francia vendégeink. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 31.) 35. sz. 561.

köszöntőbeszédeiről,⁷¹⁸ és közölte a küldöttség szerkesztőségükhöz intézett búcsúlevelét,⁷¹⁹ de tudatta a francia sajtó köszönetét is, illetve a margitszigeti rendezvény bevételét.⁷²⁰

A hónap vége felé a *Vasárnapi Ujság* kihasználva az ünnep miatt megnövekedett vasúti forgalomból adódó úti kalandok idényét, Csiky Gergelytől⁷²¹ publikált olyan „vasúti történeteket”, amelyekben bárkinek része lehetett.⁷²² Az újság megosztotta az egyre közismertebb versenylő, Kincsem újabb sikereit.⁷²³ A lap számára fontos volt a Magyar Történelmi Társulat éves tanácskozása,⁷²⁴ a történészek záróülése után adta közre azt a beszámolót,⁷²⁵ amely tartalmazta a teljes program leírását, Ipolyi Arnold előadásának összefoglalásával talán még egyszerűbb, világosabb mondatfűzéssel, mint azt a *Fővárosi Lapok* tette.

A szegedi árvíz nemcsak Magyarországot bolygatta meg, hanem mozgósította a nagyvilágot is, ahogy ezt a *Vasárnapi Ujság* is tükrözte. Az újság augusztusi utolsó száma még visszatért a brüsszeli jótékonyági hangversenyre is egy illusztrált tudósítással és a Belgium, illetve a Monarchia közötti dinasztikus, arisztokratikus kapcsolatok ismertetésével.⁷²⁶ Az összefogásnak a nyár végére meglett az eredménye. A hetilap egy szeptember elejéről kelt

718 A király és a francia vendégek ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 31.) 35. sz. 565.

719 Francia vendégeink eltávozásukkor a lapok ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. szeptember 7.) 36. sz. 581–582.

720 A párisi „Figaro” a „Vasárnapi Ujság”-hoz., Az „Arrogante” javára ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. szeptember 14.) 37. sz. 596.

721 Csiky Gergely (1842–1891) író, drámaíró, műfordító, a Kisfaludy Társaság másodtitkára, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. A kaposvári és a temesvári színház is az ő nevét vette fel.

722 Csiky Gergely: Vasúti történetek. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 17.) 33. sz. 522–523., *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 24.) 34. sz. 538–539., *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 31.) 35. sz. 554–555., *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. szeptember 7.) 36. sz. 570–571.

723 „Kincsem” újabb diadala. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 31.) 35. sz. 566.; „Kincsem” ismét győzött. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. szeptember 7.) 36. sz. 582.

724 A történelmi társulat ... *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 17.) 33. sz. 532.

725 A történelmi társulat nagygyűlése Maros-Vásárhelyen. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 31.) 35. sz. 561–563.

726 A brüsszeli jótékonyági ünnepélyről., Brüsszelből. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 31.) 35. sz. 556–558.

helyszíni tudósításban ismertette a Szegeden végrehajtott munkálatok utáni állapotokat.⁷²⁷

„A vizet kiszivattyúzták. Augusztus 18-án, megszűnt a petresi szakadás befolyása. Szeptember elején a legalacsonyabb zsilip is ki volt nyitva, csak egyes magas, külső vízterületek vannak még fölszorítva. [...] Ma közel 2000, mondd *kétezer* ideiglenes föcskefészek s néhány száz ideiglenes téglapépület áll. Az előbbieket többnyire magok a tulajdonosok sajátkezüleg, s legtöbb esetben csupán családtagjaik segítségével emelték. Itt-ott belesegít az elkészült szomszéd is.

Mindemellett a város egész képe – a hullámok közül fölmerült romhalom, közepén rendezett étellel, mely lassan terjed a külső részek felé, úgy azonban, hogy az egyes hamarabb fölmerült magasabb részek sokkal lakályosabbak; a kertek zöldülnek, bár a fák kivesztek. [...]

Az ezer vizeresztő árkok behúzása s a hol fönn kell maradniok, hidakkal való ellátásuk képezi az ideiglenes rendezés másik munkáját.

A lakosok, kiknek nincsenek telkeik, többnyire a barakkokban laknak. Ilyenek 3–4000-en vannak. Ezeknek téli elhelyezése most legfőbb gondoskodásunk tárgya. [...]

Szegeden tömérdek idegen és helybeli munkás kap foglalkozást s jó kezesetet.”

Összegzés

Az 1879. esztendő Szent István ünnepe lehetőséget nyújtott arra, hogy az ország önmagát is megmutassa a külföld számára, s ez a cél egységbe kovácsolta a magyar nemzetet és magyar sajtót. A (vizsgált és) jelentősebb politikai napilapok pártállásuktól függetlenül lelkesen szolgálták a viszonyossági jótékonyossági rendezvény hírverését. Ugyanígy tett a kulturális sajtó is.

⁷²⁷ Bakay Nándor: Szeged mai képe. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. szeptember 14.) 37. sz. 594. – Bakay Nándor (1833–1902) köztelgyáros, közgazdasági szakíró, országgyűlési képviselő.

A szerkesztőségek indíttatása egyértelmű volt, melyet maguk is többször megfogalmaztak. Az újságok versengve osztoztak abban, hogy egyrészt maguk is hozzájáruljanak az adománygyűjtés sikerességéhez, másrészt az idelátogató külföldiek minél kedvezőbb benyomást szerezzenek a magyar kultúráról, társadalomról és gazdaságról, illetve vendégszeretetről – a nemzetről –, harmadrészt a közvéleményben is minél jobban tudatosodjon az esemény jelentősége azért, hogy a franciákat barátságos és érdeklődő légkör övezze, és kellő mértékű adakozási kedv ébredjen.

Azonban mégis érzékelhető volt némi különbség. A mértéktartó *Pesti Napló* sűrűn foglalkozott a küldöttséggel és a margitszigeti látványossággal, amelyhez képest másodlagos volt a Szent István-nap, de kitért a népiskolai kötelező magyar nyelvoktatást elfogadó tanítókra, a Magyar Történelmi Társulat éves ülésére. A *Hon* szorgosan tudósított a francia vendégekről, az Arrogante-ünnepélyről, s a bővebb közleményeket publikáló kormánypárti lap ismertette az augusztus 20-i budapesti szentbeszéd központi gondolatát is, hírt adott más, monarchiabéli megemlékezésekről, a csökkentett menetdíjú vonatokról, a (később az ünnep szempontjából fontossá váló) lóversenyzésről, a történész nagygyűlésen elhangzottakról, valamint részletesen tárgyalta az akkor egyetlen közpolitikai kérdésnek, a kötelező magyar nyelvoktatásának kezdeti sikerét. A leginkább függetlenségpárti, ellenzéki *Egyetértés*ben jelentek meg a pontosságot tükrözni kívánó terjedelmesebb írások a margitszigeti mulatságról és a külföldiek elfogaltságairól, megnyilatkozásairól, amelyek mellett megtalálhatók voltak a fővárosi és más illetőségű Szent István-napi beszámolók, és felbukkant – a korábban is felkarolt – győztes Kincsem. Az újság tájékoztatott a tudósok összejöveteléről és Ipolyi Arnold beszédéről, s ez utóbbi hadtörténeti eszmefuttatást kiegészítette saját, kritikus véleményével, valamint figyelmen kívül hagyta a magyar nyelv tanításának ügyét. Mindhárom politikai sajtó Szent István-napi vezércikkében hasonló módon megtalálta a magyar és a francia történelemben a közös, egymást támogató kapcsolódási pontokat.

A kulturális életet befolyásoló újságok (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*) a politikai lapok hangsúlyeltolódásaiban teremtettek egyensúlyt a közérthetőbb, lényegre törőbb közleményeikkel, illetve olyan képi világgal ellátott háttérismerteket tartalmaztak, amelyekkel szélesebb, érdekesebb érzelmi és intellektu-

ális azonosulási támpontot kínáltak az olvasóközönségnek. A *Fővárosi Lapok* is előnyben részesítette a francia küldöttséget, a margitszigeti műsort, de helyt adott a kedvezményes vonatoknak, a Szent István-ünnepségeknek, a Magyar Történelmi Társulat tanácskozásának, Ipolyi Arnold felszólalásának, a lóversenyzés csillagának, Kincsemnek. Válogatottabb írásaival a heti megjelenésű *Vasárnapi Ujság* átfogóbb és képi eszközökkel megtámogatott ismeretközlésre törekedett, s mivel nem kötötték annyira a napi események, tudósíthatott egy másik európai a szegediek javára szervezett jótékonyági eseményről. Azonban egyik kulturális lap sem tért ki ebben az időszakban a magyar nyelv kötelező oktatására.

A tavasz március 15-i ünnepi hangulatát elfedte a Tisza szegedi áradása, a nyár végi Szent István-nap viszont alkalmat teremtett arra, hogy az ország a külföld számára is megjelenítse mennyire méltó a figyelemre, illetve azt, hogy egyenrangú partnere a fejlettebbnek ítélt államoknak. A korabeli magyar honpolgároknak felemelő élmény volt azt megtapasztalni, hogy a nagy bajban nem maradnak magukra, de ehhez kellett azoknak a hazafiúi gondolkodású embereknek közreműködése, akik ennek érdekében képesek voltak bevonni nemzetközi kapcsolataikat.

ZÁRSZÓ

A kötet elemzései az 1877-i, az 1878-i és az 1879-i esztendőök március 15-i és augusztus 20-i nemzeti ünnepeit tekintik át három politikai napilap (*Pesti Napló*, *A Hon*, *Egyetértés*) és két kulturális sajtó (*Fővárosi Lapok*, *Vasárnapi Ujság*) márciusi és augusztusi számai alapján.

Az 1877-es évben felerősödtek a kiegyezés elfogadása körüli nézeteltérések az Ausztriától való függés megítélésében. Annak ellenére, hogy nem sikerült Magyarország számára kedvezőbb alkura bírni a császári udvart, az elhúzódo egyezkedésnek mégis volt egy fontos hozadéka, ugyanis kétségtelenné vált, hogy az ország lakossága és vezetése egyértelműen függetlenségpárti álláspontot képviselt, s ez egyértelműen kedvezett a nemzeti ünnepek nyilvános megülésének. A kormánypártokat és ellenzéki oldalt, illetve a holdudvarukba tartozó újságokat a függetlenség kérdésének mértéke különböztette meg. A részleges önállóságot elfogadó, a kormányt támogató fórumok teljes mellszélességgel kiálltak az 1848-as forradalom napjának eszmeisége és a Szent István-i örökség folytonossága mellett. A teljes függetlenséget szorgalmazó ellenzéki sajtó azonban mindkét évfordulót mint a kiteljesítendő, a múltból eredő és a jövőben megvalósítandó kötelezettség magvát jelenítette meg. A kritikai érvek legfőbb eleme a Monarchia orosz szövetségi és háborús politikáját érintette, s ez a törökbarátság különböző megnyilvánulásaiban fogalmazódott meg. Az Ipolyi Arnold által felvázolt, a keresztény polgári társadalom javát szolgáló kulturális és iparosítási elképzelésekben osztozott valamennyi véleményformáló erő.

Az 1878-as esztendőben is napirenden maradt a törökök iránti rokonszenv. Az év március 15-i megemlékezéseit a forradalom harmincadik évfordulója tette izgalmassá, amelyben úgy tűnt, hogy az ünnep egyik gyűjtőpontja, a Petőfi-kultusz kialakítása megvalósult, ám tematizálási lehetősége beszűkült, hiszen az addig hiányolt emlékezetbeli tárgyi kellékei (összes művek, szobrok) elkészültek, a róla elnevezett irodalmi társaság beépült a kulturális közéletbe,

viszont előtérbe került az élő hősné, a (majdani) szabadság személyes letéményesének, Kossuth Lajosnak az alakja. A Szent István-ünnepség programadó utóhangjában pedig a saját értékeket méltányló, magyar (nemzeti) műtörténetírás kívánalma jelent meg, s ezt széles körű egyetértés övezte.

Az 1879-es év emlékezetpolitikáját különlegessé tette a szegedi árvízkatasztrofá. Tavasszal legalább olyan emelkedettségű és szervezetszerű márciusi megemlékezéseket terveztek, mint az előző esztendő harmincadik évfordulóján. A sajtónak jelentős szerepe volt a külföldi segítség mozgósításában. Az addig főleg a környező országokra figyelő újságok (amelyekben többnyire a kormánypolitikai kifogások is megalapozást nyertek), a nyugat-európai műveltek és haladónak tekintett nemzetek tükrében a magyar népet, kultúrát, társadalmat velük egyenrangú vagy hozzájuk mérhető teljesítményt nyújtóként mutatták be. Azaz a külföld nem zsarolási, igazodási tényező volt az újságok hasábjain, hanem egy olyan közegként tűnt fel, amelyben a saját értékek, tulajdonságok különbözőségük miatt még vonzóbbnak látszanak. Azonban a rendszerint közelfogadottságnak örvendő tekintélyes történész, Ipolyi Arnold a katonai pályaválasztás népszerűtlenségére vonatkozó elmarasztaló megállapításait az ellenzéki sajtó nem hagyta megjegyzés nélkül, hiszen az idegen vezényeltű és fennhatóságú hadsereg aligha ösztönzi a fiatalembereket hazafiúi elköteleződésre – jelen esetben – katonai szolgálatra.

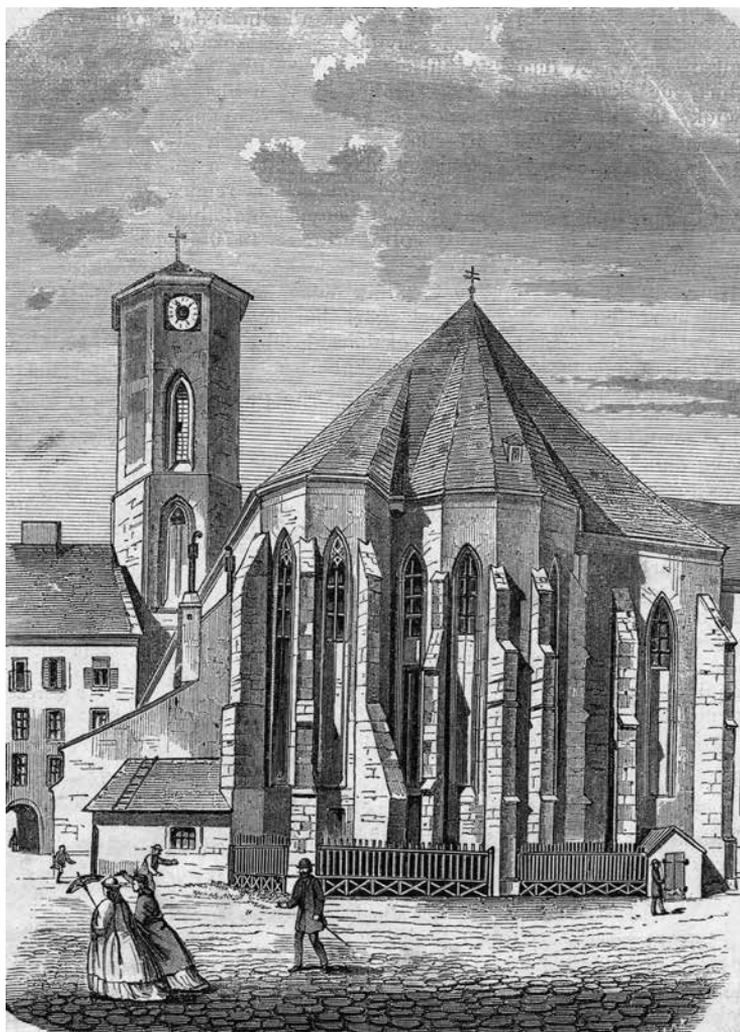
A kulturális újságok a politikai lapok nézetkülönbségeit egyenlítették ki, olvasmányosabb tárgyalásmódjuk jobban megfelelt az egyes témák, kérdések köztudatba illesztésének, azok érzelmi és intellektuális keretbe foglalásának.

Három év hathónapnyi sajtóanyagából nem lehet általánosító következtetéseket levonni, azonban érdemes rávilágítani a figyelemreméltó két érdekességre, amely az ünnepek elemző követésében rejtve maradnának. Az egyik, hogy a korabeli szóbeszédek szintjén már 1878-ban átsuhant a szele annak az országrontó jövőképnek, amely Trianon után be is következett. A másik az 1879-ben tartott magyar nyelvi póttanfolyam ügye, amely a magyar nyelv kötelező népi iskolai oktatását támogatta meg, de az akkor kelt tudósítás szerint volt olyan magas rangú erdélyi főmértóság, aki akadályozta a tanítók részvételét.

Vannak, akik kárhoztatják, és vannak, akik elismerik az 1867-es kiegyezést. A dualizmus éveiben a felszínen azonban még semmi sem utalt azokra

a radikális történelmi fordulatokra, amelyek a 20. század elején bekövetkeztek, a korszak sokkal békésebb utat ígért a Kárpát-medence népei számára. Ezt a jövőképet erősítette az ország népeinek több évszázados együttélése is. Az emlékezettörténelmi kutatás bemutatja azt a történelmi és lelki összetartó erőt – a nemzeti ünnepeken is megjelenő hazafiságot –, amely a „boldog békeidőket” lehetővé tette. A kötet ezt a korszellemet kívánja a kiválasztott részletekkel felidézni és megosztani az érdeklődő olvasókkal.

MELLÉKLET

A Mátyás-templom a felújítás előtt.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 12. (1865. december 24.) 52. sz. 661.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Mária Magdolna-templom (vagy még Szent János temploma), azaz a Helyőrségi templom Budán. A Mátyás-templom felújítása miatt 1877-től itt tartották a Szent István-napi szertartást és ünnepi beszédet.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 12. (1865. augusztus 27.) 35. sz. 437.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Hornig Károly (1840–1917) veszprémi püspök tartotta a Szent István-napi hitszónoklatot a budai Helyőrségi templomban.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 35. (1888. június 3.) 23. sz. 373.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Fent: a budai koronaőréség gránátosai.

Lent: a fővárosi bandérium. A katonaság is felvonult a Szent Jobb-körmenetben.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 13. (1866. február 4.) 5. sz. 53.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Lenkey János (1807–1850) 1848-as honvéd tábornok aradi síremlékénél történő tiszteletadás. A március 15-i ünnepek hasonló kegyeletteljes főhajtással kezdődtek.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 15. (1868. szeptember 27.) 39. sz. 465.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

A Kerepesi úti temető. A március 15-i megemlékezések alkalmával először ide vonultak ki a fővárosi fiatalok, ahol a hősök sírjainál koszorúkat helyeztek el, beszédekert mondtak, s végül elénekelték a *Himnusz*t és a *Szózatot*.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 21. (1874. november 1.) 44. sz. 693.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Horváth Mihály (1809–1878) történész elhunytával a róla szóló nekrológokban személye, munkássága híd képezett az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc emléke és a Szent István-ünnep között.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. augusztus 18.) 34. sz. 533.

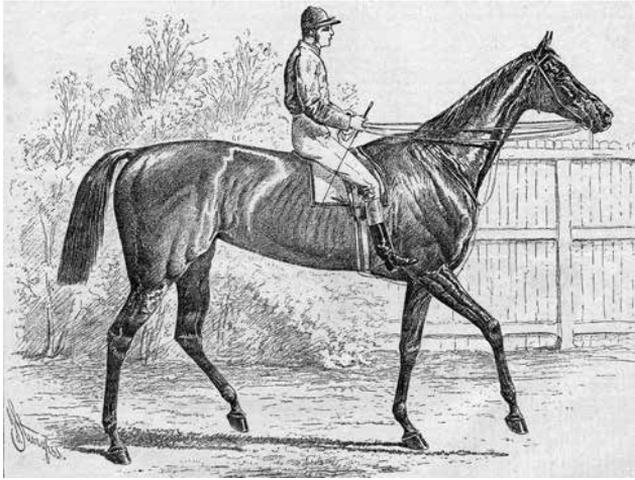
LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

A Hungária Szálló homlokzata (fent) és ünnepi terme (lent). A március 15-i megemlékezések díszlakomáit szívesen tartották itt a függetlenségpárti képviselők.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 18. (1871. június 18.) 25. sz. 320.

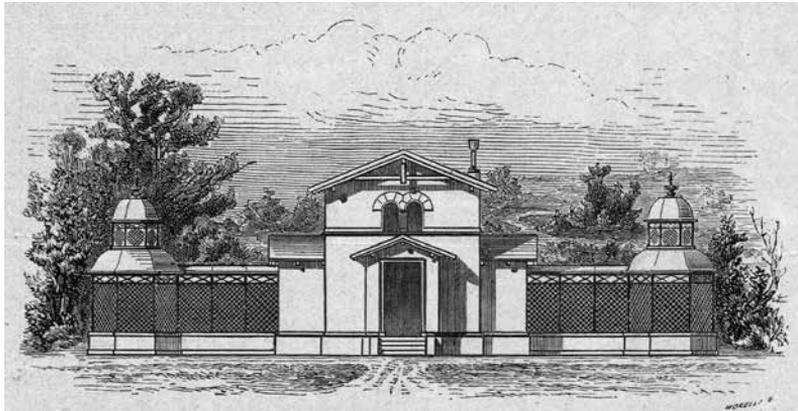
LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Az 1870-es évek végétől Kincsem, a híres versenyló sikerei egyre sűrűbben láttak napvilágot a sajtóban, ennek köszönhetően a lóverseny egyre népszerűbbé vált, s később a Szent István-nap állandó, kísérő rendezvénye lett.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. augusztus 18.) 33. sz. 525.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

A Szent István-ünnepségre a fővárosba özönlő vidékieket tárt karokkal várta az Állatkert, amely 1878-ban egy új madárházzal bővült.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. augusztus 18.) 33. sz. 526.

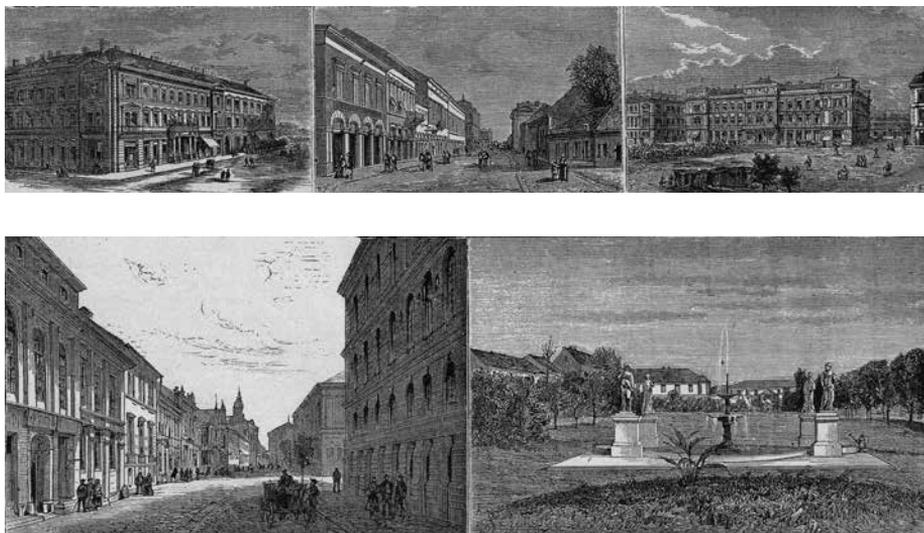
LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Tisza Kálmán (1830–1902) kormányfő (fent) és öccse, Tisza Lajos (1832–1898) (lent) Szeged újjáépítéséért felelős kormánybiztos.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 25. (1878. november 10.) 45. sz. 712.

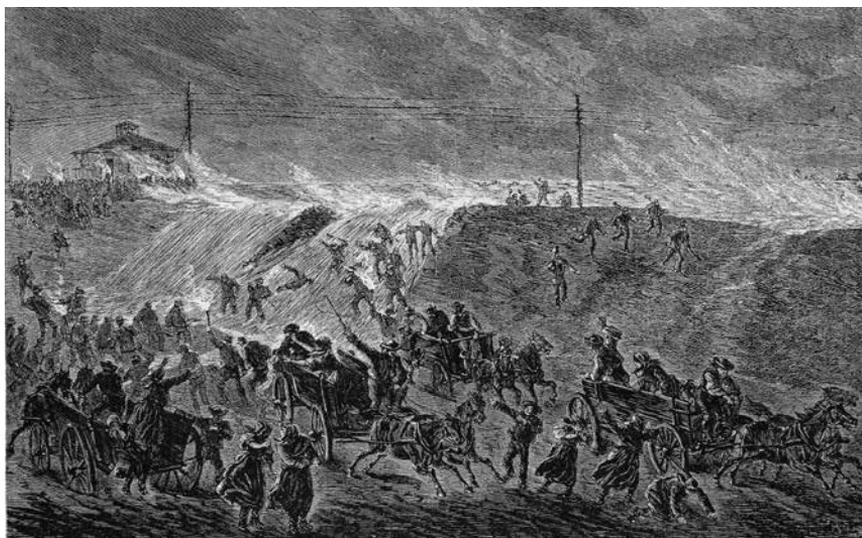
LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Szeged az árvíz előtt. Kereskedelmi és Iparbank, Kárász utca, Széchenyi tér (fent). Kereszt utca, Dugonics sétány (lent).

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. április 6.) 14. sz. 220.

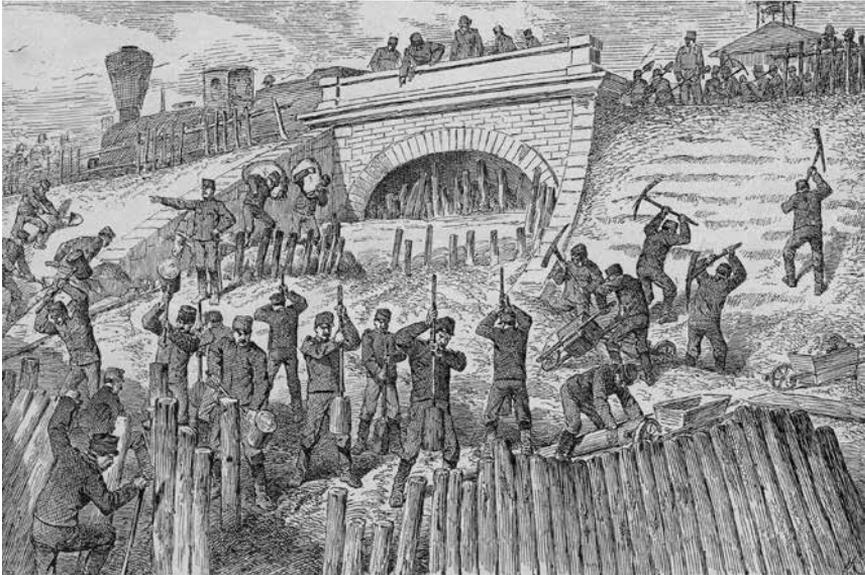
LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

A szegedi árvíz a Széchenyi téren a városházánál (fent), valamint a gátszakadás az őrházak között (lent).

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. március 30.) 13. sz. 204.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

A szegedi árvíz során szükséges munkálatok a vasúti töltésen (fent), életmentés (lent).

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. március 30.) 13. sz. 205.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

A szegedi árvíz képei. A gátról menekülő munkások március 12-én (fent), külvárosi részlet (lent).

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. április 6.) 14. sz. 217.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Szegedi árvízi képek. Az Illovy-féle szélmalom (fent), segítség az utolsó perc-
ben (középen), felsővárosi templom és iskola (lent).

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. április 6.) 14. sz. 221.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Az Arrogante hajótörése, a tisztek a fedélzeten, süllyed a hajó.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 17.) 33. sz. 521.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Türr István (1825–1908) (balra fent) az elsüllyedt hadihajó, az Arrogante károsultjai számára szervezett – a szegedi árvíz áldozatai iránt tanúsított francia áldozatkészséget viszonzó – magyarországi jótékonysági rendezvények egyik házigazdája volt 1879-ben.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 14. (1867. szeptember 22.) 38. sz. 465.

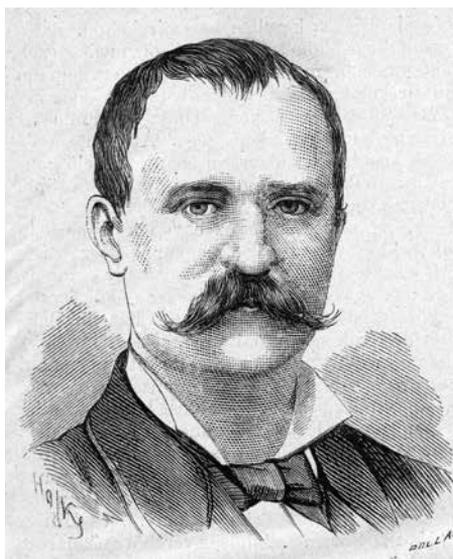
LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

A francia küldöttség további magyar házigazdái: Munkácsy Mihály (1844–1900) (jobbra fent).

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 29. (1882. február 26.) 9. sz. 129. Pázmándy Dénes (1848–1936) (lent).

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 35. (1888. december 16.) 51. sz. 832.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

A francia küldöttség néhány tagja: Armand Gouzien (1839–1892) (balra fent).

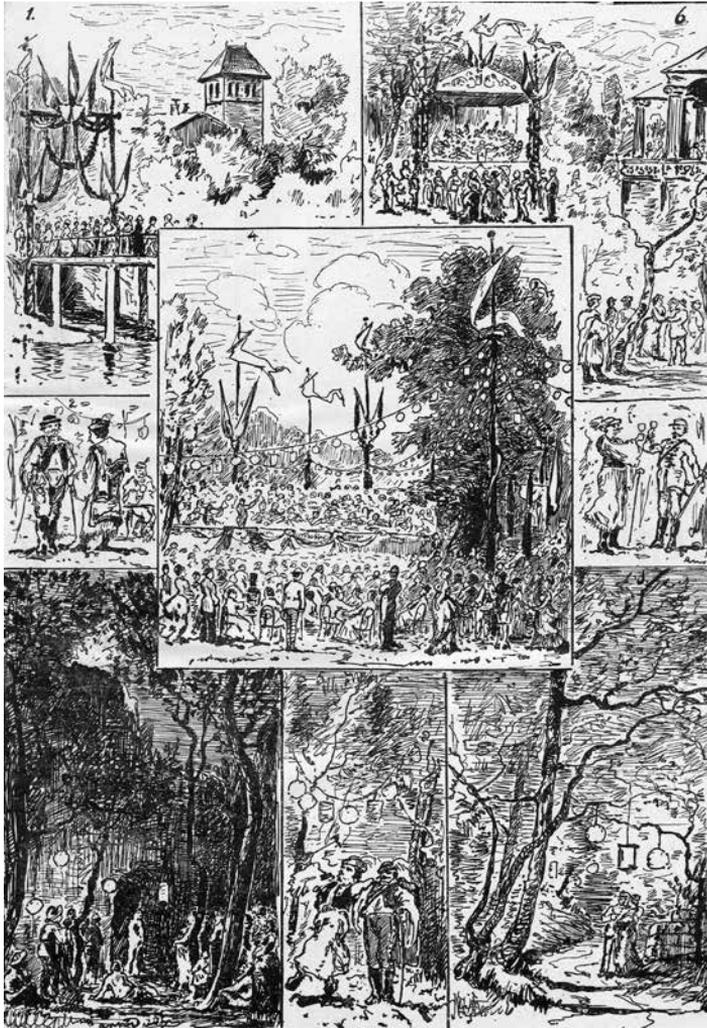
A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 24.) 34. sz. 540.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Léon Laurençon (1841–1922) (jobbra fent), Félicien Rops (1833–1898) (lent).

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 31.) 35. sz. 561.

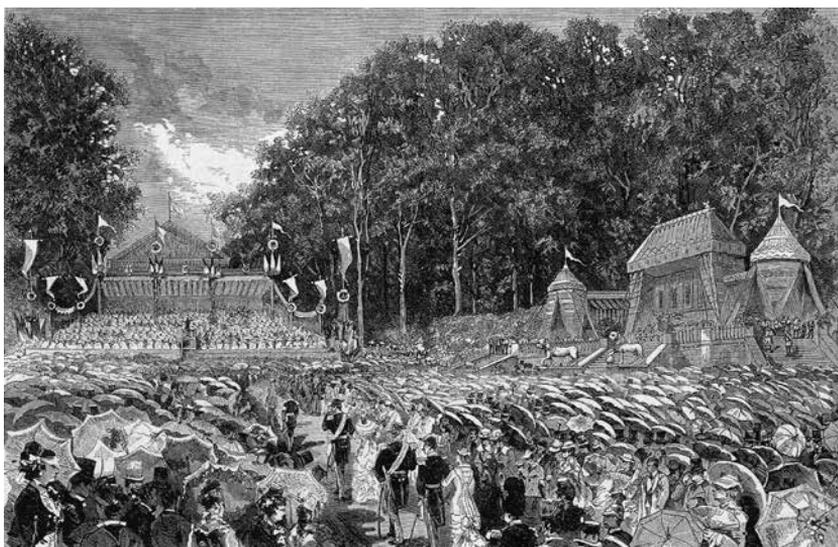
LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

Feszty Árpád (1856–1914) tollrajzai a margitszigeti Arrogante-ünnepélyről. 1. Díszkapu a kiszálló helynél. 2. Vidéki látogatók. 3. Szent Margit (1242–1270) domonkos kolostorának romjai. 4. A nagy katonazenekari hangverseny. 5. Népszínházi parasztok. 6. Az egyesült cigányzenekarok az alsó vendéglő pavilonjában. 7. „Éljen a testvériség!” 8. Csöndes helyen.

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 24.) 34. sz. 545.

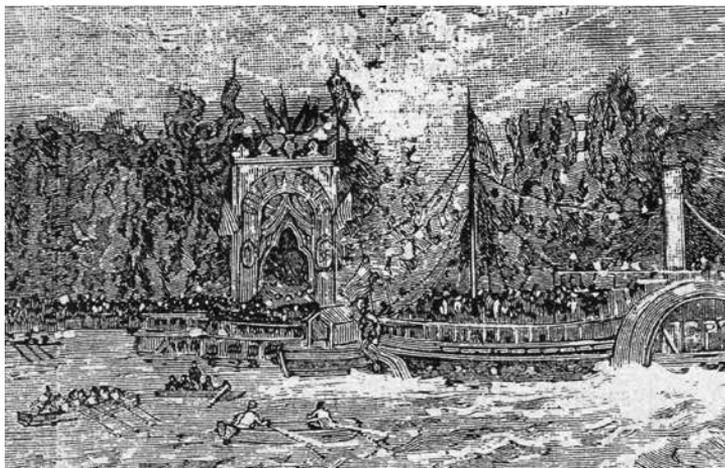
LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

A szegedi árvízkárosultak és a belga Frameries bányájában történt szerencsétlenség áldozatainak megsegítésére rendezett ünnepi hangverseny a brüsszeli parkban (fent). A királyi palota Brüsszelben (lent).

A KÉP FORRÁSA: *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879. augusztus 31.) 35. sz. 557.

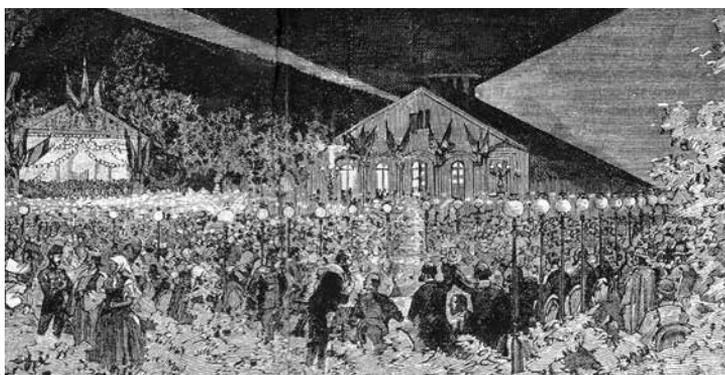
LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.960.

A Neptun gőzös megérkezése a francia vendégekkel a sziget partján. „Arrogante”-ünnep a Margitszigeten.

A KÉP FORRÁSA: *Magyarország és a Nagyvilág*, 16. (1879. szeptember 28.) 39. sz. 613.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.289.

A cigányok a Marseillaise hangjaival fogadják a vendégeket. „Arrogante”-ünnep a Margitszigeten.

A KÉP FORRÁSA: *Magyarország és a Nagyvilág*, 16. (1879. szeptember 28.) 39. sz. 612–613.

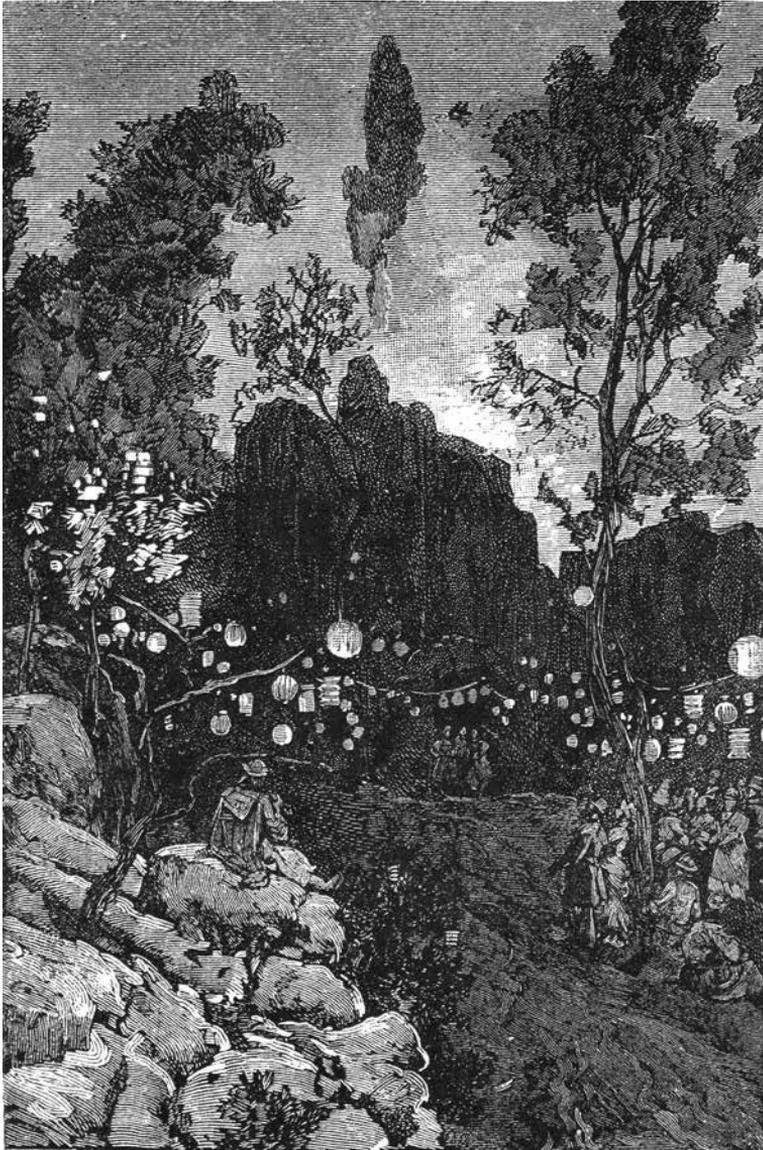
LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.289.

A főhercegi lak előtt. „Arrogante”-ünnep a Margitszigeten.

A KÉP FORRÁSA: *Magyarország és a Nagyvilág*, 16. (1879. szeptember 28.) 39. sz. 613.

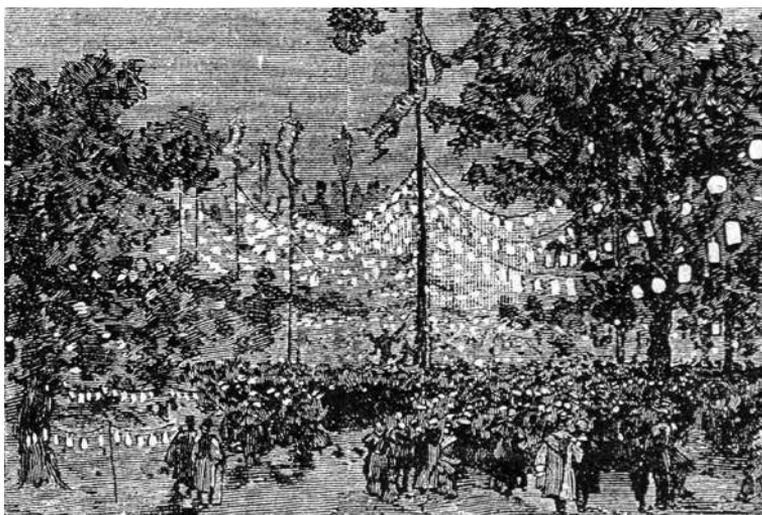
LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.289.

A kivilágított rom. „Arrogante”-ünnep a Margitszigeten.

A KÉP FORRÁSA: *Magyarország és a Nagyvilág*, 16. (1879. szeptember 28.) 39. sz. 612.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.289.

A katonai zenekarok hangversenye. „Arrogante”-ünnep a Margitszigeten.

A KÉP FORRÁSA: *Magyarország és a Nagyvilág*, 16. (1879. szeptember 28.) 39. sz. 612.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.289.

Fogadtatás Szegeden. „Arrogante”-ünnep a Margitszigeten.

A KÉP FORRÁSA: *Magyarország és a Nagyvilág*, 16. (1879. szeptember 28.) 39. sz. 612–613.

LELŐHELY: Országos Széchényi Könyvtár, jelzet: MHC 2.289.

A kötetet a Magyarorsághatató Intézet adta ki.

Postacím: 1014 Budapest, Úri utca 54–56.

Web: mki.gov.hu

Email: kiado@mki.gov.hu

Felelős kiadó: Horváth-Lugossy Gábor, a Magyarorsághatató Intézet főigazgatója

Felelős szerkesztő: Mati Márton

Borítóterv, műszaki szerkesztés: Tóth Mihály

Nyomás és kötés: OOK-PRESS Nyomda, Veszprém

Felelős vezető: Szathmáry Attila

A hazáért és egymásért

A kötet a március 15-i és az augusztus 20-i nemzeti ünnepek sajtóvisszhangját tekinti át az 1877–1879 közötti esztendőkből megjelent fontosabb lapokban. A bevezető tanulmány a Szent István-emléknapot és az 1848-as forradalom évfordulóját mutatja be történeti változásaiban 1876-ig. Ezt az 1877–1879-es évek ünneptörténeti elemzései követik.

Vannak, akik kárhoztatják, és vannak, akik elismerik az 1867-es kiegyezést. A dualizmus éveiben a felszínen azonban még semmi sem utalt azokra a radikális történelmi fordulatokra, amelyek a 20. század elején bekövetkeztek, a korszak sokkal békésebb utat ígért a Kárpát-medence népei számára. Ezt a jövőképet erősítette az ország népeinek több évszázados együttélése is.

Az emlékeztörténeti kutatás bemutatja azt a történeti és lelki összetartó erőt – a nemzeti ünnepeken is megjelenő hazafiságot –, amely a „boldog békeidőket” lehetővé tette. A kötet ezt a korszakot kívánja a kiválasztott részletekkel felidézni és megosztani az érdeklődő olvasókkal.

